

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

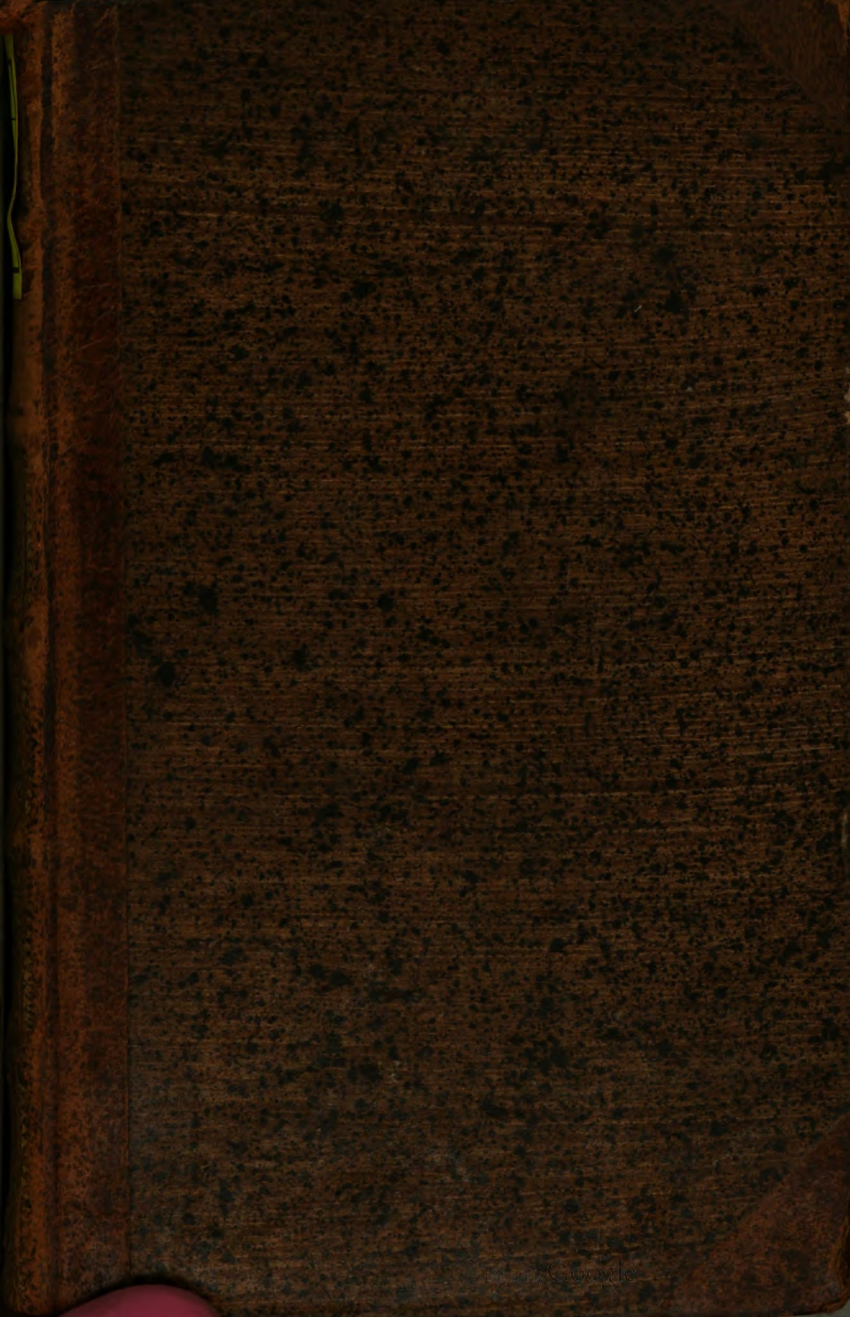
Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

J. Jay Muratori

133 th

Bibl. Lipp.

N° 3566.

DE
JURISPRUDENTIÆ
NÆVIS.

DISSERTATIO

AB

LUDOV. ANTON. MURATORI,
BIBLIOTHECÆ SEREN. DUCIS
MUTINÆ PRÆFECTO

Italico primùm Idiomate elucubrata

ET

SANCTISSIMO

D. N. BENEDICTO XIV.
PONTIFICI MAXIMO,

Inscripta ;

Nunc autem

LATIO DONATA

A

P. BERNARDO HIPPER, O. SS.
P. Bened. in Antiquissimo & Exempto
Monasterio Wessofontano Professo, p. t.
in Episcopali Lyceo Frisingensi Human.
Professore.

Cum Facultate Superiorum.

PEDEPONTI,
Sumptibus Joannis Gessl, Bibliopolæ;
M. DCC. LIII.

**Bayerische
Staatsbibliothek
München**

Digitized by Google

**REVERENDISSIMO,
ILLUSTRISSIMO,**

ac

**EXCELLENTISSIMO
DOMINO DOMINO
FRANCISCO
IGNATIO
ALBERTO**

L. B. de WERDENSTEIN,

**Domino in Dellmessingen, Eminentissimi, ac Serenissimi Domini Domini
JOANNIS THEODORI S. R. E. Cardinalis è Ducibus Bavariz, Episcopi Frisingensis, Ratisbonensis, & Leodiensis Consiliario Intimo, Consilii Ecclesiastici Frising. Præsidi, & Vicario Generali, Ecclesiz Frising. Cathedralis Canonico Capitulari &c. &c.**

**DOMINO DOMINO-
PLURIMUM GRATIOSO.**

REVERENDISSIME,
ILLUSTRISSIME,
AC
EXCELLENTISSIME
DOMINE &c.

Criptorum plurimi libris
suis, tanquam liberis,
Tutores & Custodes,
uti non rarò indigent,
quærere solent, quorum Avitum
Stemma & Dignitas libro securi-
tatem, Virtus splendorem, Sapien-
tia conciliet approbationem. Tu-
torem & Custodem his non im-
parem cum & ego Opusculo huic
optarem, continuò inveni, nem-
pe TE, REVERENDISSIME, IL-
LUSTRISSIME, ac EXCELLEN-
TIS-

DEDICATIO.

TISSIME DOMINE, & Profapia, & Dignitate, & Virtute, ac Sapientiâ multò clarissimum.

Stirpis quidem TUÆ, jam undecim ante secula pulcherrimè fumosæ, latent primordia, ut illustrior innotesceret Origo. Infelix posteritas! quòd injuriâ temporum felicitatem Majorum suorum nesciat. Imò felix ignorantia! quæ longissimi ævi antiquitatem commendat. Et Nili fontem natura occuluit, cujus alveo universa Ægyptus irrigatur. Celatur nobilissimi fluminis ortus: patet nobilius multò beneficium, quod publicum, & commune omnibus est.

Sic feliciter ignoratur Generis Werdensteiniani initium, soli Virtuti cognitum, & sine initio assignatur initium in Kuzmanno de

X 2

Wer-

DEDICATIO.

Werdenstein, qui, cum Hunni, gens effera, omnem latè Germaniam igne ferróque vastarent, cum Othone M. Romanorum Imperatore militans, in prælio, quod haud procul Augusta in campo Lycio cum barbaris commissum erat, digna prorsus spectaculo edidit, egregiâ eadem in pugna morte defunctus: Annus erat à Christo nato supra nongentesimum quintus & quinquagesimus.

Sed alii Progenitores ex Stirpe TUA aliquot Secula Kuzmannum præcessere, qui suffragantibus Historiographis anno post, natam salutem sexcentesimo cum Dominis de Schyvangu & Hochenegg maximo totius Germaniæ bono divum Magnum è Scotia adduxere. Ut dissimulem Heroas ex Antiquissima Profapia Tua Animas,
Hil-

DEDICATIO.

Hildebrandum I. an. 1120. Hildebrandum II. an. 1259. ut habent tabulæ Monasterii S. Crucis Augustæ apud Vindelicos. Volcardum an. 1219. Rudolphum 1270. Henricum I. 1280. Hildebrandum III. 1324. Henricum II. 1340. Conrados, Casparos, Georgios, Ignatios, Franciscos, Ferdinandos, aliósque omnes Sago & togâ, armis & litteris longè celeberrimos. Certè Hildebrandus IV. à Werdenstein, qui anno 1543. fatis concesserat, ob antiquissima & perpetua in Domum Austriacam merita à Maximiliano II. Romanarum rerum Arbitro in Equitum Ordinem cooptatus fuit.

Tot porrò fatidica in Senatu Prætorio Oracula Delphica miramur; quot Aviti Generis inclytos Heroës Werdensteinianos, quos,

DEDICATIO.

consiliorum feracissimos, in arcani Senatûs conclavi Cæsares ac Principes consulere, ut publicæ Rei quàm optimè consultum irent. Illustrissimæ Stirpi Tuæ Ordo noster Benedictinus in acceptis refert, quòd Principibus Cœnobiis San-Gallensi, ac Campodunensi Abbates Principes dederit. Sileo permultos in variis Cathedralibus Ecclesiis Canonicos, aut in Ordinibus Nobilissimis Equites Antiquissimos. Taceo Religiosissimas in Nobilibus Parthenonibus ex Illustrissimo Stemmate Tuo Antistitas. Et dum ego sileo, loquantur interim Parentum, & Avorum Perillustrium Scuta Gentilitia: loquantur Nuptiæ inter Werdensteinianam, & Illustrissimas Familias, nimirum de Burgau, Rothenstein, Knöring, Freyberg, Reichlin, Stozingen

DEDICATIO.

gen &c. &c. festivo ac fausto Hy-
menæo celebratæ.

Falsò arbitrantur quidam, No-
bilitatem abhorrere à Virtutis, &
Pietatis studio; quòd animum e-
nervet, nullámque Auctoritatem,
vímque nullam pro bello relin-
quat, & Curia. Sed contrà æsti-
mando motum omnem à cælo
derivari in res humanas: gloriosius,
& utilius nihil reperies; quàm il-
lud colere. Vidit, & etiamnum
obstupescit Suevia Virtutem, ac
Pietatem Joannis Caroli à Wer-
denstein, quem Joannes Petrus
Pinamonti, Vir religiosissimus,
(a) Sancti illius Aulici & Comitis
Elzearii vivum Ectypon dicere mi-
nimè dubitavit. Parcite vos cæ-
teri Manes! quòd nihil tradam de

(5

VO-

(a) *Cogitationum Maxima Consi-
derat. 6. §. 5.*

DEDICATIO.

vobis : longum enim foret ire per singulos, quorum vel nominibus recensendis, nedum Virtutibus enumerandis me imparem esse libenter agnosco. Horum Sapientiam ac Virtutem cum *enarrent gentes*, & *laudes enunciet Ecclesia*, ego (quis ego autem?) non nisi devotissimæ reverentiæ pleno silentio celebrare possum.

Sed quid ego prosequor laudes alienas, malo dicere Tuas, Vir Illustrissime! tametsi alienæ dici non debent, quas fecisti proprias: vivunt in Te Majores Tui, & Tu in Illis: redivivos facis, dum vivis; colligis omnes intra Te, & addis Te Illis: Majores Tui sunt, nec Tu tamen es minor, fortissimorum Heroum fortior Nepos; Atavis Religiosissimis Religiosior Abnepos. Jam nascenti vitæ Charites,

DEDICATIO.

rites, & majora Numina obftrictari, ut novo Confortio, hinc Majestatem, inde amorem amabili, sed verendo vultu spirares. Vidit Te Roma Tironem, & mirata est in Tirone Magistrum: vidit Magistrum, qui modestiâ Tirones vinceret, hodie discipulus, cras, ut morum exemplar antea, sic jam Dictator. Litteris illa Te erudit; Tu illam pietate illustrasti. Pro regnis & Regibus Majores & Proavi decertarunt: Tu pro cælo DEO Sabaoth dimicas, & Regali in Sacerdotio incruenta Domini prælia præliaris: alios illi devicerunt: Tu Te ipsum vicisti, dum calcatis mundi rebus Ecclesiæ militas. Hoc qui facit, inquit Romanæ Eloquentiæ Princeps, non ego cum summis ac fortissimis Viris, sed simillimum DEO

ju

DEDICATIO.

judico. Intelligebat scilicet Vir iste sapientissimus, quid esset, quantique constaret, se ipsum superare, seu quod idem est, majorem se ipso fieri; stare impavidum, cum omnia nutant; erecto animo esse, cum fata sinistra toto pondere incumbunt.

Virtutis est, non magna duntaxat, & laudanda facere, sed magna quoque & multa, imò maxima plurimamque ferre. Philosophis & Oratoribus, Historicis simul & Poëtis nec Romulus aliquis, nec Remus, neque Æneas, nec Anchises, nec Hector, nec Achilles, nec Cæsar, nec Pompejus, imò nec Hercules quidem Dis genitus: parum dixi, nec Jupiter ipse magnus satis aliquando fuissent, aut hodie essent, nisi quisque eorum post res maxima cum laude

DEDICATIO.

de gestas, maxima plurimâque
semper tulissent. Tulisti, Vir Il-
lustrissime (quis nescit?) tulisti
maxima, plurimâque, & tulisti
hæc invicto semper animo Victor
gloriosissimus, virtute major, cum
Te virtute minorem sentis, quam
nexu adamantino sic Tibi devin-
ctam habes, ut Virtus Tua sit Idea;
Tu Virtutis Effigies.

Sapientiam Tuam, qui Consilii
Ecclesiastici providentissimum Præ-
sidem, totius verò Frisingensis
Dioeceseos in Spiritualibus Vica-
riûm Generalem agis Vigilantissi-
mum; Sapientiam, ajo, Tuam
necesse non est prædicare. Quid
enim dicam de Mansuetioribus
Musis juxta ac severioribus scien-
tiis? hoc omninò, Te mansuetio-
rum Musarum esse delictum, qui-
bus sic in Athenæis fuisti excul-
tus,

DEDICATIO.

tus, ut eas Ipse cultiores reddideris, Fœcundus ingenio, Facundus eloquio: Sapientiæ omnis amplissimum theatrum: Te amœniore litteraturâ sic imbutum; ut nihil à Te tractatum severius; sic severioribus instructum Scientiis; ut nihil Tibi aut facilius, sanè aut jucundius fuisse videatur. In Tua Eruditione gravissimóque Judicio (video enim; quod Callistratus (b) de Orpheo dicit, in Te Ipso

Καθαρὰς τῶν ὀμμάτων βολὰς

Oculi aciem purissimam)

In Tua, inquam, Eruditione gravissimóque Judicio maximum & litterarum, & eorum, qui litteras colere se profitentur, præsidium invenio, adeò, ut de Te illud jure optimo dicere possim, quod Dionysius Gothofredus J.C. de Franciæ Pro-

(b) *Apud Cerdanum in lib. 1. Æneidos.*

DEDICATIO.

Procancellario : *Te ut Justitiæ, legumque vocem, Custodem, & Armarium profitentur. Omnium artium ac scientiarum homines ita sinu foves, ut hi justis de causis suas commentationes Nomini Tuo dedicârint.* Quos insecutus hoc opusculum, à me latius donatum Tibi inscribendum, ac ea, qua par est, reverentia & submissione offerendum censui, opus tenue, si moles: mediocre, si interpretis ingenium: magnum, si Tuus de literis sensus; maximum, si summa Tua in Musas voluntas ac benevolentia consideretur. Admitte igitur Reverendissime, Illustrissime, ac Excellentissime Domine Domine, Juris & Æqui studiosissime, admitte magno, quo soles omnia, animo laborem hunc meum, & Tuo asylo excipe. Judicabunt namque periti, esse aliquid in hoc, ut ut tenui opusculo, quod legi me-

DEDICATIO.

reatur , cujus inscriptionem tam
Illustre Virtutis , Nobilitatis , &
Excellentiæ sidus , dedicari sibi su-
stineat. Ad extremum ardentissi-
mis Votis precor , ut Deus O. M.
ad Illustrissimæ Familiæ Tuæ decus
ac ornamentum , ad totius Frisingensis
Diœceseos emolumentum ,
& denique ad Reipublicæ littera-
riæ incrementum annos Tibi pluri-
mos cum perpetuo , eoque felicis-
simo rerum omnium cursu adjiciat.
Quòd quidem tantò efficacius vo-
veo , quia Gloriæ Tuæ , Virtutis ,
ac Sapientiæ perpetuus admirator ,
& devotissimus encomiastes sum ,
eròque dum vixero.

*Reverendissimæ , Illustrissimæ , &
Excellentissimæ*
DOMINATIONIS TUÆ

Servorum Infimus
P. BERNARDUS HIPPER,
Benedictinus Wessofontanus.

APPROBATIO.

Almæ Congregationis Benedictino-Bavaricæ sub tit. SS. Angelorum Custodum; & simul
Facultas Proprii Abbatis

CUM

PRIVILEGIO CÆSAREO.

NOs Beda DEI gratiâ Abbas Wessofontanus, p. t. Congregationis Benedictino-Bavaricæ sub tit. SS. Angelorum Custodum Præses Generalis &c. R. P. Bernardo Hipper Professo nostro Wessofontano hisce facultatem imper-
timur, ut *Dissertationem de Jurisprudentiæ Nævis* à se ex Italico in Latium translata (de cujus probitate & pretio eò minùs dubitandum esse censemus, quòd Sanctissimus D. N. **BENEDICTUS XIV.** Pontifex Maximus eam ab Autho-

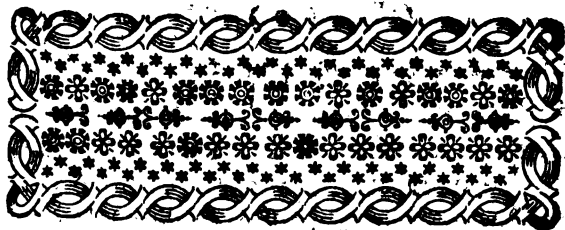
)(2

re

re suo *Ludovico Antonio Muratorio* &c.
Nominis suo inscribi permiserit)
typis vulgare possit : quibus etiam
D. Joanni Gassl, Bibliopolaë Pe-
depontano, Privilegium Cæsa-
reum communicamus, quo aliis
Bibliopolis, atque Typographis
&c. interdicitur, ne dictum librum
citra consensum Superiorum recu-
dere, aut intra fines S. R. I. & hæ-
reditarias S. C. Majestatis provin-
cias inferre præsumant. Dat. in
exempto nostro Ord. S. Benedicti
Monasterio Wessofontano die 20.
Novemb. an. 1752.

(L. S.)

Beda Abbas Wessofontanus, p. t.
Præses Generalis.

INTERPRES

Lectōri Benevolo

S:

DUO mihi necessum est paucis hic
præfari; de libri Auctore alterum, al-
terum de genere modoque interpre-
tationis, seu versionis: nam mortales ita cō-
parati sumus, uti prius os dicentis liben-
ter intueamur, quam verba percipiamus.

Auctor igitur hujus libri est Ludovi-
cus Antonius Muratori, Italus gente, Bi-
blio-

blibliothecæ Serenissimi Ducis Mutinæ Præfectus, atque Tempii Pomposcani Præpositus, Vir omni genere elegantioris doctrinæ excultus, ac præclaris, iisque plurimis, quæ ingenio suo studioque peperit, ac in lucem conspectumque hominum protulit, Scriptis longè celeberrimus, quamquam in aliquibus etiam vapulet. Eorum nonnulla ficto Lamindi Pritanii, Antonii Latipridii, aut Ferdinandi Valdesii nomine in publicum emiserat, ab Augustissimo Imperatore catenâ aureâ donatus, ornatus. Præsens, quod bone Lector intueris, Opusculum, Italico primùm idiomate conscriptum, Sanctissimo D. N. BENEDICTO XIV. Pontifici Maximo inscripserat, vel eo maximè consilio, ut Jurisprudentiæ, quæ plurimarum Legum, ac librorum confusâ farragine inhorrui, & hac mole velut morbo laborans medellam suspirat, pro suprema sua, qua pollet, Auctoritate, atque prudentia salutares adferret manus, idque cum primis in Provinciis potestati suæ subjectis, ut alii quoque Principes & Reges, ejusdem cum pulcherrimo sanè exemplo, tum publici boni curâ concitati, afflictæ Justitiæ
in

In Regnis suis, maximo subditorum & subditorum Civium commodo, suppetias ferre non tergiversarentur, leges superfluas aut inutiles abrogando, Justitiæ moras abrumpendo, & eos maximè Judices, quos singularis religio, atque integritas commendat, quique litium jura in ludis publicis, atque Academiis gnaviter perdidicere, constituendo; corrumpi autem faciles, partium studiosos, aut litterarum omninò expertes ultra Garamantes & Indos relegando. Magna enimverò & momentosa res est *Justitiæ administratio*, eaque inter præcipuas Magistratum & Imperantium curas reponenda, cum in ea Reipublicæ felicitas maximè sita sit, plurimumque & ad patriæ splendorem, & ad Civitatis ejusque ordinationem, & salutem referat, ex æquitate judicia exerceri. Lucis usuram, quam Ludovicus Antonius Muratori Mutinæ anno à reparata salute millesimo supra sexcentesimo secundo & septuagesimo XII. Kalendarum Novembr. primum acceperat, anno millesimo supra septingentesimum quinquagesimo X. Kalend. Februarii in patria sua amittit;

misit, de mansuetioribus juxta ac severioribus Musis optimè meritis.

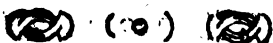
De genere porrò formæque Interpretationis, seu versionis monitum quemque volo, ne phaleras illas descriptionum, orationum, Sententiarum in hoc argumento expectet. Has ego nequaquam promitto; & verò si promitterem, aliud calami strum ad crispandos mihi hos cinaos quæsiissem. Styli cultu uti libuit, quantum quidem licuit; quamquam tamen non perpetuò me Phœbum odisse, nec omnes sermonis Veneres calamum meum exofas fuisse autumem. Diu mecum ipse luctabar, an Dissertationem hanc, horis subsécivis à me latinè redditam, publici juris facerem. Delicatus est hujus nostri, quod vivimus, seculi genius: varia sunt hominum ingenia, & sæpè diversa magis, quam edentium oreis. Escam iis nemo ad saporem coxerit, à quo abhorrent, non obsonationis vitio, sed convivæ. Quot, quot hodie eruditi viri scribunt, eodem, quo Achilles, fato videntur geniti; suos enim Therfites habent, qui generosæ virtuti convitiantur. Neminem propè unum

in-

invenias, qui ubique suorum operum columnias Memorum, & obelos posteritatis effugerit, qui que nullibi acceperit vulnus. Adeo nihil satis purum ad nitorem reperies, quod suis dentibus livor non configat. Et quod omnium molestissimo fero, non eruditi & frugi homines duntaxat hanc licentiam sibi vendicant, sed inepti quoque, & qui carent naso, eandem, nescio quo jure, passim usurpant. Ego, ut verè dicam, ex alieno periculo mihi timeo, terroremque (utinam vanum) confingo: si enim ad hæc fata rerum, ac temporum, quæ nunc sunt, sublimes cedere contremiscunt, vili myricæ quis metum eximet? si post tot annos Homerus, atque Virgilius adhuc ad tribunal citantur? si Cicero patrono indiget, qui inane accusatum in optimam eloquentiæ famam asserat? quis non timeat Musis suis, ne audaci ferulâ, atque Orbilii sceptro vapulent? Ita nempe fert humana conditio, ut, quidquid à nobis fit, saltem ex parte reprehensioni pateat; sed absurdius nihil, aut iniquius, quemadmodum Petrus Firmianus optimè asserit, quam maligno calamo, aut dente aliorum lapsus perstringere,

gere, ut suprà errores pòsiti videamur, qui tam solutè, tam protervè arguimus. Hæc præfiscine dicta sunt. Ceterum hanc, quam cernis, versionem effato S. Prosperi, *Epist. ad Augustinum* scribentis, muniendam censui: *Necessarium & utile est etiam, quæ scripta sunt, scribere, ne leve existimetur, quod non frequenter arguitur: quin ipse Augustinus Lib. I. de Trinit. Cap. III. Utile est, ait, plures libros à pluribus fieri diverso stylo, non diversa fide etiam de Quæstionibus iisdem, ut ad plurimos res ipsa perveniat, ad alios sic, ad alios autem sic.* Denique omnes velim memores verborum C. Sallust. Crisp. in *Catilina*, seu bello *Catilinario* Cap. I. dicentis: *Omnes homines, qui sese student præstare ceteris animalibus, summa spe niti decet, ne vitam silentio transeant sicuti pecora, quæ natura prona, atque centri obedientia finxit.*

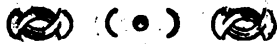
His præviè animadvertis, erudite Lector! quæ tua humanitas est, studium æ operam meam, quam ad opusculi hujus interpretationem converti, æqui bonique

aque confule, & nevos atque errores
typi, aut calami, si quid fortasse in sen-
sum Auctoris peccavi, benignè vel emen-
da, quod à scientia ac prudentia tua pe-
to, vel excusa, quòd à bonitate &
humanitate tua spero. Vale, &
qualibuscunquè conatibus
fave.

IN-

INDEX

CAPITUM.

CAPUT I.

Ingressus Operis.

CAPUT II.

De Theologis Moralibus, Medicis,
& Jurisperitis.

CAPUT III.

De interioribus Jurisprudentiæ, & Ju-
dicii Nævis.

CAPUT IV.

De externis Legum, ac Judicii Nævis.

CAPUT V.

De Romanis Legibus, earúmque In-
terpretibus.

MI

CA-

INDEX

CAPUT VI.

De Difficultatibus æquum, & inæquum
in plurimis casibus cognoscendi.

CAPUT VII.

De Judicibus, eorūque Nævis.

CAPUT VIII.

De Advocatorum, aliorūque Juris-
prudentiæ Ministrorum Virtutibus, atque
Nævis.

CAPUT IX.

An hodierna Jurisprudentia in meliorem
ordinem redigi possit?

CAPUT X.

An consultum, & utile foret, omnem
Jurisprudentiam ad solum studium verborum
Legis revocare?

CA.

CAPITUM.

CAPUT XI.

Jurisprudentia verè corrigi potest, si præcipua puncta in eadem controversa deciduntur.

CAPUT XII.

De requisita in Judicibus Adiaphoria.

CAPUT XIII.

De nonnullis Regulis, quas Judex sequatur.

CAPUT XIV.

De pernicioso Jurisprudentiæ Navo ob longi subsellii judicationem.

CAPUT XV.

De Prescriptione, & Usucapione.

CA.

INDEX

CAPUT XVI.

De Creditorum Concurfu.

CAPUT XVII.

De Fideicommissis, Majoratibus, Primigenituris, ac Substitutionibus.

CAPUT XVIII.

An in agitandis Cauffis civilibus juxta ac criminalibus Græcorum & Latinorum, vel Hodiernorum ratio fit præferenda?

CAPUT XIX.

**Experimentum quarundam Conclusio-
num circa nonnullas in Jurisprudencia
con-**

CAPITUM.

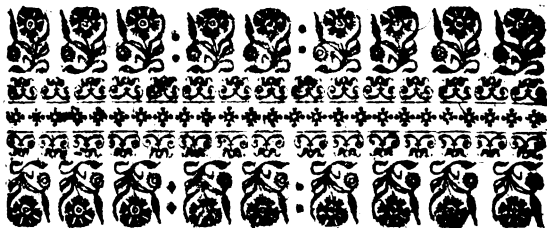
controversas Quæstiones, illius examini
propositum, qui statuta & leges conden-
di potestatem habet.

CAPUT XX.

Conclusio Operis.

CA-

CAPUT I.

Ingressus Operis.

Jus & fas esse arbitror, ut, quotquot
scientiam, Artémve quamdam pro-
fitentur, eandem nullo non tempore
magni faciant, laudúmque præco-
niis ornent: verùm haud ita facile
iis ignovero, qui eam immoderate
æstimantes grandioribus buccis crepant;
cùm specie scientiam, artémve suam lau-
datorum, inflammato ad laudem pro-
prium studio rapiantur, æstu gloriæ perciti.
Ego perinde, ac quilibet partium immu-
nis, altâque mente præditus magnam Ju-
risprudentiæ rationem duco; ejusdem
non utilitatem modò, quin & necessitatem

A

in

• *Muratori de Jurisprudentiæ Navis.*

in omni paulò liberaliùs instituta Republica cognosco, sed eos etiam, qui eandem profitentur, si cum intelligentia sapientiam, cum sapientia integritatem conjungant, summis, ut par est, honoribus colo, atque suspicio.

Nihilominùs hoc in Jurisprudentiam, ejusdemque Studiosos studium nequaquam modum excedat. Eminentissimus Cardinalis de Luca *Legalem scientiam omnibus aliis profanis, seu temporalibus*, Theologiâ non nisi ægerrimè exceptâ, præferre minimè dubitavit. Age, patiamur tam magnificentum ac sumtuosum elogium. Sed quòd Ulpianus *L. Justitia est constans ff. de Justitia & Jure* dicat: *Jurisprudentia est divinarum, atque humanarum rerum notitia; justis atque injustis scientia*: has enim verò ampullas, & sesquipedalia verba qui probet, nemo unus, opinor, erit. *Justis atque injustis scientia* dici fortassis poterit, quamquàm usus id non semper æqui, bonique facere videatur, & ipse Cardinalis de Luca alio loco dubitet, an nomen *scientia* eidem competat. Esse autem Jurisprudentiam *divinarum atque humanarum rerum notitiam*, propè est, ut hepar nobis moveat: siquidem id genus definitio duntaxat encyclopediæ, quæ omnium scientiarum artiumque cognitionem complectitur, minimè

minimè verò Jurisprudentiæ, quæ certis cancellis circumscripta est, convenit.

Accursius in *Glossis* ex se percontatus, an legum Doctor ad Theologiam quoque incumbat, id opus haud esse, sibi ipse reposuit: *Nam omnia in corpore Juris inveniuntur.* Vastum profectò volumen sit oportet hoc legum corpus, cum in eo omnia reperias, quæ ex omnium artium disciplinis sciri, aut intelligi possunt. Et si Accursius id etiam de utriusque Juris Libris intellexisset, certum & exploratum est, in illis nec Theologiam speculativam, & Moralem, nec Medicinam, nec Philosophiam, nec Mathesin &c. inveniri. Si autem significare vult, in Libris illis omnia comprehendere, quæ ad ferendam in rebus divinis æquè ac humanis sententiam requiruntur (ut nihil de Theologis dicam) super omnem Doctorum chorum saltabit; amplissimam Operum à tot tantisque Jureconsultis in apertum lucemque prolatorum bibliothecam monstraturus dicam; si omnia in corpore, quod vocant, Legum reperiuntur, necesse haudquaquam erat, ingenia tot Voluminibus componendis, scriptisque exornandis fatigare. Verùm aliam nobis interpretationem Dionysius Gothofredus supeditavit, qui Jurisprudentiam *divinarum*

4 Ingressus Operis.

rerum notitiam ex eo maximè dictam fuisse contendit; quia *conjuncta fuit olim Juris divini & humani scientia*; quasi verò etiam sub ævum Ulpiani studium Jureconsultorum hujusmodi fuisset. At si id etiam fuisset, ab Ulpiano nihilominùs illa magnificentius quàm veriùs jactata fuère. Si dixisset; *Jurisprudencia est Juris divini & humani notitia*, non autem *divinarum atque humanarum rerum*, faciliùs illi fortasse ignoscas, quamquàm haud defuturos existimo, qui & hoc: *divini*, eidem convenire diffiteantur.

Jam tamen nostri Jureconsulti pro viribus tubas inflent, ut ubique terrarum, ac gentium magnificæ professionis Laudes resonent; nihilominùs si Legum scientiam non minùs in se ipsa, quàm in usu & exercitatione recto ac indifferenti mentis oculo examinaveris, eandem tot aliis humanis rebus haud dissimilem esse reperies, quas si ex hac parte considerâris, pulcram, ex alia verò turpem præferre faciem videntur. Referte, obsecro, tantisper ad animum Justiniani Leges, maximam partem, quòd non rationem duntaxat & Justitiam, sed laudabilissimum etiam finem, dandi utpote cuique suum, in se ipsis contineant, lectæ venustatis sunt. Verùm intendite paululùm ad has leges in usu mentis vestræ aciem;

em; DEum immortalem! quæ confusiones, quæ pugnae, quæ turbæ in tribunalibus? Eo consilio, siquid ego judico, tam bellæ latæ sunt leges, ut lites refecarentur, & hæ immensum crevère; saltem breviter & festinantiùs absolvendæ essent, & in plures annos trahuntur, æternæ sunt. Horum autem malorum faces cum subtilitas, tum malitia, & intemperantia ingeniorum incendit, quæ vel novitatis studiosa, vel de victoriis in causarum decisione anxia, vel in iisdem disceptandis ac dijudicandis cuidam favendi cupida innumeras penè controversias excuderunt, contrarias doctrinas, & oppositas conclusiones plantaverunt; nec ea res est, quæ magno negotio ac studio possit effici, cum potissimum de materiis conjecturalibus agatur, in quibus certa haberi veritas nequit. Cui fortuna id elargita est, ut liber à litibus suam quietè possideat, ingentem hæc confusionem nec advertit, nec animo secum volvit: at quisquis iniquissimo fato suo hoc genus flagello cæditur, ejusdem severitatem vel ignarus sentit. Doctores nostri, turbidarum procellosarumque harum aquarum probè gnari, minimè de eo laborant, imò magnam ex iisdem fluctibus, atque tumultu voluptatem capiunt, quia causarum Patroni, Procuratores, ac Judices

ex injuria , ex clade & sanguine aliorum , qui , quòd vel omnia perdant , vel id , quod ipsis reliquum est , aut acquirunt , carius emant , in lacrymis jacent , rem suam augent , atque ad amplissimos etiam honores , & summas dignitates perducuntur . Et quamquam præ aliis Jurisprudentiæ nævos , fraudes atque technas observent , & manu quasi tangant ; tamen instar aliorum acutorum , & ad omnem morum honestatem educatorum servorum eandem non solum non vituperant , sed maximis etiam laudibus in cœlum tollunt . Videmus veterem Philosophiam juxta ac non paucas veteris scholasticæ Theologiæ inanès quæstiones ab hodiernis Theologis , atque Philosophis impugnari . Quod ad *Jurisprudentiam practicam* attinet , date mihi quempiam in Italia , qui ejusdem vulnera liberè fateatur . Summùm in decisis singularibus casibus non rarò exclamabunt , hodiernam Justitiam esse injustitiam , quia culpam unquam in eandem dictam scientiam conferant , vel benè ponderent , quòd omnibus retrò seculis plurimi laboris fuerit , in infinitis ferè casibus Verum ac Justum indagare , maxime ex quo Jurisprudentia in tam diversarum , & inter se discrepantium opinionum chaos redacta est .

Con-

Consilium igitur cepi (siquidem id aliis haud curæ est) argumentum istud quodammodò examinare, non aliquo in facultatem Juridicam, quam omni honore prosequor, & sine qua humanæ societatis conjunctionem ob lites minimè devitandas, quibus misera hæc mortalium Regio quot diebus concutitur, consistere non posse cognosco, odio; sed tantùm ex aperto malo, si fieri posset, eruendi boni amore inflammatus. Omnibus sanè votis expetendum esset, ut abusus, qui ex præsentis mundi conditione in politicum Regimen, in civiles hominum mores, in artes quoque & scientias introducuntur, pedetentim aperirentur, atque radicitùs evellerentur. Quemadmodum vasa & instrumenta, quæ vel sacro cultui, vel mensæ, vel aliis usibus serviunt; sic & mundus indies correctione, atque expurgatione indiget. Conferam in id omnem operam, ut indicem, an ejusmodi emendatione ipsi Jurisprudentiæ opus sit. Multò autem magis id demonstrare posset, qui in hac militiæ veteranus, innumerabilibus præliis decertavit, vel plures annos Jura è publica cathedra explanavit. Saltem hoc argumentum succedente tempore majore cum efficacia pertractaturo viam aperiam, hoc loco de Civili duntaxat Jurisprudentia acturus: nam quod ad criminalem, multis

A 4

quoque

Ingressus Operis.

quoque observationibus dignam, attinet, non est consilium mihi, eandem vel breviter perstringere, id negotii illi reservando, qui curâ publici commodi concitatus eodem, quo ego, animi candore, majoréque experienciâ eam tractandam sibi sumeret. Siqui porrò mihi vitio verterent, quòd cum Jurisprudèntia pugnaturus calammum arripuerim, quasi verò id agerem, ut & illi, & illius simul doctoribus fidem abrogarem; eisdem tanquam invidis, vel in publicum bonum inimicis diem dicam, ex quo non volunt, ut professionis suæ nævi protrahantur, & medium quoddam proponatur, in quo universæ Reipublicæ res agitur.

Eorum denique sermones coërcebo, ad memoriam illud revocando, quod non nemo celeberrimorum in legali Imperio Ministrorum, Eminentissimus nempe Cardinalis de Luca, Lib. X. Cap. V. Doct. Vulg. de Jurisprudèntia loquens in hæc ferè verba scribere minimè dubitavit. *Tot Quæstiones, ac variæ Opiniones illum contentum merentur, quem jam Jurisperitorum Opera ab aliarum scientiarum Professoribus atque Doctoribus habent, cum, non obstante magno amore, fortassis inordinato, quo quisque ex generali ac naturali instinctu in proprias partes fertur, si tot quæstiones,*

E

Et opiniones, à me ipso in Theatro super hoc argumento deductas, lego, uno eodémque tempore, ut ait Horatius Civis & popularis meus, risum & iram compefcere nequeo. Et ad hoc Principes, atque magna Tribunalia in eradicandis tot spinis, quæ faciunt, ut ne Justitia & veritas usu exerceri possint, mentem transferre deberent. Si uni ex primis Facultatis Juridicæ luminaribus ita loqui, ac scribere licuit, ecquid mihi ejusdem reciprocare voces non liceat?

CAPUT II.

De Theologis Morali- bus, Medicis, & Ju- risperitis.

TRia potissimum sunt virorum eruditiorum genera, qui per totum, quæ latè patet, terrarum orbem cum Principibus, & Magistratibus in alios jurisdictionem, atque imperium exercent. Tales sunt *Theologi*, quos vocant

A S Mora-

Morales, Medici, & Jurisperiti. Horum primi de *anima hominis* ad ultimum finem suum, ad quem creata est, tendente, vel ab eo aberrante agunt, docentes, quibus operibus DEUS, æquissimus Judex, sua vel supplicia, vel præmia decernat; & quæ indifferentia, seu adiaphora, id est, quæ nec his, nec illis sint digna. Eapropter animæ nostræ non rarò eorum tripodem pulsant, vel ad eorum tribunal vocantur, ut cognoscant, quid peccatum, quidve non sit peccatum; & siquidem tale, an illud lethale, vel leve censendum, quod nempe mortem animæ non inferat. Id genus doctorum hominum adhuc vivorum omnis civitas ingentem alit numerum, quorum sapientissima instituta æquè, ac saluberrima consilia sanè prudenter sequimur. Verùm longè major eorum est numerus, qui, etsi fati concesserint, tamen vel mortui in libris suis vivunt, & nobis post fata quoque loquuntur, magni sine dubio viri, & publico bono, etiam ex tumulo, consulturi: Atque his, utpote emeritis sine vita Magistris, jure majorem debemus reverentiam, ac venerationem. Alterum genus Litteratorum sunt *Medici*, jurisdictionem suam in *corpus humanum* eo maximè nomine exercentes, quòd illud factum tectum servare, ac medicamentis præservativis munire

munire doceant; vel si quis etiam infirmâ valetudine prostratus fuerit, nullum non moveant lapidem, ut eundem pristinae quandocumque sanitati restituant. Profectò felicem dixeris, cui cum morbis & doloribus pertinaciter depugnanti Æsculapius adest: feliciorum adhuc credideris, cuius lectum multa Medicorum turba coronat, quorum scientia, & consiliis æger animatus, in novam spem crescit, fore, ut symptomata, dolores, & morbi quasi territi, ac consternati, ut ita loquar, velut agmine facto, quamquam ingratis suis cedere, fugamque arripere cogantur. Et sanè an minor spes animum subeat, postquam annos non paucos inter litteras ac studia haud otiosi laboratores consumserunt, in id solùm intenti, artem ut comprehenderent, statum morborum, humanum corpus infestantium, cognoscendi, eisdemque medendi? si quis dein fati sævitiâ diem obeat supremum, ad quem Medicus rarò, aut nunquam in-visit, quid mirum? mors in defectum unus illorum, qui non modò violentiam morbi frangere, verùm & ipsam adeò mortem comperendinare, & repellere valent, secuta erit. Nemo igitur inficias iverit, Medicis in ipsa hominum corpora imperium esse. Tertium denique eruditorum genus *Jurisperiti* constituunt, qui amplâ prorsus in

in *Facultates & res hominum* jurisdictione gaudent, si illæ, nescio quo fortunæ iudicio, in disceptationem & contentionem venerint; imò hæc potestas nonnunquam in *mortalium* quoque vitam, simul ac certa ab iis flagitia fuerint admissa, extenditur.

Jam in his tribus doctrinâ præstantium virorum generibus quis non miretur, infinitas propemodùm discordias, & contrarias inveniri sententias? Potens Regina mundi (*Opinionem* intelligo:) maximè in horum talium regione solium suum fixisse videtur. Evolvantur libri *Theologorum Moralium*, procul dubio inter omnes de regulis generalibus, de principiis actuum humanorum, ac legibus, ad spiritalem hominem spectantibus, convenit; quia vel legibus naturæ nituntur, vel è certissimo sacrarum Litterarum Oraculo oriuntur; vel denique dogmata sunt à Summis Pontificibus, sacris Conciliis aut sanctis Patribus sancita, atque stabilita. Sed si regulæ illæ in variis casibus, qui vel occurrunt, vel facile occurrere possunt, in usum & exercitationem deducendæ, superi boni! quàm diversæ opiniones! quàm innumera bella! Unus eorum: hoc si feceris, vel omiseris, inquit, non peccas; & si aliud causæ tuæ non repugnat, æternam salutem tuam in vado

vado esse credas velim. At alius contra insurgens vociferatur: hoc ubi admiseris, vel omiseris, peccas, actumque est de te: anima tua salute periclitatur, in profundam inferni abyssum, æternum infelix, certò certius præcipitanda. Quid in hoc rerum articulo iis agendum, qui se christianis legibus auctoratos gloriantur? Emergere ævo superiore nonnulli, qui ejusmodi controversias pertinaci studio pervestigantes, docuerunt, nullâ ratione fas esse, opiniones probabiles, relictis probabilioribus, sequi. Verùm haud defuere alii, qui affirmarent, ac minorem amplecti probabilitatem relictâ majore sanæ rationi consentaneum judicarent; eòquòd sic operando quis non sapienter magis, quàm providè operaretur. Hoc modo in tanta diversarum opinionum copia, quibus Theologia moralis scatet, illæ quoque opiniones obtinuerunt, quæ usum probabilitatis vel negant, vel concedunt.

Ad *Medicinam* quod attinet, apud omnes in confesso est, illam in artibus suis inferioribus, quas subalternas vocant (ejusmodi sunt Anatomia, & Chirurgia) accessione novorum luminum posterioribus annis plurimùm profecisse, ac profuisse: verùm his non obstantibus, ut originem & causam plurimorum morborum cognoscat, eisdem-

eisdémque medelam adferat, densis adhuc tenebris involuta est. Omnes, eásque diversas opiniones, quæ solùm super febris, & utilitate vel damno phlebotomiæ in tot tantisque Medicorum libris leguntur, in tabulas relaturus, non ita facilè hoc sese negotio expediret. Longè pejùs dein haud dubiè cum pharmacis agitur: innumera propemodùm cum simplicia, tum ex aliis composita nobis eorum Libri ac scholæ proponunt: at si quinque aut sex ex illis demas, cætera omnia, incertum, an vel minima ex parte vim suam ad valetudinis instaurationem exserant; quin quandoque etiam non de nihilo timendum, ne aliqua eorum mortem accelerent, qui sine his medicamentis & Machaonum succis, aut Podaliriorum sorbitionibus libitinæ fauces evasisset, & ad hunc usque diem communi spiritu fruere-tur. Constituit providum Numen æterno senatùs - Consulto certos vitæ humanæ terminos, & naturaliter vel ex quantitate aut qualitate ciborum, vel ex aëre fortuito aut constanter maligniore ac pestilenti, vel denique ex intemperantia aliisque variis causis descendit, ut stamina vitæ præter spem non rarò in flore juventæ rumpantur, & immaturi manes præcoci fato in censum libitinæ, ac tumulum abripiantur. Hinc non semper est in Medico, obicem statue-

re,

re, ut ne natura furori gravium malorum succumbat. Et si vos prudentissima consilia, ingeniosas subtilitates, ac mira sermonum compendia de qualitate & origine morborum ad lectum infirmorum audire desideratis, vos vestris damnare votis in promptu erit. Siquis vestrum etiam est, qui addiscere cupiat, utrum omnes corporum casus secundum Matheseos regulas eadem invadant; an ad eos depellendos potius ad Euclidem, quam Galenum confugere oporteat, erit etiam regio, quæ vos id doceat. Interea autem non expectastis, ut post tot doctrinas pharmaca necessitati, ac ægrotorum expectationi responderent. Opinionibus plena est speculativa; plena Practica; plena Pharmaceutice. Nec defuerunt nobiles Medici, qui in vastis voluminibus suis prolixè demonstrarent, quàm incerta sit ars, quam profiterentur; quàm dubia pharmaca, quæ adferrent: nec defuit nostrâ quoque memoriâ alii, qui id ipsum procul fugo, & cerussa fateantur, illis minimè similes, qui, licet errores, quibus ars medica obnoxia est, quot diebus audiant, & cognoscant, nihilominus potissimam quæstuosæ artis suæ rationem habentes stomachantur, si quis non ad eundem prorsus modum sentire, vel loqui ausus fuerit.

Feli-

Felicioti sanè fato Jurisprudencia regi videtur: hanc enim non solum Doctores, & Magistri summis apud alios laudibus extollunt; verùm etiam instructissimum mirabilis scientiæ, & nobilissimarum regularum promptuarium ad dandum cuique, quod suum est, credere non dubitant. Nemo unus est, qui eandem errorum incuset: imò fortassis persuasum sibi habent, eam in seipsa omnibus erroribus immunem esse. Et verum ut loquat, Corpus, quod vocant, legum, à Justiniano nobis exhibitarum, & post Æræ nostræ seculum decimum, aut undecimum in Italia renatarum, & sensim omnibus Italiæ scholis ac tribunalibus postliminio restitutarum, atque ab iis receptarum propiùs inspiciens, facilè earum æquitatem commendat, dum in eo solida principia, ac regulas majore ex parte vel utiles, vel ad S. Themidis lances ex æquo moderandas necessarias, vel denique laude dignissimas invenit. Verùm hac tempestate Jurisprudencia his limitibus neutiquam circumscripta est. Digesta, seu Pandectas, Codicem, & Institutiones haud immeritò nobilem quidem, sed parvum Jurisprudenciæ hortum dixeris. Doctrinas, in Corpore mox dictarum legum contentas, post aliquam temporis intercapedinem Jurisconsultorum, qui post annum à partu Virginis mille-

millesimum, centesimum primam lucem aspexere, perspicacia & intemperantia tot aliis auctum ivit, ut hortus ille amœnissimus in vastam juxta ac opacam silvam abierit. Quapropter minimam hodiernæ Jurisprudentiæ partem leges constituunt, quarum etiam verbis multi Jurisperitorum & Leguleiorum forensium vel leve tantum, vel omninò nullum impendunt studium. Maxima pars è contrario in tot tantisque questionibus cum doctrinis adfirmantibus, & negantibus, divisionibus, subdivisionibus, exceptionibus, ac limitationibus, per Interpretes, causarum Patronos, & tractatum compilatores inventis, atque promotis consistit, ut hodie omnis Jurisprudencia opinionibus, veriùs dicam, confusione oppleta sit, maximo cum ipsius Reipublicæ, tum privatorum detrimento. Ad hoc defensores, ac Jurisprudentiæ fulcra oculos, animòsque advertere seriò deberent: quo facto, si modo lingua concordet menti, non poterunt non fateri, hanc legum scientiam multis nævis obnoxiam, emendatione, atque correctione, quanta fieri potest, maximâ indigere.

Positis jam hisce nævis; positâ non minùs in paulò antè memorata scientia, ejusque exercitio emendationis necessitate, op-

B

tan-

Muratori de Jurisprudencia Navis.

tandum sanè foret, ut tandem Principes Legislatores exsurgant, qui summam rerum administrantes istud insigne beneficium saltem in regna, ac Provincias suas conferre & possint, & sciant, & velint. Hic discrimen notetis velim, quod artem Medicam inter, & Theologiam moralem ex una, & Jurisprudentiam ex altera parte intercedit. Tametsi prolatae tres scientiæ eâdem prorsus ratione innumeris penè opinionibus implicitæ sint, de duabus tamen prioribus efficacem controversiarum decisionem optare licet, sperare non licet. Cùm enim Medicinæ, qua de loquimur, incertitudo, & quæ ex illa consequitur, opinionum multitudo non ex occultissimis duntaxat morborum causis, sed etiam ex eo ortum ducat, quòd status, in quo solida & fluida corporis mali habitûs consistunt, non nisi maxima cum difficultate aperiri possit; & multò magis quòd à peritissimis etiam Medicis nec cognoscatur, nec cognosci queat, quid in diversis morbis obsit, quidve prosit; ut autem controversiæ super opinionibus, quæ ad morborum causam, & curationem spectant, maximè ubi de usu & exercitatione res est, decidantur, *admirator*
isiv.

Ut id, quod dixeram, perspicuum magis reddatur, exemplis confirmatum eo.
 Sic

Sic quia non fatis exploratum habemus, utrum frequentior phlebotomiæ usus, à nonnullis præscriptus, in tot tantisque morbis ad eorum levamen sapienter admittatur, putabimus equidem, eundem esse remedium; sed putabimus; securum enim & certum haud erit, cum contingere possit (faxint superi, ut raro) cum, inquam, contingere possit, ut idem remedium non uni unico, sed omnibus malis medeatur, ægrotum nempe hac miseriarum valle liberando. Id ipsum aliis dictum cupio: qui, adversa valetudine correpti, nullo Achille movendi sunt, ut sanguinem mittant, quia inde fortassis omnis malorum ilias nasci potest. Nihilominus Medicina nullam unquam mutationem subit, sed erit semper, quæ hodie est. Meherclè albæ mentis vapora, & obesæ naris fit oportet, qui, ubi vires lapsæ sunt, ad Hypocratis Alumnos non confugiat: id tamen monitum velim, ut ne Acesiæ se concredat; sed siquidem id in manu sit sua, eos eligat, quos, sin minùs Therapeutes sint, vimque mali levare nequeant, ea saltem commendet prudentia, ut fata ægrotantis, qui sine illorum pharmacis ex morbo convaluisset, non maturent.

Dixi: *Medicina* non potest; *Theologia* autem *Moralis* non debet opinionibus suis eximi. Summi Pontifices, sacræque Concilia haud dubiè possent, potestate à DEO sibi concessâ, si vellent, infinitas ferè quæstiones, ac opiniones, quæ in hac scientia occurrunt, definire: attamen nec unquam id in animum induxere, nec hodie inducunt, prohibente, quæ cum ipsorum potestate conjuncta est, prudentiâ, virtutum omnium Reginâ, bonique regiminis Duce. Certè ad proscribendas ac condemnandas innumeras Opiniones sæpè sæpiùs secura, & clara rationum momenta deficerent: Quid? quòd in Ecclesia DEI universamos semper invaluerit, tum demùm contra aliquam propositionem ferre sententiam, quando vel ob directam oppositionem, vel contortam sequelam doctrinis à sancta fide nostra stabilitis contraria, vel ab interna rerum ratione reprobata esse cognoscitur. Hac de causa sapientissimi quique Pontificum, exceptis quibusdam propositionibus, à vera regula aberrantibus, & virgulâ censoriâ notari dignissimis, pro sua prudentia, cæterarum, quæ probabilibus nituntur rationibus, ordinem turbare nolunt, unice in votis habentes, ut ob majorem animarum nostrarum securitatem opiniones ac sententias probabiliores præ aliis amplectamur;

mur; ob id tamen illum minimè reprobantes, aut cõdemnantes, qui nonnunquam minùs probabiles sequitur, si materiam Sacramentorum, & administrationem Justitiæ, & ubi de vita hominis agitur, excipias.

Non ea est Jurisprudentiæ conditio. Hæc enim *potest*, ac *deberet* perpurgari, non quidem ab omnibus (quod fieri nunquam potest) sed ab ingenti opinionum ac errorum, eandem deformem reddentium, numero. *Potest*, inquam, corrigi: siquidem aliud non requiritur, quàm ut Principes, qui novas leges ferendi, mutandi, corrigendi, veteres abrogandi, ac Judiciï tam recuperatoriï, quàm quæstionum rationem legibus constituendi potestate pollent, paterno ardore succendantur, & meliorem ordinem in judiciis præscribere, ac infinita dubia, controversias, & opiniones, Jurisprudentiæ obtrusas, averruncare pro virili contendant. Et *debet*, inquam, vel saltem *deberet* huic correctioni magno animi vigore admoventi manus, quotiescunque liquidò constaret, in Jurisprudentia, ejusdemque exercitio non paucos dari naves, qui in totius Reipublicæ detrimentum vergunt.

CAPUT III.

De interioribus Jurisprudentiæ, & Judiciū
nævis.

JAm hinc ab orbis terrarum incunabulis, ex quo *meum*, & *tuum*, frigidum illud verbum, natum est, mortales ad hoc tempus assiduis inter se commissi sunt litibus, nunquam certè, dum mundus erit, finiendis. Neceſſe proin est, ut omnis bene instituta Respublica, in qua forensia agitantur negotia, Jurisconsultos juxta ac Judices suos habeat, qui partium litigantium rationes examinantes, ad legum, rectæque rationis præscriptum aliorum controversias decident: siquidem nemini unquam fas est, in propria causa Judicem agere. Quapropter si de Jurisprudentiæ nævis, ejusdemque erroribus tollendis loquimur, non est consilium nobis, hanc scientiam, quam summè necessariam esse arbitramur, è scholis penitè exterminare, atque in ultimam usque Thulen relegare; vel ordinem ac numerum Doctorem, & eorum maximè quibus

bus docendi juris incumbit provincia, immi-
nuere: sed consultum esse existimamus, ut
illa, quoad feret facultas, plurimis nœvis
perpurgetur, fructu laboris in universam
Rempublicam redundaturo. Dixi: *quoad
feret facultas*; enimverò nemo peritus ne-
gaverit, Jurisprudentiam æquè ac Theo-
logiam Moralem, & Artem Medicam inte-
rioribus nœvis scatere, quibus sat firmum
remedium adferendo nemo unus unquam
erit, humana auxilia cuncta jam eludente
præfractâ mali atrociâ.

Primus itaque nœvus ab ipsis legibus
proficiscitur; has enim tam claris, ac per-
spicuis scribere verbis oportet, ut de men-
te Legislatoris satis superque constet. Ve-
rùm non omnes leges, quas corpus, ut vo-
cant, Juris Justiniani, aut variarum civi-
tatum statuta continent, hoc titulo glo-
riari possunt; eâque propter variis inter-
pretationibus obnoxie sunt, maximè quòd
latium textûs civilis sine eruditione sæpe-
numerò subobscurum, atque anceps videat-
tur. Sed quòd magis mirere, hoc obscu-
rior lex fieri, atque in diversum sensum, ac
partem rapi potest, quòd plura in eadem
condenda, ad mentem Legislatoris bene
explicandam, non rarò adhibentur verba;
idque non aliam ob causam, quàm quòd
ii, qui leges eo consilio callidè ac subdol-

servant, ut illas necessitati suæ accommodent, singulas voces, syllabas singulas, commata & puncta chymico, ut ita dicam, more eliquent, id in dubium vocantes, quod Legislatoꝝ quidem dicere voluit, sed fortasse non satis aperte, & liquidò expressit. Videbam olim litem super hæreditate Principis, intestato mortui, non sine magno strepitu agnatos inter & sororis filios agi. Causa civitatis cujusdam statuto dirimenda erat; & si dixerò, civitatem illam gloriari, quòd non obscura liberalium disciplinarum sedes sit, in quam Phœbus cum omni musarum gynæceo, relicto Parnasso, migrâsse videatur, ea continuo omnium animos subibit cogitatio, Decretum ac decisionem doctissimorum majorum satis perspicuam fuisse futuram. At aliter, ac opinamini, evenit: siquidem utriusque partis causidici nihil intentatum relinquentes, omnem industriam in eo consumferunt, ut dubia statuti verba quisque à parte sua dimoveret, donec denique secundùm Agnatos pronunciatum sit.

Alter nævus est, quòd leges omnibus & singulis casibus, qui plurimi, ne dicam, infiniti esse queunt, nec provideant, nec providere possint. Inde tot tantæque exceptiones, ac limitationes ortum duxerunt, quas Jurisconsulti, vel ex aliis legibus,

bus, vel saltem ex principiis sic dictæ, aut creditæ rectæ rationis deductas, non paucis legibus accomodant, secundum quas Legislatores in certis, iisque plurimis casibus vel non potuisse, vel non voluisse quidquam prohibere, aut præcipere videntur. Exploratum est, Justinianum innumeris penè casibus, qui fieri possunt, suo legum Corpore, quod vocant, neutiquam providisse. Quamquam autem lex quædam clarissima, & alicui causæ propria esset, nihilo tamen minùs oculata Legislatores industria sæpiùs varias circumstantias conjecturâ assequi nequit, ob quas eadem res, sive præcepta, sive prohibita, aliam faciem induere, lætùmve aut tristem exitum sortiri possit. Eam ob rem ecce seminarium contentionum, ac litium! non nullis adfirmantibus, hanc talem causam, his circumstantiis vestitam, sub decisione hujus, vel alterius legis comprehendendi, aliis id pari rationum pondere negantibus.

Tertius nævus (fuit nullo non tempore communis, eritque talis, dum mundus, ac hominum genus) consistit in explicatione, & interpretatione humanæ voluntatis, atque intentionis, vel ex operibus, vel verbis ipsorum mortalium colligendæ. Ars planè oppidò difficilis, quæ non amplum

B ;

dunta-

duntaxat immensæ jurgiorum multitudinẽ campum aperit, sed etiam pluribus causarum Patronis, & Judicibus in quibuscunque civitatibus, ac locis, ubi pro tribunali sedetur, plurimum negotii faceßere, & nodum plusquàm gordium objicere potest. Ex hoc fonte emanarunt, semperque emanabunt tot controversiæ ob pactiones, seu contractus, fideicommissa, vel ob alias substitutiones, & id genus decisiones hominum, in testamentis, instrumentis, & tabulis expressas. Si viri, quos melior Phæbus amavit, omni, inquam, doctrinâ ornatissimi non rarò legem, aut statutum haud iis verbis scribere sciverunt, ut omnibus antilogiis, dubiis, & amphibologiis via præcluderetur; quantò facilius fieri poterit, ut homines litterarum rudes, & penitus amusi in proponenda, & verbis enodanda voluntate fallantur, nec terminorum, phrasium, ac Syntaxeos, seu constructionum obscuritatem devitare sciant, quæ eorum quoque intellectum in intricis conjiciendo, & aciem ingenii præstringendo est, quos scientiis probè subactos in comperto habemus? Addam & illud, haud levem quandoque ejus rei culpam in illiteratos Legulejos, ac Cerberos forenses conferendam esse, qui paciscentium, & testatorum mentem vel non satis intelligunt; vel si intelli-

telligunt, eandem tam ignavè, ac confusè exprimunt, ut duobus, iisque contrariis Patronis argumentum, & ansam dicendi, atque prætexendi præbeant, eandem clienti suo favere. Non nemo Doctorum urbis nostræ tabelliones (officii voce *Notarios* dicimus) conspicatus, qui vel pactionem faciebant, vel testamentarias tabulas condebant, subridens ad Collegas suos: *En! ajebat, ut bi commodo meo occupantur!*

Quartus nævus ex textibus oritur, quo nempe modo à judicibus intelliguntur, atque interpretantur. Quantis infirmitatibus, quantis cogitationum monstris, ac æstibus, quantis mutationibus mortales plerumque obnoxii sint, haud adeo primum est dicere. Hic in hunc, alius in alium sensum eandem prorsus rem, pro suo quisque genio, detorquet. Videmus à diversis tribunalibus decisione ejusdem causæ totum diem eximi, atque sententiam in utramque partem ferri, eoquòd his rationes, quas alia tam fortes credunt, infirmæ, ac nullius planè roboris videantur. Amat hoc, ut Eminent. Cardinalis de Luca testatur, etiam in tribunalibus majoribus, ac primariis (supremam Pontificis Curiam, seu Rotam Romanam intelligit) fieri, ubi Judex unius cognitionis, seu instantiæ, quod ajunt, revocat, quod
Judex

Judex alterius statuit: quin iidem Judices non rarò sine ulla facti varietate id ipsum recantant, quod non semel duntaxat iterumque, sed sæpius decreverunt. Id quod ex prima, cujus supra meminimus, ratione fuit, quia scilicet, quamquam generales ideas circa justum, injustumve, circa fas, & nefas habemus; illas tamen singularibus casibus aptaturi, malleum inter & incudem hæremus, ignari, quænam ex his ideis, vel effatis, ac regulis præ alia obtineat. Ad hæc cum crebrò de aliorum voluntate, ac intentione res est, ad quam explatandam secura nos regula deficit, omniaque à prudentia, & magnam partem ab opinione, quæ pro variis ingeniis etiam varia, dependent; idcirco licet Judex in multis casibus è vestigio, aut certè sine multa ingenii sui defatigatione cognoscat, quæ causa sit justa, quæve injusta: nihilominus multæ dantur recuperatorii judicii causæ, quæ judicem mirificè percellere, atque incertum reddere & debent, & solent, ita quidem, ut statuere secum nequeat, quæ litigantium pars æquum bonum habeat. Dein vel ex eo haud obscure patet, quàm non solida sint mortalium judicia, quòd, qui cum aliis lite non distinctur, nec causæ socius est, vix lectis exercitati cujus-

jusdam Caussidici allegationibus, ac consiliis, confestim in ejus sententiam manibus pedibusque eat, ac palmam eidem adjudicet. Verùm simul ac rationum vim alterius æquè periti, ac exercitati Patroni, qui contrariæ partis defendendæ provinciam in se suscepit, sagacibus oculis perlustrat, & æquali mentis lance trutinat, mox animi pendere, ac denuò ratio pro illa pugnare videtur. Et profectò videas Judices, qui eum felicitate omnibus anteferendum existiment, cui vel in dicendo, vel scribendo ultimum esse contingit, magno adversæ partis infortunio. At majori longè malo alii litigantes mandantur, eos Judices nacti, qui, quamprimùm partes ad illos consistendæ litis causâ veniunt, mox in mente sua in unius gratiam decernunt, nullis rationum, quas, tamen fortissimas, pars adversa adferre potest, momentis de prima sententia sua deducendi, marpesiâ caute duriores: imò non rarò occultè, & in animo suo, n̄ etiam apertè, sententiæ, cui jam subscriperant, Patronos agunt.

Quid multis? quemadmodùm in infinita propè rerum, sensibus objectarum, multitudine in certam, quæ falli non possit, venire notitiam, perquam difficile

cile est; ita in innumeris ferè casibus res est plurimis obsepta, & quasi circumvallata difficultatibus, ut quis cognoscat, in qua ex duabus lancibus jus sit positum. Nec hæc in re Jus Civile, & Theologia Moralis, quæ humanorum actuum innocentiam, vel malitiam pertractat, inter se differunt: ex una enim parte militant rationes humanæ libertatis ad operandum; ex altera verò pugnant rationes Legis cujusdam, seu divinæ, seu naturalis, seu, ut dici solet, positivæ, adeò quidem, ut casus penè omnem numerum abhorreant, in quibus humanus intellectus hæret ambiguus, quid agat, in quam partem inclinet, quò vel legem non perfringat, vel libertate, à DEO, aut Superioribus nobis concessâ, non abutatur. Et inde tam diversæ opinioniones nascuntur, an tot omissiones, tot cogitationes, verba & opera hominum sint bona, aut vitiosa.

Age verò nunc Jurisprudentiæ consideremus. Eadem de re inter Doctores plurimum controvertitur, atque pro aris & focus pugnatur. Quod alter affirmat, negat alter: multò magis autem eandem difficultatem in singularibus casibus dirimendis experiri licet, finibus veri & falsi, æqui & iniqui densâ circumfusis caligine, deficientéque ad discernendum, ad quam
 ex

ex duabus causa proposita sit referenda, sufficienti lumine. Accedit, quòd mortaliū mentes vel ob majorem aut minorem scientiam, vel ob varios voluntatis juxta ac affectuum influxus, qui modò ad hoc, modò ad illud approbandum, vel improbandum, unāmque sententiam præ altera eligendam flectunt, suprà quàm credi possit, inter se diversæ sint. *Quot capitulum vivunt, totidem studiorum millia,* canebat olim Venusinus Vates Lib. II. Sat. I, Idcirco eandem causam in tribunali è pluribus personis composito agitam videmus, in qua Judices tam facile dissentiant, tametsi quisque illorum pro officii sui ratione in eadem probè ventilanda, diligentèrque expendenda partes suas ex asse impleverit.

Verum si quandoque etiam contingit, ut, qui pro tribunali judicaturi sedent, unanimi calculo in hanc sententiam præ alia abeant; illa ipsa autem causa ex intervallo ad aliud tribunal devolvatur, non deerunt ibi Judices, quos inter minimè conveniat, ita, ut non rarè sententiam priori prorsus contrariam ferant. Adeo nempe à vero haudquaquam abludit, mundum vel ob varietatem intellectuum, vel ob occultas æqui ac iniqui latebras tam incertis, variisque judiciis subjectum esse.

32 De interioribus Jurisprudentiæ,

esse. Et hic sive rerum, sive mortalium internus nævus, quem in singulis tribunali-
bus videas, ita comparatus est, ut nul-
lum satis validum remedium fuerit, nec
unquam futurum sit, quod necessitati in-
trinsecus medeatur.

Ea propter humana prudentia, quæ
aliud invenire nequirit, statuit, ut in con-
troverſis, ad forum contentioſum dedu-
ctis, illius causa melior esse crederetur,
cui plures ſententiæ faviffent; vel in quem
etiam plures Judices ſua in judicio ſuffra-
gia contuliſſent, id quod ut plurimum nos
minimè ſecuros reddit, litem uni litiganti-
um ob internam rationum claritatem, ac
evidentiam ſecundum tabulas datam fuiſſe;
ſed uni vel pluribus Judicum ſic viſum
eſſe, ex quo nihil certi, ſed ſola recti ju-
dicii præſumptio descendit, ſeu quod noſtrâ
loquendi ratione idem, haud eſſe ſcienti-
am, ſed opinionem, quæ ſi non ſemper,
certè ſæpè ſæpiùs in ſingularibus, & con-
troverſis cauſis forum diſponit. Dicatur
pro lubitu ſtudium & profeſſio legum ſcien-
tia legalis, ſeu Jurisprudentia: hoc enim
nomen optimè eidem convenit, ſi modò,
qui illud ſibi vendicat, multum ſtudii ad
leges civiles adhibuerit, earumque rerum
ignarus haud ſit, quas illæ in variis juſti-
tiæ argumentis, præcipuè circa *meum*, &
tuum

taum statuerunt, vel prohibuerunt. Nihilominus quotiescunque quis hanc scientificam cognitionem ad tot tantasque controversias, quæ non raro Patronos, atque Procuratores multis difficultatibus tenent implicitos, decidendas in usum exercitationemque deducere cupit, plerumque non est scientia, sed opinio, quæ rem decernit; quia passim non satis liquet, illam causam, id genus adjunctis vestitam, hujus, illiusve legis dispositioni subesse; & prudenti scrupulum injicit, vel metum incutit, an non fortasse sub dispositione alterius sit comprehensa; vel an non voluntas, & mens exempli causâ Testatoris, aut contrahentis alia fuerit. Et eò usque dum nullam hæc veritas dubitationem habet, observare licet, hoc anno controversiam hac, aliâ rursus ratione evoluta aliquot annorum curriculo ab eodem tribunali decisum iri. Sed parcius ista, dicet fortassis non nemo: controversia non est eadem; & accedentibus aliis atque aliis adjunctis in utraque causâ haud mirum videtur, si posterior sententia à priore discrepat. Itane verò?

Veritatem demùm addatis velim, quæ Eminentissimo Cardinali de Luca, optimo rei hujus arbitro, excidit, cujus tamen prius Decianus in Apologia Jurisconsultorum

C

rum

Muratori de Jurisprudentiæ Navis.

rum capite quinto decimo, numero supra tricesimum secundo meminerat, quosdam nempe, qui juri mortalibus dicendo præfunt, ad hanc potius quàm aliam sententiam ferendam levissimis Caussidicorum rationibus moveri. In Libro de stylo Legali cap. V. Purpuratus Doctor in hæc fermè verba scribit: *Omnia argumenta, & rationes, quæ meliores, fortiores, ac convincentes existimantur, in medium proferenda sunt, quin tamen aliæ omittantur, quæ pro illa ratione leviores esse censentur, eò potissimum, quod stante magna ingeniorum varietate, non omnes gustus, vel opiniones conveniant. Ex quo consequitur, quod illa argumenta, quæ uni bona ac solida videbuntur, alteri debilia, ac levia videri possint; & è contrario quæ uni nullius roboris ac momenti videbuntur, ab alio meliora existimanda sint. Et rursus Cap. XV. In contradictoriis, & aliis functionibus, ait, minimè vituperandum est, si multa argumenta adferuntur, quin solida à debilibus, quod Judicis est, secernantur, ac eligantur; cum secundum sæpius dicta nonnunquam debilia argumenta placent, displicent è diverso bona, & solida.*

Hoc genus opinionem, si rectè judico, in Tullii Ciceronis voluminibus de arte Oratoria legi; labore tamen eandem
 quæ-

quærendi supersedendum censeo. Talpa igitur sit oportet, qui non videat, in quod discrimen Justitia conjiciatur, si sententiæ ab ingeniiis, & capitibus pendent, per quæ solidæ rationes non pertingunt, sed futiles duntaxat ac leves perrumpunt. Si hoc Cardinalis de Luca de Judicibus, qui multos annos in causis gravissimis, judiciisque publicis sunt versati, fateri non dubitavit, quid de pedaneis oppidorum, arciumque arbitris dicendum erit?

Jam his internis, & essentialibus Jurisprudentiæ, atque Judicii nævis nemo est, repeto, qui medicinam ferat. Fieri nequit, ut Lex omnibus dubiis, & casibus, qui contingere valent, liquidò providerit. Multò minùs quivis mortalium tam propriis verbis animi sui sensa in publicis tabulis aperire potest, ut nullam prorsùs dubitationem relinquat, quamprimùm causa, seu negotium suspicioni materiem præbet, hoc est, simul ac capiti hominum commissum est, ut non de levibus, sed gravioribus, & majoris consilii dubiis decernant: ex quo consequitur, controversiam illam variis judiciis, atque rationibus judicantis obnoxiam, ac nullo negotio varias variarum personarum sententias de eadem materia esse posse. In casibus, à Legislatoribus apertè dijudicatis, tamen levia dubitandi adsunt argumenta,

36 *De interioribus Jurisprudentiæ,*

affirmari potest, quòd lex vel deciderit, vel decidat: occurrentibus autem gravissimis dubiis, an causæ, super quibus contenditur, in lege sint comprehensæ, nec ne; vel ad quam legem hæc, illæve causa sit referenda, caput eorum, qui forum agunt, decernat oportet. Siquis porrò nesciat, quid sint mortalium capita, altiùs apud animum suum perpendenti patebit, illa esse opinionum, præsumtionis, inconstantia, debilitatis, atque errorum emporia. Præterea qualitas causarum non rarè magnis involuta est obscuritatibus, & ad captum longè impeditissima, adeò quidem, ut prudens, ac spectatæ fidei, & integritatis Vir, qui sibi ipse non assentatur, inficiari nequeat, se dubitatione æstuarè, nec satis compertum habere, cui litigantium in illo casu secundùm tabulas lis, & possessio detur. Fuère doctrinâ insignes Judices, qui in ejuscemodi incerto rerum statu summo studio adlaborârunt, ut litigantes ad pacationem potius descenderent, quàm ut litem jure dirimerent: attamen hoc consilium alii, non tam rationem muneris sui, quàm magnitudinem munerum alienorum considerantes, nunquam æqui bonique consulent, minimè ad ecasti. Quare ut ne eorum jacturam patiantur, secum statuunt, in unius gratiam pronunciare, quam-

quamquàm si fateri vellent, vehementes ad pronunciandum pro altera parte senti-
ant impulsus.

Non nemo liberalissimè eruditus juxta ac integerrimus Judex mihi olim retulit, se, dum pro nostris tribunalibus sederet, Ad-
vocationisque munere fungeretur, omnes penè causas, quas ob rationum suarum momenta meliores credebat, quàm ut iis cadere posset, perditum iisse; & è contra-
rio sæpius se causam obtinuisse, cui pluri-
mùm diffidebat. Ferte nunc, per me licet, ad astra mundi Justitiam, tanquam illam, quæ cuique suum æquâ lance tribuat. Enim-
verò potest quispiam tentari, ut eandem rem difficilis aleæ plenam, sortémque di-
cat.

Huic denique capiti Eminentissimus Cardinalis de Luca, rerum harum probè gnarus, colophonem imponat, è cujus purpurato ore aliam rursùs veritatem audire nos nequaquam pigeat. In Procœmio ad Doctorem Vulgarem sic scribit: *Stante paulò antè dictâ ingeniorum varietate, usus Et exercitatio nos sæpius docet, illa diversum longè sortiri eventum, quæ sive bene, sive malè Advocati prasagiunt; dein eam etiam ob causam, quòd magna Et excelsa tribunalia sententiam suam retractent: ex quo probatur, in articulis, ad leges spectantibus, Et*

maximè in materiis conjecturalibus, vel arbitrariis non dari certam, & determinatam veritatem; cum res omnino clare, atque perspicuæ in Advocatorum contentiones minimè veniant.

Plura sese mihi haud offerunt, ut demùm concludam, ingens non modò esse malum; calamitatèmq;e, siquis iudicio cum alterò contendere, dicamque exercere debeat, sed etiam justas leges, piè in universæ Reipublicæ emolumentum sancitas, atque in usum deductas, ex humana fragilitate in maximum ejusdem verti posse detrimentum.

CAPUT IV.

De externis legum & Judicii nævis.

DEcantata res est, Julianum Jureconsultum, sedente ad imperiù clavum Hadriano, *Edictum perpetuum*, sive compendium Juris Civilis eo maximè consilio edidisse, ut leges fori, usu magis receptæ, faciliùs oculis obversarentur. Simul

mul ac illud in lucem, conspectumque hominum emerferat, continuò ea Jurisperitorum ætas in id intenta erat, ut Edictum, quod antè diximus, dilucidaret, atque commentariis illustraret, id est, ut leges illas vel relaxaret, vel ad arctiores terminos constringeret, diversis adeò sententiis, ut insigne præstantissimi hujus Viri opus confunderetur, ac dubiis, exceptionibus, antilogiis, restrictionibus, & ampliacionibus repletur, id quod ipse Justinianus in Præfatione ad Pandectas his verbis conque-
rebatur: *Quod & ab antiquis Edicti perpetui commentatoribus factum est, qui opus, moderatè confectum, huc atque illuc in diversas sententias producentes, in infinitum detraxerunt, ut penè omnis Romana sanctio esset confusa.*

Laudatissimus hic Princeps, qui, eruditionis laude omnium in se animos, amoresque convertit, nihil antiquius habuit, quàm ut hunc abusum vel emendaret, vel tolleretur peritùs, constitutis eum in finem præcellentibus Jureconsultis, qui, expunctis futilibus quæstionibus, variisque tot antiquorum Commentariorum contrariis doctrinis, Corpus, quod vocant, legum conficerent, easque in ordinem digererent, ex quarum præscripto, missis singularibus Jurisperitorum opinionibus, causæ in judi-

eis decernerentur. Cùm autem probe
 animo prospiceret, fieri posse, ut eadem
 rursus confusio repullularet, prohibuit se-
 verè, ut imposterum nemo sibi sumeret in-
 dictas leges Commentarios scribere, ne
 prior confusio in Jurisprudèntia, ac Judiciis
 oriretur, ac summa imis miscerentur. Ejus-
 dem Imperatoris verba *L. Deo Auctore C.
 de Vet. jure enuc. §. Nostram* recitabo:
*Nullis Jurisperitis imposterum audentibus
 Commentarios illis applicare, & verbositate
 suã supra dicti Codicis compendium confun-
 dere, quemadmodum in antiquioribus factum
 est, cùm per contrarias interpretantium sen-
 tentias totum Jus penè conturbatum est.*
 Eandem inhibitionem inculcaturus, *L. Tan-
 ta* eodem Tit. & in Præfatione ad Digesta:
*Sancimus, ait, ut nemo neque eorum, qui in
 præsentis Jurisperitiam habent, neque qui po-
 stea fierent, audeat Commentarios hisdem
 legibus adnectere &c. &c. Alias autem legum
 interpretationes, imò magis perversiones,
 eos jactare non concedimus, ne verbositas eo-
 rum aliquod legibus nostris adferat ex confu-
 sione dedecus; quod & in antiquis Edicti per-
 pètui Commentatoribus factum est, qui opus
 moderatè confectum huc atque illuc in diver-
 sas sententias producentes, in insinitum di-
 straxerunt, ut penè omnis Romana sanctio
 esset confusa.*

Eam

Eam ob rem sapientissimus juxta ac Doctissimus Imperator, malo, ne latius serperet, clavum fixurus, statuit, ut, si quis in illas leges scribere Commentarios, aut interpretationes ausus fuisset, tanquam falsarius condemnetur, ejusdemque libri, in tumulum congesti, Vulcano tradantur flammis abolendi. O quam bellè ac fideliter Justiniani Cultores ejus mandata exhaustere! Et quî tantum obsequium, insignis illius Imperatoris legibus præstandum inculcent, dum illi omnium primi clarum, & repetitam ejusdem edictum infringere non dubitârunt? Ad seculum usque duodecimum haud videas, quempiam à Digestorum, aliorumque Operum legalium publicatione in illa commentatum fuisse, idque eam ob causam, quòd in Italia per plura secula Codex, & Pandectæ si non penitus sepultæ, certè minùs cognitæ fuerint. Fortè etiam nemo sibi tantum tribuit, ut earum interpretationem faceret, non tam defectu voluntatis, quàm impotentia, ignorantia barbaris illis seculis plus, quàm par erat, dominante. Verùm vix dum seculo undecimo, multoque magis duodecimo Bononiæ Studium legum occeperat; ecce tibi Irnerius, & secundùm hunc alii ex aliis omnem ad leges, commentariis explanandas, laborem conferre: ecce Lectio-

C s

nes,

nes, & publicæ Scholæ, ac postmodò acri ingenio Viri, & eruditionis laude celeberrimî Doctores, atque Magistri leges enodare. Post verò quàm Typographia Librorum copiam facilem reddidit, ecce Cauffidici ingentem allegationum, Consiliorumque vim in lucem emittere: & denique ecce immensa Tractatum de singularibus argumentis, & Decisionum, à variis Curiiis, & Senatibus emanatarum, moles, adè quidem, ut vel Libri juridici insolentis magnitudinis bibliothecam conficiant, & illa Fontanæ immensum penè crescere, augeri que possit, tot Libros nobis indicantis, ut nullam sive scientiam, sive artem facile reperias, quam non Opera juridica, prelo jamjam edita, superent, atque excedant. Et sanè res in peius adhuc ruet, si hæc scribendi libido, in qua nulla ætas intemperantiùs peccavit, quàm superiora duo Seacula, imposterùm sit continuanda. Datur insuper Regio quædam, ubi Librum juridicum prelo vulgare æquè ad Magistratûs institutum facit, ac ad Jurisprudentiam vel inficiendam, vel saltem apinis, ac inutilibus mercibus onerandam.

Quæret fortassis non nemo, quis sit tot Voluminum fructus? quid commodi tam immensa Librorum aliorum super alios moles Jurisprudentiæ attulerit? nunquid
leges

leges levi negotio intelligentur, ac via ad ferendam justam sententiam complanata erit? minimè gentium: si enim suis momentis rem per se ipsam expendamus, nequaquam temerè statuemus, hanc juridicorum Voluminum eluviam haud aliud contulisse, hodièque conferre, quàm ut Jurisprudencia non modò difficilior, tricus magis obnoxia, ac spinis horrida, sed judicia etiam incerta magis, ac dubia reddantur. Volvite, revolvite hos libros; reperietis infinitas propemodùm sententias, ac conclusiones, ad unam omnes inter se discrepantes, id est, contrarias, vel repugnantes. Vix decem Auctores sunt, qui doceant, quo pacto regula ad decidendam controversiam stabilienda, atque firmanda sit; mox viginti aut triginta alios videas, qui diversis planè rationibus, atque argumentis moti, contrariæ subscribant opinioni. In vasto illo juridicorum Librorum emporio Actor æquè ac Reus arma sua mutantur, quibus eo ipso tempore eandem actionem, & causam vel acriter impugnent, vel præfractè defendant.

Verùm enimverò non id specto, ut Lectorem per longos viarum anfractus, atque mæandros ducam; id solum mihi sufficiat, si vel oculum in nominatissimi de gente Ibera Auctoris opus (*Hieronymi Zevallos, sive Caval-*

Cavallos, sive, ut Hispanorum more ac ore loquar, *Zevagios speculum aureum* intelligo) conicere non gravatur, qui, *Opiniones communes contra Communes* tantum colligens, quatuor majoris folii Volumina implevit. Nolim ego equidem super Augusto & magnifico titulo, quo ille opus suum, ad majorem eidem conciliandam reverentiam, notaverat, *aureum* dicens, disceptare, quamquam propè finem vel parum, vel nihil admodum utilitatis ex eo duxeris: attamen adfirmare minimè dubito, ætatis nostræ Jurisprudenciam ab illo vel ex hoc potissimum suspectæ fidei reddi, quòd eandem in sententiis suis adèd discordem, ac incertam oculis nostris proponat, & tanquam arenam repræsentet, in qua semper prælio decertatur, quin vel unquam palam fiat, quis sit victor, quisve victus: si enim in Foro sententiâ communibus studiis receptâ, quæ sibi, causæque tuæ faveat, instructus compareas; ea adversarium, qui contrariâ, eâque communi etiam sententiâ armatus tibi obviam venit: cui, vestrum in hoc rerum statu palma adjudicetur?

Sic multum temporis effluxit, ex quo illis denuò malis affligimur, queis Justinianus Corpore legum suarum mederi pertentavit, aliosque probare, quibus timorem injiciebat, simul ac Jurisperiti Dictatorum munus

munus sibi sumere, atque Legislato-
rum Magistros agere vellent, eorum mentem in
tot tantisque casibus exponendo, ean-
dem nunc extendendo, nunc ad arctiores
terminos reducendo, quin subtilitatibus
parcant, ut Cæsarum decreta vel singula-
ribus opinionibus, vel necessitati Clientum
suorum seruiant. Pontifex Pius IV. etiam
prohibuit, ut nemo Tridentinum Concili-
um, quod omni comparatione majus est,
commentariis, atque interpretationibus ex-
plicaret, pro sua prudentia veritus, ne vel
ignorantia, vel hebes ingenii acies, vel in-
signis scriptorum temeritas solidas ac perspi-
cuas sacrosanctæ Æcumenicæ, & Catholi-
corum Pastorum summa veneratione dignis-
simæ Synodi Tridentinæ decisiones vel au-
gendo, vel minuendo mutaret, atque cor-
rumperet. Et profectò hujus Pontificis
Maximi mandato ac voluntati ab omni-
bus obtemperatum fuit, Barbosâ falcem
suam in alienam messem, nempe fidei
dogmata, nequiquam mittente.

Non ita Cæsari Justiniano res è voto
successerat. Nemo Eruditorum est, qui
ignoret, quantus eorum sit numerus, qui
leges Juris Civilis interpretatione explicâ-
runt: Eaque propter schola Jurisprudentiæ
hoc modo incertis doctrinis oppleta, & pro
eo, ut annosas lites, ac jurgia compone-
ret,

ret, novarum litium seminarium facta est, ad præstringendam magis, quàm illustrandam ingenii aciem accommodatum, ubi Judices in tot diversis, ac contrariis opinionibus sese deprehenso esse advertunt. Verùm caput malorum est, quòd hoc pacto iis, qui judicia exercent, amplius apertus sit campus, pro illo pronunciandi, qui magis gratiã valet, quoties vel amicitia, vel odium, vel aliæ animi commotiones votis suis damnari cupiunt. Eam ob rem quas illi proferre volunt sententias, omnes complurium Jurisconsultorum Auctoritate firmatas, ac in impressis libris splendido titulo *Communis* ab ipsis declaratas esse inveniunt. Existimabat Zevallos, cujus supra meminimus, omnes, quotquot Opus suum haud oscitanter legerent, continuò in admirationem esse rapiendos, compertò, *in quanta, ut ait, caligine, & obscuritate totum Jus versetur, quum nulla sit opinio certa, & verissima, quæ non possit pluribus contrariis opinionibus, & fundamentis contrariari.* Et sic omnia negotia magis ex *Judicum arbitrio, quàm ex certa Juris dispositione terminantur*; & modò in uno eodémque negotio nunc pro auctore, nunc pro Reo sententia fertur, sine varietate Juris, neque facti, sed solum ex eo, quia bis *Judicibus placet hæc opinio, & aliis displicet, & contraria directè satisfacit, quum sine certa*

*certa lege omninò in tot opinionum varietate
Respublica gubernetur. Ita Iberus.*

Hac ratione veritati minime consentaneum existimo, quòd causas forenses decisuro duntaxat ad Codicem, & Digesta confugiendum sit; arctissimis enim hæc circumscripta sunt limitibus. Ampliores absque comparatione fines Jurisprudentia nacta est, à fœcundis & acutis Jureconsultorum posterioris ævi ingeniis pertractata, qui aliud immensum propè legum Corpus, prout ipsis visum fuit, composuère. Eorum opiniones dicere leges vel eo consilio haud vereor, quòd illæ Forum dirigant, & sententiæ eodem prorsus modo ferantur, quo vi veræ legis Justinianæ ferri solent. Ita suprema Pontificis curia; ea ratione Senatus Taurinensis decidit; sic dicit Menochius; hoc pacto loquitur Cardinalis de Luca &c. &c. Ea etiam hujus Jurisprudentiæ conditio est, ut subinde causarum Defensores, titulo doctrinæ insignes, reperiantur, qui Corpus legum Justinianearum nunquam legerunt, ut non rarò quosdam Theologorum videre licet, qui sacra Biblia nunquam volverunt, nisi ubi ex Libro precum horariarum (Breviarium vocant) sacerdotale pensum persolvunt. Omnis illorum industria in versandis, volvendisque Tractatuum Compilatoribus, Patronis, atque decisio-

decisionibus defudat, ita, ut antiqui legum Interpretes, Bartoli, Baldi, Odofredi, hisque similes Juris Antistites, pulveris nebulâ penitus obfiti, ac blattis tineaque relictî, in Bibliothecarum angulis infeliciter delitefcant, ficque rarò in oculos, rariùs in manus veniant; imò sæpè infelici planè factò in Tyropolarum tabernas negligenter adjiciantur. Studiosi Academiae titulos ac honores adepti in decisionibus Tractatibus, & Consiliis totum diem piscantur, iisdem ingenia sua excarnificant, oculos delassant, eorum aciem infringunt, quin & senio conficiuntur: si modò ad conferendam inter se, atque apud animum suum expendendam, quam alii in medium attulere, legem subinde Codicem, vel Digesta consularent, ferendum esset; quid quòd nonnulli nihil morerentur leges proferre; & quasdam si proferunt, fortasse etiam ejusmodi erunt, quæ ad institutum, & rem, qua de agitur, non faciunt.

Eò ergò ventum est, ut non Principes duntaxat, quibus hoc jus reservatum erat, leges scribant, iisdemque vim atque auctoritatem tribuant; verùm Doctores etiam à fat longo tempore Solones, atque Lycurgi audiant, quorum opiniones ætas nostra magis suspicit, quàm leges antiquas jam quasi rancidas; quandoquidem tam multæ illarum
vete-

veterum legum variis interpretationibus, & exceptionibus usque adeò extensæ sunt, ut hodie Judicia majorem istarum, quàm Textûs rationem habeant. Hac viâ Doctores evasere fori Domini. Verùm hæc dixisse minimè sufficit. Non tantùm opiniones suas in Leges converterunt, sed potestatem etiam usurpârunt has privatas leges mutandi, novas consuendi, aliâsque ad arbitrium suum substituendi. Siquis fortè dictis meis habere fidem dubitat, Azzoguidum audiat, Libro III. Cap. supra decimum septimo de Communibus Opinionibus in hæc verba scribentem: *Communis opinio subjacet mutationi, ut est notorium. Sapè enim contigit, ut aliqua opinio, quæ à L. vel LX. annis supra communiter tenebatur, desinat esse communis, si plurimi ex sequentibus contrarium teneant.* Et Cardinalis Thoscus, qui majorem præ aliis notionem habuit, varias opiniones juridicas colligens, verbo *Opiniones Conclus. CLII. Aliæ innumerabiles Conclusiones similes*, inquit, *poni possent, quas Doctores miro labore ut communes, Et magis communes constituunt, Et tamen per directam contradictionem similium opinionum communium destruuntur: ex quibus constat, ea quæ in opinionibus nostris consistunt, posse semper continere*

D tinere

Muratori de Jurisprudentiâ Nævis.

tinere fallaciam, prout in exemplis, quibus uno tempore communis opinio indubitata fuit apud antiquos, quæ hodie communiter reprobanda reperitur.

Num porrò animum vestrum cupido sciendi incessit, in quem miserum ac tristem mutationis dubiorumque statum hæc cætera nobilis scientia redacta sit? Qua id ratione fiat, facili vobis negotio demonstratum eo. Magnæ auctoritatis Jureconsultus conclusionem quamdam statuens, eâ ceu fundamento nititur, ratus, illâ sibi fortassis sub idem tempus opus esse. Posterius eam velut aurum excipiunt, & invenientes in illa, quod ad dirimendam litem sibi adjumento fore arbitrantur, continuò eandem in Consultationes, ac Decisiones suas referunt, syllabo, eidem Conclusioni subscribentium, hunc in modum quot diebus crescente. En Legem sancitam! en Civitate donatam! Tot Auctores, scientiâ probè subacti, sic existimârunt, sic docuerunt; fierine potest, ut eorundem vestigia, quantum vires ferunt, prementes fallantur, atque circumveniantur? Hæc dein Opinio eousque obtinet, dum alius non minoris Auctoritatis Jureconsultus exsurgat, qui non suo duntaxat seculo, sed & alio victuris locuturus, sui que memoriam ad seros Posterios transmissurus, libros

typis

typis excudi facit; & comperto, illam Conclusionem sibi esse fraudi, mox acuto ingenio suo eam impugnare omnibus remis, velisque contendit, statutâ cum in finem aliâ vel diversâ, vel contrariâ, quam multis argumentorum atque rationum momentis confirmat. Aliquo temporis intervallo alii sequuntur, ad quorum rationes & commoda hæc altera opinio magis facere videtur. Nec mora: eandem calculo suo laudantes, tantò plùs Auctoritatis conciliant, ita, ut Tribunalia posteriorem priori præferant. Verùm quousque tandem hæc immota stabit? dum alii priorem, malo suo si non omninò extinctam, certè altâ nocte & oblivione sepultam, in lucem denù usúmque protrahant.

In vicem exempli ad hoc institutum serviat, quod de Raphaële Fulgoso, celebratissimi nominis Jurisconsulto, refertur. Superioribus, & quæ Fulgosum præcessere, seculis nomine *descendentium masculorum* tantùm *masculi* descendentes ex *masculis* veniebant, exclusis cum feminis, tum masculis liberis feminae, tametsi per eam ex masculis descenderent. Hæc eâ adhuc tempestate erat *Opinio communis*, ut in Bartolo, juniore Socino, juniore Riminaldo, Cravetta, Deciano, Ruino, pluribusque aliis videre licet. Festè accidit,

D 3

ut

et de Fideicommissio ageretur, ad quod *descendentes masculi* vocati erant, quibus ultimo demùm loco pauperes Jri Codrique nepotes substituebantur. Hoc Jurisprudentiæ Oraculum non nemo, ad id adspirans, consuluerat, omni in potens illius, auxilium spe positâ, qui perfectam Juris cognitionem haberet, ac leges in Clientum suorum gratiam proferre sciret. Fulgofus itaque in Consilio quinto supra octogefimum propugnavit, nomine *descendentium masculorum* etiam masculos descendentes per feminas à masculis intelligi potuisse. Et quia Testatrix nec mentem suam aperuit, nec expressit, quòd per *descendentes masculos* tantùm *masculos descendentes ex masculis* intelligeret, poterat ac debebat præsumi, ab illa etiam *masculos descendentes ex feminis* vocatos fuisse. Profectò adduci non possum, ut credam, illius ætatis Judices pinguis adèò cerebri fuisse, ut tam bellæ rationi Fulgosi acquiescerent, quæ denique nihil aliud est, nisi sophisma; cùm multò magis præsumendum fuisset, Testatricem solos *masculos descendentes ex masculis* invitâsse, quia ad id temporis, ut diximus, denominationem *descendentium masculorum* passim hoc modo intellexerant; eaque propter si illa in animum induxisset, *masculos ex feminis descendentes* comprehendere, hanc

hanc voluntatem suam exprimere debuisset, quod cum non fecerit, rectè inferas, illos ab eadem exclusos fuisse.

Jam venite, adoremus nobilem rationem, qua usus est Fulgosus, probaturus, nomine *descendentium masculorum* etiam *masculos feminarum* designari. In Authent. *de Heredib. ab intest.* §. I. & II. dicitur: *Siquis igitur descendentium fuerit ei, qui intestatus moritur, cujuslibet naturæ & gradus, & sive ex masculorum genere, sive ex feminarum descendens.* Et paulò post: *Nulla ibi introducenda differentia, sive masculi, sive feminae sint, & sive ex masculorum, sive ex feminarum prole descendant.* Ex hoc sequitur, ait Fulgosus, *descendentes etiam masculos feminarum vocatos esse.* Ingens meherclè mysterium hic Vir inter suos magnus nos docuit: quotusquisque vestrum ita rudis erat, ut id ante illum nescierit? dein quam exorsus est, pertexit telam, dicens: pròinde nomine *descendentium masculorum non veniunt soli descendentes ex masculis, sed etiam masculi descendentes ex feminis.* Verùm hæc est conclusio sophistica, aliis haud absimilis, quas committunt, quin tamen eos advertat, qui leges interpretantur, atque extendunt, quasi per vim illas ad propositum suum pertracturi. A vero equidem minimè ablu-

D 3

dit,

dit, nomine *descendentium* etiam feminas, earumque liberos masculos, & feminas venire, quia reapse etiam illi ex stirpe ascendens descendunt, id quod lex quoque adfirmat. At Fulgosus vocibus permutatis inquit: ex quo consequitur, nomine *descendentium masculorum* etiam masculos feminarum venire. Hoc lex paulò antè memorata nequaquam dicit: hoc ex illa lege non inferitur, sed Fulgosus duntaxat sophisticâ suâ subtilitate id inferre contendit: quotiescunque enim non simpliciter de *descendentibus*, sed de *descendentibus masculis* termo est, his verbis restringentibus continuata masculorum series & stirps, à feminis non interrupta, intelligitur. Saltem hæc fuit communis interpretatio illarum vocum ad usque tempora Fulgosi, quemadmodum aliàs memoravimus.

His juxta habitis sophistica Fulgosi doctrina invaluit. Et illane minùs evincere, quæ Juris Interpretem auctorem habuit, in ipsa Consiliorum suorum fronte *Acutissimi* appellatione exornatum? Eandem Procuratores, causarumque Patroni amplexati sunt, pro re nata in Clientum suorum gratiam ipsis adjumento futuram. Eandem & Judices haud gravatè ratam habuere, ut, si necessitas postularet, *salvo* *facio*, alterius rem illi donare possent, qui

qui ipsis magis in numero, atque amoribus esset. Quid multis? quotiescunque Fideicommissum Masculinum in contentionem venit, hic sanctus Pater (Fulgosum intelligo) pluribus aliis stipatus, qui postmodum pro conditione vel proprii commodi, vel negotiorum suorum ejusdem vestigia pressere, in arenam descendit. Et quin animo secum voluent, ut oportet, quod nullus Testatorum, descendentibus masculis aliam exteram personam, & longe magis Agnatos, substituens, unquam masculos ex feminis descendentes, utpote personas aliâ stirpe prognatas, & à se non cognitatas, non prævisas, nec amatas intellexisse possit; eaque propter minimè fas est, hoc genus personas, à Testatore non adamatas, illis præferre, quas deperit, vocavit, & voluit, ut in bonis ac facultatibus suis succederent. Missum dein facio, quod, tametsi non rarò de Fideicommissis etiam ante Fulgosi Consilia, quæ Venetiis Anno post Christum natum 1576. typis excusa fuere, vel saltem paucos post annos institutis actum sit; hodierni tamen Jurisperiti usum & exercitationem quarundam decisionum, tot annis post Fulgosum emanatarum, in masculorum ex feminis descendentium gratiam ad illa tempora retrahant, ut quilibet illorum veterum Testatorum

torum adstrictus esset, subtilitates & argutias scire, Varúmque in morem divinare, quòd certis Tribunalibus sequentis, ac nostri Seculi notio *descendentium masculorum* in sensu longè diverso ab illo, qui sub Fulgosi ætatem obtinebat, intelligenda sit. Oportet temporis, quo tabulæ testamentorum conditæ sunt, habere rationem, & quid sub id temporis per *descendentes masculos* intellexerint, studiosiùs expendere. In cumulum dein infelicis Justitiæ accedit, quòd, tametsi non obstantibus phaleratis *Causidicorum* verbis, in ejusmodi casibus non rarò anceps sit, utrùm Testatores verè solos *masculos ex masculis descendentes*, vel an etiam *masculos ex feminis descendentes* vocârint; nihilominùs secundùm posteriores intrepidè pronuncietur, quin vel minima ex parte Fulgosum sequerentur, qui Consilio suo hanc coronidem imposuit: *Non tamen eorum sententiam improbavi, qui propter incertum voluntatis rem dignam compositione censuerunt.*

Quam ob rem quandónam sapiens ille Princeps erit, qui in Provinciis, potestati suæ subjectis, causis forensibus in hoc argumento obicem ponat, declarans, quibus in casibus masculi ex masculis, & quando masculi ex feminis descendentes (ubi de Fideicommissis, & substitutionibus agitur) succe-

succedant? Ego sanè tantùm mihi non sumo, ut suggeram; siquidem Principibus nunquam Viri perfectæ cumulatæque doctrinæ desunt, qui hoc jam nimis vagum argumentum, & super quo hodie plus æquo contenditur, ad pauciores conclusiones, & arctiores terminos constringant. Profectò nequaquam fallentur, statuèntes, ut masculi feminarum, si res ancipitis alex sit, quis *descendentibus masculis* substituatur, excludantur, ob solidam planè rationem, à nobis paulò antè prolatam, non esse scilicet præsumendum, quòd Testatores masculos ex feminis descendentes amore aliquo prosequantur, quia illi sunt ex alia stirpe, à Testatoribus pro more recepto nec cognita, nec amata, prognati; imò hæc ipsa stirps Testatori invisa, ac malevola esse posset: attendendum insuper ad manifestam illorum dilectionem in personas substitutas, & maximè sanguine junctas.

Hanc ob causam paralogismi, & fallaces Fulgosi conclusiones in casu, ab illo in medium allato, insuperhabendæ erant: Fulgosi inquam, qui, quemadmodùm Decianus in Apologia Cap. XII. Num. 47. scribit, *ut pro subtili prædicaretur, more suo impugnabat veritatem in suis scriptis.* Et Joannes Franciscus Gravina in Tract. de *Ortu Et Progressu Juris Civilis* CLXIV.

D 5

licet

licèt ingenium & meritum Bartoli æquissimo jure ad Altra ferat, illius, inquam, Bartoli, qui tribus abhinc Seculis à Clarissimis Viris non nisi *Speculum & Lucerna Juris, Robur veritatis, Lumen humani Juris* honorificentissimâ compellatione dicebatur, in hanc tamen sententiam de eo loquitur: *Quò plus pollebat ingenio, ed majores sibi aliquando, aliisque tendebat ambages. Unde scholam Jurisprudentiæ instituit, acutam illam quidem, & forensibus Cavillationibus percommodam; flexuosam tamen, & ob inanem sæpè subtilitatem anxiam sanè & importunam. Unde Bartolinæ scholæ Interpretes, plerumque ingenio plurimum indulgentes, exili quadam ex affinitate, discrepantia inter se non rarò comparant, atque committunt. Contra verò sæpè ob leve quodlibet discrimen simillima quæque distrabunt, & à rebus aliquando alienissimis vaticinando, & ariolando argumenta ducunt, inque sententiis ferendis baud semper solent Auctoritatum atque testimoniorum habere delectum.* Et tamen Baldus discipulus Bartolum Magistrum subtilitate superâsse creditus est, cum & ille non rarò vel ingenii æstu, vel lucri cupiditate longiùs quàm par erat, à veritatis via abduci se passus sit. Verùm faxit Deus, ut ne nostrâ quoque ætate illarum Scholarum errores dominarentur, nec plures Allegationes,

tiones, & fortassis etiam Decisiones, tam ingenioso ad circumveniendos minùs perspicaces, ac providos Judices, vel ad excæcandam incautam & imperitam plebem, penicillo elaboratæ invenirentur: aded nempe nonnulli probè subtilitatibus suis uti, illisque, quæ suadere volunt, minime tamen deberent, fucum addere, speciémque veri affingere non nesciunt.

CAPUT V.

De Romanis legibus, & earum Interpretibus.

Jurisperitorum nemo est, qui, veterum eruditione nonnihil gustatâ, etiam in eam se haud ingurgitavit, nesciat, collectas Romanorum leges, & in Digestis, Authenticis, Codice, atque Institutis comprehensas, ab Imperatore Justiniano *Æræ Christianæ Seculo sexto* fuisse promulgatas. Gothis dein ex Italia fugatis, Justinian-

nianus rerum potitus est, nobilissimo hoc regno in potestatem suam redacto. Quare non est dubium, quin eâ tempestate Italiæ populi illius legibus obtemperârint. Verùm non multum temporis abiit, cùm, sublato è vivis Justiniano, Longobardi, Justiniano imperii habenas temperante, in Italiam ingenti numero effusi (annus erat à salute humano generi restituta quingentesimus supra sexagesimum octavus) paullatim partem ejusdem maximam subigunt, ita, ut, si Exarchatum Ravennatem, Ducatum Romanum, & Neapolitanum, Venetorum Insulas, aliàsque maritimas urbes, quæ sub Græcorum etiam Cæsarum imperio integræ, ac inconcussæ steterant, excipias, Longobardi omnem latè Italiam occupârint. His Romanas leges, quòd à gente inimica profectæ essent, respuentibus, varii illorum Regum Corpus Longobardicarum legum composuère, quibus Francorum Reges alias atque alias adjunxère.

Leges illæ postmodùm in Tribunalibus Italiæ eousque dominabantur, dum ad calcem Seculi undecimi, vel certè sub initia duodecimi studium legum Justinianearum postliminio restitutum, Bononiæ introductum, atque in alias etiam urbes inventum fuit, eo felici successu, ut Longobardorum leges ex improvise antiquatæ fuerint.

rint. Nonnulli Jurisperiti, eruditione barbaræ ætatis leviter tincti, hîc in varios errorum labyrinthos inextricabiles incidunt: primò enim existimant, quòd Longobardorum irruptio atque imperium, à Regibus Francorum, vel subinde à Germanorum Imperatoribus continuatum, legum Romanarum usum in Italia sustulerit, atque abrogaverit. At certum & exploratum est, leges Romanas in Provinciis paulò antè memoratis, quæ Græcorum Imperatoribus tamdiu paruerunt, quamdiu Roma eorum potestati subdita erat, ac deinde sub Francorum, & Germanorum imperio, viguisse: quin etiam in Regionibus, ad Longobardorum Regnum spectantibus, siquis vel de gente Romana esset, vel eligeret, omnibus ac singulis, quotquot volebant, Justiniani legibus vivere fas erat; id quod maximè Ecclesiastici facere solebant. Ad hæc non Longobardi duntaxat, sed etiam Romani, id est, Romanarum legum periti, atque docti illa tempestate juri dicundo præfecti erant.

Quare à veritate alienum est, mox dictas leges barbaris Seculis in Italia penitus everfas fuisse; imò ne quidem in Gallia & Hispania, ubi immensa penè Romanorum multitudo morabatur. Id solum notatu

notatu dignum videtur, quòd Romani Judices magnam partem brevi legum suarum compendio, & potissimùm solo Codice, & Institutis usi fuerint. Hæc eo consilio dico, eoquòd inter tot antiquos, manu exaratos, Codices (exceptis Pandectis tunc Pisanis, & nunc Hetruscis sive Florentinis) quasi nullus alius supersit, qui Corpus legum Justinianearum amplectatur. Profectò antequàm inventa & ingenti litterarum bono exculpta est Typographia, & Charta sive papyrus, justum volumen manu descriptum carò admodùm stetit.

Secundò qui studium Romanarum legum suscitatum eredunt, ubi Pisani anno à partu Virginis millesimo centesimo quinto & tricesimo Amalphi suprà memoratum pretiosum Pandectarum, vel Digestorum Codicem asportârunt, haud solidâ nituntur ratione. Primus, qui hos Libros Bononiæ explicaverat, Irnerius fuit: quin ne certò quidem constat, Pandectas Pisanas Amalphi fuisse adlatas, quamquàm hæc traditio oppidò antiqua sit, cùm Seculo quarto decimo de iis mentio fiat. Tertiò ratione caret, quòd Lotharius II. Rerum Romanarum Arbitrator circa annum millesimum centesimum sextum & tricesimum Longobardorum leges abrogârit, vel quòd aliquis Imperatorum id ævi leges Romanas per legem,

legem, hac solâ ferè causâ latam, confirmaverit. Post enim quàm Jus Romanum, nobilius certè atque excellentius Longobardico, Salico, & Bavarico, quæ sub idem tempus in Italia usu recepta erant, scholæ induxerunt, idem Jus Romanum è scholis in Tribunalia inferri cæpit: quæ causa fuit, cur aliæ barbaræ leges sensim pro temporum vicissitudine abolitæ fuerint. Adfirmant præterea Viri eruditionis laude inclityi, nullam ex Itala gente, dum leges Justinianæ resurrexerunt, adstrictam fuisse, ut iis legibus viveret, vel iisdem morem gereret. Et in hoc dicunt, quod res est; Seculo enim sexto Græcorum Imperatorum imperium in universa penè Italia corruit; & Seculo octavo etiam Romæ: & in Exarchatu expiravit: è quo consequitur, observationem legum, ab illis promulgatarum, prius in potestate atque arbitrio populorum sitam fuisse, qui pro consuetudine, & non urgente obedientiâ iisdem usi sunt, vel sponte suâ illas post tot annorum intercapedinem in Tribunalia sua revocârunt.

Dum igitur Italiæ civitates hac libertate fruerentur, & liberarum civitatum more insuper leges suas Municipales habendi privilegio gaudere vellent, quælibet illarum proprias leges sancire cæpit, dimissis,
ubi

ubi vel eorum Sapientibus ac Senioribus, vel illorum voluntati melius visum, Justiniani Constitutionibus, ac novo ordine in successione, Pactionibus, pœnis, dotibus, & aliis id genus frequentioribus humanæ societatis casibus inducto, aliisque variis regulis, quæ in Corpore antiquarum legum non continebantur, adjunctis. Has leges municipales nos statuta vocamus, quorum major pars potissimum seculis quinto decimo, & sexto decimo perfectionem, Auctoritatèque, ipsis etiam Justinianeis legibus majorem, acceperunt. Et hæc tantum obtinent, atque in Tribunalibus vigent, quantum vel consuetudo exigit, ut in casibus, quibus per statuta non est cautum, ad verba legis civilis confugiatur, vel eadem Statuta disertis verbis id decernunt.

Jam volupe est, ingentem Doctorem Juris audire chorum, qui passis velis in laudes Corporis legum Justinianearum excurrentes, ejusdem & excellentiam, & justitiam, & subtilitatè verbis extollunt amplissimis. Celeberrimi Imperatores, & primæ notæ Jurisconsulti omnes illas leges vel rogârunt, vel selegerunt, ita quidem, ut nemo unus earum æquitatem, justitiam, ac judicium satis admirari valeat. Quare & ego in legum illarum scriptores lætus lubens-

bénsque omnes laudes congero, cùm reapse non egregia modò principia sed etiam regulas de Justitia, & singulas causas summa cum prudentia decidas complectantur. Verùm haud ita facilè concesserim, ut hæc talis collectio palmarium naturæ juxta ac artis opus esse credatur: siquidem recto judicii oculo rem æstimanti patebit, in illa quasdam dari leges, quarum una alteri adversatur. Certè tot civitatum Italiæ statuta, cujus indigenæ ut plurimum prudentiâ præditi, & in legibus probè exercitati esse censentur tot tamquæ diversis, imò & contrariis, quas condidère, constitutionibus sat declararunt, quanti Imperatoris Justiniani laborem ac operam facerent. Nec id tantùm in materiis, à sola Legislatoris voluntate dependentibus, contigit, qui de eodem negotio pro potestate sua contrariâ prorsus ratione statuere potuisset, quin S. Themidem vel læderet, vel offenderet; sed in aliis quoque, ubi cum æquitate magis congruere, & in majus Reipublicæ commodum cedere arbitrabantur, si ab antiquis legibus discederent.

Adde, quòd & morum & regiminis mutatio ansam præbuerit, ut plurimæ illarum legum ad nihil aliud conferant, nisi ad ingentia Justinianeæ Corporis volumina

E

nec.

Muratori de Jurisprudentiâ Navis.

necquicquam augenda. Magistratus, & Præfecti, quorum ibi tot leges meminerunt, esse deserunt. De servis, Manu-missionibus, libertis, libertinis, Colonis, aliisque Agricolarum generibus, qui magnam legum partem in illo Corpore constituunt, inter nos admodum nihil audias. Patria potestas non amplius, quam id ævi habuit, hodie vim obtinet. Insuper Jus Canonicum non paucas illarum legum virgulâ censoriâ notavit, castigavit, atque penitus abrogavit; & sic de aliis, ita, ut, si tot superfluæ, ac inutiles materiæ ex vastis Voluminibus expungerentur, quæ non modò multis lectoribus terrorem faciunt, sed etiam à plurimis Doctorum nostrorum vel nunquam, vel certè non à capite ad calcem, quod ajunt, evolvuntur, maximam inde processuram esse utilitatem arbitremur.

Quid jam de Novellis, & Authentici-s dicam? Non desunt Viri sapientiâ præstantes, qui, multas leges iisdem contrarias, quas priores Libri præscripserant, & non rarò minùs æquum, vel omninò iniquum æquo, præcipuè in sequioris sexûs gratiam, substitutum invenièntes, Justiniano id vitio vertant. Atque ex hoc, ut totalias observationes circa mortalium opiniones taceamus, occasionem dicendi nacti sumus,

Justi-

Jostitiam rem cognitu sané difficilem esse; eòquòd legem, quæ hodiernâ luce nobis bona ac justa videtur, crastinâ malam esse judicamus, diverso planè judicio. Id porò in comperto habemus, in ipsis Novellis; atque Authenticis plùs quàm aliis in locis insolenti numero Constitutiones dari, quæ nihil ad rhombum, & hodiernum Forum faciunt, nullo negotio ab ingenti Romanarum legum farragine resecandæ. Omnes equidem ob antiquam eruditionem magno in pretio habendas esse haud diffiteor: verùm eò nostra potissimùm tendunt consilia, ut in id investigemus, quod Judicibus ad decidendas causas forenses, minimè verò ad ducendam in Eruditorum Academiis pompam ac speciem, invicem regulæ serviat.

Eam ob rem quosdam litteratorum neutiquam maligno calamo, aut theonino dente perstringendos, quin summâ potiùs laude dignissimos censeo, qui Justiniani Novellis alias vel priorum Imperatorum, vel certè posteriorum Cæsarum, à Justiniano neglectas, addiderint, atque nobile Opus Theodosiani Codicis suscitaverint. Id omne, repeto, insigne Eruditionis patrimonium est, quod tamen ad usum, & institutum Fori minimè facit, eò maximè quòd hoc genus Novellæ nullam vim atque

virtutem secum adferant, nec Theodosianus Codex Judices, ac Italiae populum, ut earundem tenorem atque argumentum sequantur, cogere valeat. Hoc ita constituto, qui inutiles hasce merces Justinianearum Authenticarum Codici inseruit, non modò nullum hodiernæ Jurisprudentiæ præstitit officium, sed & librum illum Doctoribus nullâ eruditione instructis, & ejusmodi additamenta nihil morantibus difficilior, atque incommodum magis reddidit.

Primi dein, qui in Justinianearum leges Commentarios scripsere, fuscitati Juris Interpretes, nempe Irnerius, Martinus, Bulgarus, & ante alios Accursius, fuere, quorum tanquam celeberrimorum Magistrorum ea olim apud omnes erat veneratio, ac reverentia, ut illorum nomen non nisi aperto capite exciperetur. Fateamur necesse est, utiles notas esse, ac grande Jurisprudentiæ fundamentum continere. Vetus credebatur, post easdem leges ejusmodi Commentariis haud exiguam competere Auctoritatem: verùm alii postea Doctores, illis primis Commentatoribus non tantum non inferiores, sed etiam superiores sese existimantes, dictas leges, uoi ad eorum ingenium se non componebant, Commentariis dilucidare & ipsi aggressi sunt, idque

idque alios quoque docuere. Agedum quod privilegium, aiebant, primis illis Magistris supra cæteros competeat, post aliquod temporis intervallum orbi natos? An deinde in illis Commentariis, præcipue magnam inter & parvam Glossam antilogiæ occurrant, rem omnem ad arbitrium, & examen aliorum confero. Mihi minimè latet, Accursium, earumque Auctores, sub ea Secula viventes, quibus antiqua & recondita Eruditio æquè parùm nota erat, ac India Occidentalis, non rarè apinas, puerilè que ineptias vendere, maximè ubi verba quædam, ac cæremonias, seu ritus explicant, quorum notio atquè intelligentia ab illa Eruditione pendet, quæ sub id temporis densas inter tenebras sepulta, à duobus autem retrò Seculis in apricum protracta, per viros Juris consultissimos haud infeliciter culta fuit, id quod paucis confirmatum eo.

L. Vel si vides ff. de Impensis agitur de impensis à marito in bona dotalia factis, & sequentes necessariæ sunt vocatæ: *Si vites propagaverit, vel arbores curaverit, vel seminaria pro utilitate agri fecerit.* Accursius asserit, sub nomine *Seminarium*, Granarium, seu locum venire, ubi frumentum ad spargendam sementem reponitur. Verùm Gothofredus, ut plures alios silentio

premam, animadvertit, per *Seminarium* intelligi plantarium, seu locum subactum, in quo semina vitium aut arborum sparguntur, vel plantantur, ut, cum radices egerint, inde stipites in aliud solum transferantur. Accursius etiam *L. item si fundi §. Seminarii ff. de Usufructu* confunderis docuit, Usufructuarium esse dominum feminum, ita tamen, ut ea renovare teneatur, cum verba legis tantum de plantariis, seu locis subactis loquantur. Eodem prorsus modo *L. Possideri §. item feras ff. de acquirend. vel. amitt. possess.* ubi de feris mentio inferitur, *quas vivariis inclusivimus*, Accursius existimavit, sub nomine *vivarium* intelligi locum angustum, à silvis muro cinctis, quæ feræ includuntur, longè alium. Verùm nã ille nimio opere se fecellit: nam *Vivarium* idem est ac theriostrophium, seu receptaculum mœnibus muratum, cui selectiores feræ vel cicuratae, vel cicurandæ in spectantium voluptatem includuntur; sine dein parvum, an magnum, parvum vel nihil refert. Feræ, in illud coactæ, sunt nostræ ad differentiam aliarum, quæ per aperta silvarum, & opaca saltuum liberæ errant. In eam sententiam alii Jurisconsulti concessere, contra quos Grozium, Puffendorffium, aliosque videas.

Frustra

Frustra sim ego, si dicendo persequi singillatim omnes id genus errores velim, in quos Accursius, aliique veteres Doctores nostri vel antiquæ eruditionis defectu, vel legum obscuritate, vel ipsorum textuum, à rudibus Librariis corruptorum, causâ lapsi sunt. Majorem hac super re lucem Lectori affundere poterunt Opera nominatissimi toto orbe Cujacii, Antonii Fabri, Dionysii Gothofredi, aliorumque, qui Jurisprudentiæ antiquam eruditionem pulcherrimo nexu copulantes, sat perspicue declarârunt, quàm improprio & diverso à vero sensu Leguleji nostri non paucas, in Digestis & Codice contentas, leges sint interpretati. Præ aliis autem videndum censeo, qua ratione doctissimus Buddeus in primis Annotationibus ad Pandectas Accursii Commentarios examinârit; quo de etiam Josephus Aurelius di Gennaro Clarissimus Jurisconsultus Neapolitanus in ingeniosa sua fictione, cui titulum præposuit: *Respublica Jurisconsultorum*, legatur, ubi audaciam illius quoque Interpretis manifestam facit, qui nonnunquam celebres Seculi secundi, & tertii Jureconsultos, quin ipsum adèò Imperatorem Justinianum, pro eo, ut Tribonianum diceret, acerbo risu ac sanis excipere non dubitavit.

Reponi potest, haud inficior, errores, in quos Accursius, & non pauci alii Justinianearum legum Interpretes inciderrunt, iis haud impedimento fuisse, quò minus Viri in Jurisprudencia magni inter suos nominis censeantur, quales haud dubiè etiam Azonem, Bartolum, Baldum, totque alios extitisse fateamur oportet; cum isti errores non ex Jurisprudencia, sed ex Historiis proficiscantur. Nec Apelles nobilis esse pictor desit, quem penicilli peritia toti orbi mirum commendaret, tametsi Cerdonum non nemo accutiùs videns, in crepida eundem damnarit. Eam ob rem exigui hi nævi, quorum Accursius reus agitur, nunquam famam ac gloriam hominum sermonibus celebratissimi legum Interpretis infuscabunt.

Interea blateronibus, ac dicacibus quibusdam, qui duobus extremis hisce Seculis Accursium probris proscindere, vel contemptore supercilio despiciere non sunt veriti, verba Joannis Vincentii Gravina, nominis celebritate insignis, *de Ortu & Progressu Juris Civilis* Cap. CLIV. de illo in hanc sententiam scribentis dicta velim: *Quò magis, inquit, mihi stomachum faceffit eorum insolentiãe dicam, an immanitas? qui, quum ejus lectione legum sensus levi labore*

bore adipiscantur, ubi tamen aliquid nubes ab eo relinquitur eorum eruditione diluendum, feroces victoriâ statim perstrepunt, & cacbinnos tollunt; nec verentur Viro de illis, ac de posteritate optimè merito, temporum caliginem vitio vertere; sibi verò laude ducere nascendi sortem. Quæ autem inhumanitas est ei, qui facem prætulit in tantis tenebris Juris Civilis, qua sine face vel eruditissimi novorum Jurisconsultorum oberâssent, vitia illa nolle condonare, in qua decidit, non propter Juris Civilis scientiam, sed ob imperitiam Historiarum, & Latine proprietatis sibi ab ætate illa denegata; quum tamen, iis etiam præfidiis spoliatus, ingenii acie non raro collineet, ut non tam ejus errores exagitare, quàm paucitatem illorum in tam crebris peccandi periculis, lubricisque locis admirari debeamus.

Hæc ad excusandum Accursium dixisse nobis sufficiat. Cæterum veritati nullo non tempore consonum erit, Eruditionem, ac latii studium cum Historiarum notitia plurimum conferre, ut quis in perfectum, & numeris omnibus absolutum Jurisconsultum abeat, quod ipse Cardinalis de Luca confirmare nequaquam dubitavit, idque eò magis, ubi de vero antiquarum latinarum legum sensu res est, in quo eruditi po-

steriorum Seculorum Jurisperiti, & imprimis Cujacius, Vir omni comparatione major, priorum Seculorum ignorantiam per justos magis Commentarios, & certiores interpretationes, quas ab illis super antiquorum Cæsarum, atque Jurisconsultorum mente accepimus, supplevêre.

Verùm enimverò præcipuus Jurisprudentiæ nævus, repeto, in antiquæ eruditionis defectu minimè consistit, cùm hæc tantùm sit appendix, quæ scientiam illam egregiè ornare valeat, ita, ut quis etiam illâ destitutus de æquo & iniquo rectè judicare possit, & insignis Jurisconsulti nomine donari mereatur. In hoc rei cardo vertitur, quòd, ex quo Irenerius, aliique ejusdem successores Seculo duodecimo in Bononiensi Academia leges Romanas explanare sunt aggressi, mox eas ad arctiores terminos reducere, & exceptiones in medium proferre occeperint, quod ea potissimum ratione factum esse existimo, cùm quòd sub idem tempus legum sacratarum catenis non constringerentur, tum quòd earundem verbis in pluribus casibus non pauca obstare crederent. Hos labentibus Seculis alii secuti, novos iis posuêre limites, vel certè extendêre, ita, ut antè memoratas leges alii aliò traherent: quo factum, ut

ut legum studium paulatim in illud immane ambiguarum quæstionum, ac Conclusio- num chaos, redactum sit, cum pars ajens juxta ac negans sententiam suam rationibus, & Auctoritatibus, quarum altera alteri adversatur, ac opinionibus plerumque prorsus discordibus firmaverit.

Nec mirum est, tantam in hac disci- plina opinionum pugnam exarsisse; id enim naturaliter consecutum est, nec secius fieri poterat, ex quo Jurisperiti ad sensum & verba, multoque magis ad legum inten- tionem enodandam, & ipsas etiam leges ad Justitiæ libram, ut ita dicam, expenden- das animum appulerunt, observaturi, num illæ modò huic, modò illi casui ac- commodatæ, an justæ vel rigidæ, an im- providæ, vel iniquæ forent. Quod duo cum primis diversa Jurisconsultorum agmi- na, Interpretes nempe, ac causarum Pa- tronos delassavit. Ad priores quod atti- net, nescio sanè, majorène prudentiâ, di- cam an libertate il argumentum legum exa- minârunt, & cum invenirent, vel invenisse sibi viderentur, quòd lex quædam genera- lis in certis determinatisque casibus haud justa esset, illique regulæ inhærerent, ma- jorem nempe mentis, Legislatorumque in- tentionis, quæ semper prudens, ac justa esse

esse censetur, quàm verborum habendam esse rationem, sæpenumerò deereverunt, in tot tantisque casibus vel ob adjuncta, vel ob diversas personarum, factorum, locorum, atque temporum qualitates modò hanc, modò illam legem obtinere haud posse. Quæ causa est, cur inde plurimæ legum circumscriptiones fluxerint, quas ex intervallo non pauci subsequentiū Jurisperitorum tanquam leges accepêre. Alii quoque ultimis hisce Seculis legum verba corrigere, & ipsas leges pro arbitrio detorquere haudquaquam sunt veriti. An porrò tam multæ istarum interpretationum potiùs corruptiones dicendæ sint, ii, velim, hanc rem arbitrentur, qui brevem Philippi Lietnei Tractatum sequenti titulo notatum lectitando contriverunt: *Defensio Justiniana, hoc est, demonstratio errorum bujus Seculi Jurisconsultorum, qui sub prætensa legum interpretatione, Et veræ lectionis restitutione, Jura Casarea corrumpunt, mutant, Et depravant.*

At intra hos fines Advocatorum, quos nobiles scientiarum suarum negotiatores haud injuriâ dixeris, furor nequaquam stetit. Fœcunda horum rabularum ingenia ad omnium causarum patrociniū in se suscipiendum, & quamlibet doctrinam magnâ con-

contentione defendendam, impugnandamve, ut Clientum suorum necessitas flagitat, semper parata, mille distinctiones, & infinitas penè circumscriptiones excogitarunt, queis vel contrariarum legum vim eluderent, vel eas materiæ, qua de disceptatur, aptari haud posse, vel omninò iniquas esse demonstrarent: quid quòd religioni sibi neutiquam duxerint, mox dictas leges pro re nata relaxare, atque amplificare. Sanè mirum videtur, quì velint, ut hoc axioma, seu effatum in una causa valeat: *Ubi lex non distinguit, neque nos distinguere debemus*; quin eos advertat, quòd illud in tot aliis tanquam ridiculum planè imperitè rejiciant, ex *L. Non distinguemus ff. de recept. arbitr.* depromptum, quæ nullam ejus mentionem facit. Ad hæc nunquid & ipsi quot diebus arctiores tot legibus statuunt terminos? Quid autem aliud est arctiores legibus terminos statuere, nisi distinguere casus, in quibus lex non obligare creditur, ab iis, in quibus obligare censetur? Nec jus illas leges, quibus Justitia oppugnaretur, si in omni rigore acciperentur; sine aliqua exceptione verbis generalibus propositas arctioribus finiendi terminis negari potest.

Videatur exempli causa *L. 19. sub prætectu C. de Transactionibus*, qua Diocletia-

tianus, & Maximianus, Romani Imperii Moderatores, ita sanxerunt: *Sub pratexta instrumenti postea reperti. Transactionem bonâ fide finitam rescindi, jura non permittunt.* Lex hoc modo lata in aliquo casu justa erit. At non magnæ difficultatis res foret, non rationibus duntaxat, à natura duce petitis, sed aliis etiam oppositis legibus, errores voluntarios minimè probantibus, atque restitutionem *in integrum* concedentibus, probare, hanc legem cum justitia neutiquam esse conjunctam. Legantur variæ leges in Codice *tit. de Juris & facti*, & præcipuè *L. 4.* ubi dicitur: *Si post divisionem factam testamenti vitium in lucem emerferit, ex iis, quæ per ignorantiam confecta sunt, præjudicium tibi non comparabitur.* Siortâ Creditorem inter & Debitorem lite, bonâ fide pactionem inter se conflant, & secundùm hæc, non dicam instrumentum quoddam, sed vera tantùm emergat apocha, æs alienum jam fuisse dissolutum: ad quod Tribunal creditus debitor, qui talis non erat, idque tantùm ob pactionem, seu transactionem, & errorem tam excusabilem, re non amplius integrâ confugiat? Tametsi hic per sententiam Judicis solvere debuisset; nihilominus si postmodùm manifestum fiat, æs alienum jam dissolutum fuisse, Principes nullâ habitâ ratione

ratione legis *sub specie C. de Re judicata*, eodem vitio laborantis, salutare adferent manus, atque, ut eundem indemnem præstent, omni studio contendunt: *Eccur idem non fiat, conflata etiam pactione, seu transactione?* Errorem committens nunquam tenetur, qualiscunque sit actus, ut faciat; nec creditor, cui jam satisfactum, salvis legibus, ac *tutâ conscientiâ* petere potest, ut denuò, etiam in minori summa, solvatur. Non ita res se habet, si quis factam ritè pactionem impugnare velit, læsionem causatus: nam in hoc rerum statu pars aures non præbent; pars contra pactionem sic factam, ipsamque legem propugnaturi hunc ferè in modum distinguunt: Vel enim læsio, ajunt, quæ inde ortum ducit, levis est? & tunc pactio impugnari nequit: vel læsio est enormis, & maximè enormis? tunc illa rescindi potest. Videatur eadem ratione *L. 1. ff. de his, quibus ut indignis hereditates auferuntur*, quæ cautum est, ut Heredes, quos necem Testatoris inultam omisissè constiterit, hereditate priventur. Hanc legem Imperatores execrandis ethnicorum superstitionibus infecti rogârunt, quam Cæsar Christo inauguratus (verius dicam) magnus ille Tribonianus, Sacrarum Evangelii legum probè peritus, libris suis inserere nequaquam debuisset.

Plures

Plures hoc genus leges dantur, dignissimæ, ut proscribantur; id quod, alias rationes ut taceam, Philippo Burchard, è Germana gente Jurisconsulto, ansam præbuit librum *de bodierna Jurisprudentiæ navis, & remediis* scribendi. Verùm non id specto, ut insigni Justinianearum legum Corpori fidem abrogem, cùm sine ingrati animi vitio, atque injustitiæ notâ nemo inficiari queat, in eo amplissimum & incomparabilem luminum præceptorumque Theaurum, ad cognoscendum, usûque exercendum æquum, & iniquum fugiendum contineri; sed ut tantùm declaretur, mox dictum Corpus multas supervacaneas, atque contrarias leges, & Decreta nunc reprobata comprehendens non modò corrigi posse, sed fortassis correctione etiam indigere, majore fructu in universam ætatis nostræ Jurisprudentiam redundaturo.

Oportet igitur dicta dicere, quòd nempe in plurimis casibus ob varia adjuncta æquitati summè consentaneum esse possit, si à legum rigore, earumque generali nimis mandato recedamus. At exploratum quoque habemus, abusum neutiquam ferendum esse, omnemque modum excedere, quòd Causidicorum, alios ex aliis impugnantium, maximè subtilitas legem tot exception-

ceptionibus, restrictionibus, atque amplificationibus consperferit, ut Jurisprudentiâ in vastam ac horridam discordiarum, antilogiarumque silvam abierit, aded quidem, ut in infinitis propè casibus haud comperum nobis sit, quo fundamento nitamur. Tametsi autem eam ob causam tot *Cautelâ* sint introductæ, ut Cepolla, alique plura volumina confecerint, minimè tamen suffi-
ciunt ad tot pacta conventa, testamento-
rumque tabulas à litibus immunes red-
dendas.

Hoc chaos Eminentissimùm Cardina-
lem deLuca, licèt cæterâ Jurisprudentiam
eximiâ laude ornet, haudquaquam fatuit,
qui in *Conflict. Legis & Rationis* Lib. I.
Cap. VIII, ita scribit: *Aded ista legalis fa-
cultas, ob tantam opinionum, & legum par-
ticularium, ac stylorum varietatem involuta,
incertâque reddita est, ut vix peritissimis,
proveltisque Professoribus diu in Foro versa-
tis, prompta & facilis hæc notitia detur.*
Sed & hoc, si rem omnem fateri voluisset,
illorum vires superat. Et istud malum;
postquam Jurisconsultis diu magno studio
est elaboratum, non tantùm non minuitur;
verùm etiam indies immane quantum au-
getur. Quis non videt, oh id in Repu-
blica summa imis misceri, ejusdemque or-

F

dinerit

Muratori de Jurisprudentiâ Navis.

dinem graviter perturbari? & siquidem videt, quis non omnibus votis suspiret, ut huic malo, si tamen facultas ferat, salutare adferantur manus?

Ad Decisiones quod attinet, major procul dubio iis debetur æstimatio, ac reverentia, quàm Causidicorum consiliis, & testimoniis, etsi ea plerumque abundè in legalibus scripturis videamus, & Consilia Baldi atque Ruini olim magno in pretio habita fuisse constet. Verùm & hìc ad distinctiones quasdam, & reflexiones animum advertere oportet: Decisiones enim, quæ tantùm ab uno Judice flant, parùm vel omninò nihil ab Advocati consultis differre existimentur: majore autem longiorèque consideratione dignas arbitror, quæ à variorum Judicum Conventu proficiscuntur, & multò magis si Judices in magnis & excelsis Tribunalibus (talìa censentur suprema Pontificis Curia, præcipuarùmque Urbium Senatus) sint constituti. Attamen & hìc sive error, sive abusus in lucem proferendus est. Non omnes Decisiones Romanæ Curia in iis causis res judicata, seu sententia sunt: siquidem non rarò id legimus, quod una pars illius Curia decidit, minimè gnari, quam altera sententiam tulerit; quia in Recentiorum Corpore, & multò

multò minùs in iis singularium Auditorum non omnes, quotquot in eadem causa emanarunt decisiones, leguntur. Adhæc ipsa Romana Curia non ratò palinodiam cecinit, vel contra illas decidit. Nec desunt, quæ infirmis argumentis, ac futilibus rationibus nitantur: nam ut trito sermonibus circumfertur proverbio: Multi Thyrsigeri, pauci Bacchi. Insuper Decreta hujus cætera tam nobilis, ac omni honore dignissimi Tribunalis sæpenumerò inter se discrepant; quam in rem de Luca, Sacrà Romæ Purpurâ insignis, videatur, qui multa in ejus commendationem nascituris scripta reliquit, ita tamen, ut & ejusdem nævos magnâ ingenii dexteritate perstringat. Eaque propter hodie quasi nullam in Foro videas Decisionem, quæ non in contentionem, ac quæstionem vocata sit; & cùm in hoc fluctuanti humanæ Justitiæ mari judicia adeò sint incerta, ut eam quilibet docere, vel defendere arbitretur, eandem sicut mollissimam ceram, ut res fert, & necessitas exigit, arbitrato suo fingit, idque æquum esse existimat, quod sibi hujusmodi videtur, aliis uno eodémque tempore idem negantibus, atque contrarium sentientibus.

Christophorus Besoldus multæ inter Germanos eruditionis Jureconsultus, postquam Dissert. II. de *Premiis* &c. nostræ ætatis Jurisprudentiam prælixè commendatam à dentata aliorum charta defendit, Cap. VIII. §. X. pessimas sequelas his verbis deplorans: *Sanè tanta, ait, nunc ubique Juris, legumque multitudo, & exinde nata confusio est, ut nullum unquam fuerit Seculum ab initio mundi, nullum aliud adhuc hodie Regnum, vel Republica sit, ubi sub specie Juris magis periculosè erretur, ita Justitia opprimatur, rerumque judicatarum executio impediatur, quàm nunc fieri solet, postquam Jus renatum, & quasi è cælo delapsum esse nobis imaginamur. quàm iis in locis fieri consuevit, ubi Juris ratio & scientia florent magis, magisque vivida esse prædicatur.* Si hoc pacto Juriseconsultis, qui doctrinâ liberaliter instructi istam scientiam profitentur, loqui licet; quis mihi vitio vertat, si eâdem prorsus ratione loqui aulim?

CAPUT

CAPUT VI.

De Difficultatibus Æ- quum, & iniquum in pluri- mis casibus cog- noscendi.

Postquam de Jurisprudentiæ nævis di-
cendi provinciam in me suscepi, mea
certè fuit semper hæc in hac re vo-
luntas & sententiæ, ut majorem, si tamen
fieri posset, inter nos justitiam, injustitiam
verò procurarem minorem. Verùm gemitus
inter ac suspiria fateri nunc oportet, in
hoc rerum statu, ab illo longè diverso, in
quo DEUS O. M. primum hominem crea-
verat, humanæ naturæ negotium multò
difficillimum esse, id, quod æquum est,
aperire, atque cognoscere. Vetustas
malè credula, & fabularum commentis,
suprà quàm dici potest, dedita, confinxit,
Astræam terras, mortalium sceleribus tur-
piter pollutas, reliquisse, & denuò ad Su-
peros migrâsse. Ego, eandem adhuc inco-
lere hæc terras, firmiter mihi persuasum
habeo, Cimeriis tamen involutam tenebris,

ita, ut iis tollendis non rarò ne quidem veri Amatores, ac Justitiæ investigatores sufficiant, id quod & ratio, & experientia nos docebit.

Nemo in dubium vocare præsumat, quin certæ notiones universales illius, quod *Æquum* aut *Iniquum* dicimus, in homine dentur, vel à DEO cum ideis, à natura insitis, impressæ, vel à ratione, cuilibet promptâ & facili, formatæ, ita quidem, ut necesse haud sit ad revelationem confugere, id est, quid lex Divina nobis vel imperârit, vel prohibuerit: futurum enim fuisse arbitror, ut homines non modò plurimis atque optimis artibus ornati, verùm etiam rudes, ac litterarum prorsus expertes quique cognoscerent, quòd exempli causâ ad ulterium admittere, hominem interficere, alterius facultates eripere &c. actiones malæ sint; quia hæc, cum sint intrinsecus mala, latere neminem possunt. Sufficit, nos tales actiones secundùm illam nobilissimam regulam, à DEO nobis traditam: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris*, demetiri, ut continuò intelligamus, quòd, quemadmodùm ille in nos delinqueret, qui facultates nostras per vim nobis ereptum iret; sic & nos in proximum delinquamus, eidem fortunas suas auferentes, in quas nobis jus nullum est: facilè, inquam, quivis,

quivis mortalium discernit, quod in hujusmodi actionibus injustitia, & non justitia, quæ definitur, quod sit *constans Et perpetua voluntas jus suum cuique tribuendi, atque aded quod ex eo consequitur, nulli jus suum auferendi*, locum habeat.

His generalibus Justitiæ ideis homo in plurimis negotiis, quæ ad jus naturæ & gentium spectant, instructus esse solet, quin scholarum subsellia premat, ac in iis diu multumque desudet. Et id genus cognitiones ad plurima in materia de Contractibus, de mutuis hominum officiis, de Corporis & famæ læsionibus, & his similibus cognoscenda sese extendunt. Nec Doctores atque Magistris opus est, ut intelligamus, os aliis oblinere, nomen Domini DEI in vanum assumere, vel sacrilega convicia in DEUM evomere, existimationem alicujus oppugnare, arcana consilia cum hostibus communicare, & ejus rationis alia esse actiones suo apte ingenio nefarias atque iniquas, ac proinde dignissimas, ut in hominum societate poenis in eas animadvertatur, & generaliter loquendo semper peccato obnoxias.

Aliæ dein dantur actiones, quæ eatenus sunt justæ, vel injustæ, quatenus vel à Jure positivo Ecclesiæ, vel à profanis Prin-

cipibus sunt imperatæ, aut prohibitæ. Hujusmodi sunt etiam plurimæ leges civiles, & Civitatum statuta, quæ, quid in bonorum dominio, successione, & Contractibus factæ opus sit, docent, vel hoc aut illud facere vetant. Plurimas ejusmodi leges id ipsum imperasse, vel prohibuisse constat, quod, ut diximus, nobis Jus naturæ, ac Gentium imperavit, aut prohibuit. Alias porrò leges sola voluntas & prudentia Legislatorum sancivit, prout scilicet ad Republicæ emolumentum conducere videbatur, ita, ut etiam contrarium, si voluissent, statuere potuissent.

Jam leges primariæ *Æqui* & *Iniqui* sunt regulæ universales, & si in universalitate sua considerentur, nemo certè honestus ac sanâ ratione præditus erit, qui non confestim elegantiam, turpitudinem, vel defectum cognoscat. Verùm istæ leges ad id, quod in universali regulâ tam dilucidè observavimus, nobis in omnibus singularibus casibus commonstrandum nequaquam sufficiunt, vel eò maxime, quod in ejusmodi casibus tam fortia ac firma adjuncta concurrant, ut, quod prius æquum & bonum esse arbitramur, iniquum & vitiosum fieri possit; id verò, quod iniquum & malum erat, hujusmodi esse desinat. Defectus

aus voluntatis, ignorantia, timor, & publicæ rei bonum has metamorphoses in secundo ordine; malitia autem voluntatis cum aliis causis, quas tacitus prætereo, illas in primo procreare valent.

Apud omnes in confesso est, miseris opem ferre, stipem conferre in egentes laudabile piùmque esse. Sed reprehensione ac poena dignum erit, si id ex inhonesto, atque perverso fine fiat. E contrario aliam violentâ mortis falce è medio tollere, omnes nullo negotio malum esse agnoscunt: si verè propriæ vitæ defendendæ causâ eum occideris, qui necem adlaturus te invalit, iusticiam minimè deserere censeris. Pari ratione nec Principes, nec Judices, qui facinorosos capitis damnant, nec sententiam executioni mandantes, illòsque ultimo adficièntes supplicio, fines æquitatis transeunt. Si adjuncta tanti roboris sunt, ut ipsas, etiam leges naturales mutare queant; haud dubiè faciliùs contingere potest, & re ipsa contingit, ut illæ ipsæ in eas leges, quæ ab arbitrio Principis, vel Populorum in statutis profectæ sunt, varietatem ac mutationem introducant: in singularibus enim casibus, quos hæc vel illa adjuncta vestiunt, prudenter probari potest, hanc potius legem præ alia obtinere; vel illam legem,

F s.

aut

aut Statutum non habere locum, quòd minime præsumendum, aut credendum sit, mentem & intentionem Legislatorum, quos ut plurimum prudentes, & integros existimari oportet, talem fuisse; vel quòd aliæ dentur leges; vel quòd hoc fraudibus, doli, aliisque malis viam aperiret, quæ à Republica, in cujus commodum, tranquillitatem, ac libertatem conservandam, minime verò in ejus detrimentum, ac servitutem leges rogantur, longius arcenda sunt.

Id ipsum in litibus fieri amat, quæ non raro eam ob causam oriuntur, ut cognoscatur, quæ mens & intentio privatarum personarum in testamentis, contractibus, pactionibus, seu transactionibus, aliisque hoc genus actibus fuerit. Diversa adjuncta, atque verba diversa diversam quoque voluntatem inducere, bonam aut malam fidem mortalium probare possunt. Omnes dein reflexiones, quotquot eum in finem fiunt, ut dilucidè expediatur, quòd lex aliqua hanc vel illam rem imperet, aut vetet; vel quòd hujusmodi res sit, aut non sit, nos rationes vocamus: atque his rationibus Forensis Curia in utramque partem toto die personat, disceptantibus Causidicis, & Procuratoribus, qui omnibus nervis agunt, ut leges arctioribus terminis finiant,

aniant, vel relaxent, vel in casibus propositis excludant, vel voluntates, verba, & actus privatarum personarum in hunc potius, quam alium modum interpretentur.

Jam tot tantæque controversiæ in legum scientia cum ab ipsis rebus, tum à defectu, tum ab humanarum mentium excessu nascuntur. Quod ad res ipsas attinet, infirmitatem nostram fateamur necesse est: siquidem cognitiones sunt exiles & fluxæ, atque mortalium intellectus certis cancellis circumscriptus. In plurimis equidem actionibus hominis generaliter sumptis sat claræ ideæ de eo, quod æquum, aut iniquum, minimè defunt; sed simul ac ab his universalibus ad singulares casus, tot tàmque variis adjunctis, quorum unum ab altero diversum est, vestitos descendimus, mox mens nostra confundi, & nescire, utrùm hæc talis actio æqua sit vel iniqua, an præcepta, vel prohibita, licita vel illicita, an in hanc, illàmve litigantium partem Justitia inclinet, eò maximè, quòd adjuncta, ut aliàs memoravimus, res nobis objectas mutant, atque adeò quidem, ut mens nostra, sui haud ampliùs compos, planè nesciat, quâ lege, qua regulâ, qua ideâ singularem casum, nobis propositum, discernat. Dantur miræ picturæ, quæ ex
hac

hæc parte consideratæ multò amænissimè nemoris viretum, apricos colles, innoxios saltus, & mille amænitarum theatra, vel liberali in paucis specie hominem, formæ lepore omnium in se oculos rapientem, ex alia verò parte contrarium prorfus nobis objiciunt. Et hæc confusio pariter in Theologia Morali, quam haud immeritò magnam Jurisprudentiæ sororem dixeris: (alias scientias tuto silentio premendas duximus) dominatur. Id unum dixisse nobis sufficiat, in ejusmodi *scientificis* materiis, quibus contradici nequit, id contingere, quod in homine aliàs nobis ex asse noto fieret, haud amplius cognoscendo, si vel duos mystaces mentitus sese nobis videndum præberet.

Ad obscuritatem materiarum dein diversus mortalium, causas, ad æquitatis bilancem trutinatas, dijudicantium, habitus ac constitutio accedit. Alios ingenium commendat, quos tamen naturalis quædam judicii ignavia deformat; alios, quibus illiberalior natura ingenium negaverat ad litteras factum, scientiis non admodum instructos novimus, quos limato judicio ac ratione præditos esse videmus; alii contra toti chartis impallescentes, ingentem legum ac Paragraphorum vim in expedito habent, sed ratione ac prudentiâ destituuntur.

tur. Hac mentium varietate, cum materiz difficultate conjuncta, necesse est, ut diversa quoque judicia emergant, & non modò causerum Patroni, & Procuratores, verùm etiam ipsi Judices eandem quæstionem, eundemque casum diversâ prorsus ratione intelligant; quod singulis diebus in diversis Tribunalibus fieri videmus, alio secundùm hunc, alio secundùm illum pronunciantè. Hinc diversitas pariter opinionum in uno eodémque collegiato Tribunali, è quatuor vel quinque, aut pluribus togæ prætextâ conspicuis constituto oritur, duobus in hanc, reliquis in aliam partem in eadem causa suam conferentibus sententiam. Singulis, inquam, diebus ineredibilis hæc Judiciorum discordia oculis nostris obversatur, in quibus de fortunis, vita, honore, ac mortalium fama judicatur, nullâ habitâ ratione, quòd manifestum sit signum, infirmam esse Jurisprudentiam, & insignem etiam in Republica calamitatem, si vel juris sui vindicandi, vel defendendi gratiâ judicio cum altero contendere oportet, cum in pluribus casibus in præsentì periculo versemur, ne unius, pluriùmve Judicum sententia fati sit annumeranda. Miseram sanè illius conditionem, qui dicam exercere, atque legibus experiri cum aliq cogitar; hic siquidem Justitiæ fores se pulsare

pulsare ratus non advertit, quòd se, fortunásque suas aleæ committat.

Verùm enimverò major Jurisprudentiæ pestis ab excessu ingenii, & maxime Advocatorum erupit. Simul enim ac Causidicus rogatur, ut causæ cujusdam, à legibus non satis apertè, vel etiam probabiliter decisæ, multòque magis ancipitis, & dubii juris patrocinium in se suscipiat, mox commodam felicitis cerebri sui specimen edendi, artémque ostentandi, vel saltem crumenæ suæ studendi occasionem nactus, totâ virium contentione in vasta sua bibliotheca, magisque in scientiæ ac ingenii sui pelago rationes, auctoritatésque piscatur, quibus Judici fucum faciat, Clientis sui causam ab juris auxiliis optimè instructam esse. Id ipsum alius Patronus, alium Clientem defendendum suscipiens, faciet. Dicenti Causidico: res nostra liquidissima est, nos æquum & bonum habemus; alter continuò reponet: minimè gentium; nobis leges favent, & causam tantùm non certam habemus. In hoc rerum statu sæpenumerò Judex densis & ipse tenebris obductus, ignorabit, in quam partem concedat.

Jam

Jam dici nequit, quarum rerum humanum ingenium, cum primis acutum, in abdita quævis se penetrans, & in causis forensibus, ac in illis majoribus, quæ in libris occurrunt, probe versatum sit capax. Excogitat miras subtilitates, eruit, aut invenit plurimas rationes, distinctiones, reflexiones, præsumptiones, exceptiones, ob quas causa sua magnam spem præbet: quid quòd illam tanto phrasium ac verborum pondere depingat, ut actio juris (prætensionem vulgò dicunt) æquissima esse videatur. Ne autem ipsi soli fides adhibeatur, integrum aliorum, in eandem secum sententiam conspirantium, Auctorum agmen præmittit. Dixi: iterumque dico: singulares casus innumerabiles penè dantur, in quibus nos certa æqui & iniqui idea deficit. Reducuntur illi ad Categoriã dubii & opinabilis; eaque propter tunc pro viribus contenditur, ut res, in qua ingenium velut in amplissima area laborare potest, plus minusve probabilis, & verisimilis appareat. In hoc rerum articulo jam non amplius Legislator litem dirimit, sed ingenium ad eandem defendendam descendens, ingenium Judicis, conformiter intelligentis, sententiam dicit.

Episto-

Epictetus docuit, res & actiones mortalium duabus ansis, seu manubiis esse instructas; nos æquum & iniquum dicimus. Erit ingenium hominis, qui de iis tantâ verborum vi differat, ut eas utiles, honestas, ac justas esse fateamini. Idem dein ingenium, si in id incumbat, ut vobis contrarium appareat, sine suo neutiquam excidet. Carneades, magni inter suos nominis, gloriabatur, se probaturum, id, quod ab omnibus iniquum esse credebatur, cum æquitate congruere; è contrario id iniquum esse, quod omnes ex æquitate fuisse existimabant: tandem Catonis iudicio atque sententiâ tanquam auctor periculosarum regularum Româ pulsus. Verùm hæc ars cum illo haudquaquam extincta fuit; siquidem Academicorum schola non in Græcia duntaxat, sed Romæ etiam perstitit, quæ plurimis posteriorum Seculorum Jurisperitis, eandem cum Carneade quæstuosam artem profitentibus, propagata est, dum Causarum Patronos agunt, & in rationum vicem paralogismos, ac falsas argumentationes, non rarè haud advertendas, ac solvendas; nisi majori quis mentis acie sit præditus, ac unum ex aliis inferre sciat, in medium adferunt. Si è re vestra foret, ut versuti hi, & callidi veteratores vobis probarent, Neronem, quo nullum

nullum atrocius in terris monstrum sol Planetarum Princeps unquam aspexerat, fuisse optimum Principem; Quartanam esse pretiosum naturæ munus: ostendite eis vel timidâ manu aurum; & flaventis hujus terræ fulgor illorum oculos ita perstringet: ut continuò ad obsequia vestra sese promotos & paratos offerant. Quamobrem si quis veterum nostrorum Jurisconsultorum Libros evolverit, pauca admodum inveniet; quæ non eùm ob legum obscuritatem, tum ob contradicendi libidinem, vel ob ingenii ostentationem, vel ob intellectuûs debilitatem, vel ob veritatis aperiundæ difficultatem, in controversiam sint vocata, id quod Decianus Capite undevicesimo Numero XII. suæ Apologiæ confirmat.

Jam contigit, ut causarum Patroni mirabiles ingenii sui labores, atque opera Consiliorum, Consultationum, ac Allegationum nomine typi beneficio in lucem publicam emitterent, quorum doctrinas & opiniones, qui post eos mundo nati sunt, ut rei ferebat ingenium, proferebant; quin & Tractatum Compilatores easdem libris suis inserere non dubitârunt, quod Jurisprudentiam semper magis magisque incertam reddidit. ac dubiis contrariisque opi-

G

nioni-

Muratori de Jurisprudentia Navis.

nionibus implevit, nullâ habitâ ejus ratiōne, quòd illorum fortasse muneris fuerit, ut nonnunquam verum & æquum investigarent; sed multò frequentius ut id indagarent, quo pacto Clientes sui sive jure, sive injuriâ causam obtinerent. Maxima pars tot contrariarum opinionum, & Antilogiarum in Jurisprudencia à multis variisque Causidicis, qui pro causarum suarum indole aliquam opinionem pugnaciter defendebant, aliis aliam docentibus, atque propugnantibus, descendit. Successu temporis alii posteriores causarum Patroni proprio opinione, ut res postulabat, velut pro aris & focis acerrimè decertabant, aliis contrariam alterius antecedentis Auctoris suo calculo laudantibus.

Nec opponas: Hoc dixit Bartolus, Baldus, Socinus, Berò, Cumano, Fulgofus &c. Sunt enim procul dubio primæ Auctoritatis Viri; sunt magna ingenia: verum & hi olim ingenium suum omnibus, quotquot solvebant, venum exponere sibi nequaquam religioni duxerunt, ut præsentem perspicaciâ suâ litem evincerent, de tradenda Reipublicæ in his & similibus causis secura æqui & veri regula parùm aut nihil solliciti. Nullus dubito, quin sub id quoque temporis unus aliquis peritorum Causidico-

fidicorum fuerit, qui cum doctrinis & opinionibus contrariis Consilia composuerit, fortasse magis plausibilia, tametsi postmodum nec in lucem emissa, nec ad notitiam nostram pervenerint. Eapropter Judicium mentem nunquam Advocatorum subtilitatibus, & audaciâ dirigendam esse arbitror, quoniam hæc negotiatio non modò multis periculis est obnoxia, sed non rarò ad eos etiam, qui fidem illis habent, circumveniendo nata facta.

Quid multa? Ingenii excessus tantum ad id serviit, ut illud incertum magis redderetur, quod suoapte ingenio ejusmodi jam erat; eoque res adducta est, ut tot tantæque Jurisperitorum subtilitates hanc scientiam, supra quàm dici possit, perturbârint, quin in infinitis propemodum casibus sciamus, ubi pedem securè figamus. Si decem pluresque Auctores desideratis, qui uni eidemque opinioni adstipulentur, evovite Cardinalem Thoscum, Castejon, Sabellum, & eos quasi in pugnum, quod ajunt, contractos invenietis. Quòd si contrariam opinionem vobis defendendam esse putatis, atque ad id decem aliis, aut pluribus Doctoribus, qui eandem ratam, ac firmam habuère, vobis opus esse videtis versate libri paginas, & eos cumulatè re-

perietis. Scrutarii tabernam jure dixeris, in qua quisque, quam quærit vestem, corpori suo aptam invenit. Eò dein in legum scientia ventum est, ut (Contractibus, totque aliis actibus enumerandis supersedeo) beatas illas Testamenti tabulas existimare possis, quæ mortalium fatuitate, æterna fideicommissa formando, jurisdictionem suam in ventura quoque Secula extensurâ, ab inflatis illis aliarum mentium Examinatoribus, qui Testatorem ejusdem secum sententiæ fuisse omni modo ac ratione volunt, non impugnentur; aut infringantur penitus.

Eminentissimus Cardinalis de Luca *de Fideicommissis* Disc. XCIII. rem post homines natos miram memoriæ tradidit. Non nemo Jurisconsultorum, pluribus victoriis, quas Romæ in Tribunalibus sæpenumerò reportaverat, inclytus, quem vel ex hoc capite Tribonianum, ac Sibyllas doctrinâ superâsse existimabitis, testamento cavit, ut Fideicommissum, quod fecerat, in millesimam usque generationem duraret. Variæ quatuor filiorum suorum, agnatorum, & cognatorum substitutiones in illo legabantur, ut hereditas integra ac stabilis esset, nec unquam alienaretur, aut ad alios transiret: denique animi sui sensa ita aperuit,

ruit, ut, quotiescunque voluntas sua in dubium vocaretur, resque in ancipiti esset, toties pro Fideicommissio standum esset. Et en! evoluto paucorum annorum curriculo orta, & Fideicommissum tantis ampullis ac sesquipedalibus verbis illarum reconditorum doctrinarum, quas subtilitatum armamentarium confertim subministrat, terminatum est, ut non nemo vocatorum territus, atque animo consternatus satius, ac consultius duxerit, causam, inito etiam infelicissimo quovis pacto, componere, quam dubium sententiae eventum praestolari.

Quantis cum sanctimoniae, tum doctrinae radiis Bernardus Clarae Vallis Abbas Mellifluus coruscavit, omnibus exploratum esse arbitror. Sub illius aetatem, aut paulo ante, Romanae leges maximam partem aliquot Saeculorum mole vel oppressae, vel certe neglectae in lucem sunt retractae. Et ille jam tunc temporis agnovit, copiosissimum hoc Justitiae promptuarium aequè fecundissimum dicarum ac litium seminarium fore. Hanc ob causam Lib. I. Cap. IV. *de Considerat.* ad Pontificem Eugenium delegibus Justiniani, in usum denuò deductis, loquens: *Haec autem, inquit, non tam leges quam lites sunt, & cavillationes subvertentes judicium.*

Cæterùm haud gravatè prætereo, quæ in hanc rem Guilielmus Budæus, & cum primis Justus Lipsius *Monit. Polit.* Lib. II. Cap. XX. & in Epistolis, tot tantasque lites, quas immensa propè legum copia creârat, acerbè deplorans, ad seros posteros transmisit: tantorum enim malorum faces nequaquam leges, quæ bonæ ac pulchræ, & impediendis, vel decidendis litibus latae sunt, sed malitiosa Causidicorum perspicacia, quæ his legibus & abusa est, & adhuc abutitur, incendit. Eâdem prorsus ratione factum est, ut hi Chymici, seu Conflatores (hoc eos nomine vocare per vos mihi liceat) inventis in legum scientia tot tricis ac confusionibus, necessitate compulsi tot clausulas, quibus legem vel præservarent, vel defenderent, vel eidem derogarent &c. &c. fabricari debuerint. Væ rudi & amuso Tabulario, qui in Contractu à se subscripto, in Testamentariis Tabulis, in instrumento dotis, & hoc genus aliis intentionem ac mentem Contrahentium his clausulis probè munire nescit. Verùm ortâ vixdum inter partes controversiâ, continuò etiam disputabitur, quam vim virtutemque clausula ab initio, vel in medio, vel sub finem posita, & quam in diversis casibus Codicillaris cum tot aliis sive tacitis, sive expres-

expressis habeat, de quibus ne gry quidem facio, quæque amplissimam disputationum silvam formant, toto die Forum, magisque pauperum, quos, ut iudicio cum altero conflictentur, necessitas adigit, loculos infestantium. Quis igitur infelicem humanæ Justitiæ conditionem non amarè defleat? An non totâ mente, atque omnibus artibus contremiscat, quisquis vadimonium sibi obeundum, & ad Iudices confugiendum intelligit, ut iudicio contendat, tametsi æquum bonum habeat, ad bona & fortunas, quas possedit, conservandas, vel quas alii per summum nefas occupârunt, vindicandas?

G 4 CAPUT

CAPUT VII.

De Judicibus, eorūm-
que Nævis.

JEthro Moyſis Socer comperto, Gen-
rum ſuum in agendo Foro, & deci-
dendis frequentiffimi populi ſui con-
troverſiis ita occupatum ac diſtentum eſſe,
ut per illas à primo mane uſque ad primam
facem quieto ei eſſe non liceret (Exod. 18.)
objurgavit eum, dicens : *Non bonam rem
facis : ſtulto labore consumeris & tu, & po-
pulus iſte, qui tecum eſt : ultra vires tuas eſt
negotium, ſolus illud non poteris ſuſtinere.*
Quare majoris conſilii cauſas ſibi reserva-
ret, conſtituens *de omni plebe viros poten-
tes, & timentes DEUM, in quibus ſit ve-
ritas, & qui oderint avaritiam, & judi-
cent populum omni tempore.* En dotes,
quibus ſingulos Judices, ac Principum, &
cujuſcunque Reipublicæ Optimates ornatos
ſacræ Litteræ cupiunt.

Prima

Prima itaque, quæ requiritur, dos est *Potentia*, seu Judices sint *Potentes*, sive eâ mentis vi ac virtute præditi, ut sciant, quid distent æra lupinis; hæc autem vis ac virtus plerumque dari nequit, nisi ea cum scientia, seu legum notitia, ex quarum præscripto judicare oportet, sit conjuncta. Eam ob rem alii in vicem *Potentes* legunt *Sapientes*.

Altera dos est *Timor DEI*, ut nempe ii, qui causas cognoscunt, nec odio, nec timore, nec cupiditate, nec amore unquam se perverti, ac corrumpi patiantur, ubi sive de Corpore, sive de bona nominis fama, sive de alterius fortunis judicandum est.

Tertia est *Amor Veritatis*, ut ii nempe, qui controversias disceptant, veritatem in causis controversis, litibus, atque allegationibus exactè omnibus vestigiis indagent, eam in cordibus suis nullo non tempore custodiant, atque in nullo casu mendacio contaminent.

Quarta demùm dos est, ut Judices *avaritiam oderint*, nullisque privatis rationibus ducantur: maximæ enim difficultatis res est, ut Judex commodis suis deditus,

G 5

ac

ac partium Studiosus ; ut Judex, cui munera præ munere suo placent, & qui sive paupertate impulsus, sive aviditate abreptus nobili suâ provinciâ tantum compendia sua promovere cupit, Justitiæ lancem & gladium eâ, qua par est, religione ac integritate temperet. Putabit equidem, id se facere; sed putabit, quia cor suum accuratè examinare, & occultos internósque hoc potius quàm alio modo judicandi impulsus discernere haud poterit. Non est Civitas tam obscura ac tenuis, in qua non plures ejusmodi Christo inauguratos, honoratos, & aptos Principis ac Justitiæ Ministros invenire liceat. Quodd autem non nunquam ab his etiam diversi reperiantur, mihi æquè certum ac exploratum est; sed ubi terrarum ac gentium, non adedò in promptu est dicere. Jam de prioribus mentionem facere minimè sustinerem, nisi merita eorum laudando, necessitatem extollendo, & cum illis gaudento, quibus benignissimus DEUS eosdem impertiri dignatus est. Hoc loco, si per vos licet, pauca admodum de posterioribus dicere constitui.

Et primò *Timorem DEI* quod attinet, optandum esset, ut nullus unquam ad gravissimum Judicis, ac Ministri munus prove-

provehetur, qui hoc primo rectè operandi principio spoliatus est. Equidem hæc eum in finem dixisse minimè velim, ac si tantùm Viros sanctitatis laude conspicuos pro Tribunali sedere oporteret, cùm hæc avis fortasse rara sit in terris. Ad hæc sanctos quidem ad DEUM in vota nostra ardentissimis precibus suis flectendum optimos esse Oratores constat: sed an omnes etiam ad agendos rectè & pro dignitate Judices, Dynastas, ac Ministros, ad Rempublicam gerendam, atque regni negotia temperanda necessariis & animi & ingenii donis instructi forent, definire non ausim: imò plures hanc in se provinciam haud suscepturos, certè nequaquam concupituros arbitror.

Quamobrem nihil aliud requiritur, nisi ut Judex sit vir incorruptus, integer, & omni rejectione major. Væ si ambitio eisdem dominatur, vel si honoris ac gloriæ cupiditate ardet: omnem enim movebit lapidem, ut ad altiorem dignitatum gradum evehatur; ignobilem ei servitutum serviet, per quem se amplâ honorum accessione auctum iri sperat. Væ si vindictæ cupidine æstuat: erunt casus, in quibus sibi temperare haud poterit, quin sententiam dicendo vindictam exposcat. Væ si animo est
dissol-

dissoluto: nam commendationibus surdas præbere aures, eisque repulsam dare nequibit. Si superbiâ intumescit, & maximè si scientiæ suæ vento inflatus magnificentius se circumspicit, opiniones suas, quas temerè suscepit, præfractè tuebitur, insolens aliorum contemptor; & sic de cæteris. Vir bonus & integer vitæ, qui de controversiis constituit, præsentem semper DEUM sibi imaginatur, in id præcipuè intentus, ut ne sive ex desperatione, sive timore, aut noxia verecundia, multoque minùs ex fine perverso à regia via aberrando illum unquam offendat. Et si fortè contingit, ut in ferenda sententia non rarò allucinetur, conscientia illum haud arguet, eoquòd nihil antiquius habuerit, quàm ut causæ merita probè cognosceret, partium rationes in informationibus, & antilogiis æquâ & attentâ mente audiendo, causæ momenta volvendo, & argumenta, quæ jus uni litigantium parti præ altera magis favere persuadent, secum apud animum suum perpendendo.

Portenti simile erit, si Judex suis commodis deditus, qui continuò ad rem augendam, ac commoda sua captanda stimulari se sentit, Arbitros, & fortassis ipsam etiam Justitiam non vendat. Pejore deinde loco res est, si Quæstionum Judicis munere

nere fungitur, ac capitali Judicio Præest: ubique enim delicta reperiet; omnes capitibus reos esse volet: sed & viscera misericordiae illis ostendet, quos ad mores & ingenium suum factos esse noverit. Commendari video, si Viri potius nobili sanguine orti, & opibus adfluentes, quam obscuro nati loco, egeni, & exhausti in Judices eligantur. Et reapse major plerumque Justitia & integritas ab eo sperari posse videtur, quem omnes honestatem in operando à generosa Majorum stirpe accepisse, nec ex aliorum clade & sanguine vivere coactum esse credunt. Verum hæc regula in usu adeò fallax est, ut eam in medium proferre mihi non sumerem: si enim necessitas pauperem & egenum ad furandum compellit, ad id ipsum aviditas nobilem ac divitem abripere poterit. Eapropter divitem pauperi tantum præferendum esse censeo, ubi ambo æquali Divini Numinis metu sunt perfusi, & neuter illorum privatis rationibus ducitur. In hoc rerum statu prior facilius reatum animi sensum in judicio sequetur.

Verum enimverò non sufficit, ut Judex compendiis suis non studeat; nec sufficit, ut DEUM timeat, sed requiritur insuper in eo *scientia*. Apud omnes in confesso est, Judicem non arbitrato suo, sed

ex

ex legum præscripto de rebus aliorum judicare debere: quis autem æquam sententiam, rectumque judicium ab eo speret, qui leges non benè callens, aut earum finem sensumque non probè intelligens, juris principiis destitutus est? Si ruri, ac in ignobilioribus oppidis nonnunquam pinguis cerebri, ac leviter tincti Judices reperiantur, tolerari denique poterit: At emunctioris atque defæcatoris doctrinæ Viri plerumque ad exercenda in angustiis Theatris ingenia sua, ad signatis exiguis proventibus, non inducuntur. Profectò ferendum haud foret, si litterarum imperiti, & crassioris Minervæ Judices in Prytaneis, ac Urbium Tribunalibus juri Mortalibus dicundo præficerentur. Jurisprudentia nunc vastum regnum, id est, legum, illarumque exponentorum, ac singularium causarum cognitionem complectitur, quæ in variis Tribunalibus agitata, defensæ, ac decisæ omnem ferè numerum abhorrent, & quas in Tractatibus, Allegationibus, sive Consiliis, & Decisionibus legere licet. Dixi: hoc vastum & amplum regnum est, quod nullis circumscribitur limitibus. Fieri nullo unquam tempore potest, ut Jurisperitus, quamquam sit omnium facilè doctissimus, ac improbo labore se tantum non conficiat, immensam illam farraginem evolvat, multoque

toque minùs ut omnia capacissimo mentis sinu complectatur; sed ubi occasio sese offert, libros consulere, causasque sibi commissas, id est, rationum ab utraque parte adductarum momenta secum gnaviter expendere tenetur.

Verùm nec istud ad dijudicandas ex æquitate forenses causas sufficit; sed *scientificum* præterea *judicium* requiritur: ita vocare placuit, ut illud à *judicio pratico* discernerem. Hoc posterius in Davis, ac crasso sub aère Bœotis, quibus ficus pro cerebro est, minimè datur, nec in iis, qui in locis inhospitis, & ab hominum arbitrio remotis aluntur; sed qui naturali prudentiâ utentes, varias universales regulas super æquitate & justitia comprehendere, verum à falso, sincerum ab adulterino in multis actionibus, quæ in hominum societate occurrere solent, distinguere nòrunt. Hoc solo medio plures ad non paucas negotiatorum, opificum, civium, ac infimæ plebis controversias decidendas aptos esse videmus. Mos etiam fert, ut in omni civitate, quæ bonis est temperata institutis, legibusque, & suavis atque commoda moribus, Judices constituentur, qui populares nullius vel levioris momenti causas è vestigio sine forma judiciaria dirimant.

At

At *judicium scientificum* in penetratione intellectûs consistit, qui ab universalibus ad singularia argumentari, & differentias, quæ hunc inter & illum casum intercedunt, penetrare; qui adjunctorum vim, quæ rerum faciem vertere, ac immutare valent, cognoscere; qui mortalium sensa, in testamentariis Tabulis, aut pactionibus non satis expressa, indagare, & aperire; qui rationem à Sophismate, utile ad formandum rectum judicium ab inutili & superfluo discernere sciat. Erunt equidem (haud diffiteor) qui sine hac pharo in judicio causas, aut judicem agere possint; verùm opinione citiùs seopulos & syrtes offendent: & jure optimo toto corpore perhorrescat, qui priorum Consultis confisus, à posterioribus sententiam expectat.

Judices fuisse constat, qui Libros juridicos lætitando caput suum defatigantes, ingentia & Conclusionum, & notandorum volumina, quæ indefessa eorum manus scripserat, in promptu habuêre. Haud dubiè, dicet non nemo, magni nominis Doctores erant? Tales certè credebantur. Et dum ex intervallo tot paragraphis, tot decisionibus, aliisque juridicis auctoritatibus sese levi brachio expedire audiebantur, non poterant non scientiarum arcæ existimari.

At

At nescio quo novercante naturæ odio factum fuisse dicam, quòd re optimâ, illo nempe judicio, seu mentis acie, qua de in-præsentiarum nobis sermo, pessimo sanè facto destituti fuerint. Hi tales rationum momentis, & rerum diversitatibus inveniendis haud erant: aliorum dicta crassis suis ingeniis minimè assequebantur: ingen-tem conclusionum acervum possidebant, quibus in casibus iisdem utendum foret, ignari. Tota istorum, qui aliud ex alio inferre nesciunt, fortuna in Doctorum, & Tribunalium, controversias illas decidentium, auctoritatibus, quarum maximam habere solent rationem, sedet. Quò longior Auctorum, ab aliis prolatorum series, eò securiore decidenti fundamento se niti arbitrantur. Fierine potest, inquit, ut inter Viros insigniter prudentes, & in tanto numero, & in libris prelo vulgatis, de illa conclusione, vel decisione sine gravissimis argumentis convenerit? Hoc modo aliorum fidei inhærentes, minimè verò clarâ certissimorum argumentorum cognitione moti, causas inter litigantes disceptare non dubitant. Quamquam legum conclusiones bonæ ac pulchræ sunt; necesse tamen est, ut adjuncta, ab iis non rarò ut plurimum diversa, quæ in decisis casibus legun-

H

tur,

Muratori de Jurisprudentiæ Nævis.

tur, attentâ mente discernantur. Hic lapis, ad quem Cerberi forenses, ac rudes Leguleii sæpenumerò offendunt.

Notandum præterea, quòd illis ipsis conclusionibus alii Auctores refragentur. Hic jam quærere mihi fas sit, cui habenda fides? cujus sententiæ in illo controverso casu subscribendum? *Judicio scientifico* instructus illi accedet, quæ fortibus rationibus confirmatâ magis, atque roborata videtur: & non rarò fiet, ut duo trêsvè probatæ ac spectatæ fidei Auctores (classicos vocant) longo aliorum & intellectu, & scientiâ inferiorum choro, qui sæpiùs tantùm verba, ab aliis nunquam fortassis etiam malè prolata, rudes librarii exscribunt, præferri mereantur.

Ex his omnibus consequitur, quòd ad rectè judicandum, quantum per humanorum ingeniorum debilitatem licet, semper perspicax intellectus desiderandus sit, qui ad rerum capita penetrare, earundem varietatem & adjuncta discernere, leges ac regulas, seu conclusiones, quæ huic singulari casui conveniunt, & alteri fortassis non convenient, aptare sciat; verbò: intellectus, qui in ambiguis & discrepantibus Testatorum, & Contrahentium verbis veram

ac genuinam eorundem mentem examinare, & indagare valeat. At ejusmodi Viri minimè sibi persuadeant velim, se litium nodos plùs quàm Gordios sine scientia soluturos esse: utramque conjungant oportet, ex legum præscripto res Mortalium feliciter judicaturi. Multæ leges tantùm Legislatorum voluntate nituntur, quas corrigere, vel rationes, in proprio cerebro natas, ad ferendam aliam sententiam bonorum ingeniorum haud est, cùm præcipientibus Superioribus speculatio nostra cesset, eisdémque morem gerere deceat, ita, ut potius ad Legislatorum mentem ac voluntatem, quàm ad nostrum arbitrium controversias dijudicemus; secùs non illi, sed nos jus statuemus, id quod nequaquam ferendum.

Ad hæc compertum habemus, dari non rarò Judices, qui pro sua pertinacia à primo interno judicio, ab ipsis in proposita causa formato, nec latum unguem discedunt. Doctus & longâ rerum experienciâ clarus causarum Patronus rationes & argumenta producturus, quæ opinionem tam penitùs insitam ex eorum animo evellant, oleum & operam perdet, ac priùs studiis, laboribusque vires exhauriet, quàm si de sententia sua decedant. Meliore

ingenii acie, ac majore intelligentiâ sese præditos esse credunt, quàm quot Advocatos Forum unquam producere possit: & si mentem suam mutarent, superbia, eos circumventos fuisse, objurgaturâ esset. Nihilominus omnes, quotquot judiciis præsent, sciant, Judices oportere esse dociles, nec quidquam ullo tempore statuendum, quin prius quàm diligentissimè utriusque partis jura cognoverint, nec uni sententiæ tantâ pertinaciâ inhærendum, ut non sint parati, ob fortiores, quæ superveniunt, rationes ab ea discedere.

CAPUT

CAPUT VIII.

De Advocatorum, aliorumque Jurisprudentiæ Ministrorum Virtutibus, atque Nævis.

ADvocatos, & Consulentes, quos Roma cum nonnullis aliis Urbibus à Procuratoribus distinguit, aliæ confundunt, Universæ Reipublicæ necessarios æquè ac Judices esse arbitror: cum enim imperiti, ac amissi clientes scripturas suas examinare, vel Judices instruere, aut legitimas & convenientes adducere rationes nesciant, è re planè fuit, ut eorum debilitatem scientia nonnullorum Jurisconsultorum suppleret, qui in legibus exercitati ea argumentorum ac rationum momenta excogitarent, quæ Clientibus, ipsorum patrocínio confidentibus, adjumento forent. Eam ob rem illorum munus verbis ornari amplissimis meretur; institutum verò eorum toti Reipublicæ non modò perquam utile, verùm omninò necessarium esse existimo. Videas profectò Viros &

H 3

pru-

prudentiæ, & doctrinæ, & religionis laude clarissimos, qui summo cum honore, ac fama hanc artem colant, & rationes moventes, quæ Judicem victas dare manus cogunt, sine dolis, sine sophismatis conveire, ac irritas facere non ignorent, nunquam eò se abripi passuri, ut anticipitis & contumeliosæ causæ patrocinium in se suscipiant, satis gnari, id conscientiæ, ac honori proprio futurum fraudi, & in maximum Clientum suorum detrimentum esse redundaturum. Horum talium Virorum, quos non ego duntaxat suspicio, sed & omnium vora, ubi judicia exercentur, jure optimo suspirant, omnis ferè civitas ingentem alit numerum. Sanè nemo inficias ieverit, Judicum esse, scire, num argumenta citata magni, vel nullius roboris; num leges, Decisiones, aliæque adductæ Auctoritates causæ propositæ congruant. Reapse autem ad Jurisperitos pertinet (sive Advocatorum, sive Procuratorum munere fungantur, perinde est) externas ac interiores rationes, ob quas Judici secundum eos, quos defendendos suscepere, pronuntiandum esset, investigare, atque in aprium proferre.

Verum nec omnes causarum Patroni,
nec omnes Judices ejusdem notæ sunt.
Quem-

Quemadmodum virtus, quæ in medio consistit, duobus extremis, excessu nempe & defectu, cincta est, ita & Advocati munus inter duo extrema consistit. Nonnulli eodem funguntur necessariis animi dotibus minimè ornati, id est, exiguâ scientiâ instructi, ac sagacis ingenii acie spoliati, qui rationes, auctoritatesque discernere nequeunt. Profectò etiam inter Judices non paucos ejus corii reperias, qui, si in judiciorum conventibus doctiorum suffragiis accedere nòrunt, rectissimè agunt, nec acerbo Collegarum risu sese exponunt, ubi & ipsi emunctæ naris homines videri cupiunt. Jam ejuscemodi Advocati conceptam quidem Clientùm suorum spem, & expectationem innocenter fallere, illorùmque causis obesse possunt; sed Judicem multo rerum usu exercitatum pervertere haud solent: imò non rarò Judices subactò, ac divino propè ingenio videas, quorum scientia Actuariorum aliorùmque Curialium hominum ignorantiam suppleat; id quod in pluribus quoque casibus facere obstringuntur, cum ipsi eo maximè nomine pro Tribunali sedeant, ut verum eruatur, & Justitia non opprimatur.

Eapropter magna me subit admiratio,
Clarum, aliòsque ab eo citatos Lib. V. §.

H 4

fin.

fn. de Praxi Criminal. Quæst. LXVI. Num. II. asserere, atque defendere, quòd *Judex tutâ conscientiâ* Reum condemnare possit, quem privatâ scientiâ innocentem esse novit, eò maximè, quòd ille *secundùm acta & probata* judicare debeat. Interea tamen Principem monere, aliâque media adhibere tenetur, ut ne talem injustitiam admittat. Justum autem & æquum est, ut, quem privatâ scientiâ fontem esse scit, tanquam reum non condemnet, ubi justæ rationes & argumenta ex causa non deducuntur. Verùm maximi in Republica mali culpam nequaquam forenses Moratores, & rudes Advocati, sed ii sustinent, qui sagaciorem longè indolem, atque ingenium sortiti, id omnibus, quotquot vel ùt Actores ad causam evincendam, vel ùt Rei ad litem non perdendam eodem indigent, vendere non dubitant. Antiqui moris, neque fallaciis septus Causidicus rationes profert, quas illi ingenium suum ac scientia suppeditat, non Judices circumveniendi gratiâ, sed iisdem eâ, qua par est, modestiâ ostendendi, se in illo casu contra alterum jure superiorem esse. At qui ingenium suum venum exponit, & multò magis qui cum mentis perspicacia malitiam conjunctam habet, sibi non temperabit, quin non rarò sine ulla religione ancipitis & fluctuantis causæ patrocini-

trociniū in se suscipiat: nullam deinde operam, aut industriam prætermittet, ut non bonas duntaxat rationes, sed etiam subtilitates, sophismata, paralogismos atque artes inveniat, quibus causam confusam ac turbidam reddat, proprias rationes roboret, & Adversarii argumenta labefactet, oculis tenebras offundens, ubi omnia luce meridianâ sunt clariora, & (quod sæpè sæpius fieri amat) leges licenter adducens, quæ vel non quadrant, vel ad rem, qua de agitur, minimè faciunt. Ad hæc Auctoritates, ac Jurisperitorum opiniones in apertum producit, altero certè die in diverso certamine à se reprobandas.

Cardinalis de Luca in Procæmio ad Doct. Vulg. Cap. IX. scripsit, causarum Patronis nequaquam prohibitum esse *fallacii* uti, ubi *de articulis dubiis rationis* agitur, fallaciam & mutationem *in factis* tantum excludendo; *quia Advocatus insinuat, & non judicat, nec minus eum in modum testatur, ut Judex illius fidem sequi teneatur.* Ni mea mihi imponit sententia, vult Purpuratus Doctor dicere, Advocato licere, Judicem doctrinâ suâ etiam fallacibus, vel malè accommodatâ in perturbationem animi, ac tricas conjicere: vide-

H 5

rit

rit deinde Judex, si occultis illis rebus se expedire nequeat.

Plures contra hunc usum adducere rationes non fert animus; sed tot Consilia, Consulta, & Allegationes in lucem esse editas adfirmo, ut Decianum inter & Alciatum magnâ contentione disceptatum fuerit, an id genus merces flammaram potius, quàm diei luce digniores censendæ sint. Et his Consultis nostri Jurisconsulti plurimum confidunt, quasi verò venales isti labores semper verum & justum spectâssent, & non tot alia Consilia, ut aliàs memoravimus, planè contraria essent, in notis Libris magnam partem nunquam prelo vulgata, quæ postmodum tot diversas, & contrarias opiniones atque Conclusiones invexêre. Exploratum habemus, plurima ejusmodi Consilia infelicem in causis, quas defenderant, sortita esse exitum: nihilominus etiam hodie Doctoribus nostris armorum locò, quibus se tueantur, serviunt.

Reapse celebris Andreas Alciatus Parg. Lib. XII. Cap. ult. observavit, Alexandrum Tartagni Imolensem quinque Consiliorum Libros, & Socinum (Marianus is est, nî læva mihi mens) duos dedisse foras, non spernendum aliorum numerum supprimen-

mendo, quòd in eis multa essent adversùs veritatem scripta, quibus tenebræ oculis Judicum offunderentur; sed quòd à morte eorum nemo fuerit, qui etiam hæc reprobata Consilia in lucem proferret, ratus, se Auctoribus immortalẽ nominis famam conciliaturum esse, dum eis tantum ignominia notam incautus inussit. Addit præterea, Paulum de Castro, & Bartholomæum Socinum feliciùs ad honores, & nominis immortalitatem grassaturos fuisse, si eorum Consilia, maximam partem pro malis causis facta, & ad seducendum apta, in lucem conspectumque hominum nunquam emerisissent: illa è contrario Barbazzæ, Jasonis Maini, & Paisii leve injungere posse detrimentum, cum doctrinas suas tam infirmis & elumbibus argumentis propugnent, ut ea quilibet nullo negotio advertere, & evertere valeat: Consilia autem junioris Socini, & Philippi Decii, felicitis cerebri virorum, etiam peritissimum quemque decipere posse. Advocatis dein Interpretes, ac publici legum Doctores conjuncti sunt, qui Cathedratici, & Repetentes vocari solent. Hi vel omni, novis doctrinis plausum obtinendi, spe deturbati, vel quòd cum docendi provinciã usum ac exercitationem Fori connecterent, & eorum Consulta solverentur, Leges ad arctiores terminos

minos constringebant, relaxabant, atque interpretabantur, ab aliis, qui alio consilio regebantur, progrediente tempore pro viribus oppugnatas. Hoc pacto Jurisprudentia in armamentarium confusionum abiit, quod & amicis, & inimicis, inter se pugnantibus, arma subministrare potest.

Me herclè judice in amplissimo Jurisprudentiæ regno Tractatum Compilatores magis suspici merentur, utpote qui fidem suam venum non exponunt, & ut plurimum veritatis & justitiæ amore flagrantes quamcunque quæstionem, quæ ad eorum argumentum pertinet, pertractare, seque iis sociare solent, ubi rationem magis reperiri credunt. Nec quispiam sibi persuadeat, insolentem laborem, ac conatum esse, hoc genus Librum conficere, cum vel tot aliorum dicta cum variis ac contrariis opinionibus colligere, & nunc huic, nunc illi accedere sufficiat. Hoc nequaquam eâ mente dixisse velim, ut nonnullis excellentibus Jureconsultis, qui gravissimo rationum, & Legalium argumentorum pondere atque auctoritate nixi Tractatus suos compilârunt, in detrimentum cedat. Majorem haud dubiè honorem, ac reverentiam *Decisionibus* in singularibus causis debemus, maxime iis, quæ à præclarissimis Collegiatis Conven-

Conventibus proficiscuntur. Verùm ob rationes suo loco prolatas, ob contrarietatem nempe & instabilitatem opinionum, quas Consulentes & Repetentes Tractatibus, & ipsis etiam Decisionibus inseruere, omnibus adhuc confusio nascitur, singulis quibusque causarum Patronis in ingenti illa Librorum copia quidpiam invenientibus, quicum Clientum suorum Actiones (præ-tensiones vocant) confirment.

Malorum caput est, quòd hæ Decisiones, ac nostri temporis Doctorum opiniones majore in pretio habeantur, quam ipsæ Leges; de quo abusu Rubeus Alexandriaus Consilio II. Num. XXIV. jam ævo suo mentionem fecerat. Demus, Legem causæ, quam Patronus defendendam suscipit, conceptis verbis favere; mox conclusionem, quam Baldus Consilio CCCCLIX. Lib. V. Rolandus de Valle Consilio XCIX. Num. XLVII. Lib. II. Cravetta, Ancharanus, pluresque alii ratam esse jusserunt, in medium producet, quòd nempe *Lex, etsi dura & rigida apparet, tamen observanda sit, nec amplius disputare, vel illam interpretari oporteat.* Verùm qui alterius partes tuetur, oppositâ conclusione armatus in arenam descendit, pro virili parte defendens, prudentis esse, **Lege.**

Leges modo, quo fieri potest, optimo explanare, illasque *in dubio* (& hoc dubium facile movetur) *semper in mitigem & meliorem partem accipiendas esse*, ut Bellamera Consilio IX. Num. III. docet, *Legemque generaliter loquentem ad arctiores terminos reduci posse*, ut Socinus Regulâ CCLXXXIV. adductis quinque supra quinquagenas circumscriptionibus statuit. Hoc modo, dum Leges explanant, cum æquitate, & epicheia eandem trahunt, quocumque placet; cum omnibus & singulis Doctoribus easdem enodandi facultas facta sit; nec unquam desunt, qui prius cuicumque opinioni subscriberent.

Eam ob causam Eminentissimus Cardinalis de Luca de Conflict. Leg. & Ration. Observ. IX. in hæc verba scribens: *ubi namque Lex, ait, expressa habetur, quæ generaliter ac præcisè aliquid mandat; tunc intrat quæstio, an ratio potius quàm littera, vel è converso littera potius, quàm ratio attendi debeat.* Ac proinde vult, ut rationi potius, circa quam largior disputandi campus sese aperit, quàm litteræ, quæ fortassis clara erit, insistamus. In Procemio ad Doctorem Vulgarem idem Purpuratus Pater Cap. VII. scribit, *quòd contra claram & expressam Legis determinationem Docto-*

ris non concedatur facultas contrarium statuendi; addit tamen, nisi in quantum ita usus diversus obtinet, qui Legem virtute ac vigore suo privavit, ita quidem, ut ad opiniones & interpretationes Doctorum confugiendum sit, qui pro sua eminenti intelligentia ac sapientia Leges antiquas abrogandi, novasque rogandi, privilegio sum gavisi, & etiamnum gaudent, eò maximè quòd Legum civilium Auctoritas potius ex consensu, & usu populorum, quàm ex præcisa & obligatoria potestate veteris Romani Imperii nascatur. Verborum istorum, nî fallor, hic sensus est: eatenus Justiniani Leges obtinent, eisque morem gerere oportet, quatenus sapientissimi nostri Jurisconsulti easdem approbârunt; aliàs illo standum est, quod ii hoc Seculo hoc modo, vertente autem alio decernunt. Certum est, Principes & Civitates statuissè, ut id exsequatur, quod particularia Statuta imperant; de cætero autem Jure Communi, nempe Justiniani Legibus standum esse. Sed nihil refert: nam Eorum mandata *cum grano salis*, quod ajunt, intelligenda sunt, id est, Jus commune à nostris Doctoribus normam sumere debet, quibus, dum doctiorum Virorum albo palàm adscribuntur, potestas datur Leges, ut ipsis consultius videtur, exponendi, de quibus pro certo

certo habendum esse arbitror, quòd veram ac genuinam mentem non nesciant; & si hæc res aliquam etiam dubitationem haberet, certè ad mentem Cardinalis de Luca *in casu ancipiti semper interpretationem, vel opinionem, & rationi naturali. & communi usui magis conformem sequi oportet; ratio enim anima Legis dicitur, & Legislator Vir summi consilii, & insigniter prudens censendus est.* Ita de Luca.

Non hoc ago, ut Cardinalis de Luca Assertiones, vel alias paulò antè memoratas reprobem, cùm reipsa non paucas reperire liceat Leges, quæ circumscriptione, seu moderatione (per me limitationem dicas) in nonnullis peculiaribus casibus summo perè indigent, & ob obscuritatem aliis atque aliis interpretationibus obnoxia sunt. Fingamus animo, Legum Doctorem cui-dam Viduæ persuasisse, ut mercaturæ specie ac titulo mille philippeos sibi mutuos daret, adstringendo sese ad fructum annum quinque vel sex pro centum eidem pro more gentis pendendum; confecto autem instrumento, solutisque per plures annos fructibus, ut sortem restitueret, divexitum, causari, fructus solutos pro vera sorte habendes esse. Cùm Doctores mercaturas exercere haudquaquam censeantur,

antur, hæc Tacita, seu palliata usura erit, atque adeò in Foro etiam Civili condemnabitur. In hanc rem innumeri propemodùm Canones, & Doctores proferentur, & probabiliter nemo impediet, quin secundùm debitorem laureâ insignem pronuncietur.

Verùm fieri posset, ut Judices, Facti adjunctis æquali mentis lance trutinatis, in tali casu ex æquo judicantes, mitiore interpretatione Canones explicarent. Quòd si nihilominus contra Viduam litem esse dandam crederent, justum & æquum foret, ut Doctorem pecuniâ multarent, quâdamnum creditrici illatum resarciant, idque ob dolum apertum, in dispendium pauperis, & ignaræ Viduæ commissum. Scit ille, vel ut Juris Utriusque Doctor scire deberet, numeratam pecuniam nullos ferre fructus: scit, se mercaturas non facere: scit, egenam Viduam proventibus illius vitam trahere: scit, non defuturos fuisse, qui pecuniam illam veræ mercaturæ exercendæ causâ mutuam accepissent, quot annis censum pendere parati; & tamen his omnibus juxta habitis ille fructum promittit: Ecquis, amabò, eum fraude, ac dolo absolvet? Supremus Turcarum Judex (Cadiles-

I

kor

Muratori de Jurisprudentiâ Nævis.

ker gentis vocabulo dicunt) certè nullâ interpositâ morâ sententiam in hunc fulminaturus esset: quid Judici, christianis sacris initiato, agendum erit, quem prima æquitatis principia meliùs scire, atque intelligere oportet, quàm Turcas? Nemo igitur inficiabitur, Leges pro re nata, diversisque adjunctis arctiores terminos, & exceptiones admittere. Id tantùm observandum, ut ejuscemodi circumscriptiones, seu limitationes aliis vel divinis, vel humanis Legibus nitantur, quemadmodùm etiam in superiore, quem diximus, casu videas; cæteroqui Justitia in præsentissimo versaretur discrimine: si enim in Judicam nostrorum voluntate situm est, Leges interpretari, atque enodare, prout melius ad eorum rationes facit; & dicere, hanc vel illam Legem, quamquàm apertissimè quidpiam imperat, vel vetat, tamen in hoc vel illo casu non obtinere, faciendo exceptiones ad Causidicorum ingenium, & votum; Leges ipsæ (id factum jam fuisse constat) pessimo fato evertentur, nec amplius Legislatores, sed Doctores sibi potestatem vindicabunt negotia temperandi, disponendique, ita, ut infinitæ propemodùm res vel fierent, vel omitterentur.

Pari ratione per Judices stabit, causas forenses pro libidine componere: nam si in argumento Legis sibi fortes esse videbuntur, & in gratiam allegantis illam judicare, aliàs diximus, quòd plurimi Doctorum asserant, Legi obtemperandum esse, tametsi difficilis ac rigida videatur; aliis haud paucioribus adfirmantibus, Lege non distinguente, nec nobis distinguendum esse. Alteram ex adverso partem votis suis damnaturus, insolenti numero Doctores proferet, asserentes, Legem illam certis cancellis circumscribendam esse, eamque in hoc casu, quo de agitur, minimè locum habere. Causæ majoris æquitatis, meliorisque rationis, quibus fucum faciat, semper in promptu erunt.

At si res ita se habet, cuius facilè intellectu est, quæ mala S. Themidi, mortaliū potestati traditæ, insent, ex quo commendans, atque allegans Leges sibi libertatem reservat, eisdem obsequendi, si arident; refragandi contrà, si displicent: quod enim ad illa verba attinet: *Semper interpretationem vel opinionem, & rationi naturali, & communi usui magis conformem sequi oportet*; experiundo comperimus, *naturalem rationem* pulchrum esse nomen, quod in quamvis partem torquetur; & si

ex duobus contrariis causarum Patronis, & duobus Judicibus contrariæ opinionis percontamini, quilibet eorum adfirmabit, *naturalem rationem* à partibus suis stare. *Ufus* autem *communis* si idem ac consuetudo, quæ difficilem ac rigidam Legem mitigavit, esse dicitur, nemo ferè in tali casu cum altero ex jure agere solet, quia tunc consuetudo in vicem Legis est. Verùm plerumque aliis lites intenduntur ob casus anticipites, quos Doctores, & variorum Tribunalium sententiæ in utramque partem præfractè defendunt. Eapropter ut plurimum ab intelligentia Judicum pendet, an in jus vocatus æquum postulet, nec ne, qui ut mente rectâ, ac maturè judicio prædicti, & ab omni occulto, ne dicam aperto amoris, ac studii vento exempti sint, ardentissimis benignissimum Numen votis precemur.

Cæterum ad Decisiones quod attinet, quas nonnulli Astrææ medullam, ac animam esse arbitrabantur, quamquam nostrâ sententiâ ex bono & æquo esse possunt; tamen non omnes ejusdem sortis existimandæ sunt: quid quòd quasdam illarum perspicuè injustas esse liquet. Profectò isthæc à me nequaquam justo audacius ac liberius dicta esse autumo, ex quo supra laudatus

Car-

Cardinalis, cui omnes Jurisperitorum chorus fasces lubens submittit, hunc fermè in modum in suo Tractatu de Stylo Legali Cap. XVII. scripsit: *Fieri potest, ut iniqua feratur sententia, & justitia male administretur, & nihilominus bonâ methodo, docto & elegantissimo stylo fallaciæ cobonestentur, ac multis conclusionibus, Auctoritatibus, atque rationum momentis ornentur, cum in Jurisprudencia ob ingentem Scriptorum copiam ac varietatem bodie nihil facilius sit; quàm injustissimis & iniquissimis quibusque resolutionibus fucum addere, eâsque generalibus doctrinis atque regulis cobonestare.* Miseriarum, quibus Jurisprudencia oppleta est, necdum convictus, oculos velim in egregios penicilli ductus insignia hujus Jurisconsulti cõjiciat.

His verba Deciani in Apologia contra Alciatum Cap. undevicesimo Num. quarto addantur, ubi ait: *Communis est hic casus, ut sæpè non solum contra maximæ auctoritatis virorum sententias judicetur, sed etiam contra ipsam veritatem, vel errore, & ignorantia, vel sordibus, vel gratiâ, vel aliis de causis, quæ solent pervertere sanum judicium; non enim Judices nostri Principum Auctoritate coguntur sequi responsa prudentium, ut antiqui, nisi ex Statutorum municipali-*

cipalium dispositione id cautum sit. Nil mirum ergo, si Judices, qui sæpius sunt imperiti, contra prudentium opiniones judicant, gloriolam quamdam etiam aucupantes, quod nullam moti prudentium Auctoritate contra eorum opiniones judicaverint, quasi melius ipsi Juris & Justitiæ medullam gustaverint, quam prudentes, qui de Jure responderunt, & ætatem suam in his studiis consumserunt.

At Judices, quantum in ipsis est, etiam Deciano reponere possent: Si vos Domini Doctores, vel publici Legum Professores, aut Advocati, qui magnificum vobis prudentium titulum vendicatis, ii & fuistis, & adhuc estis, qui cum tot contrariis opinionibus speciem pyrrhonismi in Jurisprudenciam invexistis: eccur de Judicibus conquerimini, quod nunc hanc, nunc illam sequantur opinionem? Eam ob causam minimè subsistit, si quis dicere ausit, nos contra prudentium rationes judicare; cum nulli adstipulemur sententiæ, quam non plures ex vestris prudentibus calculo suo ratam esse jusserant. Quapropter de vobis conquerimini, quod, vel ut docti videremini, vel ut Clientium necessitati serviretis, & sub idem tempus crumenæ vestræ studeretis, tot diversæ ac contrariæ

Con-

Conclusiones in cerebro vestro natæ, ac per vos in usum deductæ fuerint. Nec credatis velim, quòd indoles disceptandi cupida, quam Legum Interpretes, ac prudentium responsorum fabricatores sortiti sunt (hoc eos nomine appellare, id est, hodiernos Consulentes palpo percutere nonnullis placeat, quasi verò *Responsa prudentium veterum Romanorum*, ac *Conclusiones* seu *allegations* nostrorum Legulejorum idem essent) solùm posterioribus hisce Seculis tribuenda sit, è qua pessima conditione existialis discordia fluxit, quam tot contrariæ opiniones in Jurisprudencia excitârunt.

Eâdem necessitate prisca quoque Secula premebantur, nominatissimis illis Juriconsultis, qui in Digestis oppidò magnæ sunt æstimationis, litteratum orbem illustrantibus: siquidem Marcellus contra Salvum Julianum, Julianus contra Paulum, Paulus contra Papinianum & Labeonem sedulò calamum strinxêre: Jabolenus autem cum Paulo Marcellum, Marcianus Scævola, Scævola Pomponium, & Celsus, ut innumeros penè alios silentio præteream, Labeonem stylo doctissimè impugnarunt. Nec quemquam admiratio subeat ob rationem, à me suprâ Cap. VI. allatam; quia nempe fines ac limites æqui & iniqui

nescimus, variæque sunt mortalium sententiæ, atque ideæ: & hæc pestis nullo non tempore Jurisprudenciam vexabit; nec illi soli competit, cum varias alias scientias, & artes complectatur, multum quidem certi, plus tamen incerti, verisimilis atque probabilis, ausim etiam dicere, non parum falsi habentes.

Majore merito admiratione adficiuntur, quotquot viderint, unum eundemque hominem in hac celeberrima Legum scientia à se ipso discrepare, id quod non præclarissimo duntaxat Justinianearum Legum Compilatori Papiniano, ut ex *L. si venditor § ult. ff. de servis exportandis* luculenter apparet; sed etiam Scævola *L. Qui bona fide §. Siquis bona ff. de Acquirendo rerum Dominio* contigisse decantatum est. Id genus contrarias opiniones etiam in causarum Patronis, & Consulentibus, qui sub extrema secula inclaruere, observare licet: cum primis autem notandum venit, Bartholomæum Salicetum, inter Jurisconsultos minimè postremum, eadem in causa duo sibi prorsus contraria vulgasse Consilia. Ad hæc mihi non latet, quam grandem olim in contradictorio strepitum non nemo gentis nostræ Doctorum excitavit, adfirmans, ad Fideicommissum masculinum etiam masculos

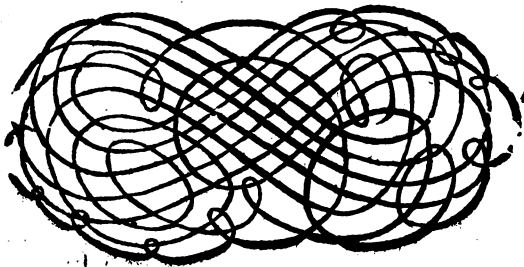
culos ex feminis descendentes vocatos esse, proferendo & exaltando allegationem CCXXI. Palmæ junioris in famosa causa Buffali. Per me Doctorem adversarium in angustias conjiciat, & en! hic posteriorem ejusdem Palmæ in causa Farina allegationem, in Collectione Decisionum variorum Auditorum Decis. CCXII. vulgatam, in apertum producit, in qua contrarium defendens, eorum omnium palinodiam canit, quæ prius hac super rescripserat. Adversæ partis doctor, improvise hoc fulmine ictus, derepentè obmutuit, & parùm absuit, ut animo insurgens bilem in Legum Magistros evomeret, qui metamorphoses suas eo potissimum nomine excusare non nesciunt, quòd in posteriore casu verum majore industriâ examinârint, & feliciore consilio invenerint, quin iis excuti possit, quòd majore curâ in id intenti sint, quâ propriis commodis studeant, ac ex miserorum injuriis ditescant, quàm quâ verum eruant.

Hæc, repeto, minimè gentium eum in finem à me dicta velim, ut omnes ac singulos Causidicos, & Consulentes sublestæ fidei reddam, multoque minùs ut Consiliorum atque Allegationum, Jurispræsentis in apertum lucemque emissarum, usum

I 5

inuti-

inutilem, ac vituperabilem esse censeam :
nihilominus optandum esset, ut omnes
causarum Patroni, ac Consulentes, dum
munere suo funguntur, ex voto Deciani
comparati, & ut omnes Jurisconsulti iis
& animi, & naturæ dotibus ornati essent,
quas Franciscus Rapolla, in Academia
Neapolitana publicus Professor in in-
signi suo *Opere de Jurisconsulto*
desiderat.

CAPUT

CAPUT IX.

An hodierna Jurisprudentia in meliorem ordinem redigi possit?

UT primùm mortales, sagaciorē indolem fortiti, Jurisprudentiæ, in usum atque exercitationem deductæ, nævos, corruptelas, ac confusiones animadvertunt, imperare sibi non possunt, quin continuò desiderio inflammentur, ut iisdem, quoad feret facultas, remedium adferatur. Desiderium sanè justum & æquum; quod fortassis etiam in omnium eorum cordibus nascitur, quotquot fati sævitiâ litibus divexantur, quibus nunquam impositum iri modum sat perspicuè vident. Hoc duntaxat peracerbum mihi cadit, nulum esse medium, quo mox dictis nævis medeamur, & solùm in Accessoriis quoddam sperari posse: nam dum stabit hujus machina mundi, casus controversi, conjecturis tantùm innixi, erunt, in quibus determinata veritas aperiri nequit, & quòs dum

dum sagaciora & sinceriora etiam ingenia expendunt, atque rimantur, malleum inter & incudem, quod ajunt, hærere solent, secundùm quam partem pronuncient.

Atque id genus casus maximam partem ad Judices adferuntur: alios enim, quibus per Leges vel sat liquidò, vel sufficienter consultum est, haud ita facilè in Tribunalibus videas. Equidem & isti casus controversi decidentur, ita, ut præsumi possit, cujuslibet decisionem fuisse justam; nemo tamen ejus rei certam & exploratam habebit notitiam: si enim in secunda, vel tertia cognitione (*instantia* vulgò dicitur) vel in *revisorio* (recognitionem actorum, seu causæ dijudicatæ latiniùs dicas) ad alios Judices devolvendi sint, contrariæ mox decisiones emanabunt. Dein cum omnibus mortalibus nunquam eadem mens sit futura, explorata res est, quòd, ubi controversæ, & tenebras menti offundentes materiæ occurrunt, non uno modo ab omnibus accipiantur; pars hoc, pars alio fundamento nitantur, & cum Judicum intellectu inconsultè ac temerè secretus affectus conjungi possit, qui ad gratiam, aut ad pœnam consilia flectat: ac proinde nemo conjecturâ assequi, quæ sit sententia; nemo certò dicere poterit, num ea, quæ lata est, æqua sit,

fit, an iniqua. Præterea experientia nos docet, non omnes & singulos Judices, qui in supremis etiam Tribunalibus munus judicandi sustinent, esse Doctorum vertices, ac in omni elegantis doctrinæ scientia florere: quid quòd & Viri omni doctrinâ politissimi speculationibus, & subtilitatibus suis ad usquè nubium caligines, & ipsa cœli confinia non rarè tendunt, dùmque flurum in nassam suam pertraxisse sese credunt, vesicarum fascem se denique cepisse advertunt.

Non existimo, hæc à me justo majore audaciâ, vel minore in Serenissimam Regnam, Astræam, reverentiâ dici, cùm expertus loquar. In omnibus Provinciis, quin & Romæ, ubi Tribunalia, siquid ego judico, majorem exigunt venerationem, cùm ibi sit flos Jurisprudentiæ, ac judicia ad miraculum bene instituta: in omnibus, inquam, Provinciis, ac civitatibus simul ac sententia data est, novum Judicium super eadem causa institui solet. In hoc rerum articulo in libellis supplicibus, ac Causidicorum scripturis ingens mordaciùm dictorum grando emergit, quibus & sententiam, & Judices, qui eandem rogârunt, petere non dubitant, illam licenter iniquam, hos verò litterarum admodùm ru,
des-

des, ac Bardos criminando, qui dein virtute infusâ sunt præditi, ut capropter in iras non exardeant, ac insuperhabitis indiscretis horum blateronum gerris sibi ipsis fidem habere, atque Doctores & primæ Auctoritatis Magistri esse pergant.

O! dicet fortassis non nemo, decretoria saltem sententia, quæ post prævocationes, & recognitiones controversiam ad finem adducit, ita comparata erit, ut omnibus ac singulis palam fiat, ubi fas, ubi netas sedem suam fixerit. Nihil hic moror, quòd nullus ferè litigantium causâ cadat, cui Decretum, quod spei atque expectationi suæ tantoperè adversatur, non injustum videatur; quia ejusmodi iudicium plerumque ab ignorantia, & animi commotione proficiscitur; cum tamen credere oportet, decretoriam illam sententiam à scientifica meritorum cognitione, & illibato, ac veri duntaxat justique studioso animo procedere. Grande profectò malum, etiam Advocatos causâ cadentes, cætera licèt scientiis probè subactos, sæpenumerò id ipsum, quod Clientes, credere. Malorum autem caput est, aliam procul dubio, si causa jam composita denuò in iudicium deferri posset, eamque longè diversam, aut contrariam omninè datum iri senten-

sententiam. Ita ut prius semper ad conclusionem redeamus, nempe Justitiam matronæ velatæ specie coopertis oculis depingi, ut scires, Judices in alterius faciem oculos suos nec figere, nec affectu, aut partium studio duci debere, dum sententias proferunt; sed easdem etiam oculis captum pronunciare posse, non malâ voluntate, sed abstrusâ rerum veritate, & intellectûs capacitate, ac qualitate, quæ in omnibus haudquaquam eadem est.

Jam ad extremos & accessorios Jurisprudentiæ nævos decurramus. Et primò quidem ad Justinianearum Legum Corpus quod attinet, eas cum docta Jurisperitorum Republica amplissimo honore ac veneratione adficiendas esse arbitror, firmiter mihi persuadens, easdem innumera ferè eaque mirabilia continere lumina, quibus illustrati Judices super mortalium bonis ex æquo & bono judicare possint. Verùm his juxta habitis dicere mihi liceat, id Legum Corpus nec esse Librum è cœlo nobis missum, nec numeris omnibus ad eò absolutum exemplum, ut eo perfectus humana Jurisprudentia mente concipere nequeat; siquidem in illo Leges dantur, quæ non modò discrepant, sed etiam sibi invicem adversantur, quemadmodum Franciscus
Rapolla,

Rapolla, doctissimus in Neapolitana Academia Professor Lib. II. *de Jurisconsulto*, ut plures alios sileam, observavit. Dein plurimæ illarum obscuræ, ac tam crassis circumfusæ sunt tenebris, ut, qui eisdem utuntur, acroceraunii montes objiciantur: quid quòd permultæ earum superfluæ, atque inutiles hac tempestate nihil quidquam commodant. Quamobrem hi libri haud dubiè in summam redigi, ac decurtari possent. Quod autem adhuc pejus est, per tot tantæque Leges nova causis accessère augmenta, atque identidem accedunt.

Quid Tacitus, qui jam ævo suo in hæc verba scribere non dubitavit: *Ante hac flagitiis, nunc Legibus laboramus*; quid, inquam, Tacitus dicturus fuisset, si immensam Legum, jubente Imperatore Justiniano collectarum, farraginem vidisset? Certum est, Platonem, aliósque, sapientes Philosophos ejus fuisse opinionis, Leges nempe paucas admodum esse oportere, sed bene observandas. Ratio prioris hæc est: quia *apud quos plurimæ Leges, ibi & lites, itémque mores improbi*. Videndum igitur esset, an justo ii tenerentur desiderio, qui brevius Legum Corpus suspirarent.

Nicolaus

Nicolaus Vernulejus, ut alios missos faciam, Instit. Polit. Lib. III. Tit. II. Quæst. IV. tanquam rem perquam utilem proposuit, ut pro tot indigestis Legum voluminibus unum breve haberemus, & perspicuum Juris compendium, quod à Principibus approbatum eorum memoriæ juxta ac usui facilius redderetur, qui in Juris Civilis studia incumbunt. Eadem planè cupido Multizium inceserat, qui *Repræsent. Majest. Imperial.* Par. II. Cap. I. §. VI. Multi, inquit, de Jure Romano è finibus Germania expellendo alii de illo in ordinem & compendium redigendo, novoque Corpore Juris formando cogitârunt; quorum sententia utinam obtineret?

Meherclè hoc problema Sapientibus proponi posse arbitror: an scilicet Jurisprudentiæ nostræ utilitatem auget, si Principes exactissima, & perspicua excerpta, methodicùmque omnium Justinianearum Legum, ad nostrorum potissimum temporum usum facientium, compendium confici curarent, superfluas, reprobatas, ac contrarias rescendo: vel an utilius eisdem foret, pristinas Leges, quamquam multis Legulejorum obscuras, & aliis ex capitibus defectas, servare? Quisquis

K

Cujas-

Muratori de Jurisprudentia Navis.

Cujaccii, Francisci Balduini, Francisci Hottomanni, aliorumque similium, tamen abs Triboniano abalienatorum, opera legerit, non poterit non fateri, plures in Juris Civilis Corpore novos inveniendos esse. Nec desunt, qui culpam omnem etiam Triboniano attribuant, quod tot excellentium, quibus Roma gloriabatur, Jureconsultorum opera pessumierint, super quorum ruinas ille gloriae suae trophaea extruxerit; id quod non variis dumtaxat Budaei lamentis, sed eleganti etiam Orationi, à Genaro Advocato Neapolitano in illum compositae, ansam praebet, quam Lector in Libro, cui Titulum praefixit: *Respublica Jurisconsultorum*, reperiet. An plura desideratis? Ipse Baldus Consil. CXXII. §. *Verba testam. in fin.* Lib. I. fassus est, Leges ad captum longè impeditissimas esse, saepiusque videri, eas hoc illudve praescribere, dum aliud imperant, ita, ut eapropter Doctores non raro se ipsi decipiant. Quotiescunque Principi melius & consultius videretur, easdem ab ejusmodi obscuritatibus liberare, methodica, fortasse Analysis à Daniele Venatorio Codicis, & Pandectarum facta, tanquam exemplum ad instituti rationes facere posset. Deinde cum usus nos doceat, quod tot tantique pedanei Judices, ac leviter tincti Doctores Latium

vix supremis labiis gustaverint, ac multò minùs illud Justinianearum Legum calleant, consultius fore existimo, si Leges illæ in lingua vulgari, ac vernacula conscriberentur, collectâ earum summâ, quemadmodùm Bartolus, Baldus, Paulus de Castro, Salicetus, aliique plures fecêre: nihilominùs super his non modò Accursium, Bartolum, aliòsque veteres Interpretes, sed etiam eruditissimos quosque; qui duobus abhinc Seculis Jurisprudentiam mirum in modum illustravêre, in consilium adhibendos esse arbitror. Hæc cum debita iis submissione ac reverentia dicta sunt, quos natura meliore mente ornavit. Justinianus denique dominatur, & non ita me efferrem, ut eum in illa parte imperii, quod & diversa Statuta, & locorum consuetudines in Italia Eidem concessêre, perturbatum irem.

Sed ad alium potiùs mundum, quàm Justinianicum, ad hodiernam nempe Jurisprudentiam gradum faciamus. Si duo semissibus, aut quatuor vel quinque quadrantibus foliis edita Justinianearum Legum, interpretationibus ac commentariis instructarum, volumina lectitando contrivimus, grandem profectò superavimus fluvium (per me Eridanum vel Istrum, Tibe-

rin vel Euphratem dicas; fluvius tamen erit) (Idque eò magis si duntaxat Legum verba sine interpretationibus ac commentariis sumamus. Verùm si quis hodiernam Jurisprudenciam attentiore mentis oculo considerat, eccetibi mare, & quidem mare vastissimum. Justinianus nec omnes & singulos casus, litibus obnoxios, conjecturâ assequi, nec omnia dubia, è diversis adjunctis, & innumeris actionibus, & hominum voluntatibus scaturientia, solvere potuit.

Ulpiani, Papiniani, Triboniani post Seculum XI. plurimi fuère, qui maximam Jurisprudenciæ opem tulerunt, infinitas penè quæstiones decidendo, ac innumeras ferè Conclusiones, quas hodie Forum sequitur, statuendo. Indèque illa librorum eluvies orta est, è qua Jurisperitorum potissimum bibliothecæ constant, quarum tamen quælibet, insuperhabito insolenti Librorum numero, plures eorum numerat, qui desiderantur, quàm qui habentur. Verùm si quis, ut aliàs Cap. IV. memoravimus, eâ duceretur opinione, quòd immensa juridicorum voluminum moles Jurisprudenciæ multum emolumenti attulerit, ne illum peramanter edocere oportet, quòd sit peregrinus in Israël, & ne Æsopum quidem

trive-

triverit. Ex quo intermortuæ scholæ in Europa resuscitatæ, & exules Musæ postliminio restitutæ sunt, omnes ferè aliæ scientiæ, atque artes, quas perspicaciora exercuere ingenia, à multis eas purgando erroribus, majorémque veritatis lucem acquirendo, mirificè profuere publico. Si scire avertis, quid commodi tot tantique litterarii Jurisperitorum partus, in lucem dati, attulerint, hodièque atferant; prudens & æquus mercium istarum Censor nil nequens morarum absque fuce animum proferet suum, palàmque dicet, eapropter nec unicam litem festinantius compositam, quin largum potiùs apertum esse campum, causas forenses augendi, & in annos plurimos protrahendi: Jurisprudenciam haud injuriâ jam longo tempore amplissimam Regionem vocari posse, in qua acutum tot Jureconsultorum ingenium, & sophistica, vel si mavis dicere, perspicacia infinitos cespites, spinas, ac tribulos seminavit, ita quidem, ut in juridicis materiis tot sint opiniones, tot contrariæ sententiæ, ut, ubi veram ac desideratam rationem, quò in Judiciis non fallaris, reperias, haud ampliùs scias.

Inde postmodùm gravissimum malum natum est, & identidem nascitur, quòd,

K 3

cùm

cùm Jurisprudencia incredibile opinionum confusione oppleta sit, quarum una alteri adversatur, & probabilis vel ex eo capite videatur, quòd cuilibet earum caterva Doctorum subscribat, Judices in Justitiam dominantur, sibi penitè persuadentes, quòd citra culpam & salvâ fide hanc præ alia opinione sequi, huic magis litiganti, in quem bene affecti sunt, quàm alteri palmam in hac controversia adjudicare, atque in alia si non omninò ejusdem, certè similis materiæ contrarium facere possint. Hunc in modum Fusarius, Cencius, Gutierrez, Riminaldus senior, & Cardinalis de Luca locuti sunt, ac duæ Decisiones Romanæ Curiaë habentur: ad hæc prudenter de hac controversia judicare oportet? animum minimè attendunt, an tot alios Auctores inter & Decisiones, quas haud ita facilè refellas, tametsi nonnulli eas susque deque habeant, de illa conveniat.

Ad mali cumulum accedit, quòd novi hi Legumlatores, vix heri nati, tantâ polleant auctoritate, ut eorum sapientiæ major habeatur fides, quàm ipsis Legibus, id quod suâ jam ætate Curtius junior Consil. XLIII. Num. V. advertit, ac deploravit. Præterea in libris suis, quin & in ali-
quibus

quibus Décisionibus asseruerunt, unius solius istorum infallibilium æqui & iniqui Magistrorum opinionem atque auctoritatem sufficere, ut causa dubii juris, & transactioni justè obnoxia reddatur; *quod pro meo sensu est periculosum*, ut loquitur mox laudatus Purpuratus Doctör de Luca de Fideicommiss. Dissert. CXL. Num. IV. Imò quotiescunque aliquis Doctörum controversiæ favet, qui *in terminis* loquitur, & eam decedit, ab illius sententia usque adeò standum est, dum alius inveniatur, & producatur, qui diversiæ opinioni adstipuletur. Ita Gratianus Discept. Forens. DXXXI. Num. XXIX. aliique ibi citati docent. Et hanc nobilem conclusionem, à Decisione LV. Curie Romanæ confirmatam, Bacichelli in suo Tractatu *de Distantiis* §. *Et è contrario* profert.

Quòd si de Consulentibus agitur, quamquam ii in magnifica Astræe Aula inferioris ordinis Proceres esse censeantur, nihilo tamen minùs, ut Magonius Tom. II. Decis. Luc. XV. Num. XXVII. pluresque alii existimant, major uni eorum fides tribuenda est, quàm Repetentibus, & omnibus, quotquot docendi provinciâ in Academia quadam functi, doctissima scripta sua publici juris fecêre, eo fortassis ma-

ximè nomine, quòd horum ultimi se solis Legibus, id est, inusitatis & rancidis edictis purgent, & novo mori, sive ingeniosis & invincibilibus, Allegationes & Consulta facientis, reflexionibus prærogativa debeatur. Et ut ingenuè fatear, jam diu multùmque Cathedricos inter & Practicos hac super re disceptatum est. Verùm multi adduci non poterunt, ut credant, in causis forensibus vel unum Jurisconsultum dari, qui sententiam suam produxerit. Usus, optimus rerum magister, nos docet, perpaucos esse, qui non adversarium invenerint; nec inficiari potest, Studium hodiernæ Jurisprudentiæ esse seminarium contradictionum; tot nempe sunt Conclusiones Legales, quas alii pugnacissimè defendunt, rejiciunt contrà alii, usque contradicunt.

Jurisperitis Italis, quos jure optimo gentem dixeris, quæ quæstuosam suam artem perdere non vult, tametsi nævos artis suæ meliùs cognoscant, quàm ego, tamen nunquam persuaseris, ut eos perstringant; sed nec conqueruntur, crudele adedò doctrinarum bellum dari: imò admitti posset, id nonnullis causarum Patronis, & Judicibus placere, eoquòd hac ratione non modò lites frequentiores fiunt, sed etiam modus eas defendendi, atque libertas ad suum arbitrium

bitrium libidinēque, sine conscientiae morsu, judicandi faciliores redduntur. Nec eo secius sub finem Seculi XVI. Hieronymus Zanchius Bergamensis laudabili sanè opere contrarias præcipuorum Consulentiū sententias in apricum protulit. Quemadmodum etiam post medium superioris Seculi Paulus Franciscus Perremutus, Jurisconsultus è gente Sicula, totus in eo fuit, ut hodiernæ Jurisprudentiæ naves divulgaret, infinitas propemodum controversias, ac contrarias Interpretum Legum, Consulentiū, ac ipsarum etiam Curiae Romanae Decisionum opiniones (aliorum Tribunalium sententiis enumerandis supersedeo) in quinque Volumina cogendo. Hunc librum, incredibili labore confectum, ad pacem & concordiam in hac nobili scientia non quidem conciliandam, sed ad arma duntaxat cum offendentiā, tum defendentiā omnibus, quotquot eandem profitentur, subministranda perquam utilem esse meritò dixeris.

Non mihi latet, fuisse non neminem nostrorum Jurisperitorum, qui Operi hujus Perremuti tot additamenta ac Corollaria adjungeret, ut alterum Volumen constituerent. Doctissimi hi viri, qui anno à

K 5

gentosi-

gentesimum tricesimo Mediolani Decisiones mox dictæ Romanæ Curix in quatuor Volumina, seu Tomos coëgerunt, turbidas illas aquas nequaquam celârunt, quæ Jureconfulti sitim suam jugulare continuo laborant, dicentes: *Sapè occurrebat opinionum pugna, decisionum repugnantia, & frequentissima Legum & Constitutionum antinomia.*

Nullam hîc de tribus Tomis Elisei Danza mentionem infero, quos inscripsit: *Pugna doctorum*; eoquod hîc titulus fallax est, & Operis substantia illi minimè respondet. Dicam enimverò, quod post Joannem Bellonium, Horatium Cardon, Antonium Mariam Coratium ex variis Auctoribus *Communes Opiniones Legales*, quæ ævo suo, ineunte nempe Superiore Seculo obtinebant, in tribus Tomis collegerit, ejusque labor ad introducendum in Tribunalibus ordinem utilis censerî posset, nisi Zevallos, gente Iberus, cujus suo loco meminimus, iisdem ferè temporibus ostendisset, quàm istæ communes opiniones cum oppositione tot aliarum pariter communium, quæ omnem propè numerum abhorrent, incertæ sint. Nec illa Legum scientia post hos Scriptores aliquod robur, vel firmitatem obtinuit, quia opiniones continuo mutationem

tationem subeunt; ita, ut modò hæc, modò illa pro Advocatorum, & Judicum arbitrato dominetur.

Nec quisquam sibi persuadeat, opinionem in Tribunalibus vim Legis habere, quia modò hæc, modò illa in pluribus impressis Auctoribus confirmata invenitur. In aliis casibus, cum quis vel contrarium defendere debet, vel sponte suâ ad judicandum diverso modo propensus est, illa fidem amittet, idque eò magis, quia, si majorem talium opinionum partem cum longa sectatorum suorum serie examinaveris, Doctores alium ex alio (Grues dices) illius Doctoris, qui primus eam docuit, vestigia secutos fuisse reperies, quin argumentorum, & rationum momenta bene ponderarent, exigente id causarum suarum commodo. Verùm malum ex eo maximè augetur, quòd Jurisperiti commodo huic modo assuescant, credantque, Opiniones Legales abundè probatas, atque stabilitas esse, si Auctores produxerint: quo fit, in Theorica nullum ut faciant progressum, nec scientiam, nec rerum causas sectentur, aliorum fidei & doctrinæ satis fisci. Hunc abusum Beneventus Straccha in suis Annotationibus ad Opera Cravettæ observans, scripsit: *Evenit nonnunquam, ut veluti ovem*

*orem unam saltantem sequuntur alia; ita
& Doctores faciant, magni Doctoris vesti-
gia sectantes, aequum ab iniquo separare ul-
terius non studentes; licitum ab illicito
discernere non amplius cogitantes; bonum &
aequum noscere minimè, ut par est, labo-
rantes.*

Varii ex intervallo eruditionis laude
præstantes Jurisconsulti, præcipuè in Ger-
mania, in hodiernam Jurisprudētia[m] ca-
lamom suum acuère, ab ea non antiquam
modò, & ipsas etiam Leges, maximà ta-
men veneratione semper dignissimas, cor-
ruptas atque pessumdatas esse causati; ve-
rùm etiam doles, quos Accursius, aliique
cùm veteres, tum hodierni Legum Inter-
pretes consueverunt, aperientes, ac immo-
deratam inconstantiam, & intolerabilem
discordiam desinentes. Antonius Faber, miri,
& fortasse nimidum etiam subtilis ingenii
Jureconsultus, plura volumina *de Prag-
maticorum erroribus* composuit, contra
quos etiam Eduardus Caldera, natione
Lusitanus, in arenam descendit.

Jam cùm Jurisprudētia tot tantisque
voluminibus non illustrata, sed obscurata,
ab innumerabilibus Scriptoribus non eleva-
ta, sed oppressa, in tam malo statu verse-
tur:

tur : quæres, an externis saltem Jurisprudentiæ hac mole quasi morbo laborantis, ac medelam suspirantis defectibus atque nævis nullum medium restet, cum, ut aliàs diximus, interni ejusdem nævi medicinâ majores sint? Ego prudentiùm maximè, & subditorum suorum commodi studiosorum Principum esse dico, ut ad hanc quoque non ultimam Reipublicæ necessitatem ac eladem animum suum seriò intendant. Astra nequaquam relictâ terrâ in cœlum evolavit, quemadmodùm non nemo Poëtarum finxit, ac somniavit, temporum suorum forsitan confusionibus, ac sceleribus, quæ latè dominabantur, offensa. Justitia adhuc terram incolit, quamquàm indignis modis accepta; quamquàm in hoc aut illo Tribunali vexata: quamquàm variis molestisque jocis & ignominiiis subjecta, quibus eam Domini Doctores, ejusdem Præceres, tametsi de pane, & mensa illius vivant, concidere non verentur, seu quod idem est, privatis rationibus ducti eam ita vestiunt, comunt, fucò illinunt, ac depingunt, ut eandem haud ampliùs cognoscas. Si integri ac religiosi Iudices Justitiam quærant, eam ab inimica sua (Injustitiam intelligo) Lynceis licèt instructi oculis discernere haud valent.

• Quid

Quid igitur Saturni temporibus celeberrimi Principes egerunt, ut hanc pestem è medio tollerent? Magno studio illis semper est elaboratum, ut Justitiam ab abusi-
bus, & supremo dominio, quod astuti ac callidi ejusdem Proceres usurpârunt, immunem redderent, novas Leges statuendo, inutiles, aliásque, à servis ejusdem Justitiæ introductas, abolendo; ut breviter dicam: ætatis suæ Jurisprudentiam corrigendo.

Suetonius in vita Julii Cæsaris, qui primus Romani Imperii jura temperaverat, Cap. XLIV. refert, quòd ille *Jus Civile ad certum modum redigere, atque ex immensa, diffusaque Legum copia optima quæque & necessaria in paucissimos conferre libros destinavit.* At pulcherrimæ rei votum fatum destituit. Marcus Aurelius Antonius, inter Romanos Imperatores celebratissimus, *Jus magis vetus restituit, ut Capitolinus de eo testatur, quàm novum fecit.* Tertullianus sedente ad imperii clavum Septimio Severo ad Senatum Romanum Apologiam suam scribens: *Nónne, ait Cap. IV. & vos quotidie, experimentis illuminantibus tenebras antiquitatis, totam illam veterem, & squallentem silvam Legum novis Principalium rescriptorum, & edictorum*

rum securibus truncatis, & cæditis? Constantinus rerum Romanarum Arbiter, quem res præclare gestæ Magni nomine ornaverant, confusam plurimarum Legum ac Librorum farraginem, qua Jurisprudentiâ inhorrerat, videns, & ipse manus operi admovit, Nazarii verba in ejusdem Paenegyrico optimâ fide adnumerabo: *Novæ Leges regendis moribus, & frangendis vitis constitutæ, veterum calumniosæ ambages rescissæ, captandæ simplicitati laqueos perdidere.* Verùm hæc mediâ parùm emolumenti atulere. Eam ob rem Theodosius II. sive Junior ratus, se Jurisprudentiæ arctis in rebus opem laturum, Leges ac Constitutiones Principum ad suam usque ætatem editas in unum librum colligi curavit, qui inde dictus est Codex Theodosianus, *in quo deversa nube voluminum, in quibus multorum nihil explicantium ætates attritæ fuerant, compendiosum divalium Constitutionum scientiam proposuit.* Sed nullâ Codicis hujus habitâ ratione, Jurisprudentiæ confusio eousque invaluit, dum Justinianus Imperator animadvertens, quantum immensa Legum ac voluminum, à præcedentibus Juriconsultis vulgatorum, moles Justitiæ incommodaret, tam Legibus Imperialibus, quàm gravissimorum Jurisperitorum sententiis in unum Corpus coactis, omnem
aliam

aliam Legalium opinionum congeriem, utpote quæ in Astrææ Regno ceu totidem scopuli essent, ad quos allisa quies publica concideret, abrogavit, ac penitùs eliminavit.

Verùm enim verò ii ipsi, qui elapso aliquot Seculorum curriculo in Italia Justiniani Jurisprudenciam resuscitârunt, eandemque quasi pro Numine lunato genu venerari sese venditârunt, res novas contra clarissima ejusdem Imperatoris mandata moliri, Leges ab eo factas interpretari, dein ingeniis suis frenâ laxantes, Legislatoris ac Dictatoris munus sibi arrogare, illarum Legum intentionem, ac supremi Legislatoris voluntatem amplificare, arctioribus terminis finire, & non rarò omninò reprobare religioni sibi neutiquam duxerunt. Eaque propter, quemadmodùm Baldus Consil. CCCXCVIII. dicere solebat, *Discordia in opinionibus inter Doctores est res naturalis*; tandem illud opinionum, & rerum incertarum chaos ortum est, quod in Jurisprudencia offendimus, quòdque ab eo imprimis deploratur, qui nescio, quo fato, judicio conflictari debet. Id ipsam quoque Cardinalis de Luca, æquus scientiæ suæ Censor, in Doctore Vulgari fassus est, dicens, videri *Legem quasi*

quasi totam ad opiniones esse reductam, quemadmodum in medicina, & omnibus aliis scientiis, ac Artibus verificari videtur.

Nec confusio, in qua Justinianus Jurisprudentiam invenit, cum illa hodierna comparari potest, cum sexcentorum annorum spatio, ex quo in Italia Romanarum Legum studium deavò revixit, Italia, Germania, atque Hispania *Utriusque Juris* Doctoribus adeò fœcundæ excitère, ut hæc scientia plures Libros foras dederit, quàm quævis alia. Et sanè in discrimine suffocari versemur, nisi stimulante commiseratione, qua erga nudas sardinas tacti fuère, tot vetusti & rancidi scientiæ hujus libri, tanquam consilia, ad eas vestiendas, ut ne frigore enecarentur, fuissent condemnati. Nec silentio involvendum censeo, quòd etiam nova ratio seu methodus in Jurisprudentiam irrepsit. Azones, Bartoli, Baldi, Odofredi, Bellameri, & id genus magna nomina, quos literatus olim orbis tantoperè suspexerat, in Legalibus Bibliothecis vel non comparent, vel si in quodam angulo infeliciter pulvere obûti delitescunt, haud amplius eo honore digni existimantur, qui vel consideratè legantur, vel in consilium adhibeantur, cum

L

solos

Muratori de Jurisprudentia Navis.

solos libros, quos & duo priora Secula, & præsens protrusere, gloria Jurisperitos nostros instituendi maneat.

Jam si vetustas nullo non tempore Jurisprudenciam, quam jure optimo hortum dixeris, qui, quò magis colitur, eò plures spinas ac tribulos germinat, pro viribus corrigere, & expurgare contendit: non erit Princeps, qui laboranti, ac male administratæ Justitiæ prudenti, & utili medio succurrere animo volvat? Innumeris curis lacerantur, ut tot alios abusus, ac Reipublicæ pestes evellant, & destruant, & disperdant & dissipent. Fortassis illam parvam, nullòque loco habendam esse censent, quam omnes unam ex gravissimis civilis Regiminis esse arbitrantur?

Verùm quale erit istud medium?

CAPUT

CAPUT X.

An consultum, & utile foret, omnem Jurisprudentiam ad solum studium Verborum Legis revocare?

Primum medium, quod ad Legalem Rempublicam tot tantisque tyrannis, qui in eam insurrexere, momento temporis liberandam aptum ac proprium videretur, fore arbitror, si illa ad eosdem terminos reduceretur, in quibus ipse Imperator Justinianus, ut permaneret, omnibus votis desideravit, id est, ut omne Advocatorum, ac jus dicentium studium solis Legum verbis reservetur, immensa omnium Interpretum, Consulentium, eorumque, qui Tractatus compilaverunt, turba penitus exterminata. Reapse Victor Amadæus Sardiniae Rex, & Allobrogum Dux, incredibili, & penè divinâ ingenii acie juxta ac optimis, quas Provinciarum

L 2

suarum

suarum bono ediderat, Legibus summopere commendandus Princeps, ubi anno à recuperata humano generi salute millesimo supra septingentesimum vicesimo nono ad corrigendam Jurisprudentiam animum appulerat, inter alias constitutiones Lib. III. Titul. XXII. §. IX. ita statuit: *Volumus, ut in decisionibus causarum primò duntaxat nostræ Constitutiones, secundò Statuta Localia, tertio Decisiones nostrorum Magistratum, & quartò denique Textus Legis Communis observentur: ita pariter Advocatis in suis allegationibus vel unum Doctorem in materiis legalibus citare, & Judicibus tam superioris, quàm minoris ac infirmioris potestatis eorum opinioni accedere prohibemus, sub pœna &c.* Id ipsum Dux Urbini in ditionibus suis edicto sanxit, atque longo temporis intervallo in Gallia, Anglia, Venetiis, aliisque Regionibus usu exercetur: ex quo aperte patet, quòd etiam hæc regna consultius esse censuerint, solis Constitutionum, à Principibus emanatarum, verbis, Statutis, & Provinciarum locorumque consuetudinibus inhærere, sine quibus controversiæ, ac Judicium mentes cum tot Auctoris perturbantur, qui Legislatores, & Magistros agere, atque decernere volunt, quid in tot tantisque casibus æquum,

æquum, quidve sit iniquum, tametsi inter eos postmodum minimè conveniat.

Et sanè videtur istud medium multà commendatione esse dignissimum: siquidem date mihi ex una parte quempiam, qui in omnibus primis Justitiæ & æquitatis principiis sit exercitus, ac in tantarum Legum, & provisionum à Supremo quodam Principe, vel aliis, qui rogationem ad populum ferre possunt, factarum cognitione probè fundatus. Date mihi insuper, qui in omni judicio elegantissimus, ac altâ mente sit præditus; aliudque ex alio convenienter rationi interre, atque doctrinas casibus accommodare sciat, quemadmodum de omnibus Judicibus, ad decidendas magni momenti causas delectis, piè credere oportet: hic talis omnibus ad singulares controversias severè religiosèque, quantum per mortalium vires licet, componendas necessariis dotibus instructus est. Si in tot tantisque casibus certa veri & æqui cognitio erui nequit, saltem vir omni doctrinâ politus, & in Legalibus principiis exercitatus, ac ad Testatorum, & Contrahentium voluntatem, intentionemque penetrandam perspicaci mentis acie ornatus id inveniet, quod propius fidem est, & secundum illud judicabit. Hac de causa Doctor Paragrapho-

rum pluris æstimari solet, quàm omnes Doctores, qui Musas à limine salutârunt, ad proferendas duntaxat impressorum Doctorem Auctoritates apti, dummodò ille hos Paragraphos propositis controversiis bene aptare non nesciat.

Ex altera parte è re erit, ut causarum Patroni, ex quo aliorum Antecessorum suorum Auctoritatibus haud amplius uti possunt, ad eruendas ac inveniendas rationes, quibus actionem suam magis quàm Adversariorum cum æquitate conjunctam esse persuadeant, toto pectore incumbant. Profectò ratio hujusmodi esse deberet, quæ Judices ad ferendam hanc potius, quàm illam sententiam moveret, longâ Auctorum, hanc vel illam Conclusionem docentium, serie omisâ: quia tametsi Auctores assertiones suas non sine solidis rationibus proponere, & minimùm ii, qui omnium primi opiniones suas in apertum producant, easdem fortibus & Achilleis stabilire argumentis creduntur; nihilo tamen minùs cum iisdem non rarò alii Auctores contradicant, & nec hos solidæ rationes deficient; quâ Judicis intellectus ab Auctoribus inter se adeò discordantibus illustrabitur, quorum non pauci etiam pecuniis bene uncti erunt, ut sententiam suam in illas adser-

assertiones conferant, eâdemque dextertate, & fortitudine contrarium defensuri essent si alius Cliens eorum ingenium atque industriam emeret?

Ad hæc cedò quis illi Domino Lectori, aut Doctori potestatem fecit, Leges scribendi, quas Prytanea, ac Tribunalia amplectantur? Leges jubere, Judicésque ad eas servandas adstringere non nisi, qui summam rerum tenet, potest, vel cui Supremi Principes eas condendi facultatem concedunt. Sed dicet fortassis non nemo, quòd Auctores Legales eum, qui sententiam ferre debet, minimè adstringant, sed duntaxat ad dirigendum judicium Jus dicentium, vel Tribunalium plurimùm conferant, ut in causis ancipitis aleæ, ac dubil juris ex æquo & bono judicare valeant: siquidem illâ materiâ non ad arbitrium, & libidinem suam quàm diligentissimè examinâtâ, eam opinionem approbârunt, contrariâque reprobârunt. Hoc pacto fateri demùm oportet, illas rationes, minimè verò nomen hujus aut illius Doctoris opinionem Legalem confirmare; eâque propter concludendum denique est, consultius magisque securum esse, in causis forensibus rationes, & non Auctoritates usurpare; idque eò magis, quòd hi Auctores Juris-

prudentiam nimum infecerunt, eandem obscuram, incertam, ac bellis & discordiis plenam reddendo. Quamobrem æquum esse videtur, ut eorum regnum tandem finiatur, ac Juris scientia ad nativum splendorem postliminio redeat, in quo Cæsar Justinianus eandem servari voluit, & jussit.

Quòd si magna Statutorum Civitatum Italiae pars (certè non exigua Jurisprudentiæ portio) sine Interpretibus, sine Commentariis habetur, iisdemque Judices, & Advocati in causis, eadem Statuta concernentibus, rationes occurrentes adducendo, identidem utuntur: quidni idem de Jure Communi, seu mavis dicere, de Justinianearum Legum Corpore fiat, vel fieri possit? Hanc autem meliorem esse viam, vel certè expeditiorem, Eminentissimus Cardinalis de Luca, celeberrimus Legalis Reipublicæ Magister, atque Heros, nos quodammodo docuisse videtur, cujus mos, quo ille etiam omni jure gloriabatur, ferebat, plures in disputationibus rationes, quàm Auctoritates adferre. Quare ut plurimum paucos ab eo citatos esse Auctores videmus, aliis ejusdem commatis atque professionis ad eandem rem probandam duodenos, aut viginti adducèntibus, id quod

quod Legentibus non fastidium modò creat, verùm plerùmque etiam nonnisi gerræ sunt, cùm Auctor, nullo præmissò examine, Auctorem, dummodò in rem suam loquitur, describat, quin ille, & multò minùs Judex rationem illius opinionis accuratâ mentis trutinâ examinet.

Quamobrem cum Zevallos, qui in Præfatione ad suum *Speculum aureum* in hanc sententiam scribit, denique concludendum esse videtur: *Melius, loquit ille, Respublica sine tot Doctoribus gubernaretur, relictis Legibus, & Canonicis Sanctionibus absque Glossa, & Doctorum interpretationibus, qui rem dubiam faciunt. Atque utinam omnia volumina librorum, quæ in Jure consistunt, deleantur: quod esset omnibus Advocatis, & Juris Professoribus lucro, & quæstui (quia tam ingenti librorum mole iis haud opus foret) utile ad salutem &c.*

Hoc insuperhabito haud ita facile aliorum consiliis eò abripi possem, ut tot tantosque Jurisperitorum labores, eosque cumprimis, quorum heredem insignes Viri, ac celeberrima Tribunalia totum orbem fecerunt, Foro penitùs exterminarem,

rem, ac multò minùs voracibus flammis, vel Sardinis addicerem. Horum ultimi saltem nullo non tempore laudari merebuntur; siquidem tot aliis eorundem Jurisperitorum, quemadmodùm & plurimis aliis aliarum professionum Operibus (haud spernendum eorum esse numerum scias velim) fortassis magno bono foret, si ex illis festivi ignes accenderentur, vel ad Garamantes & Indos pro nostro in eos amore mitterentur, ut castigatioribus moribus, si fieri posset, instituerentur, ac melioribus Legibus temperarentur. Et hoc desiderio, opinor, Budæus quondam ardebat, Lib. 2. de Orig. Jur. dicens: *Utinam prodeat nobis superstitibus Tribonianus alter, qui cornisum oculos Jurisconsultis nostri temporis configat, id est, qui tot voluminum acervos, quos ne Ptolomæi quidem Bibliotheca caperet, certo quodam numero circumscribat.* Id postmodùm Rempublicam tantò magis eò adducet, ut ne contra omnes Legum libros ob rationes quasdam moventes, quæ proferri posse mihi videntur, in furias agatur. Simul ac in allegationibus, & coram Judicibus Auctores citare vetabitur, nemini facilè persuaseris, eapropter nulli licere, in eorum libris piscari. Procuratores, atque Causidici sedulam pro more suo iisdem operam navabunt, in informationibus, ac contra-

tradictoriis, quia eorum suorum Magistrorum nomina proferant, ex Menochio, & Barbosa, vel ex decisione aliqua Curie Romanæ, vel Florentinæ fragmentum quoddam producturi. In allegatione eadem doctrina iisdemque verbis Altimari, Peregrini, Mascardi, & Berlichii in lucem prodibit. Ad quid ergo inhibito Auctores citandi conferret, si eorundem opiniones, ac rationes adferre licet? Secundò innumeris penè casus contingere, & etiamnum contingunt, quas Papinianus nec prævidit, quibusve nec providit omni, etsi magno, Legum apparatu. Multum sanè laboris Judices æquè ac Causarum Patroni in se suscipiant oportebit, ut è Digestis, & Codice, vel ingenio suo rationes eruant, quæ ad propositum casum decidendum moveant. At si insignes Jurisperiti casum propositum jam examinârunt; quæ causa est, cur magni nominis Virorum, & excellentium Doctorum libros reprobare, ac eliminare, tantumque laboris & negotii Causidico illi, atque Judici faceßere velimus, qui forsitan eundem nunquam tam acri judicio, & exactâ curâ examinare, atque decidere poterunt? Tertiò nec omnes Judices, nec omnes Causarum Patroni sunt litteris probe subacti, ac omni doctrinâ politissimi. Dantur, & eorum non pauci, obesæ frontis,

tis, pinguis cerebri, & pertenuis judicii,
 qui neque Musas ad favorem flectere, nec
 placare Apollinem sibi queunt. Minimum
 his emolumento non mediocri erit, si su-
 per illo, quod in casibus singularibus Tri-
 bunalia, & Jurisperiti, qui labores suos in
 lucem miserunt, dixerunt, vel judicârunt,
 pro re nata, si quid acciderit, consultare
 possunt: Contrâ hoc subsidio privati igno-
 rabunt, quò confugiant, ut in ancipitis alee
 causis, ac forensibus controversiis lucem
 inveniant. Quartò (id quod præprimis at-
 tendendum videtur) Forò tot tantisque
 Legalibus Operibus spoliatò, præquam
 aliàs in voluntate Judicum verteretur, ad
 arbitrium, libidinèque suam ferre senten-
 tiam, nunc hanc, nunc illam, eoquòd ab
 eorum intellectu dependeret, hanc ratio-
 nem præ illa approbare: siquidem hoc ita
 constituto, illis haud ampliùs jam abolita
 præcedentium Sapientùm opinio adverla-
 retur; opinio, quæ hodie Judices non in
 officio duntaxat continere, verùm etiam
 eorum resolutionibus alas & fundamentum
 addere solet. Profectò ex quo Eminentis-
 simus Cardinalis de Luca (ut dicam, quod
 res est) cùm documentis, tum exemplo
 suo eos tantoperè commendaverat, qui
 sibi pro viribus à consultandis Libris Lega-
 libus temperârunt, Legibus duntaxat, &

ratio-

rationibus usuri, imò rationem ipsam Legi anteposuerunt, prætexentes, nequaquam Litterâ, sed prudentibus Legis, vel Legislatoris rationibus standum esse; experientia nos docuit, Jurisprudentiam hodie magis quàm priscis temporibus in Judicium arbitrio ac voluntate positam esse: Veteres enim plùs Legibus nitebantur. Hoc modo incidimus in Scyllam, dum volumus vitare charybdim, & non ex vano verendum, ut in multis casibus hæc ratio, dum caput supra leges extollit, iis dominetur, atque præponderet; siquidem secundùm *L. non omnium ff. de Leg. & Senat.* de omnibus, quotquot à Majoribus nostris edita sunt, edictis rationem reddere haud valemus; & Jurisperitus rationem adducens, quæ melius decretum exigere videtur, desiderare potest, ut plures opinionem suam, præ illa Legum, ratam esse jubeant. Quòd si fortè non nemo diceret, eandem confusionem etiam hodie dominari, dum tot Libris instructi sumus, quia varietas, & Antinomia opinionum in causa est, cur Judex pro libidine sua illi, quæ ipsi magis arridet, accedere, & inhærere, id est, in dicenda sententia cupiditates suas explere possit: huic nihil neccentes morarum reponemus, in Libris Legum saltem nonnunquam secuta & certa dari consilia, quibus,

bus, si Judex Judicium suum, diversis modis de re decernendo, præferret, meherclè pudore suffunderetur. At sublatis è medio omnibus Legum Libris, parùm ab erit, quin id in potestate Judicum sit, qui animi commotionibus habenas laxantes, nullo negotio arbitratus suo sententiam ferre poterunt. Quodsi Justinianus quoque desiderio, solum Textum Legum suarum, secundùm quas Judiciorum negotia temperarentur, videndi flagrans, interpretationes prohibuit: amplificationum & extensionum, quibus illæ Leges obnoxia sunt, probè gnarus: Doctores nostri respondèbunt, quòd ille sequelas hujus inhibitionis apud animum suum non bene perpenderit, cum certissimum sit, Textus illius haud ita claros atque perspicuos esse, ut omne dubium excludant, eaque propter luce quadam indigeant: quid quòd nec omnes singulares casus, qui indies contingunt, & litibus ansam præbent, in se contineant. Tot aliæ Leges, quòd in usu & exercitatione vel inutiles, vel perniciosæ sunt, aut antiquantur, aut in desuetudinem abeunt. Id ipsum de hac Justiniani inhibitione dicendum censeo. Non equidem nescio, multa adhuc in utramque partem in hoc problemate adferri posse; sed iis haud gravatè supersedeo, dixisse contentus, quòd Legales

gales Bibliothecas servare desideranti laudabiles rationes nunquam desint. Nihilominus si quis consultum, & utile fore judicaret, ut meliores, iique magis Classici Jurisprudentiæ Libri seligantur, reliquæ in Tyropolarum tabernis capite damnatis: næ is, cui hæc provincia foret demandanda, in immensum penè chaos, ac ingentes perturbationes incideret, quòd eorum numerus, quibus vitæ gratiam facere vellet, longè major futurus esset, quàm illorum, quibus aquâ, & igni, ut ajunt, interdendum. Ea de causa, quod ad me attinet, necessitati Reipublicæ ex eo solùm, quòd in controversiis Fori Auctores citari prohibeantur, haud satis provisum esse existimo. Verùm si hoc medium non confert, quod melius in medium adferemus?

Responsum capite, quod sequitur, reddemus.

CAPUT

CAPUT XI.

**Jurisprudentia verè
corrigi potest, si præcipua
puncta in illa contro-
versa decidun-
tur.**

QUandoquidem Lites, Judices, atque
Causarum Patronos, dum stabit
hujus machina mundi, esse oportet;
nec facile spes aliqua nobis affulget,
fore, ut certis quibusdam inevitabilibus
Jurisprudentiæ nævis medeatur: Sapien-
tibus saltem Principibus multum operæ in
eo ponendum esset, ut iis, quibus possant,
medelam ferant, id est, ut, quoad ejus
fieri potest, provideant, quò posthac non
modò tam frequentes lites non moveantur,
verùm etiam motæ citiùs decidantur, atque
immoderata aliorum rebus fortunisque mo-
dum arbitrio suo statuendi facultas in Juris-
peritis atque Judicibus coërceatur. Ma-
jus Jurisprudentiæ malum quemadmo-
dum

dum, jam suo loco advertimus, ex immensa contrariarum opinionum, quibus Doctores adstipulantur, copia nascitur; quò fit, ut, in quam partem in causis forensibus inclinet Justitia, statuere nequeant. Salubrius ad Sananda hæc vulnera medium non occurrit, quàm illud ipsum, quod Principes, qui populum suum amore prosequuntur, levi brachio, si volunt, præbere possunt, id est, *ut maturo doctissimorum æquè ac sapientissimorum Virorum Consilio Conclusiones inter Jurisperitos controversas decendant, id decernentes, quod in ejusmodi occasionibus eorum Tribunalia, & Judices sequantur.* Aristoteles Lib. I. Cap. I. Rhetoric. id advertit, dicens: *Maximè convenit, ut, quæ rectè posita sunt Leges, cuncta ipsæ explicent, quæ explicari queant, & quàm minima iudicibus relinquant.* Et sanè oportet credere, quòd Judices sub eam tempestatem malè audierint, cum alio loco, nempe Lib. III. Cap. XVI. de Republ. idem Philosophorum Princeps dicere non dubitaverit: *Melius est, ut Lex dominetur, quàm aliquis civium; cujus rei hanc reddit rationem: Quia Leges sapienter constituta id comprehendunt, quod tam in judicando, quàm operando justum est. Qui igitur Legem præesse jubent, videntur*

M

jubere

Muratori de Jurisprudentiæ Navis.

jubere Deum præesse, & Leges: qui autem hominem jubet præesse, adjungit & bestiam; libido quippe talis est, atque obliquos agit etiam viros optimos, qui sunt in potestate, ex quo mens absque appetitu Lex est.

Ex his etiam Angelicus Doctor 1. 2. Quæst. 95. art. 1. perspexit, quàm utiles, quàmque necessariæ sint Leges, ut ne Judices in tot tantisque casibus ad arbitrium libidinèmq; suam judicare possint, non sine magno Justitiæ, populique detrimento. Compertum est, quòd Libri, à Justiniano nascituris relictî, Leges haud facîle in numerum redigendas complectantur: verùm hæ ipsæ Leges, & varii casus, qui contingere assolent, cum summa ingenii perspicacia & intemperantia Jurisperitorum per tot Secula, tam insolenti numerò alias quæstiones, & opiniones Legales inter se discrepantes (fieri enim non potest, ut Legislator omnes casus prævideat, omnibusque provideat, quemadmodum Julianus *L. non possunt ff. de Legib.* observavit) produxerunt, ut hodie Jurisprudentia non nisi Lites serat, atque Justitiam continuò in perturbationem conjiciat, utilitatem illius augendo, qui has lites alteri intendit.

Quid

Quid est causæ, cur Principes in hanc luxuriantem Juris Silvam, quæ Reipublicæ universæ tantoperè fraudi est, falcem mittere tergiversentur, tot Legales controversias decidendo, tot opiniones approbando vel reprobando, prout magis ex æquitate esse, Justitiæque congruere creditur, atque illud decernendo, quod in posterum Judices sequantur, quin pro arbitrio suo diversam sententiam, quemadmodum non raro hodie usuvenit, ferre possint? Neque existimetis velim, me solum hoc desiderio teneri: centum enim & plures abière anni, quod Zevallos, Hispanus gente, idem ardentè sitierit, in Præfatione ad suum *Speculum aureum* dicens: *In Litibus, quæ quotidie contingunt, quum nihil sit certi, conniventibus oculis patrimonia consumuntur, & hominum vita terminantur: quæ omnia optimè providerentur, si omnes hæc contrariæ opiniones ad certam Legem redigerentur: quod quidem facillimum esset, modo unam, & illicò secundam opinionem sequi, prout amicitia postulare.* Verùm votis omnibus expetendum esset, ut tot Opinionibus remedium adferretur, de quibus Conringius, magnum inter Germaniæ Jurisconsultos nomen, in suo *Thesauro Politic.* num. LII. gravissimè conquestus est. *Esset* (verba illius optima fide adnumero)

M 2

Esset,

Esset, cur nostro quoque regno novum quemdam optavemus Justinianum, qui utilia addat, inutilia verò reseret, indigestamque Legum nostrarum molem in mensurabile atque utile corpus redigat. Est namque ut inquit Poëta,

immedicabile vulnus
Ense rescindendum, ne pars sincera trahatur.

Eadem etiam cupido jam ante illum inceserat P. Adamum Contzenium è Societate JESU, qui in Libris Politicorum Lib. V. Cap. XI. in hæc verba scribit: *Nunc magna multitudine Legum, & Litium penè mergitur Germania. Magni aestimo Conditores Legum, Antistites sacræ Themidos. Si verò Imperator, adhibitis Jurisconsultissimis, Principumque Auctoritate, magnum hoc Chaos in ordinem, & perspicuam brevitatem restitueret, Reipublicæ Servatorem, & Patrem Patriæ appellabo. Dein ceptam pertexit telam, dicens: Tot Principum exempla sequi gloriosum est, & Patriæ necessarium, quæ non plus in lites, quam in Bella impendit; Et lites non finiendas, sed non continuandas, & partium damno sedandas, aut aternandas, passim dolet. Quantâ porrò cogitatione idem medium Decianus in Apologia contra Alciatum Capite primo*

&

si præcipua puncta in illa contr. dec. 181

& vicesimo Num. VII. cupiverit, nemo Eruditorum est, qui ignoret.

Ea de causa, ad consilium hoc perficiendum, à Principibus antiqui moris, neque fallaciis septi homines, acri ingenio, & doctrinâ præstantes Jurisprudentiæ Doctores (Purpurati sint, vel publici Doctores, vel Causidici, nihil admodum refert) tales præprimis constituendi essent, quibus magnæ & vehementes animi commotiones non dominantur, qui verbis adsentari nesciant, veri juxta ac æqui duntaxat amantes, & *justi atque injusti scientiâ* verè expoliti. His omni curâ in id cumprimis incumbendum esse arbitror, ut, non dicam, omnes Conclusiones, & opiniones Legales, à Jurisperitis in controversiam vocatas, in fascem colligant, cùm non solùm multi huic oneri ferendo haud forent, sed etiam unusquisque, & maximè illi variis circumfundendi essent molestiis; verùm ut illas seligant, quibus Tribunalia faciliùs adstipulantur, quæque ut decidantur, Reipublicæ plurimùm interest. Omnes hæc merces in Libris Eminentissimi Cardinalis Tosci, Sabellii, & aliis id genus Summis, ac Repertoriis Cardinalis de Luca Tract. *de Conflictu Legis & Rationis*, aliisque ejusmodi Libris citra laborem reperias. Adhæc An-

tonii Fabri, Jurisprudentiâ, quam sibi magnoperè devinxit, ad miraculum subacti, Opus *de Erroribus Pragmaticorum* ad erudendum aliquod lumen, fructumque percipiendum consuli posset. Verùm quemadmodum non modò mentis aciem ad quilibet penetrandum, supra quàm credi possit, subtilem & perspicacem Sortitus, sed etiam odio plùs quàm civili Legulejos forenses persecutus est; ita ejusdem opiniones tot Auctoribus, qui in Regno Legali summum imperium tenent, contrarias cautè ac circumspectè amplecti oportet, ut Josephus Aurelius de Gennaro Advocatus Neapolitanus in elegantissimo suo Libro, cui Titulum præposuit: *Respublica Jurisconsultorum*, sapienter observavit; multò magis autem illius *Codice Fabriano* standum est, ubi cum aliis Jurisprudentiæ Doctoribus consuetudo illi intercedit. Propiùs etiam inspicere meretur Opus Hieronymi Borgiæ, cui Titulus: *Investigationum Juris Civilis &c.* ubi in gratiam Forensium Jurisconsultorum plurimæ conjecturæ, atque doctrinæ mox dicti Fabri diligentius sunt excussæ & reprobatae. Facto igitur, quem ante diximus, delectu, unaquæque illarum opinionum in utramque partem accuratâ mentis trutinâ examinanda est; & comperto, adfirmantem, vel negantem Legibus

gibus Justinianeis, vel principiis Juris naturæ, ac Gentium magis convenire, majorémque partem à præcipuis Italiæ Tribunalibus, & præcipuè à suprema Pontificis Curia, Regiisque Senatibus receptam, atque à Sapientibus Tractatum Compilatoribus firmatam esse; hanc stabilire, & edito Principis posthac tanquam Legem statuere oportebit, salvis tamen semper omnibus singularibus Statutis, & locorum consuetudinibus. Davus meherclè sit oportet, qui non videat, quot litibus hac ratione in futurum via præcludenda sit, quotque aliæ, quæ in plures annos sæpissimè trahuntur, citiùs componi queant? Nemo certè Eruditorum est, qui ignoret, quàm litium ferax sit Forum ob successiones, Fideicommissa, & substitutiones Agnatos inter & cognatos. Hæc secum perpendens Pontifex Maximus Innocentius XI. gloriosissimæ recordationis, & æquitati magis consentaneum credens, ut bona ac fortunæ, quibus Familiarum splendorem sartum tectum servant, multò magis in propriis Testatorum conserventur, quàm ad exteras transeant, quando de illorum voluntate non satis constat, in Bulla sua anno à reparata salute supra millesimum sexcentissimum octogesimo promulgata, & ab Eminentissimo Cardinale de Luca in Tract. de

Statutariis successioneibus relata, statuit, ut in quolibet casu dubio, & quomodolibet disputabili, favore masculorum de agnatione in exclusionem feminarum, & cognatorum, bujusmodi Legum, & Statutorum interpretatio in posterum fiat.

Eandem provisionem Statutariam Reinaldus Mutinæ Dux anno post Christum natum millesimo septingentesimo undecimo sanxit, præfixo eidem titulo: *Decretum de successioneibus*. Hæc Lex, quæ sanè laudari meretur, si Ecclesiastici Statûs, ac Domûs Estensis Judicibus semper ob oculos versetur, non solum ad finiendas exceptiones, interpretationes, & Causidicorum cavillationes, sed etiam ad componendas in Agnatorum gratiam controversias plurimum conferet. Idem in aliis plurimis casibus, à dictorum Jurisconsultorum prudentia, & Principum Auctoritate stabiliendis, fiet, è quibus novus Legum Codex colligi poterit: id tamen advertendum venit, ut in brevissimum, quoad feret facultas, redigantur compendium, & substantia, intentioque Legum planis atque perspicuis verbis, adductis nullis rationibus, explicetur: siquidem verborum ambages, quibus ad aperiendam Legislatoris mentem utuntur, non raro ejusmodi sunt, ut iis falsas argumentatio-

tationes suppeditent, qui arti huic in Foro plus æquo assuevère. Cum primis verò quæstiones, super quibus plus disputatum est, mentis acumine indagare oportet, in quibus, quemadmodum nonnulli nobis persuadere conantur, communis contra communem inveniatur. Haud facilè dictu est, quantum priscis temporibus Judices hîs contrariis communibus luserint; dum enim salvâ conscientîâ & citra scelus hanc potius quàm illam sequi posse credebant, amplissimus illis aperiebatur campus, personarum magis acceptarum, id est, quæ magis gratiâ apud ipsos valebant, commodis serviendi, quod etiam (ut mea quidem fert opinio) *punctum amici* vocare non dubitabant: sed de hoc nobis Cap. XIII. sermo erit. Ea de causa antiqui nostri Jurisperiti (Abbatem Palermitanum, Baldum Beroium, Decium aliósque intèllego) discipulis suis consultum ibant, ut animos Judicum blanditiis expugnare, sibi que conciliare studerent, cum hæc ars magni quæstûs, atque compendii esset. Antonius Maria Corazius Lib. 2. Causarum Patronos, & Procuratores hortabatur, ut ne in allegationibus, & informationibus Suis Judicem amplissimis *doctissimi, excellentissimi, celebratissimi, acutissimi* &c. titulis exornare obliviscerentur, cum hæc dulcis sympho-

nã eos incredibili voluptate perfundat; quod ut & veteres Romani Oratores facerent, cum primis Cicero, Quintilianus, aliique eisdem Auctores fuere. Verùm nulla me hujus rei subit admiratio; id potius miror, quòd Zevallos, id ipsum suadens, deinde sequentia addat verba: *Et cum Judices possint, quæ unicuique placuerit, eligere opinionem, quid interest argumenta, & fundamenta opinionum adducere, cum eligendo unam communem opinionem, quia magis probabilis mihi videtur, non possum alterius contraria communis opinionis virtutem & potentiam tollere? Et sic semper ex Judicis arbitrio facti quæstio, & resolutio pendet.* Sed de hac falsissima doctrina Cap. XIII. agemus. Interea Lectores observent velim, in quas perturbationes non modò liber communium opinionum, quibus aliæ itidem communes adversantur, usus ac aditus ad Tribunalia Justitiæ conjecerit: & adhuc conjicere possit; sed etiam quòd nonnulli docuerint, decisiones Causarum in tot tantisque casibus ex Judicum arbitrio pendere, ipsisque religioni minimè ducendum esse, si illam communem seligant, quæ ipsis ad aliorum gratiam conciliandam facit. Considerandum quoque esset, an Principes Justitiæ civilem in tam pernicioso errore longiùs versari patiantur.

Mini

Mihi equidem minimè latet, quòd lites ac controversiæ, quæ ob testamentarias tabulas passim moveri solent, plerumque Legibus componi nequeant, sed id à conjectura duntaxat, & æstimatione voluntatis Testatorum dependeat; eaque propter fieri haud posse videtur, ut regulas ingenio comminiscamur, quæ aliis atque aliis, iisque penè innumeris casibus serviant: nihilo tamen minùs cùm hæc fœcundissima Liti- giorum soleat esse fodina, Princeps pro sua sapientia operam, studiùmque omne in eo ponere debet, ut Justitiæ pro viribus sup- petias ferat, forùmque emendet. Hic metaphysica subtilitas, superstitio, atque Ju- risconsultorum ineptiæ triumphum agunt: hic haud obscure apparet, quousque ars, Judices circumveniendi, atque res fortu- nàsque ad se rapiendi, ubi fortassis Testa- tores ne quidem somniârunt, sese exten- dat. Et sanè vereri minùs debeo, ne quis jure mihi succenseat, si hisce usus fuero verbis, postquàm celeberrimus Cardinalis de Luca eadem sæpenumerò usurpare ne- quaquam conscientiæ habuit, Lib. X. Cap. XIX. Doct. Vulg. in hæc verba scribens: *Hoc experientia indies docet, quòd Testa- tores id, quod nunquam voluerunt, nec som- niârunt, & non rarò etiam contrarium, di- cere cogantur: quin imò sæpiùs alio atque alio*

alio modo locuti fuisse perhibentur, ut si quis eorum ad vitam revocaretur, ex quaestorum usu tormentis subjiciendus esset, ut de illius verbis constaret. Varii itaque casus, qui usu magis vigent, animo concipi possent, decidendo dein, quando substitutio pupillaris tacita, reciproca, vulgaris, obliqua, atque alia, quas sagacis ingenii Jurisperiti distinguere, & subdistinguere solent, sint admittendæ: quando fideicommissum sit perpetuum, vel limitatum, & alia id genus puncta. Est, qui eredit, Principem quadraginta Testamentorum (verius dicam) substitutionum formulas præscribere posse, secundum quas quilibet supremam voluntatem suam exprimere teneretur; id quod omnes lites tolleret: verum cum haud sciam, an ejusmodi constitutio, si momento suo ponderaretur, optatum exitum consecutura esset; hinc aliis, majore ac longiore rerum experientiâ in Foro claris, id examinandum relinquo.

Jam insigne hoc beneficium, quo nimis intricata Jurisprudencia multis tricis eximeretur, gravissimæque necessitati Reipublicæ provideretur, mihi quasi suspicionem parit, posse nonnullos Consiliarios, atque Procures dari, quibus id minimè placeret, ratis, judicia sua minus evolumentum

menti adlatura esse ; eaque propter magis compendiis suis , quàm Reipublicæ commodis studentes , ejusdem executionem vel dissuasuros , vel impedituros esse. Verùm hæc talium proprii commodi studiosorum Virorum consilia sapientissimis Principibus haudquaquam remoram facient: quippe vel interrogasse eos sufficiet, an Justinianus Legibus suis, quas tulit æquissimas, sibi ipsi nullo unquam ævo intermorituram nominis famam conciliaverit ; Respublica verò fructum consecuta sit amplissimum? Nemo unus id diffiteri poterit, qui se Augusto Doctiorum Virorum albo adscriptum gloriatur ; ac proinde etiam concedat oportet, id ævi Principem, si Justiniani vestigia premat, sibi ipsi alterum tantum promittere debere. Unius deinde Principis, id in Ditionibus suis strenuè exsequentis, exemplum alios quoque movere posset, ut subditos suos hac salutari medicinâ privare nollent. Fieri adhæc fortassis etiam posset, ut Codex ab uno eorum bene compositus, ab aliis non modò examinandus, sed & recipiendus esset. Verùm fingamus animo, nullum eorum in tam glorioso opere desudare velle, vel quòd bonum publicum pensi non habeat, vel quòd immensa moles eum à proposito suo avertat : avarissimis meherclè votis exoptandum esset, ut minimum

mum insignis, & prompta fide Jurisconsultus nostræ ætatis, apud quem Reipublicæ amor idem posset, quod privatæ rationes, Opus hoc heroico animo aggredieretur, Codicem, quem diximus, componeret, atque compositum publici juris faceret, veritatis solum ac Justitiæ studiosus. Quamquam hoc Opus, si modò à celebri Magistro summâ animi contentione, omnique studio elaboratum, præter spem à Tribunalibus, ac Prytaneis non esset recipiendum; nihilominus semper Legum Liber foret, dignissimus, quem omnes suspiciant. Verum enimvero nullus dubito, quin ille etiam pluris æstimandus esset, si Principibus oblatum, sapientissimi Proceres ad mentis trutinam revocarent, cognitum, an ea Auctoritate dignus sit, quam eidem privata persona impertiri nequit. Fieri posset, ut hi Proceres in illo conclusiones quasdam invenirent, quæ vel eorum Regioni non convenirent, vel subactò illorum ingenio, atque delicato gustui minùs arriherent; quod denique solum opponi posset. In hoc rerum statu Princeps, cui statim mente fixum, id beneficii in populum suum conferre, doctissimis quibusque, ac prudentissimis Jurisconsultis hanc provinciam mandare debet, ut opiniones & conclusiones à Proceribus suis in dubium vocatas, quem-

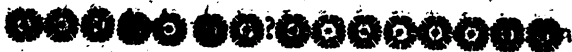
quemadmodum magis ex æquitate esse videbitur, communibus suffragiis stabiliant: hac correctione adhibitâ dictum Codicem confirmare, confirmatum in Ditionibus suis publicare, & ad ejusdem observationem Subditos suos obstringere poterit: siquidem quilibet Status potestate pollet, illud Legum Corpus eondendi, quod & systemati & Consuetudinibus suis aptius esse judicaverit.

Erit fortasse, qui dicat, nos in vasto illo Justiniani Corpore Legibus affatim instructos, alio novoque Corpore ad illas augendas haud indigere. Verum emunctæ naris Princeps nil cunctatus reponet: Si times, ne tua negotiatio fallat, modum nimis intricatæ scientiæ constituendo, eoque fortassis litigantium turba imminuenda foret; Ego, quod mearum est partium, Publico, cujus necessitas magis animum meum urere, atque ferire debet, quam conservatio quæstus tui, pro viribus prodesse, opemque ferre desidero. Neminem lectio paucorum Librorum Legum, sed immensa Legalium Librorum farrago, quibus causarum Patroni plerumque instructi sæpius lites excudunt, quam componunt, absterreat. Cæterum si quis etiam dicat, quod, quemadmodum conditis Justiniani
Legi-

Legibus plurimæ quæstiones , ac opinio-
 nes natæ sunt , ita idem quoque novis
 Legibus statuendis futurum sit, responde-
 mus, hac ratione magnam antiquarum
 quæstionum & opinionum partem tollen-
 dam, atque extirpandam esse, aliásque
 successu temporis producendas ab aliis
 Principibus simili quoque ferro resecari
 posse. Quid multa? Omnibus diffido,
 quotquot justam reddere rationem neque-
 unt, adlatum à me medium, quo laboranti
 Jurisprudentiæ succurratur, dissuadendi,
 nisi melius faciliusque proferant; quo fa-
 cto primus ambobus lacertis in eorum am-
 plexus ruam, immortales eisdem Publici
 nomine non solùm gratias acturus; sedet, si-
 quidem virium mearum esset, ad perpe-
 tuam tanti beneficii memoriam, gratique
 animi tesseram eorum honoribus è pario
 marmore Statuam excitaturus. Interea
 superi faxint, ut saltem medium à me pro-
 positum exsequatur. Monitum autem Le-
 ctorem volo, me id in præsens propo-
 nendo nullatenus novum procudere. Præ-
 cessère dudum Joannes Bodinus, Hiero-
 nymus Zevallos, Franciscus Hotomannus,
 Chokier, Kestnerus, Leibnitzius, aliique
 plures, qui ad unum omnes desiderio ar-
 debant, Rempublicam magna ex parte
 à malo liberandi, quod multis nocet, quod
 omnes

Si precipua puncta in illa contr. dec. 193

opinio male habet, & tamen nemini id levare atque impingere (penitus enim tolli, nequit) in mentem unquam venit.

CAPUT XII.

De Adiaphoria in Judicibus Requisita.

Omnium, qui prima rationis principia vel suspensio, quod ajunt, vestigio in memoriam revocârunt. Neminem prope unum invenias, qui nesciat, Judicem, delatâ ad ipsum causâ, non modo ab omni prorsus desiderio, amore & odio, timore ac spe spoliatum esse, sed etiam in neutram partem inclinare debere, nisi unius partis rationes, quas fortiores esse credit, ipsum convincant, & ad ferendam, in gratiam alterius, sententiam quodammodo cogant. Hoc, inquam, nemo est, qui ignoret: verum videas non paucos, qui nesciant, executionem hujus necessariæ regulæ non adeò in promptu esse.

N

Observatori de Jurisprudencia Navis.

& theoreticam non raro ab usu, seu *praxi*,
 ut plurimum differre, idque eo maxime
 nomine, quod Judices doles, quos nobis
 Interni atque occulti animi nostri motus
 machinantur, vel non sciant, vel susque
 deque habeant. Hi ipsi motus, qui in tot
 occasionibus, dum nempe vel aliorum ne-
 gotia gerimus, vel pactiones confirmamus, vel
 proximi famam lædimus, aut justis ejus-
 dem commedis obsumus, nobis prævarica-
 tiones nostras tantoperè celant, tam nefa-
 riè ac subdolè cor Judicum movere possunt,
 & solent, ut, dum principio planè medio
 seu indifferenti sese inhaerere existimant,
 vix delatâ ad Tribunal spum cassâ, mox
 in unam magis partem inclinari se senti-
 ant. Hic nequaquam de Judicibus loquor,
 qui nullius conscientie, ac religionis, con-
 silium à fortuna sumunt, ac ad vota pro-
 mittentium vel offerentium plures nummos
 Justitiam venalem habent, muneribus pa-
 tentes. Judices intelligo, timentes Deum;
 Judices, qui munera respuentes, etiam
 tum ex æquitate sententiam sese dicere ar-
 bitrantur, cum nescio quo fato, injustam
 ferant. Nos haud assuevimus, statum
 amoris nostri proprii perspicaci oculo ex-
 aminare, nec acri censurâ variarum animi
 nostri commotionum fibras penetrare no-
 vimus. Verùm si id unquam è re esse

consensus, certè tunc est, cum homo de Fortunis, vel honore ac fama, vel alterius denique vita judicandi provinciam in se suscipit. Fortunas quod attinet, illæ tunc Judicis potestati ac fidei conceduntur, quarum veluti Dominus fit, dum utraque pars expectatione suspensa hæret, cuius earum possessio secundùm tabulas danda sit. Magna sanè confusio, nec minor injuria & Republicæ, & privatis personis inferatur oportet, si Judex secundùm illam judicet, cui facultates, quas diximus, non competunt, tamen conscientia illum absolvat, sibi que imaginetur, se illas legitimo Domino, cui debentur, adjudicare.

Jam certum habeo, atque indubitatum, Judicem integrum haud dari, qui pro Tribunali sedens sententiam ferat, quam non credat, fortioribus rationibus niti, ut palmam uni litigantium deferre queat. Verùm hoc neutiquam sufficit: prius enim quàm rationum momenta examinantur, cor excutiendum est, an non occultus, meliores ac fortiores rationes, quæ uni magis faveant quàm alteri, desiderandi, & excogitandi impulsus in eo sepultus jaceat. Et Superi boni! quantus eorum numerus esse potest! dumque ibi sunt, difficile dictu, quantum, si impulsus ille non evellatur,

N a

homi-

hominem permovere conetur, ut in gratiam unius litigantium judicet. Tum paulatim, & ex improvise causas partis illius, quam majore benevolentia prosequitur, in judicio agere ingreditur, cui Judicis munere fungendum est. Tum etiam infirmæ, & nullius roboris rationes intellectui, quem male cognita animi commotio exæcat, fortes videntur: quoniam totus in eo est, ut alias rationes, alia argumenta excogitet, quibus permotus sufficienti fundamento secundum illam partem decernere possit. Et denique magna etiam animi tranquillitate decernit; quia, si dictas rationes excipias, ad ita pronuntiandum nihil interne movet. Desudet tantum omnis docti Causidici industria, quemadmodum fundatam, & ad juris auxiliis egregie instructam scripturam in Clientis sui gratiam proferat: sententia jam lata, subque Clienti causâ cadendum erat.

Verum enim vero quinam animi motus dignam summâ veneratione canitiem Judicem fascinant? Hos ad quatuor oportune reduci posse arbitror, *Amorem* nempe, *Odiûm*, *Spem*, atque *Timorem*. Per *Amorem* & *odiûm* id intelligo, quod personas respicit. Si unus ex duobus litigantibus apud Judicem parum gratiâ valet, & multo magis

magis si vel directè, vel ob Parentes, vel aliam causam illi occulto odio est; huic malum sanè nuncium fero: quamquam enim illius causa bona sit, iudicio tamen iniquo haud dabiè jugulabitur. Contrà qui apud illum in numero est, magnâ perfundatur lætitiâ: siquidem fortuna negotiis aspirabit, causâque jam melior erit, quàm ut eâ cadere possit. Præter Procuratorem & Advocatum, qui in conspectum veniunt, erit, qui, licèt oculos nostros fugiat, in ipsius tamen gratiam semper in corde iudicis peroret. Neo dicas, iudicem antiquâ virtute & fide virum esse, qui omnes animi motus extirpare queat. Id quippe fieri posse, & nonnunquam etiam fieri, nullus diffiteor. Ciceronem audiamus, nobis haud obscure declarantem, quid vel ipsi Ethnici, execrandis superstitionum tenebris oppressi, de Officio iudicum senserint. *Neque* (sunt verba Tullii Lib. III. de Officiis) *contra Rempublicam, neque contra jusjurandum ac fidem, amici sui causâ Vir bonus faciat. Nec si Iudex quidem erit de ipso amico; ponit enim personam amici, quum induit iudicis. Quum jurato dicenda sententia sit* (Romani iudices omni adseveratione adfirmabant, se ex æquitate secundum propriam conscientiam esse iudicaturos, nullamque causam, quoad sciant, iniquam oraturos,) *meminerit Deus se ad-*

bibere testem. Hunc Romanorum morem, qui plurimum laudis habet, Lector memoriam reponat. Haud, inquam, diffiteor, dari Judices sui ipsorum ad eum compotes, ut omnem amicitiae rationem ad argumentorum duntaxat momenta attendendo, subigere atque exuere possint, partium minimè studiosi: verum nemo etiam inficias iverit, paucorum esse hanc artem, semperque subesse periculum, ne Judex, quin etiam animadvertat, amico prae altero, quicum illi nulla intercedit necessitudo, faveat: intellectus enim naturaliter affectum sequitur. Nec sufficit, ut multis persuadeant, se ab omni penitus partium studio fuisse exemptos, dicere: Deus ob oculos meos versatus est: Deus, apud quem nullum Personarum discrimen: DEUS, qui nullius vultum intuetur, dum Judicis munere fungitur: siquidem Deus pro sua infinita Sapientia id facere potest: non omnes autem mortales, utpote creaturae nimis imperfectae, id genus adiaphoriam, ubi vel de ope ferenda, vel damno inferendo personae nobis amatae in comparatione alterius, nullo nobis amicitiae vinculo colligatae, agitur, sibi promittere possunt. Illi etiam, qui pessimo facto in hoc falluntur, non habent, cujus se coram conscientiae arbitro accusent, cum persuasum ipsis sit, se ex aequo citra scelus dixisse

disisse sententiam, quin intelligant, quantum interna amicitiae commendatio vires suas in illam exercuerit.

Spem quod attinet, nihil aliud intelligo, quam si quis proprium commodum (per me lucellum, vel obsequium dicas) ab eo speret, qui variis, iisque in terrarum orbe notissimis rationibus succurrere possit, & cum primis, ubi de Potentibus, Divitibus, ac primae dignitatis Viris, vel Principum Proceribus res est. Grandis meherclè tentatio (pace vestra dixerim) in Judice excitatur, ejusque mentem ac sensum titillat, de tali bene mereri, qui in me etiam beneficia conferre potest. Quapropter ingenium probè atuere oportet, ut, quoad feret facultas, modos excogitemus, favorabilis sententiâ gratiam ab eo merendi. Nec de illis hîc nobis sermo est, qui, munus Judicis capeffentes, eum haud agrè ferunt, qui gratificationes, atque officia praestat, omnibus fortasse remis velisque contendens, ut illa subito manibus quoque palpari queant; quamquam nonnullos videas, qui majorem promissis vim inesse credant, quam donis, eo maxime nomine, quòd, qui donum accepit, donantem ludere, ac risui habere, quin animo ponderet, quòd etiam promittens verborum fidem fallere possit. Hos

majiori jure Justitiæ sicaries, quàm in-
 guratos Christo Judices dicendos esse arbi-
 tror. Antiquæ Leges, ac Civitatum Sta-
 tuta graves in eos poenas constituerunt, qui
 exactâ nondum causâ munera vel accipe-
 rent, vel paciscerentur: siquidem ejus-
 commatis Judices Justitiam minimè admi-
 nistrant, sed, ut omnibus exploratum est,
 turpiter vendunt, quod maximam famæ
 maculam inurit. Quodsi nonnulli Jurispe-
 ritorum, ac Theologorum Judicibus, mu-
 nera ad vescendum apta, aliâsq; res le-
 vioris momenti, à litigantibus recipere
 posse concedant, consultius fore existimo,
 si etiam hoc prohiberetur. Profectò cau-
 tioris virtutis ac spectati candoris Judices
 neque levia admittunt, probe gnari, mi-
 nimum granum ejusmodi esse, quod stato-
 ram flectat ad aurum. Idcirco DEUS, æ-
 quissimus rerum omnium arbiter, per os
 Isaïæ Prophetæ Cap. tertio & tricesimo hor-
 tatur nos, dicens: *Justum debere excutere
 manus suas ab omni munere.* Cùm itaque
 illi incorrupti, nec corrumpi faciles, &
 esse, & semper ab omnibus existimari ve-
 lint; sportulis suis, vel salario (latiniâs sti-
 pendium dixeris) contentos esse oportet:
 hoc enim pacto illis provincia juris dicendi
 demandata fuit: siquid porro amplius præ-
 ter hæc post Decretum acceperis, quod
 nec

ne speraveris, nec petieris, æquitati offi-
 cere non videtur. Interea hæc de illo di-
 xisse velim, qui utilitatem, benevolentiam,
 vel commodum post sententiam ab eo spe-
 rat, è cujus voto eadem dicta est. Nutans
 causa mox melior erit, si eidem pretium,
 addito auro pondere, adferentes, Arbi-
 tros nummis sibi conciljaverint, studium-
 que Judicis larga manu solverint. An non
 hæc indices fieri videtis? In sui gratiam ju-
 dicare confetur, qui in Amici gratiam jus
 dicit. Empto ac compendia suis dedito
 Judici commoda sua sententiam dicant.

De *Timore* idem, & fortassis etiam
 plura dicenda veniunt; de timore, inquam,
 Principi, Potenti, vel personæ, à qua non
 pauca in nos profecta sunt beneficia, fasti-
 dium adferendi Viro illustri genere nato, aut
 Academiæ titulos, & honores adepto, si
 litem movet, persuasissimum est, se æquam
 habere causam, quin, ut mos fert, credit
 etiam, eandem meliorem esse, quam ut eâ
 cadere possit. Si deinde Decretum opinioni
 ac spei suæ contrarium emanaret, cartè
 rudi ac amulo Judici, vel maligno, aut oc-
 cultè infenso nunquam veniam daturus es-
 set. Eapropter Judex pro sua prudentia,
 prævisam tempestatem evitaturus, consul-
 tius esse censebit, in Libris piscari, ut hu-
 jus

jus periculosi Adversarii cupiditates explent; dumque illius causam sollicitè dirimet, tot alias lites, quæ breviter absolvendæ essent, in plures annos trahi, atque senescere patietur. Agedum quam ob rem in sacris Literis causæ Pupillorum, Viduarum, ac Pauperum tantoperè commendantur? Certè non ob aliam, quàm quòd prisca etiam Secula horum miserorum causas susque deque haberent, vel sententiæ, debilibus neglectisque litigantibus contrariæ, dicerentur; siquidem judicia in comparatione aliorum Potentiorum exercebant, à quibus vel damnum metuebant, vel commodum sperabant. Factu igitur optimum foret, si Principes Judicum actionibus sedulò invigilarent, idque cum primis, quando Divites atque Potentes cum proffigatæ fortunæ hominibus iudicio contendunt. Carolus Magnus, subacti ingenii Imperator, quem res secundæ, salusque Populorum suorum valdè sollicitum habebant, ipse Potentium causas cognoscere, atque examinare voluit, veritus, ut ne Proceres sui prævaricarentur.

Ad *Commendationes* veniamus, quibus nostrâ etiam memoriâ semper ad Tribunalia liber aditus patet. Quotiescunque de *Iustitia Vindicante*, sive ad nocentes aut scelera-

feeleratos excusandos, sive absolvendos, sive de mitiganda eorum poena agitur, commendationes, quas diximus, permitti, atque tolerari poterunt. Spiritus christianæ charitatis in hoc privilegio gaudet in casibus, qui componi queunt, consideratâ mortali-um fragilitate, ac infirmitate. Nihilominus summè circumspectum esse oportet, ubi Justitia in nonnullos sceleratos, ac maleficos pœnis animadvertit, è quorum impunitate alia damna aequè injuriæ in Rempublicam redundaturæ essent. Verùm quod ad Justitiam *Distribuentem* ac *commutantem* attinet, paucis absolvam: Commendationes sunt iniquitates. Plerumque fieri amat, ut, qui alteram commendat, eorum haud recordetur, quæ agit. Sed sciat velim, se omnibus precibus à Judice contendere, ut iniquam pronuntiet sententiam. O! dicet non nemo: ego tantùm, quod justum & æquum est, peto. At si aliud haud petis, ut quid causam illam totè virium contentione commendas? Næ tu Judicem offendis, qui times, vel suspicaris, eum vel capacem, vel omninò ad ferendam iniquam sententiam jamjam paratum esse. Si verò eundem Virum integrum æquè ac injustitiæ committendæ incapacem esse existimas, quò illa commendatio spectare, ac tendere potest, nisi ut Judicem ad judicandum

dum ex ſententia & voto tuo moveat, diſta-
 eidem ſcientia, ac conſcientia ſua etiam
 contrarium ſuggereret? Igitur hoc ita ſemper
 conſtitutô, quôd coram integris ac religio-
 ſis Judicibus jure experiamur, nullius ho-
 neſtæ perſonæ eſt, in litigantium negotia
 involâre, atque pro eisdem intercedere.
 Cauſidicis autem, & Procuratoribus in-
 cumbit, ſolidas rationes adferendô cauſas
 commendare, ita, ut, qui de iisdem ſta-
 tuere debet, earum robur quaſi manibus
 palpare queat. Cuilibet equidem cauſas
 ſuas commendare, ut moras Juſtitiam ab-
 rampant; minimè verò Judicium favorem
 in alterius gratiam implorare licet. Quis
 veſtrûm eſt, qui non pudore deterreretur
 ad Judicem liberè ac ſine ſuoco dicere: que-
 ſo! ſecundùm hanc partem judica, vel
 contra illam decerne? Verùm id ipſum fa-
 cere cenſetur, qui Judicem rogat, ut cau-
 ſam hujus ſervi, vel parentis, vel amici ſui
 commendatam ſibi habeat.

Verùm ſi honeſtum liberalitèrque edu-
 catum hominem dedecet, cauſis ordinariæ
 cognitionis eo ſeſe conſilio ingerere, ut
 pars litigantium per commendationem vin-
 cat, ſine comparatione magis Judicem de-
 deccret, ejusdem rationem habere. Cer-
 tû ſi unquam contingeret, ut non ceru-
 ex

Ex quo ipsam desideria cujusdam Potentis, aut Purpurati in gratiam unius litigantium adverterunt, animo secum voveret, qua ratione tanti viri votis gratificari posset, virus jam hausit, quod etiam vires suas exserere incipit. Nec causetur quisquam, se eò haud progressurum esse, dum conscientie stimulis agitabitur, ejusdemque acerbas audiet querelas: si enim Judici in votis est, ut alter Adversariorum præ altero vincat, continuo illi rationes videbuntur meliores atque fortiores, & hoc pacto etiam conscientie furias mitigabit. Et tanto magis ei timendum erit, quò altorem dignitatis gradum ascenderunt, qui aliorum causas commendant. Sanè fortunæ debet, qui illorum voluntati morem gerere potest; & contracto eidem non obsequi, res est difficilis atque plena. Omnem penè excelsi fidem, dati hisce temporibus, quæ multis priorum seculorum longè moderatiora ac meliora jure existimaveris, Principem Christianorum sacris imbutum, qui Judicibus suis mentem suam super unius victoria, vel alterius jactura clare aperiat. Fieri nihilominus posset, ut Princeps, vir cætera integer, inconsulte ac tenere majorem voluptatem, qua ob unam partium caperetur, vel odium ac indignationem, qua in alteram fertur, celando non esset. Id archerclè
suffice-

sufficeret, ut Judices, qui vel nullius sunt animi, vel utilitatem aucupantur, fortunamque procantur, voluntatem, intellectumque suum eò inclinent, quò Principem suum propendere vident. Dicit vix potest, quàm proclive sit, iudicium nostrum flectere, ubi animus vel minime, ne dicam, vehementiore motu in iudicando occupatus est. Magna litium pars quasi ad punctum indivisibile reducitur. Ex utraque parte bonæ ac solidæ rationes in lucem proferuntur. Iudicium statuendum, atque decernendum est. Minimo minus abest, ut ille à vero abducatur, & in unam, alteramve partem inclinet. Ad statuendum porro decernendumque, illum occulta, quam diximus, animi commotio, commendatio, vel consilium amoris proprii, cunctis actionibus nostris plus æquo dominantis, excitare potest. *Adiaphoria* igitur, *adiaphoria*, inquam, in Iudiciis requiritur. Et ut hac præditi sint, omnes, quotquot Timore Dei, ac veri honoris opinione instructi forum agunt, omni studio adlaborant, solertique curâ seipsos excutunt. Commendationes, siquæ ab aliis offeruntur, scitè declinare nòrunt, non rarò etiam, quæ officii ac muneris sui sunt, iis palam facientes, qui mentem ad cogitationem illorum non transtulere. Sacrorum cognitionum Iudiciis (*Auditores*

Rota

Nota Romana vulgò vocant) *magno* vel ex eo etiam Auctoritatis Viris, quòd partium immunes esse credantur, mos est, laudari dignus summoperè, nullum commendatitiis litteris, tametsi Principum, aut etiam Regum, & Cæsarum manu exaratis, reddere responsum. Nec integerrimi hi Viri aliis displicere, vel gratiam aliorum lædere timent. Hanc ob causam qui nullius animi est, dicendi mortalibus juris provinciam in se nullo pacto suscipiat. Verùm cum id genus rationes, atque adjuncta intervenire possint, ut Judex simul ac ab amico, vel inimico, à Potente, vel Cliente ad ipsum causa defertur, magnas in angustiis conjiciatur, exigua libertate gaudeat, vel tentationibus infestetur gravissimis, prudentia vias magis proprias sese excusandi, judicioque subtrahendi excogitare debet. Non latuit ipsos etiam Legislatores, quoniam ardua & difficilis res sit, Judices invenire, paulò antè memoratâ pæditos adisphoriâ, ubi unam litigantium partem odio, alteram contrâ amore prosequuntur, vel alia ejusmodi adjuncta militant, ita, ut litigantes ipsorum judicii integritati meritò diffidere possint, concedendo, ut ejus notæ personas diffidentes declarent. Verùm hæc licentia argumentis duntaxat notis, ac publicis, & quæ, si rei sit ingenium, probari

probari possunt: reservata est. Pectus est, quod tot alie occultae commotiones ejus virtutis sint, ut animam illius inspicere queant, quem super fortunis, ac juribus populi judicare oportet; atque hoc vel praevideri & discerni, vel certe probari nequeunt, nec, quod ex eo consequitur, diffidens vocari potest, qui illas in corde suo absconderit. Tunc Deus tibi bene vertat: nam & Justitia, & fortuna in aperto discrimine versantur.

Vidimus supra, Judices sub veterum etiam Romanorum aetate non solum fidem suam sacramento adstrinxisse, se nullo non tempore sententiam distantes, quam ex aequitate magis esse crederent; sed etiam obligatos fuisse, ut in memoriam revocarent, *se Deum adhaerere testentur*. Multo magis id Judices Christiani contestando affirmant, qui in verum Deum credentes minime ignorant, quanto verberum pendere is omnes mortales, & cumprimis eos, qui controversias disceptant, hortetur, inquam: *justum judicium judicate*. Veritas neutiquam sufficit, si dixeris: Ego secundam conscientiam meam, & in praesentia Dei, cor meum intuentis, atque reos feruentis, judico; persuasissimumque mihi est, causam hujus meliorem esse, quam illius.

Ut

Ut enim conscientia tranquilla sit, oportet primò considerare, an nulla mox dictarum animi commotionum priùs Judicem animaret, ut alterius partibus sit iniquior, alterius contrà æquior? si nullam animi inclinationem, ac propensionem sentit, ut secundùm hanc potius partem judicet, quàm alteram; si nec nobilem illum, vel divitem ræntoperè liberalem offendere timet; paucis: si nullis prorsus privatis rationibus ducitur, sed æqualiter dispositus est ad pronuntiandum secundùm hanc vel illam litigantium partem, idque præmissis sincero examine, maxime ubi Cræsus cum Jro, dives cum tenuioris fortunæ homine, cum debiliore Potentior, jure experitur. Si ita verè comparatus sit, muneris deinde sui est, ut utriusque partis rationes, & jura, Leges, ac citatos Auctores, ad excerptanda, inveniendaque argumenta, quæ ipsum moveant, ut hanc præ illa ferat sententiam, omni studio, ac diligentiam penderet. Sed hac de re alio loco plura dicentur. Post igitur quàm Judex eà, qua par est, ratione duplici huic officio satisfecit, tranquillè & salvà conscientiam ad ferendam sententiam progredi poterit. Verùm pace vestrà querere hic mihi liceat: An id hodie omnes Judices, & etiam semper, agunt? Mi-

O

rabar

Muratori de Jurisprudencia Navis.

rabar olim, fuisse Judicem, qui, latâ à se sententiâ, quam plurimi iniquam esse crederunt, diceret, causam illam tam impeditam, & ob utriusque partis rationes tam ancipitem fuisse, ut Judex, secundum quam vellet, decernere posset. Judex ecastor eruditionis expertus, quôdque peius, insigniter improbus. Si causa etiam ejusmodi ipsi visa fuisset, pactionem proponere, minimè verò sententiam dicere debuisset. Agedum quando Judex alterius res, fortunâsque potestati suæ ita subdidit, ut eas ad arbitrium libidinémque donare possit, qui ipsi magis in amoribus est? Oportebat illum, si decernere vellet, causam quàm accuratissimè examinare, ut constaret, ex qua parte rationum momenta præponderarent: secus si facit, atque ita indifferens, uni litigantium favet, non est locus dubio, quin alteri injuriam inferat, eumque iniquò judicio jugulet. Verùm hæc Capiti sequenti servantur. Quemadmodum ferendum non est, ut Judex, qui, quantum quidem judicio assequi suo potest, credit, Titium meliorem habere causam, suamque ei sententiam rogatum venit, videns, plerosque omnes in gratiam Sempronii decidisse, etiam ipse illorum sententiam in judicio accedat, excusationem præterendo, causam ob priora aliorum suffragia jam

jam esse compositam, nec Titio quidquam amplius profuturum, si ab illius partibus staret. Quo pacto ille, qui fidem suam sacramenti religione obstrinxerat, se secundum conscientiam suam judicaturum esse, promissis suis stat, si contra id, quod ipsi magis ex æquitate esse videbatur, pronuntiat? Ad hæc multum confert, ut non nesciamus, an omnes Collegæ, seu Conjudices, vel tantum pars eorum illam sententiam tulerint; idque eò magis si plures leviter tincti, quemadmodum nonnunquam fieri amat, contradicentibus facile doctissimis quibusque, causam decidissent.

Nec tacitus ullo modo præterire possum, quòd, cum hominum ingenia, nisi multâ operâ atque labore, medium invenire nequeant, in quo virtus, veritas, & justitia consistit, tametsi nonnulli persuasum sibi habeant, id in eo versari, ut indifferens sit, ubi non nemo Potentior, vel amicus consistendæ litis causâ ad ipsum venerit, conscientiæ stimuli atque furisë secundum talem pronuntiaturo, tantum terrorem incutere possent, ut ad excogitandas solummodò rationes animum appelleret, quibus permotus in illius Adversarii gratiam litem decidat. Quis est, qui id oculis non usurpet? Verùm hoc modo in scyllam quo-

que incideret, vitaturus charybdin, dum enim alterius amicitiae vinculis se expediret, alterius necessitudinis foedere sese devinctum animadverteret. Sub eam tempestatem, qua penes Consules Imperii fasces in Italia erant, sapientissimi quique Majorum nostrorum Justitiae naevos atque errores, non raro ex eo maxime provenientes, quod Judices haud indifferentes sint, quin id eos advertat (Justitiam enim aperte palamque vendere, forsitan paucorum est) ponderantes, more patrio exteros in Judices deligebant, eo potissimum nomine, ut nec parentes, nec amici judiciorum religionem ac severitatem vel precibus, vel opibus suis depravarent, atque impedirent; quid quod nec conviviis adesse, nec amicitiam cum aliquo conciliare iis liceret. Quamquam hoc medium, quod etiamnum in quibusdam civitatibus obtinet, plurimum laudis habeat, minime id tamen sufficere arbitror. E re praeterea foret, ut Judices superbo includerentur palatio, propter quod ad curarum laborumque solatium amarus, manibus tamen cinctus, quae & litteras, & nuntia accipere prohiberent, hortus esset visendus. Nomina porro, quorum causae ad eorum Tribunal deferuntur, ficta esse, Patronorumque rationes & oppositiones in Aula quadam post velum

audire

audire oporteret. Si dein hoc modo, qui res judicant, in Judiciis suis fallerentur, id eorum ignorantia, vel aliis erroribus, minime autem partium studio adscribendum esset. Verum hæc media sunt vana, quæque fieri nequeunt. Adhæc ad formandum rectum illius, qui Judicis munere fungitur, judicium sæpè sæpius notitia personarum, earum affectiones, necessitudines, aliæque & temporis & loci circumstantiæ, quæ Judici ansam & argumentum præbere possunt, ut stateram magis in unam, quam alteram partem flectat, plurimum conferunt. Solùm igitur restat, ut ii deligantur Judices (indigenæ sint, sive exteri, parùm refert) qui summa religione præditi, & longâ rerum experientiâ, atque Legum scientiâ clari, bene ratiocinari sciant: deia

DEUS O. M. in vota vocandus, ut in disceptandis controversiis à vero non aberrant.

O 3 CAPUT

CAPUT XIII.

De nonnullis Regulis,
quas Judex sequatur.

OMnibus, quotquot dicundo mortalibus juri, vel dijudicandis inter duos, super fortunis vel juribus, aut etiam delictis & pœnis litigantes, causis præficiuntur, nonnullas, nobili, quo funguntur, officio perquam necessarias, & à recta ratione dictatas, & à Lege scripta confirmatas, regulas in animo perpetuo habendas, atque adamante notandas esse arbitror. His Judici immotè standum: hæc oculis illorum, qui judicia exercent, semper obversentur, si vel fallere nolunt, vel si pessimo fato suo (quod non rarò vel invitis fieri potest: fallentes Deo sententiarum suarum rationem reddere nolunt. Cæterùm cum Judicis officium varii cum Jurisperiti, tum Theologi accuratè non minus, quàm copiosè pertractârint, non est consilium mihi, antiquam crambem recoquere, sed tantùm ea compendio notare, quibus

quibus fortasse non pauci illorum maxime indigent, qui ad tam nobile munus adsumuntur.

Prima itaque Regula est: *Judex in causis ordinaria cognitionis, ubi super quodam Jure, vel puncto Legali, vel mente Testatorum, aut contrabentium disputatur, in conscientia opinionem magis probabilem sequi tenetur, ita quidem, ut ei probabilem sequi minimè liceat, ubi contraria probabilior esse censetur.* Ætas superior grandes, & prolixas inter Theologos Morales circa probabilitatem opinionum ad actus humanos pertinentium disputationes vidit, vel audivit. Et sanè in hunc diem tot inter diversas sententias, ac opiniones ancipiti semper Marte dimicatum est. Verùm quod ad fortunas & res alterius attinet, jam decisum est, quòd in potestate, & arbitrio Judicum minimè situm sit, probabilitate aliqua, ab interna vel exterioribus rationibus proveniente, niti, ubi major probabilitas, & maxime fortibus interioribus rationibus nixa, in alteram pugnat. Plurimæ quæstiones, ac causæ eorum arbitrio, qui forum agunt, reservatæ sunt; imò tantus illarum est numerus, ut, postquam Bartholomæus Cepolla eas pertractavit, celeberrimus Jacobus Menochius duo Volumi-

na majoris folii de *Arbitrariis Judicium* impleverit. At de aliorum fortunis, ac facultatibus ad arbitrium libidinè que suam ut pronuntient, id enim verò nequaquam in potestate eorum, qui judicant, positum est: Judices enim bonorum ac rerum, quas litigantes ad eorum tribunal deferunt, minimè potiuntur, ut ab ipsorum arbitrio pendeant, sed ad eum spectant, qui melioribus rationibus sibi eas deberi probaverit, ita, ut sine gravis injuriæ nota eidem auferri, alterique dari nequeant. Hic non prima duntaxat loquuntur rationis principia, sed hæc regula etiam à C. *Juvenis de sponsalibus* his verbis confirmatur; *In dubiis pars tutior est eligenda.* Ea de causa Pontifex Maximus Innocentius XI. gloriosissimæ Recordationis hanc propositionem, quæ inter damnatas ab eo secunda est, jure optimo damnavit: *Probabiliter existimo, Judicem posse judicare juxta opinionem minus probabilem.* Respublica Judices tanquam fideles veritatis juxta ac justitiæ Ministros constituit, tacito pacto, & sacramento obligatos, ut, priùs quàm ferant sententiam, quàm diligentissimè utriusque partis jura cognoscant, rationes accuratâ mentis trutinâ examinent, & tum demùm secundùm eam pronuntient, cujus causa melior esse cognoscitur. Secus si fecerit Judex, sciat velim,

velim, quòd is ipse, qui fures minime
tolerare, sed pænis adficere debet, furti
reus fiat, eoquòd rem alterius aufert, ac
grave detrimentum eidem injungit, cui illa
ob fortiores & majoris roboris rationes de-
betur. Nemo sanè est, qui ignoret, quàm
grande coram DEO, æquissimo Judice,
piaculum in se admittant, qui vel obicem
alteri statuunt, quò minus rerum suarum
potiri queat: quantò graviore sese scelere
adstringent, qui earum possessione alterum
technis, aut malis artibus pellunt; vel si
possessionem non tenet, melius certè jus
habet, quàm possessor, easdem obtinendi?
Videas Judices, quos cupido incessit, uni
potius partium, quàm alteri favendi, totâ
virium contentione in id incumbentes, ut
rationes piscentur, auctoresque coacer-
vent, qui è sententia sua loquantur. O
factum bene! quòd conscientie furias nullo
negotio mitigare, atque contra eam par-
tem, à cujus causa quàm remotissimi sunt
decernere possint. Omnibus votis (ausim
dicere) expetendum esset, ut & id genus
Judicibus in causa hereditatis, vel contra-
ctûs dica scriberetur: propè fidem enim
est, eos iniquo animo laturos, si eadem
ratione, & modo judicarentur. Quare
haudquaquam sufficit, eas excogitare ratio-
nes, ut sententiam fundatam credere pos-

O 5

simus;

simus: nam ejusmodi sententia erit quidem fundata, sed non erit justa. Non supremum duntaxat Numen, sed tacitè etiam Respublica (hoc animo bene volvant, qui judicia exercent) nos obstringunt, pari cupiditate, ac industriâ in alterius partis rationes, atque Auctores, qui eidem favent, investigare. Quotiescunque autem fortiores, seu quod idem est, probabiliores, quàm illæ alterius partis, apparent opiniones, minùs probabilis relinquenda est, ubi altera probabilior esse videtur. Hæc de eo dixisse velim, qui insigni est pietate in Deum: nam de eo, qui omnem Dei timorem, religionémque abjecit, & tanquam tortor & carnifex ad comprimendam, ulciscendámque plebem electus est, verba impræsentiarum non facio.

Altera regula est: *Judices non debent specie Æquitatis dolosè cum Justitia agere.* Certum est, quòd Christianorum Tribunalia *Æquitati* locum dare debeant, quæ tam amplo gaudet imperio, ut Julius Cæsar Calvinus Justum volumen de eo in lucem emiserit: Auctoritas verò, & potestas illius non rarò tanta est, ut Legibus moderetur, testamentarias tabulas instauret, pacta conventa abroget, voluntates & actiones mortalium in meliorem, quoad ejus fieri

feri potest, modum ac normam redigendo. Verùm quemadmodùm multæ res, in orbe terrarum seu institutæ, seu permissæ, sunt justæ, vel injustæ, sicque laudari, vel vituperari merentur; ita privilegium Æquitatis, Judicibus concessum, nullo negotio in abusum, & detrimentum ipsius Justitiæ verti potest. Fuerunt, sempérque erunt, qui existiment, se, ex quo Reipublicæ gerendæ admoti sunt, omnibus Legibus æquè ac pactis majores, atque superiores esse; siquidem non nesciunt, se ex æquitate judicare posse. Quapropter quidquid magis convenire ipsis videtur, id statuunt, judicantes, homini hoc potiùs modo, quàm illo agendum esse. Apud illos omnes testamentariæ tabulæ, omnes contractus, pactiones omnes periclitantur. A vero equidem minimè abludit, hunc illum sic voluisse, sic statuisse: verùm secundùm superiorem horum excellentissimorum Virorum sapientiam aliter velle, aliter statuere debebat: & sic demùm eorundem sententia præscribit. Jam ad alia Fori mala, quæ Jurisprudentiam magna ex parte incertam, ejusdemque Judicia dubia reddunt, ac Justitiam penitùs subvertere possent, hæc quoque pestis accedit. Quòd rigori poenarum imminuendo, molliendóque æquitas interponatur, ut plurimùm bene fiet. Quòd

fraus.

fraudatis, atque circumventis succurratur, & contractus eorum, qui ignorant, ad bonam fidem reducantur: quòd dotes, alimenta, & justæ mercedes stabiliantur, aliisque id genus rebus Reipublicæ provideatur, exquisitis meherclè laudibus efferrimeretur. Quòd verò Judex in tot aliis casibus credat, in suo positum esse arbitrio, Jus scriptum, atque Instrumenta instaurare, utendo æquitate non scriptâ: quòd ille pactiones, non dolosas & expressas, velit rescindere, & nullam juramentorum habere rationem, quorum conservatio non solum Reipublicæ plurimum interest, sed etiam à Jure gentium, & Civili præcepta est, idque eoquòd illi meliùs videretur, si diversis modis fieret; hoc jam non amplius æquum, sed iniquum meritò dixeris; alexipharmacum est, quod in venenum convertitur. Videantur, quæ hac super re Tiraquellus Commentario in *L. si unquam C. de revoc. donat. v. Libertis n. 16.* scripsit, citatis in hanc rem etiam Cicerone, & Quintiliano. Sed multò magis ea legantur, quæ idem Auctor in Tract. de Retract. §. XXXV. Gloss. I. Num. XXXI. annotavit, ubi contra æquitatem imaginariam Baldi, Pauli de Castro, Curtii Senioris, Jasonis, aliorumque auctoritatem adducit, dicens *Quorsum attinebat Leges scribi,*

scribi, si Judicibus liceret discedere à scripto, & suo arbitrio æquitatem fingere? Et faxint Superi! ut ne & Judices terræ in hunc errorem, atque abusum, præcipites agantur.

Vidua exempli causâ sibi nuptialibus tædis sociat Titum, quem etiam in domum suam admittit, hoc pacto, & fide tabulis sancitâ, ut ipsa omnium facultatum suarum curam habeat, illæque ab ipsius arbitrio pendeant, reservando sibi potestatem, ubi placuerit, marito dotem constituendi. Inter hæc cum parsimoniâ suâ, tum honestâ negotiatione, auxiliares etiam manus porrigente marito, & Censuræ, & bona immobilia acquirit, nec eo inscio, nec invito omnia instrumenta uxori in memoriam sunt. Brevi temporis spatio correpta morbo, testamenti tabulâs condit, atque pauperes hæredes scribit: marito autem omnium fortunarum usumfructum legat, dotem eadem constituens, si fortè usumfructus illi displiceret. Maritus horum omnium probe gnarus, se contentum esse asserit. Verùm vix uxor satis concedit, mox ille litem movet, partem bonorum, ope suâ collectorum, deposcens; & æquitas in arcam descendit. Liquida est conditio, in quam convenerunt; constat de instrumentis,

tis, ad pacta attendere oportet: nihil refert; Æquitas audiri desiderat. Plura hac super re jam non dicam. Id enim verò omnium animis perpetuò inculcabo, imaginariam Judicum æquitatem minimè ferendam esse; sed ubi Leges, & Statuta, tametsi severa, clara, ac voluntates pacificentium manifestæ, fraudisque expertes sunt; Justitiæ, non autem æquitatis est, controversias componere, & lites decidere, quia in ejusmodi casibus, quemadmodum Stephanus Gratianus in Disceptationibus Forensium Judiciorum Cap. DXXXIX. Num. XXV. observavit, *non dicitur æquitas, tanquam sit ex motu & affectione animi contra Jus scriptum; idè non est sequenda, imò per Judices evitanda. Alioquin nihil esset certum ac perpetuum in Jure nostro, quibuslibet detorquentibus causarum statum ad quamlibet imaginariam & abusivam æquitatem, quæ non adjuta Legibus non est curanda, & secundum eam non posse judicari dicunt omnes in L. placuit ff. de Judic. &c.* Secus Judices quot diebus res novas in Tribunalibus molientur, sibi que potestatem tribuent, Principi soli reservatam, rogandi nempe, & abrogandi Leges; imò eam sibi adscribent, quæ ne Principibus quidem competit, alteram scilicet rebus suis exuendi, easdemque illi dandi, qui ipsis in pretio est.

Finga-

Fingamus animo, quòd, statuto ea præscribente, quæ maritus testator uxori legare potest, id est, vel mille libras, tanquam facultates proprias, vel usumfructum bonorum suorum; Fingamus, inquam, animo, quòd non nemo uxori suæ legatis quingentis aut mille imperialibus, tanquam propriis, extraneum bonorum suorum hæredem scribat, quòdque misericordes Judices, æquitate permoti, in gratiam illius decident, cum propè fidem esse videatur, Testatorem in ejusmodi casu, & hæredibus suis, & parentibus, qui intestato succedere possent, destitutum, uxori gratificari posse: siquidem Legislatorum, seu Statuentium consilia solùm eò spectasse videntur, ut ne importunitas, vel callida, & assentatoria mulierum eloquentia liberis, & agnatis in detrimentum cedat. Verùm hac ratione Statuto nova Lex adderetur, quod Judicibus facere minimè licet. Sic Legislatorum mentem nimiã libertate interpretarentur, quos, utpote Viros insigniter prudentes, non fugiebat, fieri facilè posse, ut Mariti sine Liberis, & parentibus, à Legibus vocatis, fato concedentes, in extraneorum gratiam testarentur; & si ejusmodi casus excipere voluissent, nullo negotio dictam præteritum his verbis: *exstantibus liberis, & agnatis* circumscribere potuissent, quod tamen

tamen facere noluerunt. At si illi, in quorum potestate situm erat, id non fecerunt: quâ id facturus est, eadem cum illis potestate haudquaquam præditus? Fortassis etiam Testator, quem diximus, ingratis suis, ut pacis tranquillitate domi suæ fruereetur, mille imperiales uxori legavit; nec arduum illi ac difficile fuit, eidem satisfacere, cum non ignoraret, fore, ut Statutum commodè medelam adferat. Nihilominus dari posset non nemo, qui secundum mulierem iudicaret, ratus, in potestate atque arbitrio suo positum esse, Statutum in hoc corrigere, & instaurare. Qui vinculo Legum solvi cupit, à Principe immunitatem earum petat oportet: Iudices enim Legis gratiam aliis facere nequeunt.

Tertiò quamquam alio jam loco ejus rei injecta sit mentio, operæ tamen pretium facturum me confido, si dicta repetam, & eam hoc etiam loco pro viribus inculcasse. Multa, imò plurima à Legibus potestati, atque arbitrio Iudicum relicta sunt; sed ea, quæ ad exitum, vel naturam litis spectant, nequaquam eorundem arbitrio relinquenda esse censeo. Istius autem arbitrii, in aliis quoque partibus, & occasionibus non substantialibus, notio & significatio alia non est, quam quòd minime Judi-

Judicis voluntati, seu mavis dicere, pertinaciæ atque libidini, sed ejusdem prudentiæ relictum sit, dilationes, rerum inspectiones, pretia, stipendia, examina, aliæque his similia interlocutorio modo, quemadmodum prudentem, & integrum Virum decet, statuere, idque quin ab aliquo animi motu abduci, sed solo æquitatis amore moveri patiatur, ut in unam partium propensior sit: nam quod ad naturam, & substantiam litium attinet, nullum Judici arbitrium conceditur; nec mihi dubitare in mentem venit, quin omnes & singuli Judices id sciant, vel scire debeant. Cuilibet illorum pro prudentia & conscientia sua secundum eam partem pronuntiandum est, cujus rationi majus inesse pondus ac robur credit, etiam contra parentem, amicum, vel Principem ipsum, sollicitè attendens, ut prius se ipse, quam judicet, coram DEO, qui omnibus locis præsens est, examinet, an in judicio suo in unam litigantium partem magis propendeat, & an huic potius quam alteri palmam deferre studuerit. Dantur, haud diffiteor, adeò impeditæ, atque anclpites causæ, ut Judicium facile doctissimorum Jurisprudentiæ Doctorum, quorum mentum promissa ornat barba, suspendant. In

P

hoc

Auratori de Jurisprudentia Navis.

hoc rerum statu Judex ad arbitrium libidinémque suam sententiam ferre nequit, sed unum ex duobus sequentibus mediis amplecti oportet. Nihilominus antequàm ea in apricum proferamus, virgulâ censoriâ notari meretur, quod Decianus Apolog. Cap. XIX. num. XVII. in hæc verba scripsit: *in dubiis valdè & perplexis quæstionibus excusatur Judex, si pro amico judicat.* In ejus rei confirmationem citat Innocentium C. *ne innitaris de Conflit.* Baldum Conf. CCCCXCII. Num. I. in fine in III. & Afflictum Decis. CCCLXXXIV. Et hoc olim dicebatur *punctum Amici*, ut ex Tiraquello, & Azzoguido patet. Verùm hæc opinio ex justissima Theologorum mente erronea est, quia in hoc notitia, seu ut melius dicam, persuasio justitiæ, quæ judicet, non datur, sed affectio, seu animi motus, quod nunquam licet, ubi de re alterius agitur: adhæc opinio illa peccatis obnoxia esset, tametsi fortè ex intervallo constaret, sententiam fuisse justam. Legitimum itaque medium primò est, ut Judex, quemadmodum alias memoravimus, disceptantibus partibus integram amicitiae fidem, ac pactionem (vulgò transactionem vocant) suadeat, vel à se ipsis privatim, vel earum adsensu ac nutu, à judice etiam contrahendam, qui eandem quoque pro re nata præci-

præcipere potest. Hunc in modum consu-
luère, vel variis in casibus usu exercuère So-
cini, Philippus Decius, Paulus de Castro,
Gumanus, Fulgosius, suprema Pontificis
Curia, aliæque, & præ aliis Boërius Decis.
XLII. Num. XXXIX. ejus meminit. Ve-
rùm si hæc etiam via, quæ & honestatis &
rationi maximè consentanea esse videtur,
licèt in Tribunalibus Regni Neapolitani
propter abusum, quem mortalium petu-
lantia invexerat, prohibita sit, non placet;
minimùm Judex, nî in ferenda sententia
ardentibus furiarum tædis agitari, atque
perterreri velit, priùs mentem dubio ex-
pediat oportet: siquidem ex Navarri, alio-
rùmque non paucorum Theologorum sen-
tentia, cui etiam Menochius de Arbitr. Ju-
dic. Lib. II. Cas. CCCXXXIX. subscribit,
Judici minimè judicare licet, dum anceps
suspensio hæret animus consilio, quia nes-
cit, an, ab una parte stans, alteri Injuriam
inferat. In ejusmodi ergo casu causa quàm
diligentissimè examinanda, rationes & utri-
usque partis jura accuratiore mentis truti-
nâ ponderanda, illudque dubium, quo im-
plicatus ferè tenebatur, animo ejiciendum
est, quin secretæ cujusdam affectionis con-
siliium audiat, firmiter sibi persuadens, unam
litigantium partem alterâ meliorem habere
causam. Hoc si fecerit, optimæ mentis

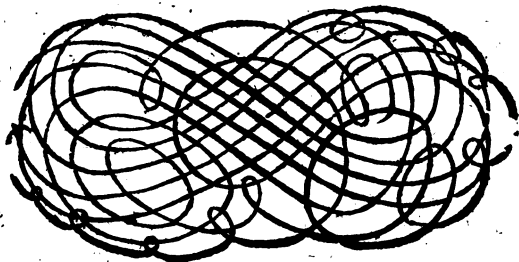
conscientiâ, ac citra culpam de negotio statuere poterit. Equidem Legulejos minime latet, in ancipitis aleæ casibus magis Reo, sequioris sexûs doti, Liberis, Agnatis, atque testamentariis Tabulis favendum esse: nihilo tamen minus Judex sententiam ut ferat, quæ, quoad feret facultas, & veritati, & æquitati, & justitiæ consentanea sit, contraria rationum momenta sensibus imis reponenda, atque æquali curâ & studio eidem ponderanda sunt.

Notandum demùm venit, summis laudibus ornandum, atque in omnibus Tribunalibus usu exercendum esse, quod cum primis in suprema Pontificis Curia obtinet, Judices nempe in Contradictoriis, vel ubi Jurisperiti eos informatum eunt, difficultates, quæ rationibus unius partis adversantur, & argumenta, ut in alteram magis inclinent, sincerè exponere, atque in medium adferre debent. Id ipsum in regione quadam ipsum Judicem, tanquam corruptum, & partibus addictum, in suspicionem traxit; quid quòd nonnulli Principem eo potissimum consilio adierint, ut adderet quosdam, qui suam cum illo operam communicarent, cupiditatèmq; frænarent. Verùm Principes pro sua prudentia ejusmodi actionibus nec faciles aures præbere,
nec

nec Judices ob frivolas causas in suspicionem adducere, sed solum malo mederi deberent, ubi justa proferuntur argumenta, Judicem illum vel recusandi, vel petendi, ut ei Amyntas, socius muneris, adjungatur, qui laboris partem obeat, potentiamque temperet. Cæterum nemo inficias iverit, morem illum, quem diximus, difficultates nempe & argumenta contraria in medium adferendi, justissimum esse, cum Judicis conscientie æque ac litigantium necessitati summè proficuum sit, fructu & in hos, & in illum redundante. Simul enim ac Causidici, vel Procuratores ex ipso Judicis ore intelligunt, quibus oppositionibus mens illius æstuet, mox ea respondere poterunt, quæ ipsis cum ad difficultates explanandas, tum ad Judici satisfaciendum necessaria videbuntur. Denique cum Judex, ut aliàs memoravimus, docilis, & paratus esse debeat, susceptam opinionem mutare, ubi fortior, & rationi magis congrua in lucem profertur; pars altera spem concipit, non illum duntaxat à proposito suo dimotum iri, sed etiam litem evincendam esse. Quod dein ad Judices ipsos attinet, cum illi nihil nisi veritatem, ac justitiam honestè desiderent, ut optimæ mentis conscientiam recreari possint, eaque in vado sit, plurimum conferet, si disceptantibus ra-

tiones, quæ ipsos ad pronuntiandum secundum hanc potius, quam illam partem movent, dicto modo candidè, & absque fucos aperiantur, eum in finem, ut facem præbeant, si fortè ad solvendas, quæ in lucem prolatae sunt, difficultates veniant, & ratio illius partis præquam aliàs solida esse ostendatur. Cæterùm Judicibus, si quid ego judico, meis haud opus est documentis, ut muneri suo satisfaciant, quam diligentissimè examinantes, an doctrinæ, decisiones, aliæque allegatae auctoritates ad rem, qua de contenditur, atque ad instituti rationes faciant. Attamen hæc in memoriam revocasse nemini unquam obfuturum existimo; siquidem à Doctoribus quot diebus Leges, & paragraphos nimiooperè immisceri, ingentemque Auctorum, & Decisionum numerum citari videmus, nullâ habitâ ratione, an præsentî casui generales termini, Conclusiones, atque sententiæ convenient, quibus in alio casu fortassis nihil aptius erat; ob alias tamen, atque alias circumstantias in præsentî servire minimè possunt. Videas Judices (maleferiatos jure dixeris) qui hanc difficultatum, argumentorumque comparisonem animo minimè volent. Ad Causidicum, vel contrarium Procuratorem, ajunt illi, res istas enucleare, majorémque illis affundere

dere lucem spectat: nostrarum verò partium est, de negotio statuere, atque sententiam ferre. Verùm qui à recta conscientia ne transversum quidem unguem discedit, honoris que ac famæ suæ amore ducitur, aliq longè modo & loquitur, & operatur. Quamobrem unanimi omnes ore fidentur, Judicibus, ut ex æquitate jus dicere possint, utriusque partis jura quàm diligentissimè examinanda, causasque probè expendendas esse? Hoc proinde officium etiam paulò antè memoratam comparationem complectitur. Sed cùm in nostra fortassis Italia ejusdem notæ negligentes, ac improvidos Judices, qui munus suum minimè curant, haud facilè reperias, datâ operâ plura in hanc rem scribere supersedeo.

CAPUT XIV.

De pernicioso Juris-
prudentiæ Nævo ob longi
subsellii judicatio-
nem.

HAud opus fore existimo, ut ani-
mum ad probandum appellam,
longas, ne dicam, æternas nostrâ
etiam ætate esse lites: nemo enim est, qui,
vel extremis, quod ajunt, pedibus Tribu-
nalia tangens, vel fortunæ ludibrio, actio-
nem intentare, vel jure cum altero expe-
riri coactus, nesciat, an id genus jurgia,
& controversiæ breviter absolvantur, vel in
plures annos trahantur. Et hæc pestis non
in nostram duntaxat Italiam, sed & in om-
nes Provincias, nec nostro tantum ævo,
verum etiam priscis temporibus, & maxi-
mè superioribus abhinc Seculis bacchata est.
Ubi Leges Romanæ, velut intermortuæ,
Seculo XII. in vitam denuò revocatae sunt,
& magna Legum scientia ordinarias causas
agitare incepit, mox & Jurisperiti nullum
non

non movere lapidem, artes ac modos ut excogitarent, easdem protelandi: quod haud alio consilio factum fuisse credam, quàm ut cuncta dubia elucidarentur, nec Judices tam facile allucinarentur. Faxit DEUS, ut id saltem obtineretur. Verùm hoc certè obtinetur, ut, quò longiùs trahuntur causæ, eò magis Patronis, Procuratoribus, Tabulariis, ac Libellionibus sua merces crescat. Nee est dubitandi locus, quin, quò plura litis instrumenta conficiuntur, eò magis miserorum litigantium impensæ augeantur. Cæterùm si facta excipias, quæ excussis studiosius chartis, & testimoniis plùs enodari queunt, causæ, ab initio statim obscuræ, ejusmodi etiam post plurium annorum in Foro disceptationem erant, dum denique Judex uni partium plùs suffragetur, ac pro ea pronuntiet.

Jam dictu longè difficillimum est, quas artes, quæ effugia, quas remoras scientia illa, cujus est, vel per se, vel per alios Justitiam administrare, excogitarit, atque indices usurpet, ut negotia forensia vel nunquam componantur, vel multos annos in tribunalibus perennent. Hæc est una magnarum Lectionum, ad quam Curia Candidati toto pectore incumbunt: hoc

exercitium illis familiare, atque solemne, qui insignem Actores, vel Reos defendendi provinciam in se suscipiunt. Eorum exercitationes (praxes vocant) & judicarias consuetudines, qui in Speculo Durandi, ac in Libris Caroli Pellegrini, Ridolphini, Corradi, Marantæ, aliorumque probè observant, Luxuriantem Stropharum, ac dilatoriarum, declinatoriarumque exceptionum silvam, ad lites prorogandas, & si possent, perpetuandas, in illis invenient. Si quis Actibus judicialibus coram Tribunali initium fecerit, variasque citationes atque cognitiones, seu instantias, ut ajunt, prosecutus fuerit, quin Adversarius respondeat, continuò ea animum vestrum subibit opinio, eundem victas dare manus, nec quidquam vobis, præter Judicis sententiam, deesse. At ecce! is ipse Adversarius derepentè incompetens forum causatur, & infelix Actor, à via aberrans, allam rursus ingredi cogitur: præposterè enim hæc ibat. Quin imò hic legum vinculis exsolutus seu privilegiatus ad varias instantias, & tunc demùm ad *Conclusum in causa* respondere, ac adlato in medium privilegio suo, omnes illas cognitiones, seu instantias, atque cunctos Actus judiciales, declinatoriam Fori exceptionem prætexens, ridere potest. Pejúsne quid Actor audire? Quasi verò

verò illē in Judicem, à quo in jus vocatus erat, consentiens, vel saltem non repugnans, tametsi vocatus, tacitè privilegio suo non cesserit, pœnámque meritis haud sit, qui hac ratione Justitiam, atque Personas Forenses, Sannis, ludóque excipere non dubitat. In Regione quadam v̄ria dantur Tribunalia, è quibus certæ personarum Hierarchiæ, seu status pendent. Non rarò contingit, ut ordinariæ causæ reus in Tribunali quodam in angustias redactus, se ex alio pendere prætendendo, periculo sese exsolverit; dumque in hoc quoque in ultimam lineam incidit, patentes alterius Tribunalis litteras proferendo, evaserit. Et istæ iniquitates, quæ furiosius sæviunt, permittuntur, nec unquam sapientes Principes his fori, & judiciorum malis medelam adferre cogitant. Si incompetentis Fori, vel Judicis exceptio adducatur, simul ac lis oritur, ferendum adhuc est; sed ubi partes in Judicem consensere, rationesque suas probavere, jam non integrum est, ejusmodi effugiis vel Foro, vel Judici sese subtrahere; nec id quisquam justum privilegium dixerit.

Cœptam nihilominus telam pertexamus, cum denique nec Forum, nec Judicem quis effugere possit. In molesta adeò palæstra

palæstra is, cui dica scribitur, animo nequaquam cadat oportet: vias enim protrahendi pugnam facilè inveniet. Ac primò quidem instare debebit, ut Actor sit legitimus; deinde ut is satis probet, se filium, hæredem, cessionarium, donatarium &c. &c. esse; Tertio ut illius Procurator sine speciali mandato non audiatur, &, si præpedimentum obstet, vel difficultas s. bñt, illud ipsum mandatum non modò in controversiam vocari, atque impugnari, sed etiam ad Bartoli, & Hondedei mentem à tali Decreto ad aliud Tribunal provocari poterit, tametsi Judex illud sufficiens decernat. Sic enim verò de pontani Seneciones hujus inclytæ professionis docent. Alia præterea exceptiones dilatorix, quales sunt dare fidejussionem *de Stando juri*, *de judicio fisci*, *de judicatum solvendo* &c. à reo apponi solent, quæ in aliquibus casibus justæ, injustæ in aliis, omnes verò ad prorogandam molestam luctam semper satis efficaces esse censentur. Lite etiam necdum contestatâ, libelli ambiguitas, & obscuritas oppugnari potest, usque adeò, ut Actor illum vel mutare, vel explanare, aut Judex decretum proferre cogatur; quod si fiat, juramentum calumniæ exigitur. Lite dein contestatâ, longum foret, si quis in tabulas referre vellet, quæ exer-

cita-

sitationes, seu instantiæ, responsa, & termini concedantur, imò necessari esse credantur. Quamquàm autem à Principe etiam obtineatur, ut causa, sine figura, & solemnitatibus judicii, observatâ solùm facti veritate, per compendium terminetur; nihilominùs multi istorum terminorum judicialium, multæque exceptiones dilatoriæ requiruntur, cùm nostrâ ætate Judices Ordinarii, audito & explanatò Facto, vel lectâ scripturâ, tantâ ingenii perspicaciâ haud se præditos esse existiment, ut stantes, quod ajunt, & procedentes controversiam decident, id quod tamen tot alii minores Judices in causis, plebem inter ortis, facere assolent. Mirum quoque haud abs re videtur, quòd Doctores nostri, consentientibus etiam litigantibus, ut per compendium, & sine prædictis prorogationibus de eorum causa statuatur, id tamen nequaquam permissendum esse doceant, hanc assignantes rationem, quòd, quemadmodùm ægrotus sine Medicinæ solemnibus non bene diem extremum clauderet; ita illa sententia haud bona, & valida foret, cui judiciorum solemnities deessent.

Ab sit à me, ut Lectores per jocum in amplum & spinosum causarum, judicialiumque Ordinum (Jurisconsulti *Processus* vocant)

vocant) labyrinthum introducarn. Deum O. M. supplicibus potius fatigent votis, ut ne Impendio, & damno suo unquam discere debeant, quæ isthæc sit Regio. Certè omnibus artubus contremiscerent, vel maximâ saltem circumfunderentur molestiâ, si testudineum, quo lites forenses incedunt, gradum oculis suis usurparent, maximè ubi examina, publicationes, & repulsæ Testium, cum repulsis repulsarum, restitutiones in integrum, revocationes attentatorum, litteræ compulsoriales, & id genus alia implicantur. His immensa propè feriarum, festorumque dierum multitudo accedit, in quibus Forum tacet. Ut silentio involvam, quot ad Luctam terminatâ etiam causâ, prosequendam, obicemque ponendum, ut ne sententia pronuntietur, effugia restent. Hac dein pronuntiatâ, si non sit à Judice, vel Tribunali Supremo lata, bellum necdum finitum esse scias; nam appellatio, seu provocatio (intra Statuti temporis terminos, qui nominantur *Fatalia*) ad aliud Tribunal in promptu est; & dictâ etiam in hoc alio post longissimam, quæ intercedit, moram sententiâ, rursus ad aliud Superius Judicium appellatur, seu provocatur: vel in una quoque ex præcipuis Curiis à tribus diversorum Judicium Ordinibus tres emanare solent sen-

sententiæ, quæ non rarò sibi invicem plurimum adversantur, & discrepant. Eandem opinionum varietatem fortassis videas, si hæc ipsa causa pedetentim ad innumeros penè alios Judices, ac Tribunalia deferenda esset.

Ex his omnibus sequitur, quòd nimia Litium diuturnitas, atque prorogatio ob tot tantasque subtilitates, & ambages, quas acutum Locutulejorum Forensium, & rabularum ingenium excogitavit, ea sit pestis, quæ non modò in Italiam, & tot alias Christianas Regiones furiosius sævit, sed etiam omnibus, quotquot pessimò fato vel aliis advocacione litem instruere, vel de jure contendere coguntur, summum incommodum, & damnum infert. Quando etiam res est de credito, quod liquet, & negari non potest, sed mox dissolvendum esset, simul ac debitor comparuerit, Procurator, ad quem ille confugerit, solis exceptionibus generalibus, & multò magis cavillationibus, quæ volenti nunquam defunt, tam bellam stropham texere noverit, ut plures menses abeant, dum ille ære alieno exire teneatur: quin imò nonnulla Statuta debitori adeò favent, ut ea à Doctoribus composita diceres, qui & ipsi obærat, nomina sua expungere quàm diutissimè comperent.

perendinârunt; Ad hæc tot tantisque re-
 sponſionibus, probationibus, ac decretis
 instrumenta, & causas, quas litteris dô-
 drantalibus, laxas ducendo lineas scribunt,
 hoc modo augent, ut, qui litem evicit,
 impensas, in sportulas, ac stipendium Ad-
 vocatorum, Procuratorum, Tabellionum
 Apparitorum &c. factas, magis defleat,
 quàm qui causâ cecidit: Adeò nempe gra-
 viùs putes sic vincere, quàm confestim
 damnari. In hanc rem non injucundum,
 opinor, Apologum referam. Quo tempo-
 re bestię, in varias divisæ Respublicas, col-
 loquia ferebant, duas fuisse feles accepi-
 mus, quas inter, inito fœdere convenerat,
 ut, quidquid harpagassent, æquâ lance in-
 ter se dividerent. Fortè ablatâ ab una il-
 larum furtim casei metâ, continuò lis orta
 est, utraque partem suam esse minorem
 causante. Et certè res jam in eo erat, ut
 causam unguibus dirimerent; cùm ecce ma-
 turioris ævi felis, ne quid non ex more, &
 æquitate fieret, arbitrum petere, ejusdém-
 que júdielo, vel cadere causâ, vel vincere.
 Itum est in eam sententiam, ut, in quem
 primum seu hominem seu feram incidissent,
 is pro Prætore jus diceret, à quo ad aliud
 provocare Tribunal deinde neutri liceret:
 ad id locorum induciæ essent. Inde per-
 gentes, procul Simiam conspiciantur, Juris,
 supra

supra quam credi potest, pericissimam, quæ vel ipsum Bartolum Leges doctrina fuisset. Hanc idoneo loco nactæ judicem, officiosè cominùs salutant: Ortam, ajunt, inter se controversiam super re liquidissima, quanti ipsa, pro ea, qua polleat, experienciâ disceptare momento possit, si in gratiam litigantium tantisper forum agere velit. Simia, audito causæ statu, quem altera felis exsertè, partitèque proposuerat, quanto-cyùs bilancem sibi adferri jubet, eidemque casei quadras imponit. Verùm Judex, compertò, alteram casei quadram sextante graviolem esse, nihil neçtens morarum, illam, ut æqualiter partiretur, admordit, sapidèque mandit, ita, ut hæc jam uncia minor fuerit alterâ, quæ bilanci adhuc imposita erat. Hic Simia, tam dapsili cibo capta, majorem mox casei metam invadere, morfu tentate, tantùmque placidè absumere, quantum placuerat. Viso hoc spectaculo, læto sanè, aliquamdiu silentium, & mutuus partium aspectus tenuit, donec annosa felis ad arbitrum conversa: Domine Judex! inquit, si ejusmodi sunt Justitiæ Lances, ad extremum contra omnes, atque adèò etiam contra nos ambas lis dabitur. Aliud jam mihi medium subit, ortam inter nos controversiam componendi. Nec mo-

ra:

Muratori de Jurisprudencia Navis.

ra: casei reliquias scitè sumit, easdèmq̃
 cum socia tranquillè consumit. Præter
 impensas deinde in Curiam, Patronos, Pro-
 curatores &c. faciendas, Clientes plerum-
 que etiam sudent, & algeant oportet. A-
 Ætum profectò de illo erit, qui se non
 movet, non urget & instat, causàmque
 suam pro virili non commendat. Verum
 enimverò, insuperhabitis omnibus impen-
 sis, ac laboribus, causæ tamen, atque con-
 tentiones ætatem ferunt: abeunt menses;
 abeunt anni, quin vel finem earum videas:
 tot nempe sunt artes ac nomina, quibus
 miserrimos Clientes Patroni, & Judices
 frustrantur. Articulatim & lentè hos dis-
 cerpunt, qui semel perire potuerant: Tot
 sunt Feriæ, ac vacationes, quibus Forum
 silet. Dantur lites, & fortassis in omnibus
 Regionibus, atque Provinciis; dantur, in-
 quam, lites, quæ quinque, vel decem,
 vel viginti, & plures annos in Tribunalibus
 perennant, nec in hunc diem deciduntur.
 Malorum dein caput est, quòd causæ ab
 una Provinciæ civitate ad Suprema prima-
 riæ Urbis, non rarò quàm longissimè di-
 stantis, Tribunalia deferendæ sint, in qui-
 bus Jurium defensores, causarumque Pa-
 troni operam, laborèmq̃ suum carè nimis
 vendunt. Quid multa? Justitiam si vel hac
 solùm parte consideraveris, ob longi nem-
 pe

pe subfellii judicationem, ac litium proro-
gationem, non immeritò ingens, si non
summum nefas, certè vectigal dixeris, ab
eo pendendum, qui eandem in suppetias
vocaverit.

Jam hoc malum, quod in hominum
societate nequitiam ultimum, atque leve
censendum esse arbitror, oculis videmus,
ac manibus palpamus; & tametsi ejusdem
excessum cognoscant, & maxime de eo
querantur, quotquot illius laqueis capiun-
tur, tamen toleratur: quod autem magis
mirere, nec ullus Principum est, quam-
quàm Republicæ, ac publici commodi stu-
diosus, qui eidem medelam ferre animo
secum volvat. Nihilominus hinc facile non
nemo Curialis, fervidus magnificæ artis
sux defensor, in arenam descendere posset,
pro suo in eandem affectu probaturus, ju-
dicialem Ordinem, qui hodie obtinet, cum
ad facta, super quibus judicare oportet,
perspicua reddenda, tum ad partium ra-
tiones probè examinandas, easdemque ab
ambiguis vocibus, antilogiis, technis, pa-
ralogismis, atque sophismatis perpurgan-
das, non utilem duntaxat, sed etiam ne-
cessarium esse: quid quòd eandem fortassis
nullo negotio ad instruendum judicem ex-
tendere posset, ut ille sententiam, & æqui-
tati,

Q 2

tati,

tati, & justitiæ consentaneam, solidè ferat. Verùm nos semper reponemus, multos Fori usus non inutiles modò, sed etiam haudquaquam necessarios esse, id quod apertè ostendere minimi foret negotii: ad hæc causæ, litésque sine ullo dispendio breviter absolvi possent; & si possent, absolvi etiam deberent, quod in omnibus Regionibus, atque Provinciis factum jam fuisset, si Causidicis & Forensibus rabulis spes affulgeret, se id omne lucrum ex causa, brevi temporis spatio compositâ, percepturos, quod ex eadem, in multos annos, & lustra protractâ, consequuntur. Quid porrò illâ tempestate, quâ Romæ penes Consules Imperii fasces erant, factum sit, an nempe moras Justitiæ abruperint, vel negotia in plures annos comperendinârint, non aded in promptu est dicere. Quamquàm mihi persuasissimum est, Romanorum lités ocyter decisas fuisse; eo maxime nomine, quòd id ævi non solum minor Legum, actionum, & exceptionum numerus, ac testamenta simpliciora, & sine fideicommissis fuerint, sed etiam Prætor, aliique varii Judices sine æternis, & horridis, qui hodie invaluère, ordinibus judicaverint. At ex quo tam immensa Legum farrago, tot Legulejorum ac forensium hirudinum subtilitates & cavillationes,

lites

lites etiam æternæ esse ceperunt; sicque sub Justiniani ætatem fuisse, paulò post videbimus.

Nos Longobardos, & Francos gentes immanitate barbaras, moribusque efferatas appellamus: nec defuere, qui eorum Leges, tamen omnes ferè bonas, & summâ commendatione dignissimas, asininas stolidè dicere non dubitarent. Verùm eorum simplicitatem certè illo perniciosissimo malo, quo de inpræsentiarum nobis sermo, exemptam fuisse fateamur oportet. In uno, vel duobus, aut summùm tribus judiciis scripturas, & testimonia producere, ac partium rationes adferre solebant; quo factò mox, nullâ interpositâ morâ, de negotio statuebatur. Comites, seu Urbium Præfecti, vel Legati, à Principe delegati, Actiones, seu postulationes in jus audientes, ex mente Judicum, qui ut plurimum publicis aderant consiliis, controversias repente decidebant. Reo citato vadimonium non obeunte, Actori jus suum probanti possessio fundi, quem jure sibi vindicare contendebat, sine tot ambagibus secundùm tabulas dabatur. Hæc Justitiæ conditio in Italia ad annum usque millesimum supra centesimum fuerat, ubi Legibus Romanis postliminò restitutis, ingenium suum, qui

qui easdem profitebantur, exacuere; quæ causa fuit, cur ſophiſtica cum bella offendendi, defendendique arte, qua controverſiæ tantoperè cum familiarum exciſione prolatantur, in Forum ſenſim irreperet. Dixi, *cum familiarum exciſione*: nam in hanc etiam ſententiam ſuprema Pontificis Curia loquitur Decis. Recent. 461. num. VI. §. I. ubi de Litibus, *quas intereſt Rei-publicæ*, inquit, *quandò citiùs finire*. Etenim non ſolum conſumuntur familiæ in expenſis & jurgiis, verùm etiam homines in illis diſtenti publicis muneribus vacare, & aliorum hominum commodo deſervire prohibentur. Quamobrem eadem Curia Decis. Recent. 147. num. V. §. XV. in hæc verba exclamat: *Licet exclamare malas lites, pejorèsque beneficiales, hoc magis malignas, & maleficas, ac peſtilentes, quæ litigantibus, niſi commorientibus communi clade, non commoriuntur, nec pugna finem, cum jacet hoſtis, habet*. Et Decis. 325. num. XI. §. XIV. & rursùs Decis. 479. num. XIX. §. XIX. T. II. *Litibus*, ait, *vexantur animi, & facultates dilabuntur; præſertim in Urbe, ubi non ſine magno diſpendio lites agitantur*.

Quæ cum ita ſint, quotquot conſuſionem, & gravia damna, quæ, non dicam,

cam, ex litibus (has medelam respuere constat) sed ex earundem diuturnitate in universam Rempubicam redundant, conspicantur, omnes, ut ego quidem existimo, si vel solos Curiales homines excipias, uno ore exclamabunt: Ecce hæc talis gangræna, quam & oculis compertam habemus, & ubique gentium atrocius grassari sentimus, toleratur? cur sapientes Principes doctrinâ insignes juxta ac neutrius partibus addictos viros in consiliū adhibere, eorūque ope ac industriâ publico huic morbo mederi non contendunt, utilissimâ sanè Lege caventes, ut lites, cū penitus evitari nequeant, saltem brevi, justo tamen, temporis intervallo decidantur? Sed commodū Augustus Nomothetes Justinianus multis abhinc Seculis omnibus nervis contendit, quemadmodū his fori, judiciorūque malis occurreret, *L. properandum ff. de Judiciis. Properandum, inquiens, nobis visum est, ne lites fiant penè perennes, & vitæ hominum modum excedant, cū Criminales quidem Causas jam nostra Lex biennio concluderit; & cū pecuniariæ causæ frequentiores sint, & sæpè ipsa materiam criminibus creare noscantur: præsentem Legem super his per orbem terrarum nullis locorum, vel temporum angustiis coarctandam, ponere censemus.*

mus. Itaque decernimus, omnes Lites super pecuniis quantacunque quantitatis, sive super conditionibus, sive super jure civitatum, sive privatorum fuerint illatae, sive super possessione, vel dominio, vel hypotheca, vel pro aliis quibusdam causis, pro quibus hominibus inter se litigandum est, non ultra triennii metas post litis contestationem esse protrahendas. Hac ratione Justinianus trium annorum spatium (tempus cæterà nimis longum) constituit, ultra quod nullis civilibus, seu ordinariis causis fas sit senescere, adedò quidem, ut, si partes easdem etiam diutiùs differre vellent, Judex inducias neget, atque sententiam ferat. Pontifex Maximus Innocentius III. ardentè quoque sitiebat, ut lites, quantum fieri posset, restringerentur, id quod satis apertè *C. Finem de dolo & contumacia* ostendit. *Finem*, inquit, *litibus cupientes imponi, ne partes ultra modum graventur laboribus, & expensis*, regulam, dilationes ad deducendas exceptiones, quas se modò non posse probare dicunt, callidè petentibus præscribit. Clemens V. non mediocriter etiam huic malo in multis causis Ecclesiasticis remedium adferre adpetens, in *Clement. dispendiosam de Judiciis: dispendiosam*, ait, *prorogationem Litium (quam interdum ex subtili ordinis judiciarii observatione*

CAU-

causarum, docet experientia provenire) restringere in subscriptis casibus cupientes: Statuimus, ut in causis super electionibus &c. procedi valeat de cætero simpliciter, & de plano, ac sine strepitu judicii, & figura. Hæc Pontificum, & Imperatorum oracula fuere. Nec ullam fortasse in Italia civitatem reperias, cujus Statuta moderationi litium non providerint; quin illud tempus, ultra quod causæ apud Judices non hæreant, maximam partem ad arctiores terminos constrinxere: siquidem triennii spatium, à Justiniano, ut paulò antè memoravimus, præscriptum, non paucis justi temporis mensuram excedere, nimisque immoderatum est visum. Inter alia Statutum Mutinense lib. II. Rub. XV. *De in jus vocatis* decernit, ut intra quinque supra quinquaginta civilium dierum spatium, ex quo contestatio litis, ut vocant, audita est, probationes deducantur, exceptiones opponantur, testes idonei, seu legitimi producantur, & causa terminetur; dein verò sex continuos menses eum in finem concedit, ut causa cum omnibus scripturis Judici ob oculos poni valeat: Quo factò intra viginti civiles dies Judex sententiam pronunciet. Idem Statutum Lib. II. Rub. XVI. sapientissime statuit, quid circa exceptiones dilatorias, peremptorias, & mixtas, ne li-

Q

tes

tes prorogentur, in Foro observari oporteat; idque, ut illi insigniter prudentes Legislatores afferunt, quia *nobis cura est lites, quæ immortales jam ferè factæ sunt, diminuerè, ac laboribus & dispendiis (quoad fieri potest) litigantes levare*, Brevius multò temporis spatium decidendis litibus Bononiense, ac Mediolanense Statutum constituit, quod & in aliis ejusmodi Statutis ac Legibus Municipalibus videas.

Verùm ad quid hujusmodi sapientissima æquè ac pertinaci studio eruta Majorum nostrorum decreta, atque Constitutiones faciunt? hujus tempestatis Judices, atque vultures, seu rabularum forensium venales animæ eas cachinantur, explodunt. Causæ ad eorum genium, non ad Jus commune, & Statutarium esse debent, hodiernis Jurisperitis illam maximè gentem risu excipientibus, quæ, Statuta, & Leges municipales condendo, voluit, ut in omnibus recuperatorii judicii controversiis *summariè, & de plano, sine strepitu & figura judicii, omnibus rejectis cavillationibus, & solâ facti veritate inspectâ* procederetur, quemadmodum Statutum Bononiense Lib. II. Rub. *de vocatis in Jure* decernit. Hodie fortassis ægrè civitatem invenias, quæ non plures lites numeret, in annos & Iustra
pro-

prorogatas, & denique etiam hæredibus
 transmissas. Quòd si non nemo supplex
 Judices adit, ut tandem super negotio sta-
 tuant, litigantes impensis identidem faci-
 undis liberent, iisque metum, curarumque
 fluctus, quibus suspensus animus jactatur,
 eximant; responsio illis prompta est, & expe-
 dita: Procuratorum esse, causas expedire:
 & si fortè ambo Procuratores, vel saltem
 unus illorum totus in eo est, ut lites vel
 nunquam finem fortiantur, vel quàm lon-
 gissimè procrastinentur, illi nec mederi
 cogitant, nec consulere volunt. Jam cer-
 tum, & exploratum est, nullam dari re-
 gionem, in qua non communis sit omnium
 vociferatio ac lamentatio, sumtuosam liti-
 um diuturnitatem, quæ in nonnullis tanto
 etiam opere sævit, ut non possit non omni-
 bus stomachum movere, deplorantium.
 Verùm si hæc rerum conditio, ratio vult,
 ut Principes, ac Respublicæ huic malo re-
 medium quærere pro viribus contendant;
 & siquidem aliud haud suppetit, in id sum-
 mo studio incumbant necesse est, ut non
 Statuta duntaxat amissim ferventur, sed
 etiam Principes ipsi, ac Respublicæ in de-
 rogandis Feriis sese faciles præbeant. Atta-
 men consuleius fore arbitror, si investiga-
 tum quoque irent, an non Statuta, nullum
 discrimen causam inter & causam faciendo,
 in

In hac materia nimitum indulgeant. Si impeditius iurgium venit, quod testium examina, inspectionem, & leges desiderat, vel si ad alium Judicem remittendum est, aut ab aliis adjunctis, seu circumstantiis, quæ causam festinantius finiri prohibent, dependet, tunc enim verò tempus geminari, vel certè longius quàm in aliis non abnuam. Verùm ubi tota lis in re exigua vertitur, quo pacto nempe unius tantum testamenti tabulæ, vel instrumentum interpretandum sit; ecurrant prorogationes, Siculæque terræ? Et si omnis illa concertatio ad unicum punctum Legale deducitur; cur sententia tamdiu differtur? Profectò nemo inficias iverit, maximam causarum partem summatim, & sine strepitu, figura, & solennitatibus Judicii componi posse, quam judicandi rationem Viri altâ quadam mente, & sapientiâ præditi, quin vel ipsi Legislatores laudant, probantque: ea propter exputare non possum, quamobrem postpositâ hac brevi viâ, aliam eamque tam longam, ac penè æternam, non sine ingentiligtantium dispendio, eant. Varios hinc referre auctores possem, qui de hac, Rebus publicis nimitum perniciose peste conquesti, miro adficebantur desiderio, ut Principes mirificâ ingenii acie ornati eidem medicinam adhibeant: sed vel solius Conringii,

ringii, multæ inter Germanos opinionis, verba recitâsse mihi sufficiat. Hic cladem illam in Germania æquè, ac Italia summè robustam, atque exitiosam manibus quasi tenens, Exercitat. VI. de *Judiciis Reipub. German.* in hanc sententiam scribat: *Omni- no danda est etiam atque etiam opera, ut litium hæc multitudo & diuturnitas, quæ haud multò minùs perdit Germaniam atque vis militaris, emendetur. Quod ipsum fortasse poterit fieri, si in temerè litigantes omnes, & seorsim in litium patronos, gravissimis penis animadvertatur. Si Judici- bus nihil ex partiùm sportulis aut muneribus sit expectandum; sed cogantur illi publicis stipendiis esse contenti. Si processus judicia- rius ad priscam simplicitatem, qua tot Secu- lis floruit Germania, quæque in omnium veterum Rerumpublicarum optimarum Fo- ris, in suis Hebræorum ab ipso Deo fuit pro- bata, si non omni ex parte, saltem potiore, reducatur. Si postremò quæcumque in con- troversiam trahi solent, singulis in locis, Le- gibus Plebi etiam, quoad fieri potest, per- spiciis desiniantur. Certè quamdiu omnia hæc in Germania sunt observata, Litibus nusquam laboratum fuit. Ita Conrin- gius.*

Quantò plus Jurisprudencia (quis non mire-

miretur?) florere credebatur, quia & insignium Jurisperitorum Consultis, & Legibus abundè instructa erat, eaque propter causæ facilius, atque securius decidendæ videbantur; tanto majoris difficultatis erat, easdem componere, eòquod hæc ipsa Legum vis ad Judicum mentes e sua sede, & statu dimovendas, ad varia prætexenda, & ad decisiones, specie quærendi veri, prorogandas plurimum conferebat. Ita fieri amabat, postquam magna Jurisprudentiæ Lumina, & flumina, Papiniani, Pauli, Ulpiani, Modestini, Scævola &c. doctissimis litterarum monumentis Forum locupletârunt. Ita factum est, ubi sub Irnerii ævum Jurisprudentiæ Justinianea exul Ludis Bononiensibus postliminiò restituta est, & ubique gentium ac locorum Digesta, & Codices resonare cæperunt. Hanc ob causam S. Bernardus, qui sub initium felicitis hujus restitutionis Legum floruit, ad Pontificem Maximum Eugenium III. scribens querebatur Lib. I. Cap. X. de Considerat. *Agitentur causæ, sed sicut oportet. Miror namque, quemadmodum religiose aures tuæ audire sustinent hujusmodi disputationes Advocatorum, & pugnas verborum, quæ magis ad subversionem, quàm ad inventionem proficiunt veritatis. Cùm verò illorum Doctorum consilia eò*
specta-

spectarent, ut callidæ eloquentiæ fucus, ac verborum lenocinio, religionem, severitatemque Justitiæ sopirent, atque sententias differrent, idem Mellissius Doctor subjungit: *Illas, quas ad te necesse erit intrare causas, diligenter velim, sed breviter decidere assuescas, frustratoriasque, & venatorias præcidere dilationes.* Quæ causa fuit, cur & Patres Sacri ac Oecumenici Concilii Tridentini, universalem hunc, & aded detestabilem abusum advertentes, curâ publici boni concitati, Sess. XXV. Cap. X. de Reformat. hoc decretum fecerint: *Admonet Sancta Synodus tam ordinarios, quàm alios quoscunque Judices, ut terminandis causis, quanta fieri poterit, brevitate studeant, ac litigatorum artibus, seu in litis contestatione, seu alia parte judicii differenda, modis omnibus, aut termini præfixione, aut competenti alia ratione occurrant.*

Fecimus paulò ante de Longobardorum Legibus mentionem. Meherolè nemo eruditorum Legulejorum est, qui non illorum barbarorum Seculorum, in quibus Italiæ Tribunalia secundùm illas justitiam administrabant, misericordiâ moveatur, simul ac illas, civilibus Textibus cujusdam editionis adjunctas, viderit. Convenien-
ter

ter hujus immanis, ac barbaræ gentis editis, dicet non nemo, etiam judicia exercenda erant: eapropter O quàm calamitosa, & scelerata illa tempora! quàm frequentes injustitias, non è malitia, sed ignorantia earum Legum, quibus antiqua Romanorum sapientia terrarum orbem, quæ latè patet, ornaverat, natas, nonnulli cogitatione effingunt! Tantum equidem mihi haudquaquam sumo, ut Longobardicas Leges cum Romanis conferam: aulim nihilominus dicere, quòd paucis illis Legibus, ex bono, & æquo latis, quibus sese accommodabant, quotquot in Italia de Longobardorum gente erant, vel eas Leges profitebantur, lites, & annosa jurgia ad ætatis nostræ invidiam composita fuerint. Tamen si autem illis Seculis tanta non superbierit doctrinæ leges, quanta hodie; tamen & illa emunctæ naris viros tulere, qui, quòd rectâ ratione nulli ex hodiernis cederent, ad cognoscenda utriusque partis jura, ubi cognosci possunt, longè aptissimi fuere: quid enim in impeditioribus controversiis factò opus esset, illa ætas tantumdem sciebat, quantum hodie inflati sciunt Curiales. Rusticus materiarius, naturaliter sagax, paucis instrumentis melius scrinium conficiet, quàm alias Oppidanus multis quidem opificii sui armis instructus, sed

non eadem sagacitate præditus. Secula, quæ nos barbara dicimus, & densissimis ignorantia tenebris sepulta, ac obruta fuisse credimus, eo certè ex capite nostris fuere feliciora, quòd Lites sine tot ambagibus, ac dilationibus in menses, & annos, expeditè, diremerint, nec litigantes sensim devoraverint, quemadmodum fieri solet, postquam Doctores nostri in vastum Justinianearum Legum armamentarium sese penitus demersere, ex quo rabulæ, & his quoque deterius genus, homines quidam scientes formularum, omnisque ad litigandum articuli copiosissimam protrahendis in annorum myriades litibus penum eruerunt.

Sed nunquid Seculis & ignorantia, & barbarie infamibus (dicet non nemo subridens) nobiles extitere sententiæ? Huic nihil moratus repono, illas his nostrorum temporum tantoperè illuminatorum minimè inferiores fuisse, cum etiam hodie diversis modis intelligantur, & accipiantur. DEUS tibi bene vertat, hac quoque ætate dicimus, siquis iudicio cum altero contendere vel suopte genio vult, vel ingratis debet. Nec barbaris illis Seculis integri, prudentesque viri deerant, qui ex pauca-

R

rum

Muratori de Jurisprudentiæ Nævis.

rum Legum, tunc obtinentium, præscripto judicarent; & si quid discordiæ inter cives exarferat, rudis, sed beata simplicitas sine tot subtilitatibus, & sophismatis compescebat, quam viam ad inveniendum verum, & justum longè faciliorem fuisse arbitramur. Et quod plùs; id ævi litigantes minimùm molestiis suis subitò liberabantur, quod nostra tempestate vix speres. Quod dein ad numerum Advocatorum, & Procuratorum, ab acri ingenio, & scientiâ tantopere commendandorum, attinet, Problema foret, in Academia quadam discutiendum; an nempe Secula nostra ob hæc versuta capita priscis Seculis feliciora censenda sint? siquidem S. Antoninus Archiepiscopus Part. III. Summ. in hæc verba scribere non dubitavit: *Sine Causidicis satis felices fuerunt, futuræque sunt Urbes.*

Jam ad lineam: facilè credidero, non esse minimi negotii, securam, omnibusque casibus accommodatam methodum ad moras Justitiæ abrumpendas præscribere: nam in iis, quæ à factis dependent, in quibus Testes producere, & examinare, Æstimatores designare, positiones dare, & impugnare oportet, & præcipuè ubi de absentibus, vel variis, aut procul distitis locis

cis agitur: de quibus controversia move-
 rur; & sic in aliis id genus casibus certum
 spatium, quod omnium necessitati satisfa-
 ciat, constitui nequit: nec fas est, ut nimis
 festinationis causâ Justitia juguletur, aut
 opprimatur. Nihilominus sapienti Prin-
 cipi cum prudentiorum Purpuratorum con-
 silio id statuendum est, quod huic negotio
 proprium magis esse creditur, quam mini-
 mâ tali curâ in potestate atque arbitrio Ju-
 dicum relicta; quia si ejusmodi provisio
 soli Judicum prudentiâ committeretur,
 plurimi eorum creditâ potestate in suæ for-
 tunæ incrementum acerbè uterentur. Her-
 mannus Hoffmann Opus in lucem edidit,
 hoc titulo notatum: *Commentaria in Octa-
 vianum Pisanum de Litibus abbreviandis.*
 Hunc Jurga Valentin Winther secutus
 Argentinæ anno 1613. Librum *de mediis
 abbreviandarum Litium tam generalibus,
 quàm specialibus* Luci dedit, quorum eru-
 dita opera in rem tuam optimè consulēs.
 Præterea Victor Amadæus, Sardinia Rex,
 ut causæ promptè ac ocyter componerentur,
 multas, easque saluberrimas Constitutio-
 nes posteris transmisit: verùm quia iis,
 quorum animus ad æternas Fori gerras ob-
 duruit, visum est, nonnullos dari casus, in
 quibus justo arctiores termini Justitiæ con-
 stituti sint, observandum foret, an eorum

R 2

quere-

querelæ subsistant: nam si vel semel regulæ exceptiones permittantur, brevè ipsa regula ab exceptionibus suffocabitur. Antonius Faber, celebre Jurisconsultis nomen, Lib. IX. Titulo supra vigesimum tertio sui Codicis Fabriani temperare sibi haud potuit, quin immoderatam litium diuturnitatem deploraret, quæ pestis, cùm in omnes omninò Provincias, ac Regna bacchetur, omnium etiam Principum, quibus subjecti cives cordi sunt, curam exigit. Is ipse Faber dein medium suggerit, quòd, ùt ipse quidem existimat, usu exerceri posset: fatetur tamen, omnes lites, quantumcunque intricatas ac turbidas, intra trium, vel quatuor, aut etiam sex mensium spatia decidendas esse. Præprimis verò optabat, ut edicto sanciretur, ne ulli privatorum hominum litem movere liceret, nisi interpellato priùs eum in finem Adversario, ut causa electis Arbitris committatur: quòd si quis compromissum facere recusaverit, causâ dein ad Judices delatâ, seu victus, seu victor, ad restituendas, seu refundendas, & resarciendas impensas condemnetur. Lectorem plura hac super re scire cupientem ad dictum Librum remittimus. Interea in memoriam revocâsse juvabit, quòd certæ generales exceptiones, quas Doctorum malitia solùm ad procrastinandas lites

lites excogitavit, atque confuit; quales sunt *defectus rationis, error actionis, tua non interest, petis, quod intus babes, infirmitas, vulgò nullitas* &c. verbò: omnia ea Tribunalibus proscribenda forent, quæ tantùm eò faciunt, sine valida ratione otium ut nanciscantur. Nec occurrens nullitas Judici cunctationem injiciat, quò minus Judicariam telam pertexat, nisi fraus, vel læsio interveniat. Præcipuè autem cavendum esse arbitror, ut ne judicia protrahantur, ubi tota lis in unius testamenti tabulis vertitur. Certè (dicta satis dicere nequeo) fieri non rarò posse haud diffitear, ut lis quædam longius tempus, & majorem juridicalem Ordinem exigat: verùm ubi de interpretanda mente, & voluntate hominis, in testamentariis tabulis contenta, agitur; tota causa paucis paginæ absolvi potest, solùmque restat, ut Judices illis chartæ philyris examinatis sententiam rogent. Concessò igitur Liti-gantibus vel ad contradictiones, vel ad allegationes formandas, & communicandas, vel ad informationes, moderato temporis spatio, Judices sine ulla dilatione, aut mora pronuncient. Ajunt, Supremam Pontificis Curiam (Rotam Romanam vocant) ad ambages, & ne-fastas

fastas Patronorum , & Procuratorum ,
 huc atque illuc tergiversantium , artes
 devitandas , sine strepitu , figura & so-
 lennitatibus Judicii mox decidere , simul
 atque ad sententiam sat liquet. Hæc
 si veritati consentanea sunt, magnâ pro-
 fectò cum illis sacris, summâ reveren-
 tiâ atque veneratione dignissimis, Se-
 natoribus lætitiâ, ac vo-
 luptate perfun-
 dor.

CAPUT

CAPUT XV.

De Præscriptione, & Usucapione.

ANtiqua *Præscriptionis & Usucapionis* Lex, quæ jam inde à Romanis Legibus ad nos pervenit, eo maxime nomine introducta, atque stabilita fuisse videtur, ut ne rerum dominia vel semper, vel longo temporis intervallo incerta sint, litésque celeritate quanta fieri potest maximâ terminentur, vel planè rescindantur. Idcirco annosi Nomothetes statuere, ut possessio rerum mobilium, immobilium, ac jurium longo temporis spatio bonâ fide continuata, id est, si quis nesciat, rem esse alienam, vel sacram, vel furtivam, vel fisci, justam dominii acquisitionem producat, ita quidem, ut Possessor Usucapionis, seu Præscriptionis exceptione se contra omnes quotquot ipsum possessione deturbare volunt, defendere possit. Ad præscriptionem præterea nostri Jureconsulti *justum titulum* requirunt; sed quò id fundamento, sanè nescio: quotiescunque enim quis possessionem longi, vel longissimæ temporis non interruptam, nec impugnata, *bonamque fidem* probaverit, hæc bona fides justum titulum, qualis est emptio-

nis, donationis, legati, & hujusmodi, involvit. Et si distinctam hujus Tituli obligationem fundarunt. *l. 4. de Præscript. long. temp.* in qua habetur: *Diutina possessio tantum jure successionis sine justo titulo obtenta, prodesse ad Præscriptionem hac sola ratione non potest*: videndum est, an hæc Lex requirat, ut præter *longi temporis possessionem*, atque *bonam fidem justus titulus* allegetur. Meâ quidem sententiâ id nequaquam opus est: illa enim verba *sine justo titulo* non ad Præscriptionem, sed *successionem* referre oportet. *Successionem* autem, sive Hæredis titulum dixeris, justum esse titulum, quo legitima rei cujusdam possessio probetur, unum è primis Legalibus principiis est. Quo igitur pacto quis dixerit, quòd *jure successionis* possidentem *justus titulus* deficere possit? Illa ergò Lex nihil aliud significat, nisi *Successionem sine justo Titulo*, quæ non solùm ab Interpretibus eapropter *putativa*, & *non vera* appellata est, sed etiam ex Legislatorum mente ad Præscriptionem minimè sufficit. Cæterùm ex quo continuatio longæ, vel longissimæ possessionis, cujus nec principium, nec res possessa vitiosa sit, probari potest, Præscriptio obtinet. Hanc ob causam ista distinctio *justi tituli*, ac *bonæ*

Bona fidei superflua esse videtur, cum hæc dari nequeat, nisi Possessor justum quoddam possessionis suæ Principium alleget, ut sunt hæreditas, emptio, & id genus.

Jam hisce nostris temporibus observare licet, quò hic modus rerum mobilium, & immobilium acquirendi dominium, quem antiquitas non modò ad incerta dominia, & frequentes lites tollendas, sed etiam ad castigandam mortalium in conservandis rebus suis negligentiam stabiliverat, spectet. Tot exceptiones, limitationes, excusationes, restitutiones *in integrum*, aliæque media (statuendo huic certos annos, & illi plures, aptum tempus ad præscribendum, exigendo, ut Adversarii & sciant, & ferant) sunt inventa, ut in controversiis super rebus mobilibus juxta ac immobilibus Præscriptio quidem in Judicio prætendi possit, sed non sine præsentissimo discrimine causâ cadendi, cum non amplius usu & consuetudine receptum sit, hac ratione rem acquirendi, quam alii jure sibi vindicare contendunt. Denique vix centenariam Præscriptionem, ac immemoriam possessionem, quas tamen fortissimos hujus materiæ aggeres meritò dixeris, tueri possunt. Et en! quî hodierna

R 5

Juris-

Jurisprudencia antiquum decretum, quod in publicum commodum collineabat, quasi funditus eversum eat, tantumque velit, ut illud rerum chaos, ac infinita penè Litium multitudo grassetur, quam sapientissimi quique Imperatores è toto terrarum orbe eliminare, atque extirpare summo-perè adlaborârunt. Et quod pejus est, levissima quæque causa miseram Præscriptionem, quæ olim tanto in pretio erat, in hodiernis Tribunalibus Subvertit. Eminentiſſimus Cardinalis de Luca fatetur, quòd *ubi etiam omnia requisita secundum diversas species, aut qualitates Præscriptionum, vel rerum, vel jurium, de quibus agitur, verificantur; tot tamen evadendi viæ restent, ut hoc medium rarò conducat, atque omnibus suis numeris & partibus perfectum expletumque sit.* Hæc hodiernæ Jurisprudentiæ causâ dixisse velim, quæ, dum amplissimis verbis Romanas Leges effert, easdem postmodum factis evertit, ac destruit. E Republica certè facturi essent hujus tempestatis Principes, si stabilem quamdam regulam, ac normam ex æquitate talis materiæ præscriberent, ut Præscriptio, optimis fundamentis introducta, & à Legibus etiam Canonicis comprobata, propugnetur; eos saltem casus, qui usu potissimum vigent, (omnibus, quotquot fieri possunt, pro-

prospicere adynaton est) determinando, quin in Curialium potestate, & arbitrio posthac situm sit, præclaras Majorum nostrorum Leges pro libidine sua perrumpere, quòd non modò Legislatoribus ipsis & doctrinâ & prudentiâ longo intervallo se præstare, sed etiam Leges novas, illisque contrarias, qui solùm eas jubendi auctoritate pollent, condere posse autumant. Profectò si ad obtinendam *restitutionem in integrum* contra allegantes Præscriptionem omnibus suis numeris absolutam ignorantia sufficit; Leges omnes, quæ de Præscriptione loquuntur, perfringi atque tolli possunt. Agedum quotusquisque privatorum est, qui, rem suam sub alterius manu esse non ignorans, & velit, & possit tacere? Plerumque nemo unus. Eapropter omnes ignorantiam causari, ac quamcunque Præscriptionem evertere possunt. Reapse sæpenti-merò hac ætate auribus nostris hæc vox al-
labitur; Præscriptio non currit contra ignorantem; quæ propositio meherclè parùm laudis habet, cùm idem dicat, ac nullam dari Præscriptionem. Verùm qui usum præscribendi præcepit (præcipit autem illum & Jus Canonicum, & Civile) minimè ignorabat, in istis casibus ut plurimum ignorantiam concurrere; & tamen nullâ ejusdem ratione habitâ, eam nec juri præscri-

scribentis oppositam esse voluit, nec conditionibus, Præscriptionem impediens, annumeravit. Is enim solus, qui totum terrarum orbem litibus distentum videre cuperet, hujusmodi media in apricum protulit, religioni sibi haudquaquam ducens, Præscriptionem impium inventum, & veram iniquitatem, contra ac omnis Sapientium chorus sentit, appellare, cuja nihil refert, rerum dominia perpetuò incerta esse, eique lacrymas exprimi, qui rem bona potissimum fide comparatam præscripto à Legibus tempore possedit, ut per tot annorum spatium nunquam cogitanti, sibi sibi in illam esse, hepar moveat. Enimverò si ignorantiae vicem tantoperè dolere deberemus, nec centenaria præscriptio admittenda foret, cum pro hac eadem non minus imaginationes, & ideæ æquitatis, vel Justitiæ militent.

Hic jam rerum ordo postulat, ut & de Fideicommissis, ac censibus pauca differamus. Si Doctores nostros audimus, nulla contra illos Præscriptio datur: summum aliqui eorum concedunt, à centenaria duos hosce formidolosos Encelados affligi posse, ita, ut si quis fundum quinquaginta, sexaginta, & plures annos bonâ fide possedit, instrumento fideicommissi, vel præcedentis census

sus in lucem emergente, illo cedere, for-
 tēque censūs solvere oporteat; ad fru-
 ctus enim quod attinet, moderatio adhibita
 est. Sed in quibus antiquorum vel hodie-
 norum Monarcharum, aut Principum Edi-
 ctis, ac Legibus amplissima hæc Censuum,
 & Fideicommissorum privilegia reperire li-
 cet, ut Præscriptio, & Præscriptio longē
 minor, quam debitis requisitis instructam
 videas, in illa nullam habere vim vel possit,
 vel debeat? Certē Præscriptione, à Legi-
 bus cūm Canonicis, tum Civilibus confir-
 mata, tantūm contra illum utimur, qui
 probare potest, rem per longum, aut lon-
 gissimum temporis spatium, & bona fide,
 ab aliis possessam, ex justo quodam titulo
 sibi deberi. Si Leges ac Principes, qui
 easdem stabilivēre, revereri, atque suspi-
 cere velimus, jus suum in ejusmodi rem
 afferenti per Leges minimē prodesse debet,
 quōd instrumenta, vel testamentarias ta-
 bulas proferat, rationem comprobantes,
 eandem tanquam juri suo detractam repe-
 tendi, simul atque contra exceptionem
 Præscriptionis, illas chartas suas pessum-
 dantis, agit. Ecceur rancido Testamento,
 è quo Fideicommissum oritur, tanta vis
 insit, ut Possessorem prorsus omninō illis
 decisivis armis exuat; quibus eum Lex ipsa
 instruit? Iniquitas est, ad id fideicommis-
 sum

sum vocatum, re sua spoliare velle. Sed hæc iniquitas, si ita appellitare placet, in quacunque, ut diximus, Præscriptione verificatur; & tamen Principes, hoc insuperhabito, suam Præscriptioni virtutem subesse cupientes, eandem nequaquam iniquam esse arbitrantur; quia ubi publicum commodum agitur, nulla privatis fit injuria, pollétque Princeps, ut aliàs memoravimus, potestate, omnia fideicommissa sine ulla religione abrogandi; eaque propter credi potest, eundem in comparatione probè fundatarum Præscriptionum etiam illis, quemadmodum aliis justis dominii titulis, robur suum ademisse.

Quod dein ad *census* attinet, haud dif-
fiteor, nullum eos inter, & fideicommissa intercedere differentiam, ac dissimilitudinem. Hæc enim ab aliis possessa, semper jure sibi vindicare potest, ad illa juridico more vocatus, ita, ut ea tempore, quod certum lex signaverat, non repetens sibi ipsi obsit, quia contra illum Præscriptio prætendi potest. Cùm autem Proprietarius Censûs sortem repetere nequeat, videtur, silentium eidem haud fraudi esse posse. Solùm quantum *ad fructus* sibi officere potest, si longo, vel longissimo tempore eosdem exigere neglexerit. Nihilominus ubi
appa

apparet, quadraginta, quinquaginta, vel sexaginta annis neminem unquam fructus census petiisse, neminem eos solvisse, bonamque fidem in eo concurrere, qui censu gravatus est; omnibus votis expetendum foret, ut docti æquè ac partium immunes, publicique commodi amantes Jurisperiti examinent, quam ob causam Præscriptio etiam contra sortem principalem locum non habeat. Cencius, qui præ aliis hoc argumentum magno emolumento pertractavit, Quæst. CXVII. cum pluribus Auctoribus censet, censum præscribi posse, eo potissimum nomine, quòd, cum census nihil aliud sit, quàm Jus reale percipiendi annuam pensionem, hoc Jus quadraginta annorum spatio Præscriptioni obnoxium est, dummodò ne mala fides illi remoram faciat. Dicit fortassis non nemo: Si sors peti non potest, per regulam juris Præscriptio contra eum non datur, qui creditum exigere, atque jura sua exercere nequit. Verùm huic repono: Si vera sors peti nequit, fructus certè annui peti, & contra morosos debitores, qui diem ex die ducunt, hypotheca adhiberi potest. Jam si Censualista longissimo tempore nec pensiones annuas exigit, nec Jus suum, nec actiones, quæ ipsi competunt, exercet, per non usum hujus Juris ad Usucapionem,

&c.

& Præscriptionem aditum aperit, quæ ex mente Doctorum, vim habet, Servitutes, Hypothecas, & alia realia Jura, è quorum numero etiam census est, extinguendi. Ad hæc si triginta aut quadraginta, multoque magis si quinquaginta aut sexaginta annis nec Censuarius fructus solvit, nec Censualista eosdem sibi solvi petiit, tam fortis inde Præsumptio nascitur, censum esse redemptum, vel extinctum, ut, si jus suum in censum asserens tam diuturni silentii, convincentes rationes non adferat; quales forent absentia, incendia, & alia id genus mala, minimè audiri mereatur: siquidem sine ejusmodi argumentis credi haud potest, quemquam creditorum suorum exactionem, ac jurium suorum usum tantoperè esse neglecturum. Præscriptionem æquè ad castigandos negligentes introductam esse, Doctores unanimi calculo adfirmant. Usus dein, & experientia nos docet, secundùm hodiernorum doctrinas in Censuarios, qui amplius sexaginta annorum curriculo pensiones non solverunt, quòd instrumenta extinctorum censuum palàm facta sunt, sententias esse prolatas. Jam sine ejusmodi etiam instrumentis sola paulò ante dicta Præsumptio ad excludendam actionem, elapso tam longo temporis intervallo foundationem censûs in
medi

medium adferentis ; vim legitimæ excep-
tionis , & argumenti habere debet. Quòd
siquis diceret , etiam negligentiam , in non
conservandis extinctorum censuum instru-
mentis admissam , poenâ quoque dignam
esse ; respondebimus , non eandem inter
utramque partem esse conditionem , qui
enim nomina exigere debet , de more
in id animum intendere solet , ut rationes
suas recenti memoria teneat , sibi que satis-
fiat ; qui verò æs alienum dissolvit , nego-
tiumque composuit , haud amplius animo
agitat ; & , siquid ego judico , excusari
potest , si instrumenta vel illi , vel hæredi-
bus quodam fortunæ ludibrio diminuantur ,
aut penitus pereant. Præterea in id genus
casibus ad extinctionem Censûs proban-
dam Instrumento haud opus est , per *L.*
longi temporis possessione munitis , Instru-
mentorum amissio nihil juris aufert. Cod. de
Præscript. long. temp. sed sufficit , siquis
Præscriptionem adferat , ut pro vera sorte
satisfecisse censeatur. Quòd deinde in
præscribente *bona fides* concurrere debeat ,
omniò ex æquitate esse creditur ; quemad-
modum secundum Legem Canonicam et-
iam par est , ut *mala fides* Præscriptionem
evertat , & destruat , ut hoc pacto pecca-
tum devitetur. Verùm isthæc mala fides

S

in

Muratori de Jurisprudencia Novis.

in nullo præsumitur, sed eandem oppo-
 nenti, atque asserenti onus probandi in-
 cumbit. Nec ad eam probandam dubia,
 suspiciones, ac præsumptiones sufficiunt;
 sed vera argumenta, atque solidæ proba-
 tiones requiruntur. Quòd si quis etiam in
 primo Usurpatore malam fidem demon-
 stre, hunc defectum sine injuria in Usur-
 patoris hæredem nequaquam transfundere
 potest, dum etiam in eo vera, atque ex-
 pressa malæ fidei, rem illam in ipsum trans-
 ferentis, scientia probetur. Præsumptio
 naturalis hæredem satis superque defendit;
 eaque propter à justo aberrant, quotquot
 illum tanquam callidum veteratorem, ho-
 minemque nequam sine veris argumentis
 condemnare volunt; & si primus Præscri-
 ptionem inchoare nequit, eandem hic al-
 ter non modò inchoare, sed & complere
 potest, quamdiu in hunc nullum
 urgens argumentum pug-
 nat.

CAPUT

CAPUT XVI.

De Creditorum Con- cursu.

MAteriam hanc oppidò impeditam, ac intricatam esse nemo inficias iverit, adeò, ut non immeritò Franciscus Salgado, qui eandem *ex professo*, deditaque operâ, pertractavit, hunc Libro suo titulum præposuerit: *Labyrinthus Creditorum*. In ejusmodi occasione non solum Creditores contra debitorem vivum, aut mortuum, sed etiam ipsi inter se acerrimè decertant. Et hîc grandem quoque discordiam, & pugnam inter Civitatum Statuta, inter populorum consuetudines, ac Doctorum opiniones videas. Observemus, quæso, quid æquum, quidve sit iniquum. Instituto hoc genus concursu & naturali, & civili rationi summè consentaneum esse videtur, ut inter Creditores præferatur, bona, quæ mancipi sunt, repetens; qualia esse censentur immobilia in dotem data, vel etiam fidelicommissa subjecta, si debitor è vivorum

S a

con-

contubernio emigraverit: sin; eorum usus-
 fructus, dum ille hac luce fruatur, Cre-
 ditoribus competit. Easdem primas non
 solum venditori, qui hypothecam, vel jus
 dominii in rem venditam sibi reservavit, dum
 integrum ejusdem pretium solvatur; sed
 etiam illi dare oportet, qui rem in manus
 debitoris deposuit, vel eandem sibi furto
 ablatam esse probat. Exploratum habemus,
Rei vindicationi majorem subesse virtutem,
 quam cæteris omnibus actionibus persona-
 libus, & hypothecariis; omnique dubio
 vacat, Creditoribus è bonis Debitoris, &
 non alterius satisfaciendum esse. Humanitas
 quoque, & christiana charitas vult, ut
 impensæ, in ægrotantis debitoris medica-
 menta, atque exsequias factæ, solvantur.
 Nihilominus ex æquitate esse creditur, ut
 Liberi, vel uxor aut Parentes illius defun-
 cti, qui creditoribus decoxit, ex bonis pro-
 priis ea omnia, quæ ad exsequiarum pom-
 pam spectant, si ipsi eandem volunt, sol-
 vant; nec id onus Creditoribus, quos in-
 ter fortassis etiam profligatæ fortunæ gen-
 tem reperias, quæ ante debitoris obitum
 bonorum jacturam incurrit, imponendum
 esse existimo: Quamquam dein fieri ne-
 queat, optandum tamen foret, ut ejusdem
 farinæ decoctores, ad aliorum terrorem,
 atque in pœnam iniquitatis suæ, post fata
 sine

ſine omni celebriſſimate ac pompa, quemadmodum Proletarii, ac mendicantis fortunæ homines ſolent, terræ mandarentur. Videndum porro eſſet, an etiam famulos, ac domesticos defuncti ex non ſoluto manupretio præferre oporteat, quod nonnulli, opinionem ſuam pro dictatoria, quam uſurpant, poteſtate inſtar Legum haberi cupientes, aſſerere minimè dubitant. Sed res hæc in quæſtionem vocatur: fieri enim vix poteſt, ut creditum eorum tam expeditum, certum, & liquidum ſit, ſicut inſtrumenta exhibentium, quos ejuſmodi opinio poſtponit. Hoc autem conſeſſo, multò magis eos quoque præferendos eſſe cenſeo, qui Debitori victum & veſtitum præbuere, quod tamen in Foro nequaquam approbatum reperio. Jure dein optimo Leges in concurſu illum omnibus potiorem habent, qui pecuniam, vel materiam inſtaurandis, & reficiendis domibus, navibus, aliisque rebus Debitoris aptam ſuppeditavit, quæ poſtmodò ad ſolvendos Creditores facere debent.

Legibus quoque æquiffimo jure cautum eſt, ut in Concurſu Inſtrumenta exhibentes Chirographariis præferantur, cum certa incertis prævalere debeant; id autem Leges liquidum, & certum eſſe exiſtimant,

quod Tabellionis fide confirmatum est, dum privata monumenta anticipationibus, & aliis fraudibus, ac technis obnoxia sunt. Similiter expressam aut tacitam hypothecam in Debitoris bona habentes iis anteponuntur, qui ejusmodi instructi non sunt: sed hac super re non paucas controversias, & sententias in Libris reperias. Siquidem, si quis chartam tribus bonæ opinionis testimoniis cum expressa hypotheca firmatam habeat, Socinus aliique adfirmant, hanc, cum sit prior tempore, publico Instrumento anteferendam esse, aliis idipsum negantibus. Dein acriter controversitur, an tacita hypotheca cum expressa sit comparanda; an specialis generalem superet, & sic de aliis. Pluribus me non diffundam, dixisse contentus, me haud scire, an æquitati consentaneum sit, vel an è Republica faciat, diversis aliis Creditorum speciebus, quas Rodriguez in *Tract. de Concurso, & privilegiis Creditorum*, Salgado, Carpzovius, Acoſta, Berlichius, aliique referunt, tot tantaque privilegia concedere. Profectò haud ex æquitate esse videtur, omnes, quotquot expressâ hypothecâ sunt instructi, antepone re velle; certumque est, quòd multæ Provinciæ talem privilegiorum profusionem non admittant, quæ solum privati Doctores, pro re
nata

nata non raro aſſentatores, concedere.

Jam pervelim, ut eruditus Lector diligentius mecum excutiat, an Juſtitiaẽ regu-
 lulis conſentaneum ſit, ut Fiſtus, & ſe-
 quioris ſexũs dotes hinc immunes eſſe cen-
 ſeantur. Speſtat, haud diffiteor, ad Jus
 Gentium (Jus & Legibus Civilibus, &
 Statutariis fortius ac Superius) ut pacta
 conventa, inter cives bonã fide in pactio-
 nibus per Leges approbatis ſtabilita, ſanctè
 ſerventur. Hanc veritatem ipſe Juſtinia-
 nus, qui eandem ab Ulpiano *l. Juris Gen-
 tium ff. de Pactis* mutuatus eſt, agnovit.
 Et ſanè humanæ ſocietatis plurimùm inter-
 eſt, hæc pacta conventa ſarta tecta, ut
 ajunt, ſervari; nec Principes ea penitùs
 reſcindendi, vel pro libidine ſua violandi
 ſecundùm *L. digna vox C. de Legibus* au-
 thoritatem poteſtatémque ſibi attribuunt,
 dummodò potentiffimum argumentum non
 interveniat, quale foret publicum commo-
 dum, vera, & non ficta, atque juſta alte-
 rius voluntatis interpretatio, quòd in pa-
 ctionibus obligare noluerit, quemadmodùm
 ex donatione colligere licet, quæ ſuperve-
 nientibus Filiis deſtruitur. Jam Cives quot
 diebus licita, & legitima pacta inter ſe in-
 eunt, atque ſtipulatione expreſſam hypo-

thecam, id est, tam forte, & efficax jus in illorum bona ac fortunas acquirunt, ut illa bona ipsis oppignorentur, ipsique primo Possessori, vel eorum Emptori, his etiam invitis, illa auferre possint. Jam quis potentem adeò sive utilitatis, sive publicæ necessitatis rationem in medium adferet, ob quam contractus, & pactiones à Jure Gentium æquè ac Civili probatas rescindere, atque obligationes à debitoribus, vel venditoribus convenienter Legibus in bona sua impositas, & Sacramenti fide confirmatas deludere licitum sit, ita quidem ut illis, tametsi tempore prioribus, tacitam, vel expressam Dotium, & Fiscii hypothecam præferre oporteat? Certè nemo unus, si rem candidâ, & accuratâ mentis trutinâ examinaverit. Si quis fortè diceret, in publicum commodum redundare, ut mulierum dotes conserventur, nec pereant; is equidem rem diceret, cujus tamen in præsentî casu nulla habenda esset ratio: siquidem id ipsum de Jureconsultis, Medicis, aliisque litteratis Viris, de Negotiatoribus, Militibus, Opificibus & Rusticis dici posset, Reipublicæ etiam magnoperè interest, ut his facultates, ac fortunæ serventur, nec eripiantur. Quòd si in Reipublicæ commodum vergit, ut Dotes salvæ ac illæsæ maneant; non utile duntaxat, sed etiam necessaria-

cessarium est, ut cuique jus suum sartum
 lectum servetur; nec ulla ratione permit-
 tendum est, ut posterior ereptum eat, quæ
 prior circumspeditione, & prudentiâ suâ
 cum Legum approbatione acquisivit. Hæc
 sunt prima Justitiæ, humanæque societatis
 principia. Et quemadmodum iniquum, ac
 impium foret, alteri prædium suum per
 vim rapere, idque mulieri eo consilio dare,
 ut ne sit indotata: ita summè injustum, ac
 improbum esset, aliis jura sua, Privilegia,
 ac primas, legitimâ stipulatione obtentas,
 priusquam Dotes formatæ essent, auferre
 velle. Auferre, inquam, bona, quæ con-
 sideratâ rerum veritate non amplius debi-
 toris erant, ubi Dosei soluta fuit, sed pro-
 rum Creditorum, qui expressis suis hypo-
 thecis illa absorbuerant. Maximè verò quia
 aliis mulieribus, ac tenuioris fortunæ fami-
 liis, quæ tamen meliore jure sibi ea vindi-
 carent, grave damnum infligi posset, si Do-
 tes essent præferendæ: adhæc non nescimus,
 Dotium confessiones non paucis fraudibus
 obnoxias esse; & si immunes forent, ma-
 ritis ansa præberetur, priores suos Credi-
 tores circumveniendi, id est, iisdem no-
 cendi. Quare tametsi ingens Jurisperito-
 rum agmen apud Merlinum *de Pignoribus*
 Lib. III. Tit. III. Quæst. 66. & 67. & apud
 Berlichium P. I. *Conclus.* LXV. atque in aliis

Libris in arenam descendat, Dotésque eti-
 am illi, qui credita sua priore expressâ hy-
 pothecâ munit, præferat, asserens, Im-
 peratorem Justinianum id apertè statuisse:
 nihilominùs cum mox dictis Scriptoribus
 alia innumerabilis ferè Jurisconsultorum
 (de his impræsentiarum meminisse superva-
 caneum existimo) turba pugnat, qui Do-
 tibus ejusmodi Privilegium negantes, Ju-
 stiniani Leges, alio longè modo interpretan-
 tur. Antonius Faber, qui communi ab
 omnibus ore ævi sui Papinianus audiebat,
 ubi Lib. VII. *Conjectur.* Cap. XVI. & Lib.
 VIII. Cap. XI. mentem, ac sententiam
 Justiniani mulieribus favere credidit, post
 haud multò Lib. VIII. sui Codicis Tit. VIII.
 Desin. XVI. *Privilegium hoc apertissimè ini-
 quum* vocat, addens alio etiam in loco, *Ju-
 stinianum plus æquo mulieribus favere vo-
 luisse; ejusque constitutiones novas & cor-
 rectorias non semel à juris & æquitatis ra-
 tione dissentire.* Id quod & alii animadver-
 terunt, eòquòd celeberrimus Imperator, ea
 tempestate sequioris sexûs blanditiis, atque
 formæ gratiâ captus, in transversum actus
 esset. Reapse plurima, fortassis etiam
 omnia, Italiæ Tribunalia tale privilegium
 Dotibus mulierum contra eum negant, qui
 expressâ anteriore hypothecâ gaudet; huic
 pariter sententiæ Theologi Morales subscrip-
 sere,

ſere, quos inter præ aliis Caſtopalao
Tract. XXXII. Diſput. I. Punct. XVIII.
videatur,

Nec Fiſcus meliorem obtendere ratio-
nem poteſt. Quòd ille aliis Creditoribus,
etiam expreſſâ hypothecâ munitis, præfer-
ri petat, ubi de publicis tributis, penſio-
nibus, gabellis, & contributionibus etiam
extraordinariis agitur, aliis Creditoribus id
in grave damnum haud cedit, ſi modò Fiſ-
cus hoc privilegiò debitâ moderatione uta-
tur. Cum in ſingulos annos tributa ſol-
vere oporteat, dummodò Principum Pur-
purati ea, ſaltem duorum annorum ſpatio,
exigant, quemadmodum pro officii ſui ra-
tione facere tenentur, ſumma crediti Fiſ-
calis aliorum Creditorum negotia nunquam
perturbabit. Quòd ſi Fiſcus, debitoribus
gratiam facturus, vel officium præſtiturus,
aut negligentia ſua plurium annorum cur-
riculo tributa exigere diſtulerit, & poſthac
cõniventiam, vel incuriam ſuam in præ-
cedentium Creditorum damnum vertere
voluerit, aure eidem nequaquam præben-
dæ erunt. Maximè verò ex quo inclytos
Juriconſultos videas, qui nullam Fiſco
prærogativam concedunt, probantque,
nullam etiam eidem concedendam eſſe, ut
in Additament. ad Rodriguez de Concurſu

Et Privilegiis Creditorum. P. I. Art. II. num. XIX. In aliis deinde pactis & Fiscum Contractibus rationi prorsus omnino repugnaret, si tacitæ vel expressæ hypothecæ ejusdem Fiscum tanta vis ac virtus tribueretur, ut expressam priorum Creditorum hypothecam everteret. Judicant perspicaces, & summi consilii Viri, etiam Fiscum Juri communi insistere debere, ut Pellegrinus de Jure Fiscum Lib. VI. Tit. I. & II. Merlinus de Pignoribus Lib. III. Tit. III. Quæst. LXXXVII. & Berlichius Conclus. LXV. num. CXIX. demonstrârunt, longum Auctorum, eidem sententiæ subscribentium, Catalogum referentes. Verùm fortassis Italia nullum Tribunal habet, quod tam amplam Fisco prærogativam tribuat. Non mihi latet, quas Leges nonnulli in Fiscum gratiam citent, quantumque ab aliis ejusdem privilegia commendentur, quæ, si Francisco Lucano in Tract. de Jure Fiscum, qui Tomo XII. Tractatus Tractatum habetur, fides adhibenda, minimùm ad centum supra quadraginta excurrunt. Temperare mihi haud possum, quin exclamem: *O Adulatores iniquum genus!* Ecastor vellent isti, ut potentia rationis locò haberetur. At si bonorum Principum est, pro sua, qua polent, Auctoritate ac potestate impedire, ut nullus alteri injuriam, vel damnum inferat;

rat; quis credet, eodẽ ſibi fas eſſe exiſtimare, quod in aliis damnant, & ſuppli-
 ciis coërcent? Nolunt certè Principes Chri-
 ſtianõrum ſacris imbuti duobus Imperato-
 ribus tenebris gentilitatis oppreſſis, Trajano
 nempe & Marco Aurelio, concedere, qui-
 bus mos in Judiciis nunquam Fiſco favere.
 Quare Plinius junior de priore dicere non
 dubitavit: *Quæ præcipuè tua gloria eſt,*
ſæpe vincitur Fiſcus, cujus mala cauſa nun-
quam eſt, niſi ſub Principe bono.

Creditorès nunc audiamus, viſum, an
 cum Juſtitia conjunctum ſit, eodẽm adi-
 gere, ut bona, ac fortunas Debitoris in
 æſtimationem accipiant. Notiſſima omni-
 bus eſt Authentica *hoc niſi debitor C. de ſo-*
lutionibus, qua Juſtinianus ſtatuit, ut,
 Debitorẽ aurum, aut pecuniam numerata-
 tam non habente, Creditoribus res ejus
 addicantur. Id ipſum fermè Lex Julia
 priùs ſanxerat, quæ non minùs laudum
 præconiis, quàm chriſtiana manſuetudine,
 ac Caritate digna eſt, ut ne ære alieno
 preſſi, dum eorum fortunæ ac facultates
 Creditoribus cedunt, in Jugurthæ Tullia-
 no, aut Albâ Perſei, aut alio carcere ſine
 ullo Creditorum commodo marceſcant.
 Eapropter plurimi Legum Interpretes una-
 nimi conſenſu aſſerunt, nullo factõ discrimi-
 mine,

mine, quòd cuilibet Creditorum res Debitoris in solutum dandæ sint; quin & addunt, ejuscemodi privilegio renunciari nequaquam posse. Quamquam hoc minimè agam, ut pias christianæ Charitatis artes, & inventa reprobem; nihilominus duo hominum genera observanda esse censeo. Primum eorum est, qui non suâ culpâ, sed vel temporum injuriâ, vel aliis fortuitis calamitatibus æs alienum contrahunt, quin eidem solvendi sint. Alterum illorum, qui vel per pecuniarum effusionem, vel per luxum, vel luxuriam, aut alia vitia in magnum æs alienum incidunt, & suâs, & aliorum facultates genjaliter dissipando, ac degulando; & tamen non nesciant, eos solvendo haud esse, tamen cum hac incauta gente negotiantur, & hac ratione aliorum fortunæ placidissimè devorantur. Nemo sanè inficias iverit, priores dignissimos esse, qui non modò quemlibet ad misericordiam adducant, sed etiam meritò Legum immunitate, ac indulgentiâ gaudeant. Quod autem ad posteriores tricongios Afortos attinget, quodnam grave discrimen hos veteratores inter, & Autolycos alienarum rerum, aut pecuniarum fures intercedit? Pontifex Maximus S. Pius V. ac Jus Civile statuerunt, ut in eos tanquam in fures gravissimis pænis animadvertatur. Nec fas est,
ut

ut hæ facultatum voragineſ uſlo Legum privilegio gaudeant, ne & aliis, id genus fraudes, ac delicta committendi, alas, animoſque addant. Videndum porro, an æquum ſit, ut iis, quòd à nobili avorum ſerie trahant ſanguinem, alimenta ſervare oporteat. At genere illuſtres eſſe deſiêre, ſimul atque præſtigiis, & clandestinis conſiliis operam dederunt: eccur hi Apiciſ etiam Creditorum impenſis pollucibiliter fatientur, ac adjiciali ſaginâ farciantur? Cardinalis de Luca nec Clericos, nec Sacerdotes hujus privilegii participes eſſe vult, cùm priores veſtem exuendo victum ſibi comparare queant; poſterioribus verò pecunia, quam Sacris operantes colligunt, ſufficere debeat.

Oportet dein Debitores, quibus etiam à rerum creditarum ſolutione ſemper quidpiam reſtat, ab illis diſtinguere, qui tantopetè alieno ære obruti ſunt, ut ne quidem omnium bonorum ceſſione cunéta vulnera ſua perſanare poſſint. Quod ad primos attinet, profuſiſſimam non modò indulgentiam, ſed ſummam etiam iniquitatem eſſe cenſeo, eodem ad bonorum ceſſionem admittere, quin pacta conventa, cum Creditoribus ſuis ſancita, ſanctè, & ex aſſe ſervare cogantur, obligando etiam
hos,

hos, ut vel inviti, & cum gravi jacturâ illorum facultates in æstimationem accipiant. Nec opus est, ut litterali Legum sensui tam anxie, Judaicæ gentis in morem, insistatur, sed Legislatorum, quos ab omni cupiditate remotissimos juxta ac summis ingenii ornamentis præditos fuisse credere oportet, mens cum primis consideranda venit. Verùm eorum mens nunquam esse potest, ejuscemodi privilegium concedere, quo Debitorum cum Creditorum damno emolumentum capiant. Quòd bonorum cessio concedatur, ut hoc pacto carceris molestia devitetur, bene habet; minime tamen illi concedenda videtur, qui partem bonorum cedere, alterâ sibi retentâ, sicque pacta præsentis pecuniâ solvendi deludere cupit. Si cum æquitate minime congruit, ut Creditor, quemadmodum Doctores unanimi consensu apud Calvinum Lib. CXI. Cap. CCXXXI. de *Æquitate* asserunt, cum Debitoris detrimento lucrum reportet, quamob causam non etiam reprobetur, quòd Debitor cum Creditorum suorum damno lucrum quærat? Natura & ratio correlativorum est eadem. Illis igitur duntaxat personas ad bonorum cessionem admittendas esse arbitror, quarum inopiâ vexantur, id est, quarum facultates Creditoribus non sufficiant, ut post supremam

nam Põntificis Curiam, aliásque Scana-
 rolius *de Viſit. Carcerat.* Lib. CXI. §. IX.
 poſteris ſcriptum reliquit. Suffragante
 eodem Galvino Lib. CXI. Cap. CCLXIII.
 Creditores Mediolani per novas Conſtitu-
 tiones bona Debitoris, *juſto priùs pretio*
æſtimata, in æſtimationem accipere vi
 obſtringuntur: hoc autem inſuperhabito
 Senatus Mediolanenſis nonnunquam ab
 hac Lege diſcedit, Debitorum adſtringens,
 ut numeratâ pecuniâ ſolvant, *quando ſci-*
licet Debitor eſt dives, contra Creditor pau-
per, atque in aliis etiam caſibus. Id genus
 deciſiones meritò equidem eximiâ ab omni-
 bus laude ornantur; nihilominùs magna me-
 ejus rei tenet admiratio, quòd pecuniarum
 Creditores non in omnibus caſibus ab onere,
 Debitoris facultates in æſtimationem accipi-
 endi, eximantur, ubi huic alia bona ſu-
 perfunt, & is venditis ſuis facultatibus
 promptâ pecuniâ ſolvendo eſt. Innocentem
 poenâ adficere, atque damnare velle, ut
 ne detrimentum, imò utilitatem is capiat,
 qui jure optime id damni accipere debebat,
 quòd ſub idem tempus pactiones & bonâ
 fide initas, & ſacramenti religione firma-
 tas, & à Legibus approbatas reſcidit, at-
 que arbitrio ſuo modum alterius rebus ſta-
 tuit, veſtrâ pace rem abſurdam, ac Edi-

T

Etum

Muratori de Jurisprudencia Navis.

Etiam Æquitati contrarium dixerit. Creditor sanè nunquam in eam cogitationem incidit, ut in illa pactione, quam confàrat, fortunas, & ne quidem Debitoris emeret, sed ut præsentì ære sibi satisfiat; quo ergò jure Creditor cogetur, ut invitus Debitoris facultates adipiscatur? Debitor potest, & debet illa prædia, ac villas periculo suo vendere; siquidem par est, ut damnum, si quod ex venditione emergeret, in eum redundet, qui non solum sacramenti religione ad solvendum numeratâ pecuniâ sese adstrinxit, sed etiam fidem dictis servare potest: nequaquam autem fas esse censeo, ut is damnum faciat, qui nihil aliud requirit, nisi quod per antecedentem legitimam pactionem ei de jure competit.

Quod dein ad alios Debitores attinet, qui omnibus bonis suis eo maxime nomine cedunt, ut inter Creditores dividantur, & quibus omni ære alieno, vel parte ejusdem dissolutâ nihil de patrimonio, quo cesserunt, superest; attento animo observandum est, quòd factâ mox dictâ cessione, & instituto Creditorum concursu, Creditores non amplius in Debitorem pugnent; sed acris inter ipsos Creditores pugna oriatur, quolibet illorum nullum non movente

mōvente lapidem, partem earum fortuna-
rum ut pro crediti ſui portione alteri præ-
ripiat. Debitor jam carceris ſqualorem ſub-
terfugit; jam Legum indulgentiâ uſus eſt;
nec ampliùs juſ ſuum in illa bona, quibus
ceſſit, aſſerere, nec alio gaudere privilegio
poſteſt; ſed tantùm bona illa, in quæ nul-
lum juſ obtinet, qui iisdem ceſſerat, à
Creditoribus in contentionem vocantur.
Jam quæro, an Creditores poſteriores quo-
dam privilegio gaudeant, ut per ſententi-
am ac Decretum Judicis priores ad accipi-
endam in Creditorum ſuorum æſtimatio-
nem congruentem facultatum partem co-
gere poſſint, tametiſi ii ipſi ſint Creditores
numeratæ pecuniæ, quemadmodùm ple-
rumquæ in Cenſibus, & non rarò in Do-
tibus fieri ſolet?

Haud ex æquitate futurum reperias, ut
hi tales eodem modo habeantur, ſi modò,
apud quos Juſtitia valet, id animo ſecum
perpendant; ſiquidem pecuniarum Credi-
tores diverſi, & in ſubpoſito aliis tempore
priores ſunt. Eapropter Juſtitia in ejus-
modi caſibus poſtulat, ut prior tempore ſit
etiam prior jure: prior autem jure poſte-
rioribus Creditoribus non tantùm in ordine,
ſed etiam in modo ſolutionis ſecundùm pa-
cta, quibus ille antè in ea bona, quàm alii

cum communi Debitore contraxerant, Jus acquisivit, præferendus est. At primis etiam fortunas non accipientibus, subsequentes Creditores damno adficiuntur: fieri id posse haud diffiteor; eamque ob rem querelarum, ac lamentorum tempestas, in quam hi fortassis prorumpent, in iniquum Debitorem, qui eos luserat, meritò deserviet; minimè verò in præcedentes Creditores, qui præsentis ære sibi satisfieri jure optimo petierunt, eo prorsus modo, quo eorum querelæ ac lamentationes contra primos, qui fortè suis creditis omne Debitoris patrimonium absorbuissent, quin vel minimum quid iis reliquum esset, iniquæ forent. Non est eadem inter eos conditio, qui diversis temporibus & ex intervallo cum aliquo contrahunt, omnesque ejusdem facultates sibi oppignorari curant: qui enim prius pactione aliquam sibi obstringunt, tale jus in Debitoris bona acquirunt, ut omnium subsequantium Creditorum actiones, & postulationes, siquæ adferrentur, excludere possint. Quare quotquot hæc aliorum jura & compendia eo potissimum capite turbare vellent, quòd hypothecariis tempore posterioribus aliàs incommodum importandum esset, æquitatis fines transirent. Ex quo consequitur, quòd, cum quædam Regiones ac Provin-

ciæ

ciz reperiantur, quæ omnes Creditores æquales esse cupiant, tam primos, quàm secundos, & tertios, sine ullo discrimine ac delectu, ad accipiendas in æſtimationem fortunas obligando, ejusmodi Lex introducta fuerit, aliis Juſtitiz Legibus (hoc pace veſtrâ dixerim) non diligenter examinatis. Legislator, ni vehementer jocantis ſomnii ludos mihi obſci puto, caritate & miſericordiâ ſe abripi paſſus eſt, ut, quoad ejus fieri poteſt, cuilibet Creditori pars quædam bonorum Debitoris obveniat. Verùm in animum revocare oportebat, quòd in civilibus Judiciis, ubi quivis actionum & exceptionum ſuarum periculum facit, Jus ſuum deſenſurus, vel obtenturus, Judex juri dicundo præſectus inprimis ipſi Juſtitiæ ſatisfacere debeat; nec eam caritatis ergò offendere, aut deſerere liceat. Quæ caritas Judiciis foret, ſi partem patrimonii Debitoris, quod totum primis Creditoribus adjudicandum eſſet, ſeparare vellet, etiam poſteriores Creditores voti ſui damnaturus? Judex Chriſtianus ſi ſtipem erogare vult, ex rebus, quæ mancipi ſunt, non verò alienis eam conferat.

Hæc à me eo conſilio dicta fuiſſe ſciatis velim, quòd mihi incommoda, quibus Creditores ſubjecti ſunt, ubi fortunas in

æstimationem accipere coguntur, minime lateant; incommoda mehercule consideratione dignissima, si æquâ Justitiæ trutinâ ponderantur: nam ut silentio præteream, quòd numerata pecunia plerumque pluri æstimeretur, quàm prædia ac fundi, Creditor non raro, vel invitus fundos accipere debet, qui vel ob distantiam, vel ob ingenium loci, vel ob alias id genus rationes sæpe numero eidem plus detrimenti, quàm commodi adferunt. Sed fortuna, aiant, à rerum peritis *justo pretio* æstimate, atque Judicis Decreto approbata dari solent. Justum scilicet pretium, quod nec ipsi æstimatores pro ejusmodi re penderent. Justum pretium censetur, quod plerumque nullus statuit, ubi illi fundi prædionis voci subjiciuntur. Quamquàm illud pretium, metaphysicè, & absque suis adjunctis, seu circumstantiis consideratum, justum appellari possit; injustissimum tamen postmodò esse deprehendas, ubi circumstantias cum qualitatibus fundi, ac personarum, quibus fortasse rem procul distitam, inutilem, gravibusque oneribus obnoxiam obtrudere per vim contendunt, consideraveris. At Justitia nequaquam metaphysicis abstractionibus nititur, nec in nudis nominibus, sed in eo maxime consistit: ut cuique suum verè, & non fictè tribuat. Quàm longè autem

ab

ab hoc chimæricum illud *juſtum pretium* abſit, quo Creditori numeratæ pecuniæ ſatisfit, eundem ad accipiendas facultates adſtringendo, in cauſis forenſibus exercitati facili negotio comprehendent, meliusque id Judicem intellecturum eſſe judico, ſi etiam ipſi hac prorsus ratione alia Tribunalia ſatisfacerent, ac par pari referrent. Demus igitur, ejuſmodi *juſtum pretium* Creditori pecuniarum magnum imprimere vulnus, pretium ſemper cum injuſtitia conjunctum erit, quia injuriâ afficietur, cui ex legitima ſtipulatione ac pacto tota æriſ ſumma, & non fundus, qui eidem permiſſus tantò minoris pretii erit, ſolvendus fuerat. Majorem autem ejuſ generis Creditoribus adhibere ſolet moleſtiam, quòd, dum nemo eſt, qui prædia, ac fundos ab haſta quærat, fundus (ſive bona ſint, quæ ſolo continentur, ſive domus) dividatur, ejuſdemque partes à Judice Creditoribus aſſignentur, ita quidem, ut ſi ille fundus, qui totus ac integer exempli cauſa mille Philippeis æſtimabatur, diviſus dein venderetur, Creditor tertiam deſtinati ſibi pretii partem, vel adhuc plus perditum ireret. Et en! quàm ſapienter Doctores noſtri aliorum juribus conſulant, manipulo Creditorum facto, quemlibet eorum ad accipiendas in æſtimationem facultates adſtrin-

gentes, nulla habita ejus ratione, atque delectu, qui non tantum ob prioritatem, sed etiam qualitatem crediti sui melius habere jus putatur. Nec defuere, qui pecuniarum Creditoribus pecuniam solverent, eos tamen obligando, ut tertia, vel quarta crediti sui parte cederent. Nemo sane id quoque iniquum esse inficiabitur, cum, quod uni debetur, auferre, alterique dare velint, qui illud cum alterius dispendio sibi jure Vendicare nequit. Si primi Creditores, dicta dico, etiam omnem Debitoris assem absorberent, possentne secundum jus fasque vel sola uncia eo consilio detrahi, ut & posteriori Creditori quid obveniret? Ne ego haud putem, novam, & ab omni hominum memoriâ inauditam Falcidiam in subsequendum Creditorum, vel ipsius Debitoris gratiam esse excogitandam.

Erunt fortassis, qui Authenticam *hoc nisi debitor C. de Solutionibus*, & aliam de *Fidejussoribus §. quod autem* tradant, & inculcent. Sed Justinianus nec de bonorum cessione, nec de Creditoribus in Concursu inter se contendentibus, multoque minus de Jure & Actione Censualistarum in Debitoris bona loquitur; cum census consignativos extrema primum Secula invenerunt.

runt. Ad illas Authenticas hodierni Pragmatici hæc additamenta fecere, easdem pro arbitrato, & caularum ſuarum neceſſitate interpretantes, & amplificantes. Eaque propter additamenta, & interpretationes Bartoli, Baldi, Salgadi, ac Cenci neutiquam Leges exiſtimandæ ſunt, cum & eas jubendi poteſtate, quæ non niſi penes Principes eſt, deſtituantur, & ratio ſententias illorum ſuperare debeat: ſiquidem prudentium Principum opinio, ac mens eſt (& ſic ſapientes Legum Interpretes intelligant oportet) ut privilegia, & beneficia, quæ à Jure Communi recedunt, & alteri damnum infligunt, Jus acquiſitum tertii tollendo, & pactiones juſtè firmatas reſcindendo, quemadmodum Jurisprudentiæ Doctores pleno agmine docent, non concedantur, vel ſaltem non amplificentur. Jam Privilegium, facultatibus facta nomina diluendi, Debitori conceſſum, qui non vitio, aut culpâ ſuâ præſenti ære ſolvendo haud eſt, Principum, infelicem illum è Creditorum aſperitate erepturorum, gratia, chriſtianiæ Caritati optimè conveniens, & fuit, & etiandum eſt. Hanc autem in paulò ante memorata Authentica: *boc niſi Debitor*, fuiſſe Juſtiniani ſententiam, Jurisperiti paſſim aſſerunt, & ex *L. 1. C. qui bonis cedere poſſunt* etiam intelligere licet.

T ſ

At

At Cessionem præterea in Debitōris commodum vertere velle, an non idem esset, ac Debitori plus, quam par est, favere, è diverso in Creditores pœnam indignis modis statuere? Æratus tantum æris in promptu habens, quo omnibus secundum pacta conventa ex asse satisfacere possit, omnia jura divina humanaque perverteret, si minus, quàm tenetur, solvere vellet.

Multò dein magis advertendum est, quòd in Concursu, quo de præcipuè jam nobis sermo, posito semper, Debitori, factâ bonorum cessione, nihil eorum reliquum esse, non amplius de misericordia ipsi Debitori impertienda, nec de alio privilegio eidem concedendo agatur. In hoc rerum statu (dicta repeto) Creditores non jam cum Debitore, quem gratia Principis ex eorum manibus eripuerat, sed inter se ipsos contendunt; nec Justinianus mox dictis Authenticis aliquam in eos contulit benevolentiam; nec unquam putavit, posteriores Creditores cum anterioribus, Pactis, & hypothecis melioribus instructis, ejusdem esse conditionis. Non ignoro, Justinianum in memorata Authentica de *Fidejussoribus* §. quod autem in hæc verba scripsisse: *Quæcumque quidem meliora sunt, dentur Creditori: quæ verò deteriora, apud Debitorem*

torem post debiti solutionem manere finan-
tur. Quibus verbis etiam Debitorem ad
 dandas in solutionem facultates admittit;
 si illi quoque, aere alieno dissoluto, pars
 restat. Verum nimiam istam Justiniani in-
 dulgentiam Tribunalia æquitatis studiosa
 detestantur, iis tantum bonorum cessionem
 concedentia, qui sunt pauperes, id est,
 qui, quod omnibus satisfacere nequeant,
 in præsentissimum carceris discrimen vo-
 cantur. Insignis ille Imperator sæpenume-
 rò in Authenticis Jus Commune corrigere
 voluit, sed ejusmodi correctionibus, quæ
 cum Justitia minimè consentiunt; eaque
 propter multæ illarum in tot tantisque Sta-
 tutis, ac in quotidiano Fori usu vel peni-
 tæ sunt reprobata, vel certè arctioribus
 limitibus circumscripta. Novarius ipse in
 Tract. *de in solutum bonorum datione* vim
 virtutemque Authenticæ altâ voce prædi-
 cans, *Quest. XXVI.* tamen fatetur, *mi-*
nimè competere privilegium Dationis in so-
lutum Creditori posteriori in majore quan-
titate, ita, ut possit cogere Creditorem an-
teriorem in minore summa ad recipiendum
justo pretio bona Debitoris. Quanto magis
 ergo concedere debebat, Creditoribus po-
 sterioribus minimè fas esse, anteriorem
 Creditorem Censûs, aut Dotis in nume-
 rata pecunia consistentis, cogere?

Quod

Quod autem ad Censum attinet, sane vehementer miror, quod nonnulli velint, ut paulò ante dicta authentica etiam contra illos obrineat, Censualistas ad accipiendas in estimationem facultates Censuarii adstringendo. Quo pacto in hanc rem Justinianum producant, qui nullam Censuum cognitionem habuit? Ex adverso S. Pius V. eorundem probè gnarus, satis apertè statuit, ut Censum præsentis ære emanent, & retrovendantur. Cui morem gerere oportet? Nec opus est, ut Carolus Antonius de Luca in observationibus ad Decis. LXXXII. Vincentij de Franchis dicat, *Debitorem, quando obligat rem, semper censeri obligare illud plus, quod excedit post primam obligationem: unde S. C. providet, quod Creditor anterior procuret venditionem; aliis procedetur ad adjudicationem.* At si Creditor Censuum non inveniret, qui ob pretium plerumque nimis magnum fortunas mercari vellet; ubi gentium illa Lex, quæ eum ad accipiendam illarum adjudicationem alliget? Is numeratam pecuniam accipere stipulatus est, & hoc etiam S. Pius litteris Pontificiis sanxit. Nihil aliud ergò in subsequendum Creditorum gratiam obligatum, ac oppignorum esse debet, præterquam quod redempto ipsis pecuniis censu supererit. Egregiè enim verò Doctores docent,

docent, quaſitum anterioris Creditoris juſ
 minimè à poſteriore Debitoris factò deteri-
 us reddi, aut labefactari poſſe, *L. Debi-*
torum C. de Pactis, ut alias Leges, & Au-
 ctoreſ taceam, quos *Olea de Cels. Jur. Tit.*
 II. Quaſt. III. num. 1. refert. Verùm ſi De-
 bitor reſ ſuas dilapidare, atque æſ alienum
 conflare, ſicque Creditoribus decoquere
 non deſiſtat, concurſum prorogaturus;
 omnibus cognitum, atque perſpectum eſt,
 quòd, ubi anteriores Creditoribus ad acci-
 piendas in æſtimationem facultateſ, quæ
 non rarò ne media quidem debitæ ipſiſ pe-
 cuniæ parſ erunt, adſtringuntur, amplif-
 ſimus Debitori campuſ aperiatur, poſte-
 rioribus factiſ juſ anteriorum Creditorum
 deterius reddendi, quòd æquitatiſ, juſti-
 tiæque ſtudioſo nequaquam æquo animo
 ferendum eſſe cenſeo.

Eam ob rem Legiſlatoreſ, quæ co-
 rum prudentia eſt, volunt, ut hypothecæ,
 & pactioneſ anterioriſ priùſ ſanctè ſerven-
 tur, eadẽ Juſtiæ menſurâ dein ſubſe-
 quentibus ſubvenienteſ. *L. ſiquiſ major C.*
de Transactionibus infamiã notabatur, qui
adverſuſ pactuſ, interpoſito jurejurando fir-
 mata, etiam *ſupplicando Principibuſ* venire
 volebat. Ubinam locorum eoſ nunc repe-
 rias, qui pactioneſ anterioriſ Creditoriſ
 Cenſuſ

Censûs rescindere cupiant, officium in posteriores Creditores conlaturi? Nec isti injuriâ læduntur, nec de illo Censualista prudenter conqueri possunt, si plagam à fortuna accipiant; sed querelas suas vel in debitorem exonerent, vel culpam in seipsum, vel in sinistram suam fatum conferant oportet, quòd cum eo parùm consideratè pactionem fecerint, qui magnitudine æris alieni oppressus, grillatorio gradu ad incertitas properabat. Jam hæc, & id genus aliæ rationes viris sapientiâ præstantibus ansam præbuere, in diversas ut abirent sententias. Sunt, qui Creditorem Censûs ad accipiendas in æstimationem facultates haudquam cogendum, sed fundum censuum cuidam Creditorum adjudicandum esse putent, qui se arbitrato suo liberare censu poterit, eundem præsentire, seu traditione pretii extinguendo. Alii contrà neminem ad accipiendas cum gravi suo detrimento, ac incommodo fortunas cogendum esse, sed eas plus offerenti vendendas, vel Creditoribus adjudicandas existimant, qui easdem etiam minore, quàm rerum peritii constituerint, pretio emant. Et hæc ultima sententia cum æquitate maximè conjuncta esse videtur, cum præcipuè de Creditoribus Censuum agatur, quibus etiam tot facultates applicari possunt, ut probabili-

habilitet cenſuum fructus reddant. Verſum cum æquum haud ſit, ut Cenſualiſta ex ejuſmodi adjudicatione utilitatem capiat, antiquis Legibus cautum eſt, ut Creditoribus ſubſequentibus, vel Debitori *Jus offerendi* reſervetur, id eſt, ut intra præſinitum temporis ſpatium: aſſignatum Creditori Cenſus fundum redimere poſſint, qui ſortem, vel fructus crediti ſui jure ſibi vendicare nequit. Et hanc ipſam Regulam Eminent, Cardinalis de Luca de *Cenſ. Diſc. XXI.* in Concurſibus, quod ad Creditores Cenſuum attinet, obſervandam eſſe cenſet, Hac quoque ratione Authentica *hoc niſi C. de ſolutionibus* intelligenda venit, ut facultates etiam Cenſualiſtæ aſſignentur, ſed ſine ſuo incommodo, & ita quidem aſſignentur, ut alii Creditores eaſdem fortunas vel redimendi, vel vendendi, pretiumque in Cenſu ſtatutum ſolvendi facultatem habeant.

Verum hæc dixiſſe nondum ſufficiat. Ut magis intelligatur, quam illæ Leges, vel Statuta non conveniant, quæ etiam Creditores Cenſuum, aut Dotium ad ſolvendum præſenti ære cogunt, eos perinde ac alios vel poſteriores habendo; graviffimum vulnus, in memoriam revocare oportet, quod Reipublicæ, ac humanæ ſocietati

tati imprimatur, dum mortalium prudentia turbatur, quin & ejusdem usus extinguitur; quod non modo nunquam ferendum, sed etiam ingens vitium, ac iniquitas foret.

Antonius Faber, Jureconsultus, si quis alius in Italia, singulari prudentia, & summis ingenii ornamentis præditus *de Errorib. Pragmat. Decis. XXV. Cap. I.* dicebat, Principi nequaquam fas esse, prorogare Emptori præfinitum publico instrumento tempus emtum fundum retrovendendi, cum id Reipublicæ esset incommodaturum. *Nec facile, inquit, reperientur. qui velint emere sub hac Lege, pactoque retrovendendi, si jus ita constituatur, ut conditionis, quæ suum certumque tempus habuit, ex conventionem paciscentium, tempora præscripta ex solo Principis rescripto prorogari possint, inscio, adeoque invito emptore, qui non nisi sub ea conditione obligatum se voluit ad retrovendendum. Quenam enim commerciorum, & pactorum fides posthac erit, si quæ inter contrabentes justè placuerunt, iis ignorantibus, & invitis, pro Principis arbitrio immutentur? At quantum magis id dici poterit, si Legislatores mox dictos Creditores Censûs, aut Dotium pecuniarum, tamen antelores, ad accipien-*
das

das *in ſolutum* fortunas cum gravi eorum diſpendio adſtringere vellent? Hac ratione pactioes reſcinderent, ac homines in tantam perturbationem conjicerent, ut, quid in id genus pactioibus, inter mortales cæterà frequentiffimis, ſequantur, penitus ignorent. Fingamus animo, quemdam rebus omnibus exploratis, & cum æquiſſima rationis lance æſtimatis, cenſum duorum millium Philippeum ab eo acquirere, qui viginti millia in fundis liberis, & ære alieno non obrutis habet; vel filię dotem quinque millium Philippeum illi dare, qui triginta millia, nec debitis, nec hypotheſis, aut fideiſſimis obnoxia, habet: hunc profectò prudenter agere nemo unus inficiabitur. At non æquè prudenter facere cenſetur, qui alteri pecuniam credit, quem fundos quidem, ac prædia poſſidere, ſed & in ære alieno eſſe, ac labem fortunarum ſuarum pati non nescit. In hoc rerum ſtatu ſi primos juxta ac ſecundos Creditores perinde habere vellemus, & hos, & illos obligantes, ut facultatibus cum inſigni ſuâ jacturâ contenti ſint; ad quid prudentia in confiſcendis pactioibus faceret? Pejus adhuc foret, ſi nonnulli in Concurſibus Dotes, ac Fiſcum præferre cuperent, quod,

U

quem-

Muratori de Jurisprudentiâ Navis.

quemadmodum aliàs diximus, viri prudentiâ perspicui ùt plurimùm explodunt, ac reprobant. Eapropter si Regio quædam foret, in qua Creditorum concursus ita statuti sint, ut Leges non minùs prudentiæ, quàm justitiæ in humana societate evertantur; usus ac consuetudines suas meliùs ponderet, atque corrigat.

Tacitus denique præterire nullo modo possum, quòd, si quis Creditorum donationem sibi à communi Debitore factam causari auderet, reservando, donec donans hac luce fruatur, sibi usumfructum, prioritate hujus actûs subsequentes Creditores exclusurus, vel iis incommodaturus; aures eidem negandæ sint. Lex superior publici commodi, bonique populorum regiminis, quæ, quidquid ad imponendum gentibus facit, detestatur, atque abominatur, hinc Legem civilem superet oportet. Ejusmodi donationes jure larvas donationis dicas, cùm, quæ donans dat, tantùm logi sint, réque donatâ frui, ac dominari pergat: nemo autem est, qui ignoret, iniquum esse, ut hæc verba, secretò plerumque cum Tabulario conlata, & Reipublicæ ignota, vim habeant, ubi fortissima adest conjectura,

rem

rem callido animo donatam eſſe, ad te-
xendos ſub vinea dolos, & ad eam in
gratiam parentis vel amici vindicandam,
& pecunias ab aliis, qui perſonam illam
adhuc copioſam credunt, & vident,
eliciendas, ut omnibus dein ſabam cu-
dat, ludumque adornet. Certè Legum
Scriptores nunquam ejus ſententiæ eſſe
potuère, ut Conſtitutiones, ac Edi-
cta ſua fraudum paſcua ſint, viamque ad fu-
randum aliis muniant; ſed ut duntaxat
veritatis, & Juſtitiæ nutritrices, atque
omnium technarum adverſariæ exiſtimen-
tur. Oportebat illum reapse vel donatæ
rei traditione donare, eademque priva-
tum coram aliis apparere; vel minimùm
nulla nomina facere: aliàs enim ipſe
ejusdem actus Legum abusus in proximi
perniciem credendus eſt.

Quod tandem ad Cenſuum fructus,
vel alia legitima credita, non exacta,
attinet, nulla Creditorum habenda eſſet
ratio, niſi per quinque, vel decem an-
nos, ſi non probaretur, eos neceſſariam
induſtriam, & nervos adtuliffe, ut etiam
per majora tempora ipſis ſatiſfiat; ſalvo
ſemper eorum jure reliqua conſequendi,
ubi aliis Creditoribus hypothecariis ſors ſua
ſoluta eſt. Si negligentes fuerint, culpam

U. 2

ſibi

sibi attribuant; non enim decet, ut eorum negligentia posterioribus in detrimentum cedat.

CAPUT XVII.

De Fideicommissis, Majoratibus, Primigenituris, ac Substitutionibus.

Insanam mortalium superbiam recognoscendo haud aliâ re opus esse arbitror, quam ut varias testamentorum tabulas, quæ singulis diebus instituuntur, lectitando volvat. His Testatores non res suas duntaxat heredi relinquunt, sed etiam volunt, ut eadem conserventur, ac in aliorum manus veniant, substituendo in primi heredis locum alias determinatas personas, sive posteros, ac nepotes, sive agnatos, &

& cognatos, five etiam extraneos, pro suo quisque affectu, iis quoque constitutis conditionibus, ut, quotquot heredes, instituti sunt, usumfructum potius, quàm verum & liberum earum rerum dominium habeant. Insanam mortalium superbiam voco, à Deo ea Lege creatorum, ut in paucos annos vitam producant, iisque bonis ac facultatibus fruantur, quas vel fortunâ duce, vel propriâ industriâ consecuti sunt: illi autem non tantùm quoad vivunt, sed etiam ut diem extremum clausere, plurimos annos eisdem dominari cupiunt. Dein risui habentur, si de exigui momenti facultatibus agitur, vel si ejusmodi dispositionem in se-ros posteros, ac ventura Secula, vel omninò *in infinitum* transferre volunt, ut nonnullæ testamentariæ sonant tabulæ. Dictum fuit optimè, hominem esse superbum animal. En! quî ille etiam à morte, ubi corpus jam terræ redditum, in annorum myriades mandata dare. Verùm detonabunt bellorum tempestates; pestilentia grassabuntur; Principes gratiam Legis facient; perspicacia Jurisperitorum varia artes excogitabit; harum facultatum possessores putidos regent dolos, & aliæ id genus pestes nascentur, maximè verò mors veniet, ridiculas ejus dispositiones ever-
sura, qui, dum hujus stabit machina mun-

di, si fieri posset, imperium suum. extendere desiderat.

Ex una parte nemo diffitebitur, nullum esse fundamentum, si fructum, in unam veram Rempublicam juxta ac privatas familias redundantem, consideramus, institutionem harum, ut ita dicam, progressivarum hereditatum laudabilem vocandi. Hoc modo Nobilitas ab exitio liberatur, in quadam fortunarum Attalicos census, à Majoribus cumulos, dissipandi libertate privata est, eorum conservatione principalis omnium judicio nobilitatis nervus servatur. Illustri genere satum, sed ad mendicitatem detrusum, lampyridem dixeris, cujus posterior pars parum quidem lucis, sed lucis fatuæ habet, puerorum duntaxat ac infantium lusus. Ad hæc Asotorum dementiæ, ac Pupillorum necessitati maturè consulitur: amor in parentes, gratusque in amicos animus aperitur; & si id in vivis haud factum est, saltem post fata demonstratur. Eaque propter tametsi nomen Majoratum, & Primigenitarum apud veteres Romanos non audias, & ne Fideicommissa quidem in hodierna notione per plura Secula more recepta fuerint: illâ tamen etiam tempestate Substitutiones usu vigeant, quæ nihil aliud sunt, nisi eadem res sub diverso nomine,

nōmine, quemadmodū & aliæ suprà memoratæ dispositiones, & hereditatum vincula. Protectò absque tam sapienti mediō fuisset, tantæ Cere tot jam Secula in hunc diem pulcherrimè fumosæ de suo statu, ac splendore fuissent deturbatæ. Plura porrò in Fideicommissorum commendationem dicturus, pro suo id arbitrato faciat.

Interea ex altera parte incommoda horum humanorum inventorum, quæ nos sūt salutaria, ita laudibus ferenda existimavimus, in apicem proferamus. Ex quo hæc in Italiâ in immensum adèd serpsent, ut paucos videas, qui vel tenuè prædium à se possessum sine Substitutionis, aut Fideicommissi vinculo in heredes transferant; magnum sanè vulnus Reipublicæ est impressum, eo maximè nomine, quòd contractus emendi, & vendendi, census fundandi, oppignorandi, & id genus in incerto versentur. Videmus non rarò rancidas chartas, testamentorūque tabulas in lucem conspectūque hominum emergere, quæ ex illusorum Emptorum manibus fundos ac prædia eripiunt. Nec omnia animo prospici, nec omnibus provideri potest, maximè si de Familiis agitur, quæ per veteres avorum ceras genus suum altè repetunt. Nec post varias publicationes, ac Judicis de-

312 *De Fideicommissis, Majoratibus,*

eretô ab hasta quæsiuisse juvat. Eten! horrida dein tempestas tot Creditores premit, Debitoribus, vel saltem eorum Filiis, opposito Fideicommissorum scuto, rem vindicantibus. Quot Artifices, quot mercatores turpiter delusi, ac circumventi sint, manifestè experiundo comperimus. Secundò ingentes lamentationes, ac confusiones in Familiis oriuntur, quas non rarè Fideicommissum parit, in quo etiam legitima comprehenditur: Et hoc Fideicommissum in unam solam personam, & in solos masculos restrictum est, ita, ut nec Fratribus, nec Filiabus, nec Sororibus, aut cognatis &c. ad contrahendum matrimonium quidpiam superfit. Si domus in varias angustias deducuntur, calamitatibus, ac malis vexantur, Fideicommissum violare non licet. Haud mihi latèt, quòd in nonnullis Regionibus Principes justis de causis, & nonnunquam etiam sine ejusmodi rationibus solvere Legibus soleant, quia supremæ eorundem voluntati sic volupe est, id quod nemo eis prohibuerit. At in aliis Regionibus id genus immunitates à Lege haud facilè reperias; & si quidem conceduntur, tantùm Fideicommissa ascendentalia, & non transversa spectant. Tertio velleviter Forum lustretis, & observetis velim, quid pertractetur, quid in quæstionem vocetur.

Vide-

Videbitis, maximam partem de Substitutione, de Fideicommissio, de Majoratu, aut Primigenitura agi, atque disputari. Hæc Advocatis, Procuratoribus, Tabellionibus, ac Judicibus plùs còmodi, quàm cætera omnia adferunt, eoquòd ob Successiones, & testamentorum tabulas, suoapte ingenio impeditas, ac turbatas, vel quas Jurisperitorum perspicacia turbidas, confusàsque reddere laborat, sæpiùs, quàm ob alia negotia, lites ex litibus feruntur. Nec est dubitandi locus, quin, extirpatis tot hereditatum clausulis ac vinculis, Tribunalibus ingens càusarum vis, & sua Jureconsultis merces multùm minuenda foret.

Jam aliorum ingenio, & conjecturæ committo, an in majus Reipublicæ commodum redundet, si Fideicommissorum usus retinetur, vel si tanquam humanæ societati perniciosus abrogatur, utpote à quo tanta mala fluunt, tótque lites, suffragante Pellegrino atque Fusario, nascuntur; cùm certum, exploratùmque sit, in Principis potestate positum esse, ea ob rationes, quas hoc loco referre supervacaneum duco, arbitrato suo prohibere. Nec desunt sapientià conspicui homines, qui desiderant, & factu optimum credant, si hoc hu-

U s

manæ

manæ arrogantia inventum, quod totum terrarum orbem litibus, ac sophismatis tantoperè irretire, hominúmque societati summè exitiosum esse constat, funditùs evelleretur. Inter alios Eminentissimus Cardinalis de Luca in suo Doctore Vulgari Lib. X. de Fideicommissis, Cap. I. fatetur, ævo suo *multos insignes Jureconsultos, innumeras ferè Fideicommissorum causas actitantes, usu exercuisse, qui visis, & exercitis tot artibus, & absurdis, quæ inde nascuntur, ab iis in suis dispositionibus plurimùm abhorruerunt.* Hæc verba (nisi nihil ego sentio) satis apertè indicant, quàm ejuscemodi testamentariæ dispositiones, præter alias, quas supra diximus, turbas, ac incommoda, humanam Justitiam ob inexplicabilem aliorum res procantium aviditatem, atque industriam in errores conjicere queant. Verùm, siquidem mundus consuetudines, ac usus suos ad insaniam amat, & hoc problema est, quod, si mille suo calculo laudant, duo vel decem millia damnabunt; præprimis verò, quotquot è Fori controversiis emolumentum capiunt, omnes Fideicommissorum abrogationi semper repugnabunt: Fingamus animo, illa in suo manere vigore, Principibus seriò, quoad fieri potest, elaborandum esset, ut iisdem perniciosis effectibus medeatur. Ut igitur
 tole-

tolerabili quodam modo illis damnum præstetur, qui cum id genus personis ad patrimonem accedunt, quas opibus adfluentes, vel evictioni promittendæ, & solvendo esse existimârunt, sed reipsa ejus commatis non sunt, cum tantum bonorum usufructu fruuntur, quæ ab earum morte ad alias devolvuntur; optandum est, ut Provisio, à Pontifice Maximo Clemente VIII. Romanorum Barõnum commodo excogitata, & ex intervallo ab Urbano VIII. moderata, ubique gentium, ac terrarum introduci possit. Eadem non in variis duntaxat Franciæ, Germaniæ, ac Poloniæ locis obtinet, sed etiam Victor Amadæus Sardinæ Rex, divinâ mente & consilio præditus, eam Lib. V. Tit. II. suarum Constitutionum omnibus Provinciis suis invexit, atque ab omnibus servari voluit, quotquot facultates suas Primigenituris, Majoratibus, ac Fideicommissis ligant: sive ut animi mei sensa clariùs aperiam, statuendum esset, ut, quicumque bona ejusmodi conditionibus obnoxia habere prætexit, desiderans, ut in personas vocatas transeant; vel si etiam vocatæ eas fortunas cum tempore possidere, & ad seros posteros transmittere cupiunt; sex mensium spatio illas speciatim denuntiare, vel earum indicem ab Libellione recognitum, in quo quantitas, situs, ac fi-

nes

nes illarum scribantur, Præfectis, ad id à Principe constituendis, exhibere cogantur. Ad id quoque obligandus foret, quisquis in posterum prædia ac fundos Fideicommissio subjiceret. Secus si hoc genus indicem conficere, vel denunciationem statis diebus facere negligenter, eorum bona à dictis conditionibus libera esse censerentur.

Cùm dein cuivis concessum sit, in publico illo munere, ejusdemque libris exponere, an illa bona Fideicommissio adstricta sint, nec ne; hac ratione cum eo, qui cum amplissima potestate iis fundis fruitur, pactionem constandi periculum faciliori longè negotio devitabunt. Verùm ad hujus medii usum Reipublicæ commodum magis reddendum, omnibus votis expectandum esset, ut ubivis locorum index, & ordo omnium honorum, quæ solo continentur, & vel conditionibus ligata, vel etiam libera sunt, conficeretur. Videas hic & non paucos, qui id improbent, maxime eos, qui varias ob causas gravatè ferrent, si arcana familiarum suarum proderentur. An ergò nulla his humanæ societatis fraudibus medicina adhibeatur, ob quas tot, tantiq̃ e in luctu versantur, & Justitia veteratorum culpâ, ac Principum, tantis

tantis Provinciarum suarum malis, dum possent, mederi nolentium defectu conculcatur?

Aliud non minus laudandum intemperatae Fideicommissorum Libidini frenum in Provinciis suis injecerat Victor Amadæus, Sardiniae Rex, & Allobrogum Dux, Divini ingenii Princeps, quem Litterati omnes, & Boni dignum immortalitate judicaverunt. Prohibuit nempe pro insigni sua prudentia omnibus, quos genus avitum spectabiles non fecerat, vel qui nobile quoddam Feudum non possidebant, ne facultates suas Fideicommissis supponerent, ita, ut & jam facta aboleret. Quod autem ad ipsos Nobiles attinet, statuit, ut ne eorum Fideicommissa vel jam instituta, vel adhuc instituenda quartam generationem transirent, ita, ut ultimus iis facultatibus liberè frueretur, illæque liberæ manerent, nisi & hic eas novo Fideicommissis ad alios transferre vellet. Avenionense Statutum Fideicommissa ultra tertium gradum vetuit, aliis Statutis, quorum ego nullam notionem habeo, idem fortasse præscribentibus. Quid quòd Cardinalis de Luca, Jureconsultorum facilè princeps, & si quis alius sincerus Disc. supra nonagesimum sexto num. tertio & decimo de Fideicommissis, mox dictum

Ave-

Avenionense Statutum *pro meo sensu rationabile, ac ubique introducendum; cum ita cessarent tot lites & inconvenientia, appellat.* Profectò exoptandum esset, ut his quoque limitibus Fideicommissa in aliis Regionibus ac Provinciis circumscriberentur, exigente id publico commodo, ut hoc pacto contrahentes indemnes præstentur, ac immodicus Fideicommissorum, litiúmque usus tollatur. Non nescimus, olim Romanos, si illis placuit, ut eorum bona ab herede ad alium transirent, ab illo petiisse, ut ea huic vel illi relinqueret, illum heredis fidei committendo: unde nomen hereditatum Fideicommissariarum, vel Fideicommissorum natum est. Verùm cum non paucis preces, à Testatoribus factæ, non sine gravibus ad illam hereditatem adspirantium lamentis, ac querelis, animo effluxissent, Imperator Augustus quosdam ad explendum Testatorum desiderium adstringere cæpit; quo dein factum est, ut paulatim stabiliretur, ac preces vim Legis haberent. Propterea autem minimè credendum est, quemadmodum hodierni nostri Leguleii, audito in Institutis, ac Digestis, ubi de Senatus-Consulto Trebelliano sermo est, Fideicommissorum nomine, existimant, illâ tempestate, & ne quidem sub Justiniani ævum Fideicommissa ætatis nostræ obti-

obtinuisse; Ad exactiorem trutinam id revocaturum patebit, *hereditates Fideicommissarias, aut fiduciarias* sub eam tempestatem nequaquam species Substitutionum post heredis fata, sed medium fuisse, rem illis relinquendi, quibus relinquere per Leges minimè licebat. Quid Testator, hanc inhibitionem elusus, id ævi agebat? ab herede suo petebat, ut vel totam hereditatem, vel partem ejusdem huic vel illi personæ relinqueret, id quod ab herede vivo confestim post aditam hereditatem, vel elapso certo temporis intervallo fieri & oportebat, & amabat. Verùm hodie id facere haudquaquam fas est. *Quibus non poterant hereditatem, vel Legata relinquere,* ait Justinianus Lib. II. Tit. XXIII. *Instit. si relinquebant, fideicommittebant eorum, qui cupere ex Testamento poterant hereditatem.*

Age verò, quem fructum ex ejusmodi hereditatibus heredes consequebantur? Superiore ævo planè nullum; imò fortassis etiam ludebantur; & sanè non poterant non conqueri, cùm illi non nisi summum colligerent, re aliis obveniente. Ea propter Vespasiano imperii habenas moderante, Pegasio & Pusione Consulibus, Senatus censuit, ut heredibus Fideicommissariis,

sariis, vel Fiduciariis liceret quantum hereditatis, vocato relinquendæ, partem detrudere, atque sibi retinere. Et hæc est origo celebris Quartæ, quæ hodie *Trebellianica* dicitur, quamquam in Senatusconsulto, regni clavum tenente Nerone, Trebellio Maximo, & Annæo Seneca Consulibus facto, de Quartæ deductione nulla prorsus mentio fiat, Justiniano in Trebellianum transfundente, quod alius circa mox dictam deductionem statuerat. Nemo eruditorum est, qui nesciat, Trebellianicam hac tempestate plerumque heredibus Fideicommissis gravatis esse concessam. Circa hoc observetis velim, hodiernum Trebellianicæ usum propriè non esse antiquis Legibus, sed Jureconsultis extremorum Seculorum in acceptis referendum, quorum insignis scientia eandem ex Senatusconsulto Pegasiano eruit, id genus prærogativam non in omnia duntaxat hodierna Fideicommissa, ab antiquis licet maximè diversa, sed in Substitutiones etiam extendentium; quod Romani Jurisperiti, hæredem, qui aliàs adire hæreditatem, ex qua pullum capiebat fructum, recusare potuisset, præmio, hæud secus quam par erat, quodammodò adfecturi, ne quidem somniârunt. *Adire hæreditatem ob nullum, vel minimum lucrum recusabant, atque ob id*
extin-

extinguebantur Fideicommissa. Date mihi nunc hæreditatem hodiernis Fideicommissis gravatam: quis non videt, hæredem toto vitæ suæ tempore illâ hæreditate frui, atque ejusmodi usufructu ei satisfactum esse? Ratio ergò hic cessat, quæ Veteres ad approbandam in suis Fideicommissis Quartæ deductionem moverat.

Hæc neutiquam eum in finem à me dicta sunt, ut hunc ætatis nostræ usum ac morem, qui non permitti modò, sed etiam præcipi potest, reprobem; verùm ut intelligatur (ignorantiam dicere vereor) libertas, qua Jureconsulti extremorum Seculorum freti Trebellianicam usque adedò extenderunt, dispositio Justiniani ut crederetur, aliis atque aliis disputationibus ex intervallo in apicum prolatis, an hæc filiis in primo gradu, atque extraneis hæredibus prohiberi possit; quasi verò Fideicommissa nostra ipsa veterum essent.

Memoravimus paulò antè, Romanos nullam Fideicommissorum uni vel pluribus, dum in vivorum numero degerent, eoque pacto relictorum, ut in alios deinde transferrentur, habuisse notionem. Multò magis dicere nunc ausim, Longobardos, ac

X

FRAN-

Muratori de Jurisprudentia Navis.

Francos, olim Italiae dominantes, quorum consuetudinibus juxta ac Legibus Italorum Tribunalia multo tempore maximam habere reverentiam, à faciendis Fideicommissis semper procul abfuisse. Videantur mox dictae illorum Leges; examinentur membranae, quae ultimas eorum voluntates nobis exhibent; nec nomen, nec substantiam Fideicommissorum in iisdem reperias. Quamquam dein Romanorum Leges Seculo XII. resuscitatae vastissimas subtilitatibus, cautelis, ac Jurisperitorum inventis viam aperuerint, & Fideicommissa, ut hodie mos fert, fieri ceperint, antiquas Leges in hanc rem detorquendo: nihilominus ea non nisi raro, & ab illis duntaxat fiebant, quos & genus avitum, & fortunarum attatici census commendarent. Et ad annum à puerpera Virgine millesimum supra sexcentissimum paucis plerumque circumscripta fuere gradibus. Maxime verò post annum millesimum sexcentissimum Fideicommissa conferto velut agmine instar torrentis cujusdam violenti irrupere ceperant. Siquidem non modò illustri genere sati, sed obscuro etiam loco nati exiguis rebus suis in seros annos, ac ventura Secula dominari voluerunt, & etiamdum volunt, ita, ut nimis frequentes hodie audias hæreditates, in plures generationes transferendas. Nobili sanguine

sanguine ortos, opibusque adfluentes justis de causis id facere posse autumo. Inter alia propius fidem est, abundantiam Familiarum, honestatisque amorem, insuperhabitis hoc genus conditionibus, esse prohibitorium, ut ne Fratibus malè sit prospectum, néve Filia, ac Sorores sint indotatae. Verùm quod ad plebeios, & è trivio homines, quibus res angusta domi, spectat; quì variorum Liberos, ac Parentum necessitatibus consulendum, ubi omnes fortunæ penes unum sunt? quì temporum injuriæ providendum, ubi vix necessaria ad vivendum suppetunt? Ad Principem nempe, ut Legis gratiam faciat, confugient. Eccur igitur seris posteris Leges imponere cupimus, si consilia atque determinationes nostras rectè & obliquè, per fas & nefas tam facilè mutari, abolerique videmus? Eapropter ut mox dictæ Provisiones, in Pedemontio stabilitæ, eximilis sunt ornandæ præconiis, ita optandum est, ut per omnes Italiae Provincias dilatentur, ac diffundantur, ita quidem, ut si hæc gravis procella, tamque vastus litium campus ex humana societate penitùs eliminari nequeat, minimùm minuat. Haud me fugit, hanc Symphoniam ab eo, qui è Fori proventibus vivit, minimè probatum, sed iniquo animo latum iri, si mundus hac in re emendaretur, cum plurimis ita fieri haud parùm

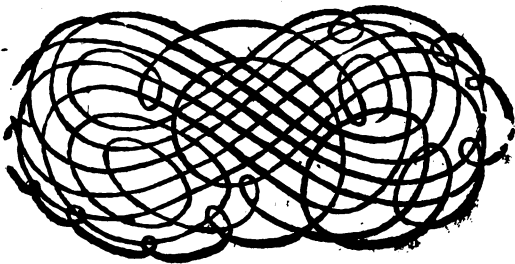
prosit: Substitutiones enim & Fideicommissa ditissimum ac fructuosissimum Advocatorum, Procuratorum, Tribunaliumque agrum esse aliàs diximus. Ad hanc rem confirmandam facit, quod Guido Pancirolus de Baldo refert, eidem nempe solis Substitutionum Litibus quindecim aureorum millia accrevisse. Verùm omnes, quotquot publici commodi sunt studiosi, & maximè Principes, qui quadam ingenii abundantia præstantes præsentibus, atque futuris Politicis malis salutare adferre manus seriò cogitant, labores haud exantlabunt, animadvertentes, dicta à me hætenùs de Fideicommissorum excessu, à bonis principiis ortum ducere; idque eò magis, quòd alia Statuta videas, quæ eorundem continuationem per plures gradus prohibeant.

In iis dein Provinciis, in quibus Fideicommissa ascendentalia, deficientibus bonis liberis, ad restitutionem Dotium obligantur, & Fideicommissa ad dissolvendum æs alienum, justis de causis contractum, facile eximuntur; ejusmodi consuetudines laudandæ, ac retinendæ sunt, tanquam pars illius potissimum, quod contra stultam mortalium voluntatem contingeret, volentium, ut res post fata quoque, dum iis deminari amplius nequeunt, in potestate, ac
mode-

moderatione sua versentur; quæ causa fuit, cur nonnulli singulari prudentiâ Viri Fideicommissa, tanquam naturæ Legibus contraria, haudquaquam permittenda esse existimârint. Finem capiti huic impositurus dicere minimè dubito, quòd, si maximo beneficio Societatem hominum devincturus esset, quisquis eosdem ad denunciandas constitutis in hanc rem Judicibus fortunas suas, Fideicommissis obnoxias, adstringeret, non minùs Reipublicæ universæ utilitatem aucturus esset, si idem de hypothecis, quæ tot etiam fraudes, ac lites pariant, statueret, cùm contrahentes, dum nesciunt, nec scire possunt, quibus præcedentibus conditionibus bona ac facultates implicatæ sint, pactiones faciant, quæ denique in eorum detrimentum, atque perniciem cedunt. Erit fortasse, qui dicat, hoc pacto Rempublicam nimis oneribus opprimendam esse; verùm huic extèmplò respondebimus, facilius nihil esse, cùm vel quemdam constituere sufficiat, qui ex Instrumentis rerum gestarum Tabulario (Archivum vocant) exhibitis hypothecas saltem superventuras colligat. Nec dicas, hac ratione plurimorum facta non sine illorum detrimento pervulganda esse: nam quamdiu arcanum illorum operari serviat, ut eodem,

dem, si res tulerit, in aliorum incommodum uti possint? Cui tanta animi vis non est, ut aliis imponat, ei haud gravatè ferendum est, si antecedentes suæ pactiones, obligationes, ac conditiones Statùs sui non nesciantur; imò si earum conscius est, fide conscientiae suæ easdem pro re nata protrahere tenetur. Lucem duntaxat odit, qui vel malè agit, vel malè agere cupit: & sanè potiozem publici commodi, quàm privati habendam esse rationem nemo unus negaverit. Videas etiam Regionem quamdam, in qua omnia incolarum bona, quæ solo continentur, denunciata sunt. Ad hæc publicus Codex est, in quem Creditores, quibus ita placet, credita sua referri curant. Qui primus id fecerit, in concursibus prioritate hypothecæ gaudet, & sic alii ex ordine, ita quidem, ut pactionem cum alio conflaturus, priùs Codices illos consulere, & quæ ejus sint facultates, quod æs alienum habeat, cognoscere, atque hoc pacto securum se reddere valeat. Omnia hæc media ut laudibus ferenda, ita ad defendendos à fraudibus, technis, ac mala malorum hominum, veteratorumque fide populos plurimum conferunt, eaque propter dignissima, ut & in alias Regiones, in quibus necdum vigent,

vigent , infundantur , in superhabitis
eo potissimum sine in tenebris ambulare
volentium gerris , ut consilia , ac com-
pendia sua ingeniosâ dissimulatione ve-
lantes , iis dein , qui omnem in ipsorum
vestibus auro illulis , ac instructissimis
tabernis rationem posue-
rant , stropham te-
xant.

X 4 CAPUT

CAPUT XVIII.

An in agitandis Civilibus juxta ac Criminalibus causis Græcorum & Latinorum, vel Hodiernorum ratio sit præferenda?

Quisquis vel primis, quod ajunt, labris eruditionem gustavit, satis exploratum habet, antiquis Græcis atque Latinis, quotiescunque causæ Civiles, vel Criminales agebantur, in more positum fuisse, ut Patroni utriusque partis rationes, Clientibus suis favorabiles, coram Judicibus exponerent. Hanc ob causam opus erat, ut Juvenes, ad eam exercitationem aptos sese reddituri, à primis incunabulis studio Legum, quæ id ævi pauciores erant, quàm quæ controversiis disceptandis ac dijudicandis satis essent, operam navarent; totum verò animum, omnemque curam Eloquentiæ accommodarent.

darent. Inde successu temporis usus declamationum super argumentis seu fictis, seu veris fluxit, quæ in Ludis summâ, quæ poterant, dicendi gravitate & copiâ in utramque partem pertractabantur. Nec Juvenes duntaxat, sed etiam veterani ac annosî Oratores in domibus suis, aut Amicorum conventibus, acutis conceptisque ingeniosè sententiis declamabant, & in his fictis certaminibus id pondus verborum assequebantur, quod subinde in veris exserere oportebat. Profectò supervacaneum esse arbitror, ut hoc loco id referam, quod olim hac in re ipse Oratorum Latinorum facilè Princeps Cicero, Julius Cæsar, Seneca Rhetor, Quintilianus (si tamen declamationes, quæ in hanc horam exstant, ejusdem ingenii partus sunt) aliâque magna nomina præstitere. Habemus nobilissimas eorundem Orationes, verborum & sententiarum floribus conspersas; habemus etiam Suasorias, Declamationes, ac Progymnasmata, omnia privatorum horum certaminum specimina, in quibus incredibilem dexteritatem, singularem perspicaciam, ac magnificum illorum felicissimorum ingeniorum ornatum vehementer admiramur, atque suspicimus. Verùm alia omninò hodierni Fori facies est: siquidem in illo antiquam haud ampliùs eloquentiam

reperias. Sola ibi Jurisprudentia loquitur; hæc sola disputat. Omnis res in contradictoriis, vel allegationibus, ac Consultationibus est, in quibus Attica verborum mundities, & Latium corvo albo peregrinarius, inque ejus vicem immoderata potissimum sermonis barbaries, ac siccitas dominatur, quæ non modò Lectorem nullâ voluptate perfundit, sed summâ etiam, maximè ob immensam penè citationum farraginem, molestiâ adficit. Quid jam de diversa hac agitandarum litium ratione dicamus?

Observandum primò, quòd, auditis tot laudum encomiis, tantisque antiquæ artis Oratoriæ doctrinis, ac visis doctissimorum illorum virorum Orationibus, quarum totum orbem, atque adeò etiam nos heredes fecerunt, nemini in mentem venire debeat, sub eam tempestatem Jurisperitos æquè ac Oratores, ubi causa ad Tribunal delata fuit, continuò in arenam descendisse, atque copiosissimis ornatissimisque Orationibus super ea decertasse: siquidem sub eam etiam ætatem contradictiones obtinebant, quemadmodum hodie mos fert; & hic consuetus Fori usus erat, in quo Patroni Clientum suorum rationes extemporali expositione deductas, Legibus,

bus, Conjecturis, Instrumentis, atque Testimoniis firmabant. Maximum dein Fructum capiebat, qui illarum rationum momenta clariùs, subtiliùs, & compositè magis exponere, atque in aspectum lucèmq; proferre poterat, quin vel adstringeretur, vel moris esset, ut castigatam & elegantissimè scriptam Orationem memoriæ mandaret, eamque in Judicium præsentia graviter diceret. Id ævi ejusmodi Orationes, curis & vigiliis elaboratæ, præcipuè in Græciæ Rebuspublicis, quas ferè totas plebs constituerebat, vel saltem in iis partem habebat, quod & longo tempore in Romana obtinuit, necessariæ erant. Non modò ad Senatum, Prætorum, Decemviros, vel Centumviros, verùm etiam ad plebem, & non rarò de publicis negotiis verba facere oportebat.

At formâ ac facie Regiminis labentibus Seculis mutatâ, hoc genus elucubratissimis Orationibus, quarum multæ in Cicerone, pluresque in Græcis Oratoribus habentur, ubi de Reipublicæ negotiis agitur, haud amplius opus erat. A vero equidem minimè abludivit, fuisse nonnunquam ob privatas quoque causas, sive civiles, sive criminales, Orationes recitatas; verùm id rarò

rarò admodùm, & non nisi in majoris momenti controversiis fieri amabat. Id etiam hodie in regione quadam usu receptum esse videas, ubi Sermones quorundam insignium Patronorum, multis lucubrationibus commentati, atque Atticarum Venerum succo imbuti omnium manibus teruntur. Persuasissimum mihi est, Patronorum Eloquentiæ etiam in extemporalibus Contradictionibus fore locum, si se in consuetudinem darent, super propositis argumentis ex improvise cum efficacia, adhibitis sententiarum, verborumque figuris, cum perspicacia, atque ornatu differendi; à quò quàm longissimè plerumque nostri meri Leguleji absunt, nullà prorsùs Eloquentiæ habitâ ratione, verborum portenta plenis faucibus evomentes.

Certè (fateor, quod res est) justæ nobis causæ sunt, nobiles illos Græcæ, ac Latinæ Eloquentiæ partus summis laudibus exornandi, atque admirandi, si acutissimum, & planè divinum ingenium, singularémque, quam viri Litteratissimi, & dicendi gloriâ præstantes in iis elucubrandis consumsère, industriam animo & cogitatione percurramus. Nihilominùs pace vestra dixerim, id genus excellentem Eloquentiam, qualis illa Veterum fuit, hac ætate

ætate in Tribunalibus non modò non esse necessariam; sed ne quidem voto expetendam: siquidem Oratores illi minimè contenti, se Judicium gratiam pro viribus aucupatos fuisse, partémque adversam phaleratis dictis in summam adduxisse invidiam; tam scitè, tamque vivis coloribus rationes suas vestiebant, adversæ partis è diverso in eam formam transferebant, ut non rarè mentes eorum, qui judicia exercebant, propemodùm è sua sede, & statu dimoverent. Ad hæc nullum non movebant lapidem, ut admotis Eloquentiæ arietibus, ac insidiis Judicum animos ad iram, misericordiam, aliásque ejusmodi commotiones flecterent. Qui alium dicendi genere ad hos animi motus introducendos, quod in arte Oratoria præcipuè requiritur, superabat, in majorem spem veniebat, fore, ut in causis, maximè criminalibus, judicio vincat. Quamobrem illorum Ars Judicibus, ut ne æquum & verum inspicerent, insidias tendebat, ita quidem, ut Athenæus, suffragante Quintiliano Lib. XI. Cap. XVI, religioni sibi haud duxerit, Rhetoricam *fallendi artem* vocare.

Idipsum Aristoteles Lib. I. Cap. I. Rhet. advertens, totâ cogitatione cupiebat, ut malo huic medicina ferretur, in hanc

hanc sententiam scribens: *Non oportet iram, aut invidiam, aut misericordiam impellendo, à recto Judice flectere: ne similes ei simus, qui eam, qua usurus fit, regulam prius inflectit.* Et ubi usum declamationum in Ludis litterariis, ac privatis domibus bene ponderabimus, nil nisi professionem Carneadis, quam sapientissimi quique Romanorum tantoperè averfati sunt, fuisse reperiemus, id est, eandem rem laudandi vel vituperandi, eandem sententiam suadendi aut disuadendi, eandem causam defendendi impugnandive provinciam in se suscipere, ut ad vendendum omnibus, quotquot indigerent, ingenium ac linguam suam in quocunque argumento parati essent. Tantam in hac exercitatione, atque artis Oratoriæ peritia spem locatam habebant, ut nulla esset causa, tametsi afflictâ, ac penè desperata, quam non enthymematum efficaciam, vivacium figurarum vi, sonantiumque verborum pondere meliorem redderent. Quos Græcia olim Sophistas appellavit, tantumque suspexit, ab Latinis Oratoribus parùm, vel nihil omninò differebant. Verùm compertò, eos sophismata cauponari, magnòque studio eniti, ut ingeniosarum & acutarum, quas proferebant, rationum insidiis, atque fraudibus Judices æquè ac Auditores à vera via abducerent, dignitatem, existi-

existimationemque suam, tanquam homines non periculosi duntaxat, sed etiam Republicæ universæ oppidò perniciosi, turpi labe infecerunt. Cornelius Celsus dicere quoque non dubitavit, Oratores minimè id spectasse, ut ardentis furiarum tædas, quibus agitabantur, extinguerent, sed ut victoriam reportarent. Et dum ita differimus, non est consilium nobis, illos cum ingenio acutissimos, tum studio & doctrinâ abundantissimos Oratores Græcos ac Latinos, quos etiam hodie in Operibus eorum summis honoribus colimus, maledico dente carpere, iisdem eos vitiis aspergendo; quamquam mihi haud ignota sint verba Ciceronis in causa Cluentiana, objectas à se Judicibus tenebras gloriantis. Id unum dicere statui, Veterum nempe Eloquentiam securam haud fuisse viam, ut, qui de causis iudicium pronunciabant, cognoscerent, quæ litigantium pars in controversiis æquum bonum haberet. Dixi: *Veterum*; nam cum hodiernæ Eloquentiæ, quæ in sacris tantùm argumentis versatur, finis potissimum sit, virtutes commendare, vitiisque persequi, omni discrimine vacat, eos, qui pro tribunali iudicaturi sedent, ab illa perversum, ac fraudatum iri.

Hoc

Hoc ita constituto, optandum minimè est, ut Eloquentia, & ars Oratoria priscorum Seculorum, velut Intermortua, in vitam denuè revocetur, Foróque restitatur. Nobis vulgaris nostra causas in contradictoriis, atque Auditoriis agendi ratio sufficit, quæ tametsi confundendis, ac perturbandis rebus eapropter haud ex-
 emta sit, Judices saltem non pervertet. Non ampullis & sesquipedalibus verbis, aut subdolo artificiosæ Eloquentiæ lenocinio, sed rationum momentis æquum & verum indagare oportet. Huic alius Fori nostri usus adjungatur, quem ad discernendas solidas ab infirmis, quas causarum Patroni alternis adferunt, allegationes (per me Consulta dicas) sive impressas, sive manu exaratas, & utiliorem, & expeditiorem fateamur necesse est: an porrò iis Veteres usi sint, non adèd in promptu est dicere. Hoc pacto Judex nullo negotio accusationes, & defensiones Actoris & Rei ponderare potest. At si Judex duobus Jureconsultis, qui inter se certant, in contradictoriis aures suas præbet, fieri facilè potest, ut non rarò animo haud adsit, easque res, quas omni ingenii acie contemplari, atque excutere oportebat, malè percipiat. Profectò non defunt, qui, tametsi multa dicunt, nihil dicant, verborum prodigi, & blaterones; vel
 si quid

Quid in rem dicant, gerris logisque in
 perturbationem conjiciant, atque molestiis
 afficiant. Videas alios, qui in id genus
 certaminibus vel per ignorantiam, vel per
 malitiam Auctores, Leges, atque Deci-
 siones adducant, quas, ubi accuratâ men-
 tis trutinâ examinaveris, atque cum texti-
 bus seu verbis contuleris, ad instituti ra-
 tiones, & quæstionem, qua de agitur, nihil
 facere reperies. Quid quòd his certamina-
 bus etiam sophismata, atque paralogismi
 (faxit Deus, ut rarò) immisceantur, quia
 disputantes vel se ipsi fallunt, vel in eo sunt,
 ut se ipsi fallant. Non omnes ita memoriâ
 valent, ut nihil ex illa effluat; nec omnes
 acris adedò ingenii sunt, ut falsas merces,
 quæ in apricum proferuntur, confestim
 discernere queant, cum mens auscultanti-
 um Judicum ad subsequentes Oratorum
 rationes intenta esse debeat. Jam his
 incommodis atque periculis per allegatio-
 num & consultorum à litigantibus producto-
 rum usum optimè consultum est. In su-
 prema Pontificis Curia ejusmodi contradi-
 ctoria minimè recepta sunt, hoc maxime
 nomine, quòd rationes, litteris mandata,
 necessitati meliùs succurrant. Judici, mu-
 nus suum expleturo, ad oppositas rationes
 studiosiùs expendendas, conciliandâsve,
 X atque

Muratori de Jurisprudencia Navis.

atque ad cognoscendum, an adlatæ Leges, Decisiones, Sapientumque Auctoritates bona fide ac opportunè ad quæstionem faciant, nihil tunc quidem deest. Quo facto, controversiam disceptaturo nihil aliud restat, nisi ut ingenio, ac justâ voluntate sus utatur. Fieri nihilominus posset, ut sententiam minùs æquam ferret; verùm id minimè fraudibus, ac dolis, qui ex parte Patronorum intervenerunt, sed minori attentioni, & fortassis etiam occultæ cuidam commotioni, qua Judicis animus occupatus fuerat, tribuendum esse arbitror.

Quod dein ad paulò ante memoratas allegationes, aliâque hodiernorum Italiæ Jurisperitorum Opera attinet, nonnulli tota cogitatione capient, ut stilo dicendique genere uterentur terso magis & castigato. Et sanè videas hodie Theologos, Philosophos, Medicos, aliòsque scientiarum & Artium Doctores, in quorum sermone mira Latii elegantia elucet. Verùm nostris Jureconsultis in hanc horam inculta barbarorum Seculorum barbaries dominatur, quin vel minimum laboris in latinam linguam, aut etiam in vernaculam, qua non rarò utuntur, impendant. Mehercè nemo inficias iverit, ejusmodi ornamentum, quod in Alciati nostri, Cujacii, Fabri, totque

tôtque aliorum Libris, & in eorum maximè scriptis admiramur, qui Jurisprudentiam publicè in Academiis docuère, summis in Foro quæque nostro laudibus extollendum esse, non, quòd linguæ candor in consecutionem finis, quem Jurisperitus sibi proponit, influere valeat; sed quòd sermonis elegantia ac nitor sit, vestis, ut ita dicam, quæ omnibus hominum operibus amœnitatem vel confert, vel auget. Nonnulli Jurisperitorum equidem Grammaticos derident; verùm etiam Grammatici quosdam Jurisperitos risu, quo facilè supersedere possent, excipere haud dubitant. Disputabant olim duo amicorum meorum magnè animi contentione, qua ratione *Littera* scribendum esset: Unus eorum duobus, alius, expuncto altero, uno T. scribendum esse affirmabat. Accidit, ut hac super re dicam exercentibus primi Ordinis Doctor superveniret, qui, auditâ illorum quæstione, sententiam *ex Tribunali* tulit, utrumque fallere, ac *Littera* scribendum esse dictitans; cujus rei confirmandæ gratiâ Eminentissimi Cardinalis de Luca, hoc pacto scribentis, auctoritatem adferebat. Quid, adducto tam classico Auctore, adhuc factò opus? Ausim etiam dicere, è re fore, ut, qui studium ad Leges convertit, in Eloquentia non omninò rudis, &

impertor sit, non ad elucubrandas verborum
 & sententiarum luminibus corruscantes
 Orationes; nec ad componendas vanas
 Chrias, aut juveniles Amplificationes, qui-
 bus & Orator, & Auscultator frustra tem-
 pus perditumeunt. Jurisperito omnis in eo
 industria consumenda est, ut non Leges
 duntaxat probè calleat, eisdemque pro-
 positis quæstionibus commodè aptare sciat;
 verùm etiam ut ad indagandas rerum cau-
 sas, ac rationes, quæ litigantibus vel fa-
 vent, vel nocent, bene ratiocinari, atque
 Testatorum, contrahentiùmque mentem
 sine prorogationibus, sophismatis, ac pa-
 ralogismis honestâ, & naturali conjecturâ
 assequi possit. Ad obtinendam insuper
 causam non parùm confert, ut quis ratio-
 nes, à se inventas, bene ordinet, ac per-
 spicue, citra obscuritatem, cum efficacia,
 verborumque pondere proponat, ita, ut Ju-
 dices eas nullo negotio penetrent, ac
 probent. Quamobrem eâ saltem Eloquen-
 tiâ instructus sit oportet, quæ Legali Ratio-
 cinio vim, virtutemque addere queat. Cæ-
 terùm id minimè ago, ut illos Jurispruden-
 tiæ Tyrones damnem, qui in privatis con-
 ventibus sub Magistri cujusdam disciplina,
 qui multos annos in ejusmodi rebus versa-
 tus est, pro veterum Declamatorum more,
 in fictis contradictionibus sese exercent, ita
 tamen,

tamen, ut semper id solum spectent, quid sit justitiæ, quid sit veritati consonaneum. Hoc pacto illi se maturè ad artem, quam hodie plerumque annosi duntaxat, & pro-
vesti ætate viri addiscunt, vel dum matu-
riatas est, ut loquendi finem faciamus, aptos reddituri essent. Præcipuè verò ca-
vendum, ne injustas defendere causas af-
suescamus: Magistrâ enim experientiâ in
Scholis Lectores nosse didici, qui Discipu-
los in hac arte exercebant, insolitis ac pa-
radoxis, ad acuenda magis illorum perspi-
cacia ingenia, quàm ad investigandum
propriè verum & justum, proposi-
tis conclusionibus.

Y 3 CAPUT

CAPUT XIX.

Experimentum quarundam Conclusionum circa nonnullas in Jurisprudencia controversas quæstiones, illius examini propositum, qui Statuta, & Leges condendi potestatem habet.

QUamquàm haud eam de me opinionem suscepi, ut, quod in tot tantisque Legalibus Conclusionibus, quas aliis atque aliis sententiis à nostris Jureconsultis in contentionem vocatas, & pessimo fato nec à Consuetudine, nec à Statutis firmatas esse videmus, stabilendum aut reprobandum sit, consulere atque statuere possim: tamen cum prudentissimis quibusque Magistris, & maximè cum Schola Romana, in qua ipsam Jurisprudenciam sedem suam fixisse credas, nonnullas id genus Conclusiones, præ aliis, ut mihi qui-

quidem videtur, decidendas notabo, ita, ut his insuperhabitis, qui Auctoritate & majore ingenio pollet, eas diverso planè modo decidere valeat.

I. Testamenta, quæ Pater, vel Mater, Avus, vel Avia Liberis, aut Nepotibus legitimam, tamen sine *Institutionis* nomine, ac titulo relinquunt, valida censenda sunt.

II. Siquis heres usufructuarius, vel etiam certæ cujusdam rei institutus est, & Testator satis concedit, quin heredem universalem declaret, illius hereditas ad eum pervenire debet, qui secundum Leges & Statuta *ab intestato* ad eandem vocatus est, non verò ad illum, qui *ex beneficio juris accrescendi* in parte institutus est.

Cùm hic Testatoris voluntas incerta sit, nec de illa satis constet, vis & voluntas Legis omnes subtiles opinioniones, ac æreas præsumptiones illius vincere debet, qui Testamentum in aliorum gratiam condere voluisset.

III. Siquis heres instituitur, &, ipso fortè sine Liberis aut Descendentibus è vita migrante, aliæ personæ substituuntur, quamquàm ipse heres ante Testatorem è vivis excedat, nihilominus ejus Liberi aut Nepotes in hereditate substitutos, & omnes,

¶ 4

quòt-

quoties *ab intestato* aliàs succedunt, excludent.

Hæc est famosa controversia de *Liberis in conditione positis*, quemadmodum *Jurisperiti* loquuntur; quæ causa fuit, cur innumeri penè *Doctores* in certamen descenderint, modò his, modò illis victoriam reportantibus. Ratio publici commodi requirit, ut tam magna lis incidatur; esse autem modo paulò ante dicto decidendam, ratio naturalis persuadet: evidens enim est, Testatorem majore in heredis instituti *Liberos*, quàm in substitutos, & eos, qui *ab intestato* succedunt, amore ferri. Aliæ dein quæstiones circa *Liberos in conditione positos*, ad defendenda, vel abroganda *Fideicommissa*, moventur; quales sunt de *Spuriis*, vel *iis*, quibus natalium dedecus per subsequens *Matrimonium*, vel per *Rescriptum Principis* deletum est. (*Legitimos Jurisperiti* dicunt) quemadmodum etiam de *iis*, qui sunt in linea transversa, & aliis punctis, quæ occurrerunt, vel occurrere possunt. In rem omnium erit, si *Legislator* pro sua prudentia contendat, ut vastum hoc, & intricatum disputationum, ac *Litium seminarium* tollatur.

IV. *Fideicommissum* cessabit, quotiescunque institutus heres cum conditione, ut, ipso sine *Liberis* (sub hoc nomine etiam *Nepotes*,

Nepotes, aliique Descendentes comprehenduntur) mortalitatem explente, alia persona succedat, Filium, aut Nepotem unius alteriusve sexus relinquit, nisi ex verbis, aliisque argumentis manifestè appareat, Testatorem vel continuatum Fideicommissum voluisse, vel de solis masculis locutum fuisse.

V. Si Testator bona ac facultates alienare vetat, ardentèrque cupit, ut agnatio conservetur, ad inducendum Fideicommissum apta erunt argumenta.

VI. Quisquis Fideicommissio gravatus est, tacitam in liberis suis facultatibus contraxisse hypothecam iudicabitur, quæ contra ipsum valebit, si bona ipsius Fideicommissi vel distraxerit, vel malè administraverit; idque tametsi de Liberis agatur.

VII. Cuicumque licitum sit, deductionem Trebellianicæ institutis heredibus prohibere, exceptis iis Regnis, ac Provinciis, in quibus per consuetudinem, vel Statutum illa Liberis in primo gradu prohiberi nequit, Socini cautelâ non adhibitâ.

VIII. Si Testator Liberos heredes, eorumque Matrem usufructuariam, relinquit, Bulgari consuetudini locus erit; nempe illorum Mater, præter alimenta, exigere nihil poterit; nisi Testator animi sui sensa,

Y 5

volun,

voluntatēque suam in Uxoris gratiam explicatius aperuerit.

IX. Primo herede ejusque Descendentibus (si sunt vocati) diem supremum obeuntibus, & si primus substitutus vel fatis cessit, vel hereditatem adire recusat, in illa per substitutionem anomalam secundus substitutus, & sic alius ab alio succedet; si modò primus substitutus à morte non reliquit Liberos, vel alios Descendentes, qui vocati fuerunt; quo facto hi in Patris locum succedent.

X. Pupillo, cui Pater, vel Avus paternus per paternam potestatem quemdam substituit, in ætate pupillari è vivis abeunte, Mater à Filii legitima non erit exclusa, Idem de Patre vivente dicendum esse existimo.

XI. In simplicibus & ordinariis Fideicommissis, in unam lineam introductis, si gravati desint, donec potentia, & spes affulget, fore, ut alii ejusdem lineæ capaces, & vocati supervenire possint, ut vel maxime si Uxor ultimi gravati est gravida; ingressus alterius lineæ in possessione Fideicommissi suspensus erit.

XII. In substitutionibus reciprocis cuilibet Filiorum legitima sua libera sit oportet; nec Fideicommissis subjecta.

XIII.

XIII. Tacita reciproca substitutio inter lineas Filiorum, aut Nepotum Testatoris institutorum admittetur; nec ulla illius hereditatis pars ad eum deveniet, qui illis lineis substitutus est, nisi fortè ultimus vitam cum morte commutavit.

XIV. Si descendentes Testatoris, vel genus illud priùs vocatum extinguatur, & substitutus succedat, in illo Fideicommissum terminabitur, nisi Testator conceptis verbis mentem suam declaraverit, ut id continuetur.

XV. Fideicommissum cum potestate à Testatore heredi gravato factâ, ut facultates ac fortunas arbitrato suo alienare possit, componi valet. Et de his etiam in suprema voluntate disponere poterit, ita tamen, ut minimùm quarta pars illarum in substitutorum gratiam restet, nisi potestas etiam de omnibus disponendi expressa fuisset.

XVI. Institutio heredis usufructuarii in Legatum usufructûs resolvetur, ita, ut heres proprietarius heres primus, & directus usque eò existimandus sit, dum manifestè non apparuerit, Testatorem instituisse Fideicommissum.

XVII. Nomine mobilium domûs, vel omnium Mobilium in Legatum relictorum, nec gemmæ, nec aurea, aut argentea vasa,
nec

nec præsens pecunia, nec merces, aut Animalia, nec vinum, vel frumentum, nec caro sale condita, aut oleum, aliæve esculenta venient.

XVIII. Legatum conditionale, eaque propter ob mortem, quam Legatarius prius obit, caducum existimabitur, quando tempus substantiam dispositionis respicit, uti foret, si puellæ cuidam dos relinqueretur, ubi ad hanc, vel illam ætatem pervenerit, vel post fata cujusdam.

XIX. Non prohibita à Testatore in Fideicommissis Trebellianicâ, tametsi heres indicem rerum non conficiat, iis oribus haud esse censetur.

XX. Statutum, Feminas à Successione *ab intestato* excludens, vocatas per testamentum non excludit.

XXI. Relictis à Testatore cuidam Puellæ quingentis Philippeis, si, nuncupato perpetuæ Virginitatis voto, DEO in parthenone quodam sacramentum dixerit; mille verò, si tori consortem acceperit: Sacrarum Virginum cœnobium ingressa, quingentos tantum Philippeos consequetur.

XXII. In Litibus Fideicommissariis secundum eum judicabitur, qui proximior est gravato, quam gravanti, nisi Testator aperte aliter declaraverit.

XXIII.

XXIII. Fideicommissum ordinatum
rum clausula: *se sine Liberis decedat*, sub-
sistet, quamquam heredi nullus unquam
Filius nascatur, reprobata in hoc Oldrad.
sophistica doctrina.

XXIV. In dubiis materiis Judicibus
regulariter secundum exclusionem Fidei-
commissi, & continuationis ejusdem pro-
nuntiandum erit, quotiescunque fortia &
convincencia argumenta non adsunt, Testa-
torem contrariae fuisse mentis, ac volun-
tatis.

XXV. Alienatio fortunarum Fidei-
commissio obnoxiarum re ipsa facta, & sub
poena caducitatis prohibita, substituto vi-
am aperiet, nisi alienans & Fideicommissi,
& poenae ignorantiam planè probet.

XXVI. Quotiescunque Testator in
Fideicommissio studiis in Agnatos inclinat,
& maximè si de masculis loquitur, Feminae,
ac feminarum masculi exclusi erunt.

XXVII. In dubiis substitutionum, &
Fideicommissorum controversiis Agnatos
inter & cognatos, vel extraneos, semper
secundum Agnatos pronuntiabitur.

XXVIII. Si de collateralibus vel ex-
traneis in Fideicommissum institutis agitur,
fructus, è facultatibus, ac bonis eidem Fi-
deicommissio ligatis percepti, Trebelliani-

ca

et imputandi erunt: ad quod Liberi & Descendentes non tenebuntur.

XXIX. Testatore Patrem ac Liberos & Fideicommissum vocante, si illi descendentes fuerint, ordine successivo vocati dicentur. Si autem collaterales, aut extranei fuerint, Pater, ac Liberi inæquales partes vocati erunt.

XXX. *Descendentium* nomine non masculi modo, sed & Femine venient, nisi Testatorem contrarie fuisse mentis liquido constet. Similiter naturales, sed non incestuosi, ac spurii sub eo nomine comprehenduntur. Nihilominus naturales eoque, dum lineæ legitimorum durabant, in Fideicommissis exclusi erunt.

XXXI. Irrita ac nulla erit voluntas atque dispositio, Captatoria à Jurisperitis dicta, per quam alter alteri facultatem sui locò testandi committit, tametsi dispositio in commodum causæ piæ cederet.

XXXII. Quamquàm Testator eorundem verborum, quæ in Derogatoria præcedentis Testamenti clausula posuit, non recordatur; tamen ubi ipsam Derogatoriam claris atque perspicuis verbis abolet, ultimum illius Testamentum prævalebit, nisi præcedens cum Derogatoria in Filiorum, aut Agnatorum gratiam fuisset: quo casu ad evertendum, ac abolendum testamen-
tum

tam clausula speciaticim designetur necesse erit.

His insuperhabitis consultius, siquid ego sentio, foret, si decerneretur, nullam ejus Derogatorix habendam esse rationem, ubi Testator subsequens Testamentum facit: Cum enim id genus clausula ad eum deludendum inventa sit, qui vel vi, vel assentionibus, aliisque artibus personas ad testandum in sui favorem inducere vult, tametsi voluntas de rebus suis disponere cupientis repugnet; advertendum est, personas eodem prorsus modo, nempe iisdem assentionibus, artibus, ac violentiis ad componendum testamentum paulò antè dictâ clausulâ ligatum trahiposse. In æquali ergò seductionis periculo melius videtur, Derogatoriam omni vi privare, atque enervare, hac ratione Legi, ac Juri naturali se conformando, per quas in cujusvis situm est potestaté, testamenti tabulas ad arbitrium suum condere, ac mutare.

XXXIII. Siquis heres sit institutus, eique alia persona substituatur; hac substitutâ sine Liberis præ illo satis concedente, hereditatis ita potietur, ut illum, qui aliàs *ab intestato* succederet, excludat; siquidem Testator, nemine nominato, satis ostendit, se nullius habuisse rationem.

XXXIV.

XXXIV. Heres beneficiarius fructus hereditatis non faciet suos, quotiescunque Creditorum aliquis manifestè adest.

XXXV. Legatum, quod Pater Filio, aut Filia, reliquit, Legitimæ & Trebellianicæ imputabitur, quando de diversa Testatoris voluntate non constat: minimè verò doti imputabitur, quæ Uxori relicta fuit.

XXXVI. Legatum Creditori factum, non existimabitur in compensationem debiti factum esse, nisi Testator disertis verbis declaraverit.

XXXVII. Si de hereditate lucrosa agitur, pupillus, pubertati vicinus, eandem sine Tutoris auctoritate adire poterit.

XXXVIII. Si Testator vult, ut bona sua in Descendentibus suis conserventur, cum facultate tantùm ea inter ipsos Descendentes vendendi, omnis alienatio, etiam per viam Testamenti, in personas non descendentes erit prohibita. Et quotiescunque Testator de descendantibus masculis loqueretur, nec feminis, nec feminarum filiis, tametsi descendentes sint, vendi, aut relinqui poterunt.

XXXIX.

XXXIX. Tempus statuendum erit, intra quod Heres præsens, nec ignorans hereditatem adeat. Secùs ad illos devolvetur, qui *ab intestato* veniunt. Et si is sub id temporis humanis rebus valedicat, quin hereditatem adierit, illam hereditatem ad Heredes suos transmittere haudquaquam poterit.

XL. Nihilominùs Pupilli, & Heredes, à Lege vocati sui, ac necessarii, quamquàm intra mox dictum temporis spatium vitæ finem faciant, quin hereditatem adierint, illam transmittent, nisi Testatoris voluntas obstet, &, cùm res exiget, beneficio Legis ac Inventarii, ut Jureconsulti loquantur, gaudebunt.

Alias quæstiones circa hereditatum aditionem, & quod ad pupillos & minores attinget, videas, quando nempe sine illa transmitti possunt, vel non possunt. Has omnes ut potiùs Legislator, partium minimè studiosus, pro sua prudentia, quam Judices corrupti pro libidine sua decident, omnibus votis expetendum est. Præterea observandum, Statuta Mutinense, ac Mediolanense decernere, ut, quisquis est Heres, *ipso jure* omnes defuncti Testatoris facultates possidere

Z

dere

Muratori de Jurisprudèntia Navis.

dere intelligatur; id quod plurimum ad subtrahendam multarum Litium materiem confert.

XLI. Heres statò tempore Indicem, seu Inventarium non conficiens, jus Falcidiæ amittet. Nihilominus minores ac feminae *in integrum* erunt restituendæ.

XLII. Illud Testamentum erit inofficiosum, quo Pater minus, quàm sit Legitima, Liberis relinquit, illique supplementum obtinebunt. Nec intra quinquennii spatium querela Testamenti, vel inofficiosa donationis præscripta erit, si de Minoribus, Feminis, vel aliis Personis, ejusdem actus ignorantiam probantibus, agitur.

XLIII. Quotiescunque Hereditas ab uno ad alium devenire debet, vel de usufructuario res est, quamquàm Testator Heredem, vel Usufructuarium à conficiendo Bonorum Indice, seu Inventario eximat: tamen Substituti, vel Heredes proprietarii eum ad idem conficiendum adstringere poterunt.

XLIV. Ubi Filiae cuidam dos per legatum relicta est, si illa nupserit, eandem nec consequi, nec transmittere sine Matrimonio poterit; sed legitimam suam contenta sit oportet. Circa hoc alii casus dari possunt, quibus providendum esset, declaran-

sacramenti religione, sese obstrinxerit, vel nullas omninò, vel post primas haud alias se conditurum esse testamenti tabulas, nihilominus testari poterit, illiusque Actus in Foro civili validus erit. Et si fides in contractu quaestioso data esset, ejus actiones, qui contra Testatorem, vel contra illius hereditatem læsus est, vivæ erunt. Et tamen si quis in id genus casibus jusjurandum irritum esse existimet; tamen, ut conscientia in vado sit, ab Episcopo absolutionem impetrare oportebit.

LI. Cùm ipsæ Digestorum Leges in quaestione, an Heres institutus, hereditatem repudians, prælegatum à Testatore sibi relictum obtineat, nec ne, sibi invicem contrariæ esse, atque discrepare videantur; imposterùm decidetur, quòd illud, sive parvum, sive magnum fuerit, adipisci queat.

LII. Si Testator plures Personas, sive Parentes, sive externi sint, instituat, ea lege, ut, deficientibus Heredibus sine Liberis, templum quoddam, vel aliud religiosum ædificium exstruatur, ejusmodi conditio non adimplebitur, nisi omnes mox dicti Heredes sine Liberis defecerint.

LIII. Pluribus personis collectivè ad hereditatem quamdam cum clausula: *si sine Liberis*, vocatis, si vel una illarum Filium post se relinquat, substitutus erit exclusus.

LIV. Ad

LIV. Ad dotandas congruenter Filias, aut Nepotes *ex Filio* Heredis gravati, vel Fideicommissarii possessoris, poterunt cum Decreto Judicis bona Fideicommissis non tantum ascendentali, sed etiam collateraliter separari, ac obligari. Et idem erit ob restitutionem Dotium, earundemque augmenti.

LV. Si Filii ex diversis Fratribus Cognati sui instituti, aut substituti, & alius ab alio nominati fuerint, simul *in capita*, & non successivo ordine succedent.

LVI. Statuto decernente, ut, existentibus Filiis, Filia in bonis Patris, ac Matris *ab intestato* non succedant, etiam Frater Uterinus sororem uterinam excludet.

LVII. Jus exigendi Legata ad Heredes Legatarii transmittetur, si modo Legata non sint affecta conditione externâ necdum expletâ, & cujus expletio ab ipso Legatario dependeat.

LVIII. Si Testator Heredem instituit, quisquis non est ex Ascendentibus, aut Descendentibus, & Uxorem usufructuariam, ac dominam relinquit, hæc pleno omnium bonorum usufructu gaudebit, dum hac luce fruatur.

LIX. Exceptio compensationis, ubi quis promisit, se eandem non oppositurum, æsque alienum dissoluturum esse, opponi nequaquam poterit, quando æs alienum certum est, compensatio autem anceps & dubia.

LX. Obligationes à Filiis familias, in scio & invito Patre, in contractibus initæ, quamquam sacramento fidei fuerint confirmatæ, invalidæ erunt, censebunturque dolosæ, ac meticolosæ, ubi Filii non sunt emancipati, vel domesticam curam cum propria familia non agunt, vel mercaturas cum usuris, quæ sint à paternis separatæ, non exercent, ita tamen, ut semper conscientia ratio sit habenda.

LXI. Cum jusjurandum sit, ut ita dicam, fal, quo Tabularii omnes Contractus condire assolent, quin contrahentes plerumque vim illius sciant, vel comprehendant; hoc tamen eisdem contractus ne minimum quidem validos reddet, si dolus, fraus, error, aut læsio, digna Judicis remedio, interverit, vel si donationibus insinuatio à Legibus requisita defuerit, aut Minores securitatem præstiterint, in qua læsio intervenit. Et obtentâ à Sacrorum Præsule facultate, procedetur, quasi non fuisset datum.

LXII. Si renunciatio facta à filia dotata ad successionem bonorum paternorum juxta ac maternorum valet, etiam pro illius Filiis valebit, tametsi ab ipsa non nominatis, reservato semper ipsis Filiis jure proprio in successione, & Fideicommissis, ad quæ independenter à Patre, ac Matre vocati sunt.

E re foret, si materia renunciationum cum variis aliis conclusionibus ita componeretur,

retur, ut multis litibus à controverfo earundem valore pullulantibus, via præcludi posset, defendendo maximè agnationem, ac legitimam Liberis debitam.

LXIII. Expressa aut tacita Dotium hypotheca vim virtutemque suam primùm in actu, quo Matrimonium contrahitur, habere incipiet.

LXIV. Eviçtio à donatore ob rem donatam promissa, intelligetur solùm ob suum datum, & factum, si aliter non sit declaratum, aut de donatione remuneratoria non agatur.

LXV. Donatio omnium bonorum, quin aliqua reserventur, quæ Testamento relinqui possint, erit prohibita, ac nulla, quamquam jurejurando confirmata.

LXVI. Donatio à Patre facta inofficiosa erit, si Liberis Legitima non reservatur, idque etiam, si ad causam piam facta fuisset, considerando in ejusmodi casu tempus donationis, & non mortis. Nihilominus Liberi præter ipsam Legitimam nihil consequi poterunt.

LXVII. Acceptio Tabularii jurejurando firmata in donationibus & cessionibus, quæ absentibus sunt factæ, maximè ubi sunt lucrative, favorabiles, & non obligatorie, valida erit, ac ita quidem, ut donanti pænitere non sit licitum. Donatarius nihilominus intra certum temporis spatium paulò

ante dictam acceptationem ratam habeat oportet.

Terribilem inter veteres Italiae Jurconsultos, quorum unusquisque sententiam communibus studiis receptam pro se adducit, pugnam visurus, eorum volumina super hoc argumento Lectitando volvat. Satius, opinor, est, magnam hanc Doctorum contentionem detruncare, quam variis litibus in Tribunalibus portam relinquere apertam.

LXVIII. Lucrum dotium non erit debitum, nisi Matrimonio consummato.

LXIX. Statutum, Feminas à successioneibus excludens. hereditatem Clerici *ab intestato* non complectitur.

LXX. Negligens Proeurator, qui in Clientem suum sententiam ferri patietur, quin scripturas, ac instrumenta produxerit, exceptiones, & rationes adtulerit, aliosque actus, qui muneris sui sunt, fecerit, causam deserendo, ad omne damnum, & impensas adstrictus erit. Clienti autem læso provocatio ad aliud Tribunal, vel recognitio, vel restitutio *in integrum* concedetur.

LXXI. Tabulariis, quorum est scire, quid Leges, aut Statuta in Donationibus, Testamentis nuncupativis, cui sunt Liberi, vel alii Descendentes sive præsentès, sive absentes, vel Uxor, quæ gravida esse potest, & in aliis ejuscemodi casibus decernant, penna
aut

aut suspendetur; aut eripietur, si Testatores, vel Contrahentes officii sui non commonent.

Eorundem Tabulariorum ignorantia non paucis litibus ansam præbet. Quam ob rem id genus graves honores non nisi viris summâ religione præditis, ac omni doctrinâ politissimis deferendi essent. In hanc rem Antonii Tessaræ Volumen eruditum *De Excessibus, Erroribus, & Peccatis Notariorum* Francofurti An. 1591. excusum legi meretur.

LXXII. Donatio ob nuptias, à Patre, Matre, Avo, vel Avia, Filii, Nepotis, aut Pronepotis Uxori facta, in asse respectivorum donantium conferenda erit, nec portioni hereditatis ad eum pervenientis, qui uxorem duxit, imputabitur, si eadem hereditas cum aliis vel Libetis, vel Nepotibus, vel Pronepotibus dividenda est.

LXXIII. Quamquàm pœnas à Jure Civili in Feminas, quæ matrimonium ineunt, sancitas Jus Canonicum remiserit; tamen Legata annua & successiva, à primo Marito ipsis relicta, perdent, ubi Liberi ex eodem primo Matrimonio adsunt, nisi Testator apertè contrarium statuerit.

LXXIV. Cùm in viris, ad secundos thalamos procedentibus, non concurrant argumenta, ob quæ ab antiquis Legibus Uxores, quæ ad secundas nuptias transibant,

commodis, à primo Marito ipsis relictis, privabantur; hinc Legata à defuncta Uxore Marito relicta durabunt, tametsi hic sibi rursus aliam solemni hymenæo junxerit.

LXXV. Donatione pluribus personis cum expresso pacto factâ, ut, deficientibus Donatoriis sine Liberis, res ad Donantem redeat: Si unus illorum Donatariorum sine Liberis diem supremum obierit, ipsius portio ad Donantem, vel ad Heredes suos redibit, tametsi alii Liberos haberent, nisi de contraria ejusdem Donatoris voluntate ad litteram constaret, vel si tantum de donatione remuneratoria ageretur.

LXXVI. Intercessiones clandestinæ tam antè, quàm post donationes, pactiones, & renunciationes factæ, quamquàm de Personis res esset, in quas timor reverentialis cadere possit, irritæ, ac nullæ erunt; in Tabularios autem pœna constituetur, quòd eas admiserint.

LXXVII. Tutori, Creditori Hereditatis, si longo temporis intervallo eandem administraverit, creditum suum dissolutum esse censebitur, nisi contrarium certis argumentis firmaverit.

LXXVIII.

LXXVIII. In Officio, ubi bona Fideicommissio, Primigenituræ, aut Majoratui subjecta in tabulas referuntur, etiam donationes *inter vivos* factæ, reservando sibi illarum usumfructum, dum vita suppetabit, in tabulas referendæ erunt.

LXXIX. Secundum regulam confessio Dotis facta à Marito, *constante Matrimonio*, in iis locis simulata esse censetur, ubi Statutum Uxoribus donationem vetat, si non numeratio pecuniæ, vel promissio Dotis, inito necdum matrimonio facta, probatur.

LXXX. Obligatio, æqualitatem bonorum inter Liberos observandi à Patre facta non existimabitur esse pactum *future successionis*: quemadmodum nec pactum inter Fratres, ut, si quis eorum sine Liberis animam egerit, portio illius ad alios transeat, si modò tantum fuerit reservatum, ut testari possit.

LXXXI. Obligationes in carcere ab eo factæ, qui haud injuriâ in illum coniectus est, validæ erunt; contra verò invalidæ, qui contra jus fâsque vinculis mandatus est.

LXXXII. Pacta, tametsi injusta, in
fun-

fundatione censûs appôsitâ, eundem non vitiabunt, si modò protestatio, omnia secundùm Constitutionem Pontificiam faciendi, apponatur, vel ipsa pacta non sint contra substantiam, sed circa dispositionem duntaxat ipsius diplomatis Pontificii.

LXXXIII. Pactum in venditione censûs appositum, ut Venditor elapso certo temporis intervallo ad eundem redimendum adstringatur, illicitum erit, censumque in merum mutuum mutabit.

LXXXIV. Factâ ob extinctionem censûs contradictione, aut insinuatione, Dominus illius Censuarium ad eundem post menses duos extinguendum cogere poterit.

LXXXV. Censûs debitis adjunctis, seu circumstantiis, quamquàm cum scriptura privata, facti, defendentur, ita tamen, ut ne Creditoribus ab instrumento instructis fraudi esse possint.

LXXXVI. In Creditorum concursu, & extra illum præscriptio fructuum maturorum, & non exactorum censûs, vel alterius crediti decem annorum spatiq dabitur, nisi instantia, ut Jurisconsulti vocant, ob illos intra decennium secundùm leges facta fuisse probetur.

LXXXVII.

LXXXVII. Pactum relinquendi alter-
nis Heredes in iis Regionibus, ubi huic alia
ratione Statutum non consuluit, à Marito,
& uxore factum invalidum erit.

LXXXVIII. Pactum redimendi intra
constitutum tempus venditum fundum eti-
am ad Heredes transit; & tertio cedi pot-
est. Transacto illo spatio, quin Venditor
eundem redemerit, vel redemptionem de-
ponendo pecuniam indicaverit, redem-
tioni non amplius locus erit.

LXXXIX. Jurisjurandi venia seu Ab-
solutio ab Antistite pro eo, qui in Con-
tractibus læsus esse existimatur, peti, ac
impetrari potest, quin pars adversa citetur.

XC. Pater, quem impotentia haud ex-
cusat, ad alendum quemcunque inopem Fi-
lium, sive naturalem, sive adoptivum, sive
spurium jure obstringetur. Et hæc obli-
gatio in defectum Patris ad Avum paternum,
& in hujus defectum ad Cognatum paternum
transibit.

Aliæ adhuc controversiæ inter Doctores
super alimentorum argumento exæstuant, à
quo nempe, & quónam tempore illa præ-
benda sint, ita, ut non pauci eorum asse-
rant,

rant, pauperem, qui haud injuriâ licen ferit, à reo, durante eâdem lite, non alendum duntaxat, sed ab hoc etiam impensas ipsius litis esse solvendas; id quod alii negant. In rem quoque haud dubiè foret, si id decerneretur, quod conveniens magis, ac justum esse crederetur.

XCI. Alimenta, quæ Filius Matri, & Mater Filio præbuit, donata fuisse censebuntur.

XCII. Alimentorum nomine non modò esculenta, ac vestitus, sed pro qualitate Testatoris etiam habitatio, medicamenta, aliâque commoda ad arbitrium Judicis, & pro ratione annuorum fructuum, seu reddituum illius, qui ad alendum obstrictus est, venient.

XCIII. Antiqua consuetudo earum Regionum servabitur, ubi Libellus, tametsi pro Filiis ad tertiam usque generationem, vel cum aliis id genus restrictionibus datus sit, si modò cum clausula *ad habendum, tenendum, & quidquid placuerit faciendum*, scriptus est, ad quemcunque Heredem, illius capacem, transit, atque ad Libellarii arbitrium cum præviè facta Domino directo oblatione alienari poterit.

XCIV.

XCIV. Quotiescunque clausulæ Libelli potestatem alienandi important, Libellarius de eo non modò in supremis voluntatibus disponere, sed etiam facere poterit, ut ad Heredes suos *ab intestato* transeat.

XCV. Si Donator omnium bonorum suorum aperte non etiam futura exprimit, tantùm præsentia donasse existimabitur.

XCVI. Renunciatio à Donatore *L. Æ unquam C. de Revoc. Donat.* facta irrita ac nulla erit, quotiescunque Donanti nascuntur Liberi, ita, ut donatio abolita maneat, nisi res, quæ donata fuit, exigua esset comparatè ad Donantis facultates.

XCVII. Sublato per mortem Mariti Matrimonio, dum Dos apud ejus Filios, vel Heredes erit, conveniens ex Regionum more fructus Viduæ debebitur, tametsi illa ad alteras nuptias procedat.

XCVIII. Judicium Civile contra Filiumfamilias, sub patria adhuc constitutum potestate, sine Patris consensu intentatum, nullum erit.

XCIX. Debitor cum hypotheca non poterit

poterit in Creditorum detrimentum repudiare hereditatem, cum ad id etiam fide conscientiae suae adstringatur.

C. Præceptum Testatoris non accipiendi Tori consortem nisi de Familia sub poena privationis Hereditatis validum erit.

Optandum dein foret, ut Usurarum materia tantis serobibus intercepta, ac in hanc horam tam diversis Theologos inter & Jurisperitos sententiis agitata in novum, eumque stabilem redigeretur ordinem, decernendo, quibus in casibus permittendum sit, ut pecunia illi fructum ferat, qui eandem alteri mutuam dat. Inventio æquæ ac Censuum approbatio, quæ qualitatem mutui in alium Contractum mutat, laudabilissima fuit. Laudari quoque meretur, fuisse permissum, ut Montes à pignoribus exiguum & modicum quemdam fructum exigant. Idem de Cambiis, aliisque honestis Consuetudinibus dicendum, quæ ab Orthodoxis populis nullo negotio receptæ sunt, ita, ut generalis illa propositio: *nummus non parit nummum*, ad arctiores terminos reducenda foret. Verùm aliæ adhuc sunt pactiones, Contractus, & consuetudines, quibus Principes, & maximè regendis aliorum animis,

mis, moribusque præfecti, nullâ interpositâ morâ regulam definiant, vetando, quæ non conveniunt, permittendo contrâ, quod reliquum est. Videas hic Auctores in varias abire sententias, hos in rigidas, alios è diverso in laxas nimis. Via media esse deberet regia, atque secura. Certum est, quòd principiis Legis Christianæ, quæ est Lex Caritatis, & Justitiæ, magnoperè repugnet, ex Mutuo puro, vel palliato fructus exigere, meritòque quemcunque pecuniæ contractum damnari, qui eò tendit, ut Proximum in Contractibus frumenti, pecorum, aliisque similibus in perniciem trahat, immoderatos ac excessivos fructus exigendo. Et si præcis Seculis atque sub Justiniani ætatem fructus annuus duodecim florenorum pro centum permissus erat, à longo tempore id genus lucrum, omnem modum excedens, jure optimo prohibitum fuit.

Ipsa dein Salvatoris nostri Lex minime eo consilio è cælo venit, ut mortali-um societatem turbatum, & impeditum iret. Eaque propter si nec pecunias in mercaturam, ad faciendum sericum, aliásque negotiationes conferre; nec frumentum rusticis eo tempore commodare, quo vel ad

A a

spar-

Muratori de Jurisprudencia Navis.

spargendum semen, vel ad alendam familiam ad novam usque messem indigent, moderatum ex eo fructum recipiendo; nec pecora elocare, & id genus alias societatis, vel alterius tituli pactiones conflare permitendum esset; gravissima sanè toti Reipublicæ imprimerentur vulnera. Et ubi in ejusmodi contractibus Mercaturæ super moderato fructu convenire permissum haud esset, sed assertione ac fide alienam pecuniam administrantis stari oporteret; paucissimi profectò forent, qui pecunias suas hac ratione fortunæ potestati committerent; ad hæc mercaturam exercentes si nummis nudi fuerint, nihil lucri facere poterunt. Dixi: *fructum moderatum*: nam id præcipuè spectandum, ut, omnes excessus, fraudésque vetando, nonnullorum cupiditas comprimatur, & tenuioris fortunæ plebs pro facultate indemnis præstetur. Faxit Deus, ut, qui pecuniâ paratus est, eandem ejusdem DEI amore nummariâ difficultate laboranti sine censu ac scœnore mutuam credat: verùm plerumque fit, ut, qui amplissimam possidet pecuniam, eandem etiam ad quæstum & scœnerationem transferre cupiat; & idcirco Populorum ac Gentium consuetudines, nisi extra cancellos longiùs efferantur, haud facilè damnaverim, sed in plurimis quoque casibus lucri cessantis æquè

ac damni emergentis rationem habendam esse arbitror. Hæc scribo, ad ejus semper auctoritatem, quemadmodum contestatus sum, provocans, qui & vetare, & approbare potest, quæ ad conscientias nostras spectare videntur.

Cùm hoc loco acriter disceptetur inter Doctos, an captatoriæ, eaque propter nullæ, ac irritæ sint institutiones Heredis, si modò Heres etiam id ipsum erga alium faciat, æquale Fideicommissum instituendo, vel ad totam hereditatem vocando; idcirco optandum esset, ut sapiens Legum scriptor decernat, quæ in ejuscemodi casibus cùm ad medendum fraudibus, ac stupiditatibus, tum ad non impediendam honestam Testatorum amicorum voluntatem, & maximè si de Fratribus atque Agnatis ægitur, observari oportet.

Doctoribus in controversiam etiam vocantibus, an à sententia in possessorio data, & à sententia executionis, atque in aliis casibus ad aliud Tribunal provocare liceat, statuendum esset, quando id obtineat.

Tamet si sancitum, atque stabilitum esse videatur, ut primus acquirens Libellum, vel Feudum, quamquam etiam pro

omnibus Liberis, aut Nepotibus obtentum sit, de eo non modò in illius solius gratiam, qui in numero ipsi est, disponere, sed etiam in personas externas alienare possit: tamen expediret certam definire regulam, imposterùm in hac re observandam.

Quod ad vim clausulæ Codicillaris at-
tinet, ingens olim inter Jurisperitos disputa-
tio erat. Videndum jam, an hodie ad tol-
lendas controversias eandem magis stabilire
oporteat, in memoriam revocando, quòd
illa à solo Tabulariorum stylo nascatur,
quin Testatores ullam ejusdem notitiam ha-
beant. Fortassis multi etiam Tabulariorum
non majorem, quàm ipsi Testatores, ejus
scientiam possident. Id ipsum de tot tan-
tisque aliis, sive tacitis, sive expressis clau-
sulis dicendum, asserentibus nonnullis, eas-
dem, quòd à Tabulariis secundùm eorum
exemplum & insciis contrahentibus apposi-
tæ sint, nullam vim habere: aliis contra
affirmantibus, earundem notionem, quem-
admodùm Jurisperiti præscribunt, esse at-
tendendam.

Disceptant quoque Doctores inter se,
an debiti, vel Dotium Confessiones, à
Testatoribus factæ, validæ, invalidæve
sint, cum eadem aliorum Creditorum, aut
Filio-

Filiorum detrimento fictæ esse valeant. Ea-
propter Legislatoris prudentia regulam de-
finire posset, ut ne in Judicium, partibus
plus æquo addictorum, potestate atque
arbitrio situm sit id decernere, quod ipsis
libet.

Cùm Amplificatores privilegiorum Fifi-
ci, ubi occasio alicujus bona proscribendi
sefe offert, immoderatam auctoritatem
quasi licitam sibi attribuant: moderatorum,
& discretorum Principum est statuere, quæ
bona ærario publico adjudicanda sint, ha-
bitâ semper jurium innocentium Liberorum,
vel vocatorum ratione,

Optandum quoque est, ut Doctorum
disputationes super Donationibus, quas
Patres Filiis sub patriâ potestate constitutis
fecerunt, ad exitum adducantur, decla-
rando, quando validæ, invalidæve existi-
mandæ sint. Quemadmodum etiam ad
cujus dominium res, quas Mariti Parentes,
vel ipse Maritus sponsæ donaverant, spe-
ctent. Alia adhuc argumenta super dona-
tionibus videas, quæ Principum curam, ac
decisionem exigunt,

Magnis inter veteres Doctores certa-
tum est jurgis de Libellis sive Laicis, sive

Ecclesiasticis, pro se, & Liberis, vel pro se, & suis Heredibus obtentis, an alienari, vel extraneis Testamentò relinqui possint. Hæ, aliæque controversiæ de Libellis componendæ erunt, attentis Regionum consuetudinibus.

Decidendum quoque esset, quibus in casibus condemnandus sit, qui alterius factum pro rata promisit, tametsi omnibus viribus elaboratum fuerit, ut approbatio obtineretur.

Cùm Doctores *L. 2. ne Fidejuss. dot. dentur* ob varios casus, qui contingere possunt, in controversiam vocârint; & fas sit, ut non modò fomes rancoris intermatrimonio junctos removeatur, odiique faeces extinguantur, sed etiam Uxoribus ob dotium indemnitate succurratur; idcirco sapiens Legislator id statuet, quod ratio rerum requirit.

Dum Pater vitâ, & communi spiritu fruitur, Leges utriusque sexûs Liberis testamenti Tabulas condere, aut Codicillos facere prohibent. Sed cùm Doctores hanc inhibitionem terminis circumscribant, ubi de Filiis, qui bona castrensia, vel quasi castrensia habent, vel doctrinæ titulum palam

lãm adepti sunt, vel de Filiabus stabili conjugio junctis agitur, & in aliis casibus, Lege definiendum erit, quid hac in re deinceps fieri oporteat.

Acerrimè quoque Jurisperiti disputant, affirmantibus nonnullis, Filium in Legitima, vel re certa institutum, ubi alius Heres universalis est, Heredem existimandum esse; aliis contra pugnaciter asserentibus, Legatarium vocandum esse. Proderit sanè plurimùm id genus controversiam dirimere.

Cùm orta sit disputatio, an Legata in Testamento, quod dein ob præteritionem Filii, vel nativitatem posthumi nullum ac irritum est declaratum, facta sustineantur, vel corruant; regula stabilienda erit; cùm magis ex æquitate esse videatur, quòd in ejuscemodi casu Legata vi taciti Codicilli debeantur.

Causa pia multa habet privilegia, & habere debet; sed videndum, an non interdum modum excedant, & in variis casibus illorum Doctorum facultatem constringere oporteat, qui semper pro causis piis pronunciant, quamquàm in judicio &

Liberi, & pauperes Parentes, ut alia missa faciam, concutrant.

Dantur non pauci casus, in quibus Doctores inter se controversantur, an ad Libellum, ad Fideicommissum &c. &c. copulative vocati, illo conjunctim, vel ordine successivo fruantur: Quis inficias ibit, plurimum esse profuturum, si decerneretur, quid hac in re observandum sit?

Varias super restitutione *in integrum* videas controversias, cui nempe, & quando illa debeatur; siquidem nonnulli sunt, qui præfractè defendant, centenariam ad ejus jus præscribendum haud sufficere; sed hoc est rerum dominium confundere, omnesque præscriptionis Leges ridere. E Republica, siquid ego judico, Legislator facturus esset, qui pro sua prudentia regulam statueret: definiendum quoque foret, ecquando obtenta *in integrum* restitutio executionem sententiæ supremi Tribunalis impediatur.

Sunt etiam multæ inter Jurisperitos, ad discordias pronissimos, controversiæ, an Testamenta inter Liberos, vel ad pias causas, & consuetis solemnitatibus destituta
valida

valida sint, an invalida. Has ab eo, qui potestate pollet, facile detruncandas esse, nemo unus diffitebitur,

Certum est, Venditionem ejusdem rei, diverso tempore diversis personis factam, ubi fraudulenta, & dolosa est, tanquam fraudem, atque fallaciam puniendam esse. Non item constat, quando res vendita primo, vel secundo Emptori debeat. Variorum ergò casuum decisio desideranda est.

Cùm Doctorum disputationes Authenticam *Præterea C. unde vir & uxor*, per quam Mulier indotata, & inops quartam partem in bonis defuncti locupletis Mariti accipere debebat, multùm turbârint; plurimùm sanè proderit, si Princeps, ubi per Statuta huic rei non consultum fuit, imposterùm regulam statuerit.

Lege quoque definiendum foret, quanta sit Legitima, Matri superstiti in bonis unici Filii sine Descendentibus præmortui debita, tollendo Doctoribus ansam interpretandi, quòd tertia pars totius assis esse debeat, si non sint Agnati defuncti, & sola tertia pars ejusdem tertiæ partis, si quis eorum vivat.

Componenda pariter esset controversia, inter Jurisperitos agitata, an Dos à Patre, vel Ayo Filiabus, aut Nepotibus relicta, semper in locum legitimæ succedere debeat, nec ne.

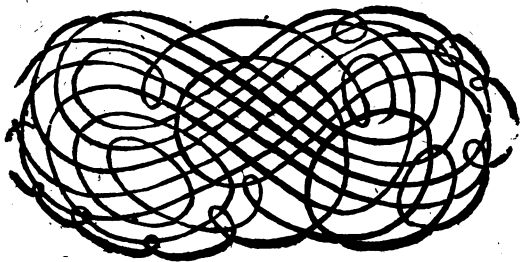
Similiter decidenda foret quæstio, an Testatore Uxorem usufructuariam, & solum suum Filium Heredem instituyente, si hic naturæ debitum solvit, portio ejusdem usufructûs ad Heredes Filii defuncti, vel *per jus accrescendi* ad ejusdem Matrem perveniat.

Quemadmodum & alia quæstio, an bona in præmium emancipationis donata Legitimæ imputanda sint, nec ne.

Ingentem controversarum Quæstionum silvam in argumento Evictionum invenias. Sapientis Legislatoris erit, id stabilire, quod usu exercendum, maximè decidendo, quando Venditor ad eandem teneatur, qui conceptis verbis dixit, se eam tantum ob datum suum, & factum promittere.

Plurimas

Plurimas alias, ne dicam, innumera-
biles Quæstiones, magnam partem in Fo-
ro probè exercitato, & longâ rerum expe-
rientiâ claro minimè incognitas, tuto silen-
tio premendas duximus, Principum pru-
dentiaè easdem ad decidendum commen-
dantes, ut hac ratione causarum Patroni,
& Procuratores, quoad vires ferent,
à negotiis, atque curis ab-
ducantur.

CAPUT

CAPUT XX.

Operis Conclusio.

HAud sanè scio, an mihi ipse assenter, si dixerò, me persuasissimum habere, omnes, quotquot Auloniæ Jurisprudentiæ statum, ab eo, qui in Gallia, Germania, & Hispania invaluit, minimè diversum accuratiùs consideraverint, fassuros esse, eundem non interioribus magis, quàm externis nævis scaterere, Justitiámque inter mortales gloriâ tantoperè exœcellentem, ac tantis laudum præconiis ornatam in graves conjectam esse in Tribunalibus angustias, vel eò maximè, quòd quilibet eandem summo studio, ac vi in rem suam pertrahere elaboret, causaque cadens, plerumque maximam sibi illatam esse injuriam arbitretur. Jam cum fieri nequeat, ut omnia Jurisprudentiæ vulnera persanentur, in id incumbendum maximè erit, ut ea saltem, quoad feret facultas, minuantur; & siquidem lites civiles nunquam deerunt, cavendum sedulò, ut ne numerus earum crescat, sed identidem pro viribus imminuatur.

Me-

Melius in eam cladem remedium, quàm Principum Auctoritatem suggerere haud potui, ut, si non omnes, majorem saltem tot Quæstionum, ac Opinionum, quibus Jurisprudentia infuscatur, atque confunditur, partem decidant. Tanta juridicorum Voluminum farrago, tantæ inter Jurisperitos discordiæ elapsis Seculis Judicum sententias in infinitis penè casibus arbitrarias reddidêre. Quò pauciora in eorum potestate, atque arbitrio reliqueris, eò major spes affulget, fore, ut in causis forensibus dijudicandis consilia omnia, actionesque suas ad justitiam referant. Si in omnibus locis, omnibusque temporibus Justitiæ Ministros haberemus, qui non modò summæ religioni magnam mentis perspicaciam, ac indefessam industriam uniant, sed etiam à quibusque vel secretissimis animi motibus exempti sint, credere profectò possemus, in iis Tribunalibus, ubi de Fortunis, ac mortalium vita judicatur, judicium plerumque cum ratione, & æquitate congruere; quamquàm non rarò etiam magna ingenia, quemadmodùm aliàs vidimus, in Curia inter se dissentiant.

Verùm dic Sodes, quando, & ubi locorum ejus notæ Judices sapientiâ tantoperè præstantes, optimarum artium disciplinis adeò

aded instructos, atque ab omnibus animi commotionibus ac cupiditatibus remotissimos reperias? Ne quid de aliis dicam, Cor hominis tantis animi motibus, quin etiã advertas, agitur, ut, ubi in tua situm est potestate, arbitrato tuo viã insistere, quã magis placet, haud facillè scias, & securus esse queas, te semper meliore incedere. Eapropter hanc libertatem, quoad ejus fieri potest, circumscribendam esse arbitror. Certum est, nã Judices hoc freno indiguissent, leges compilatã haud fuissent, & quivis eorum legislatorem vivum agere potuisset. Verum comperto, fieri haud posse, ut non iidem sæpenumerò ignorantia, aut vanitati, nimiaque sui ipsorum aestimationi, aut partium studio, aliisve miserã humanitatis affectibus obnoxii sint; idcirco Principes ac Respublica tot tantisque legibus id prudenti juxta ac salubri consilio sanxere, quòd in disceptandis causis forensibus observari oportet. Quotiescunque Principes rogationem ad populum faciunt, oculis eorum non nisi publicum commodum obversatur, nullã privatarum personarum habitã ratione; & si etiam quodam modo regulam stabiliunt, quã aliã & contrariã aut diversã ratione statui posset, nihilominus è Republica faciunt, detruncando etiam hoc pacto

non

non spernendum litium numerum, quæ nasci possent, si quæstio non decideretur, Non eadem conditio Judicum est: eum enim illorum sit, super privatorum negotiis judicare, inter tantas animi commotiones, quibus omnes, quotquot vivunt homines, subjecti sunt, præter ignorantiam non rarò aliam videas, quæ occupare, & proinde illorum judicia torquere, & confundere valet. Eam ob rem præstat legem partium immunem, quàm Judicem, apud quem gratia vim æqui habere potest, judicare.

Id ipsum anno Christi nati octingentesimo secundo, Imperii habenas temperante Carolo Magno, Antistites Galliæ miro affecit desiderio, ut ex Capitulariis Regum Francorum à Baluzio collectis apparet, ubi ait: *Ut Judices secundum scriptam legem justè judicent, non secundum arbitrium suum.* Verùm suffragante Besoldo Dissertat. XI. de Præmiis, Imperator Justinianus idem asseruit, ratus, satius esse, ut lites auctoritate legum, quàm voluntate Judicum componantur. Idcirco laudatus Besoldus adjungit; *Quæso, quotusquisque invenitur, qui Justitiam veram, & germanam, in animo suo sitam, ac velut ex prævia quadam meditatione ita reconditam habeat, ut aut pe-*

cuniâ non corrumpatur, aut amicis non gratificetur, aut etiam inimicos non ulciscatur, aut alienam potentiam non reformidet, aut quoque affectibus non abripiatur: ut ita Jus dicere ritè, judiciâque liberè exercere, nisi ex regula Juris scripti, vix quisquam possit; aut, si possit, velit? Mitto alia ejusdem verba; siquidem hæc pauca erudito Lectori brevîs compendii instar argumenta exhibent, ob quæ summâ omnes cupiditate atque studio inflammentur, ut non Judicum duntaxat facultas, aliorum fortunas pro libidine sua distribuendi, atque dispensandi coerceatur, sed ab iisdem etiam periculum prævaricandi pro virili parte propulsetur.

Jam ex quo in Jurisprudencia acervus opinionum, & disputationum ob tot tantisque casus, quos antiquissimi Leguleii nunquam augurabantur, & multò magis ob publicorum Doctorem, & Patronorum, qui sub ultima quinque secula vixere, subtilitates immensum adeò crevit; ac proinde iis, qui in controversiis Judices consistunt, vastissimus apertus est campus, arbitris suis existimationem comparandi, nec levis contra confusio, & varietas in Judiciis ex tanta Opinionum diversitate fluit; saluberrimum (nisi nihil ego sentio) medium

dium erit, si Principes securim ad radices ponant, excidendo, quoad ejus fieri potest, controversias, idque novis legibus, ac statutis inviolabiliter statuendo, quod in Justitiæ Tribunalibus posthac observandum erit. Non mihi latet, Romam gloriari, quòd insignis illa Curia, ubi maxima nullo non tempore inter Jurisconsultos nomina pro Tribunali sederunt, & etiamnum sedent, legales opiniones stabiliverit, atque firmârit. An porrò res ita se habeat, aliorum ingenio, & conjecturæ committo. Verùm utût sit, id neutiquam sufficere existimo. Auctoritas Summi Pontificis urget, ut opiniones communes, ab ipsa suprema sua Curia receptas, stabiliat, atque confirmet, adstringendo etiam Sacrarum cognitionum Judices (Auditores Rotæ vocant) qui ex intervallo sequentur, ut eadem premant vestigia. Multò magis illa necessaria est, ubi mox dictæ opiniones per totum Territorium Pontificium extendendæ, atque in eo stabilierendæ essent, quia suprema Pontificis Curia, tametsi in illa sit summa Auctoritas, & amplitudo, non est ejusmodi Legislator, qui quemvis obstringat, ut decisionibus ejusdem se submittat. Quæ dein Pontifex Ditionum suarum bono statuere &

B b

pos-

Muratori de Jurisprudentiâ Navis.

posset, & deberet, ab aliis quoque Principibus in suis Provinciis statui & possent, & deberent. Hac ratione Jurisprudentia procul dubio magnam partem spinis expurganda foret. Id solum medicinâ tantum non majus esse videtur, quo nempe pacto mortalium mens in testamentis, renunciationibus, donationibus, aliisque contractuum speciebus interpretanda sit, cum istud plerumque tantum à Judicibus pendeat, quorum intelligentia ob justo majus, minusve acumen, ac scientiam, principiorum diversitatem, & non raro ob animi commotiones varia esse solet. Nihilominus si sapiens Nomothetes tot diversissimos casus, qui prioribus seculis contingere, & in illustrissimis Dicasteriis decisi fuere, vel per se ipse, vel per alios consuluerit, eodem Codici suo eo profusus modo inclusurus, quo Tribonianus cum aliis Juris consultissimis fecerat, quorum operâ Justinianus ad instaurandum Jus Civile usus est: erunt sanè plurima, quæ ad dirigendum forum, ac judicia, ubi de mortuis, ac penetrandis funditus vivorum intentionibus agitur, plurimum conferant.

Ad formandum dein mox dictum novarum legum Codicem, examinare primò oportet.

oportebit Auctores, qui opiniones communibus studiis receptas collegerunt, iis selectis, quæ hodie præ aliis in celeberrimis litteratæ Europæ Tribunalibus civitate sunt donatæ, diversarumque Regionum consuetudinibus ac usui accommodatæ. Jacobus Antonius Marta insignis in Academia Patavina Legum Doctor sub initia prioris Seculi erudito orbi notum fecerat, se Opus eompositurum, quod omnia Jurisprudentiæ controversa argumenta, vel saltem majorem Decisionum in Italia, Gallia, Germania, Hispania, atque Lusitania usque in eam horam publicatarum partem comprehenderet, ac decideret. Reipsâ illud tribus majoris folii libris summa cum laude compilavit, præposito magnifico Titulo: *Digesta Novissima*; sibi quodammodo persuadens, fore, ut omnes in causis forensibus imposterum ad nobilem hunc partum confugiant, quemadmodum in Digestis, & Justiniano Codice, ubi ejusdem verba occurrentium casuum necessitati non satisfaciunt, fit, vel fieri deberet. Verum *Novissima* hæc *Digesta* aliam haud consecuta sunt gloriam, nisi quod immensam propè Juris Bibliothecam sex, vel tribus majoris folii Voluminibus auxerint, cum nec ab ullo Principe recepta, aut confirmata sint, ita, ut hodie

solùm, quemadmodùm alia Repertoria, & Lexica considerentur, quæ causarum Patronos à labore & negotio in multis, variisque libris id piscandi, quod ibi in unum quasi coniectum est cumulum, abducunt. Nihilominus si quis animum ad colligendas celeberrimas fori sententias appelleret, lætos & uberes consilii, laboris, & vigiliarum fructus ex illis capere posset. Ita Mascardus in Opere suo *de Probationibus*, aliique hoc genus libri, cùm grandem Juris scientiam comprehendant, quemadmodùm rationes opinionum suarum adducendo, ad instruendos legum studiosos plus faciunt, ita novi Codicis Compilatori multa lumina suppeditare possunt.

Ceterùm paulò antè dictum Opus formaturo omnes Tractatum Compilatores, & Controversiarum Scriptores in superpetias vocandi sunt, cùm quilibet eorum singulare illud argumentum studiosè excussisse, atque perpurgasse credatur. Omnis denique conclusio, quæ in materiis legum acceptetur, communibus studiis recepta, & insignium Jurisconsultorum Auctoritate firmata; ubi à Principe tanquam lex stabilitur, in Judiciis usu exercenda erit, nihil pensi habitis Jurisperitorum, contrariæ sententiæ subscribentium, rationibus, & opi-

nioni-

nionibus. Hæc cum in finem à me dicta sunt, ut quivis nullo negotio cognoscat, quàm facile nonnulli Judices, imperioso & despotico, dum munere suo funguntur, agendi modo assueti, in judicandi libertatem, prout magis ex æquitate ipsis esse videtur, Inclinent, laxatis eapropter legum frenis. Princeps igitur non duntaxat totus in eo sit, ut Constitutiones suæ magni habeantur, atque serventur, sed omnes etiam ejusdem curæ, consilia, atque cogitationes vigilant, ut ne Purpuratorum libido alias, easque novas cum arbitrariis terminis & ampliationibus, id est clarâ aliarum legum intentione non fundatis, consuât.

U. J. O. G. D.

IN-

INDEX.

Numerus paginam indicat.

A.

- A**ccurſus omnia in Corpore Juris reperiri cenſet. 3. in varios errores incidit. 71.
defenditur. 72
- A**ctiones intrinſecùs malæ neminem latere poſſunt. 86. aliæ ſunt juſtæ, aliæ verò injuſtæ. 87
- A**diaphoria in Judicibus requiritur. 193. & ſeq.
- A**djuncta ipſas leges naturales mutare poſſunt. 89
- A**dvocati ſunt neceſſarii. 117. debent eſſe docti. 119. an fallaciis uti poſſint? 121. ſæpè credunt, quod clientes. 142. ſtudent cauſas protrahere, & protelare. 233
plura vid. verb. Jurisconſulti.
- Æ**quitas amplo gaudet imperio. 218. imaginaria Judicum nequaquam ferenda eſt. 222
- Æ**quum cognoſcere in plurimis caſibus difficillimum eſt. 85. & 91
- A**limenta cuicumque inopi filio à patre præbenda ſunt. 365. quid nomine alimentorum veniat? 366
- A**pologus de felibus refertur. 240
- A**rtes meritò laudantur. 1
- A**uditores Rotæ Romanæ non reſpondent
- C**ommendationibus Principum. 206

M. Au.

I N D E X.

- M. Aurelius Antonius* jus vetus restituit. 158.
 nunquam fisco in judiciis favit. 285
Azonis libri non ampliùs leguntur. 161.

B.

- Baldus* non ampliùs legitur. 161. plurimùm
 accipit ex solis substitutionum litibus. 324
Barbosa non commentatur in fidei dogmata. 45.
Bartolus laudatur. 58. non ampliùs legitur. 161.
Bellameri Opera non leguntur. 161.
S. Bernardus Claravallensis agnoscit, leges
 esse litium seminarium. 101. vult, ut lites
 citò decidantur. 254
Besoldus defendit, & commendat Jurispru-
 dentiam. 84
Bona propria quænam esse censeantur? 275

C.

- Carneades* gloriabatur, se probaturum, ini-
 quum esse æquum. 96
Causa quænam censeatur melior? 32. eadem
 variè deciditur. 31. est sæpè obscura. 36.
 causæ, conjecturis tantùm innixæ ad Judi-
 ces adferuntur. 139
Causidici sunt necessarii. 117. debent esse doc-
 ti. 119. an fallaciiis uti possint? 121. stu-
 dent protrahere causas. 233. *plura vid.*
verb. Jurisconsulti.
Census an præscribi possit? 270. & seq. præ-
 senti ære emendi & retrovendendi sunt. 300
Cessio bonorum quibus sit concedenda? 288
Clausula derogatoria an vim habeat? 359

I N D E X.

- Clemens V.* statuit, lites citò decidendas esse. 248.
- Codex* in Italia per plura secula non fuit cognitus 41. Theodosianus conficitur. 159. novus conficiendus esset. 188. & seq.
- Commendationes* quando permitti ac tolerari possint? 203.
- Commentarii* in Corpus Juris prohibentur. 41. magnam habent auctoritatem. 68.
- Commotiones* animi sæpè Judices in alteram partem inclinant. 194.
- Compendium* Juris an utile foret? 145.
- Concilium* Tridentinum vult, ut lites citò componantur. 259.
- Conclusiones* inter Jurisperitos controversarum decidendæ sunt. 177. legales in fascem colligi debent. 181. variæ adferuntur. 343. & seq.
- Conringius* deplorat litium diuturnitatem. 253.
- Consilia* quædam etiam peritissimum quemque decipere possunt. 123.
- Constantinus M.* novas leges constituit. 159.
- Constitutiones* multæ in Novellis ad forum non faciunt. 67.
- Consulentes* magnam merentur fidem. 151.
- Controversiæ* semper fuerunt, & erunt. 22. unde oriantur? 26. quare? 90. ortæ ob testamentarias tabulas legibus componi nequeunt. 187. protrahuntur in plures annos. 232. Romanorum citò decisæ fuerunt. 244. *plura vid. verb. Lites.*
- Corpus Legum* non omnia complectitur. 3. con-

I N D E X.

- conficitur iubente Justiniano Imperatore.
 39. comprehendit multas supervacaneas,
 & contrarias leges. 80. permagno æstimari
 debet. 143. non est liber perfectissimus.
 143. brevius desideratur. 144. novum
 componendum esset. 189. & seq.
Creditor quis præferendus? 275. & seq. non
 tenetur solvere, quæ ad pompam exse-
 quiarum debitoris spectant. 276. an bona
 debitoris in æstimationem accipere debeat?
 285. & seq. justo pretio æstimata per novas
 Constitutiones in æstimationem accipere
 vi obstringitur. 289
Curia Romana sæpè palinodiam canit. 83

D.

- Danza* Eliseus colligit legales opiniones. 154
Debitorum quinam ad bonorum cessionem ad-
 mittendi? 287
Decisiones magno in pretio habendæ sunt. 82.
 sæpè discrepant. 83. pluris fiunt quàm ipsæ
 Leges. 125. quædam injustæ sunt. 132
Declamationes in ludis unde ortæ? 329
Decoctores aliarum rerum gravissimè puniri
 debent. 286
Descendentes masculi quinam censeantur?
 § 1. & 350
Dispositio captatoria nulla est. 350
Doctores nunc etiam leges scribunt. 48. eas
 mutant, atque alias ad arbitrium substi-
 tuunt. 49. laudant Corpus legum 64. Pa-
 ragraphorum magni fiunt. 165
Dona
Bb §

I N D E X.

- Donatio* bonorum quæ sit prohibita, & inof-
ficiofa? 359
Dotes Judicum recententur. 105. an mulierum
præferendæ sint hypothecæ expressæ? 279

E.

- Edictum* perpetuum quare editum? 38. com-
mentariis illustratur. 39
Eloquentia apud Græcos & Latinos usu vige-
bat in agtandis causis. 329. veterum ho-
die in judiciis non est necessaria. 333
Eruditio plurimum confert ad Jurispruden-
tiam. 73
Eruditorum tria sunt genera. 9
Exceptiones dilatoriæ quid conferant? 236

F.

- Faber Antonius* Legulejos forenses odio ha-
bet. 182. suggerit medium, finiendis citè
litibus aptum. 269
Felles simiam eligunt judicem. 240
Fideicommissum planè ridiculum à Juriscon-
sulto conficitur. 100. à Principe abrogari
potest. 270. facere est laudabile. 310. mul-
tis incommodis obnoxium est. 311. an usus
illius sit utilis, an perniciosus? 313. igno-
bilibus prohibetur. 317. non fecerunt Fran-
ci & Longobardi. 321. quando plurima
fieri cæperint? 322. quando cesset? 344
Fides mala evertit præscriptionem. 273
Fiscus an præferendus sit Creditoribus, ex-
pressam hypothecam habentibus? 283

Forum

I N D E X.

Forum est litium ferax ob successiones, fidei-
 commissa, & substitutiones Agnatos inter
 & Cognatos. 183

Fulgosus quid nomine descendendum masculo-
 rum intellexerit? 51. vapulat. 58

G.

Genera tria sunt eruditorum. 9

Græci antiqui in causis civilibus ac crimina-
 libus utriusque partis rationes coram Judi-
 cibus exposuerunt. 348

H.

Heres atque *hereditas*. *vid. plura* 342. & seq.

Homines semper litibus inter se commissi sunt.
 22. sunt mutabiles. 27

I.

Ingenium humanum plurimarum rerum ca-
 pax est. 95

Iniquum cognoscere sæpè perquam difficile
 est. 88

Intellectus perspicax ad rectum iudicium re-
 quiritur. 114

Irnerius primus Bononiæ Codicem explicat.
 62. commentatur primus in Leges Justi-
 nianæ. 68

Judices advertunt Jurisprudentiæ naves. 6.
 inter se dissentiant. 31. Romani utuntur
 solo Codice, & Institutis. 62. sunt inter
 se discordes. 93. quas dotes habeant? 105
 & seq. quænam eligendi? 109. sint docti.
 109.

I N D E X.

109. judicant contra doctorum sententias.
 133. non omnes sunt docti. 141. item 171.
 speciosis titulis ornari debent. 185. ab
 omnibus affectibus liberi esse debent. 193.
 cor suum examinent. 195. partium studiosi
 esse non debent. 197. & seq. muneribus
 vel personarum dignitate excæcantur. 199.
 religiosi non accipiunt munera. 200. non
 timeant, potentes vel divites sententiâ suâ
 offendere. 201. quando commendationes
 accipere possint? 203. jurant, se senten-
 tiam æquiores dicturos. 208. litigantium
 res nunquam faciunt suas. 210. exteri eli-
 gebantur. 212. quasdam regulas sequi de-
 bent. 214. & seq. de aliorum fortunis ad
 arbitrium judicare non possunt. 216. utrius-
 que partis rationes pari industriâ examinare
 debent. 217. specie æquitatis cum justitia
 dolosè agere non debent. 218. aliis legum
 gratiam facere nequeunt. 224. in dubiis
 & perplexis quæstionibus pro amico judi-
 care non possunt. 226. in dubiis causis
 transactionem suadeant. 226. in contradi-
 ctoriis difficultates & argumenta, ut in
 alteram magis partem inclinent, sincerè
 exponere debent. 228
- Judicium* scientificum in quo consistat? 112
- Julianus* Edictum perpetuum edit. 38
- Julius Cæsar* jus civile ad certum modum
 redigere statui. 158
- Jurisconsulti* pro viribus laudant scientiam
 suam. 4. habent potestatem in res & fa-
 culta-

I N D E X.

cultates hominum, & non rarò in eorum etiam vitam. 12. exceptiones & limitationes legum faciunt. 24. non convenit inter ipsos. 30. laudant Corpus legum. 64. leges constringere, vel relaxare contendunt. 91. ingenium suum venum exponunt. 98. multorum malorum causa sunt. 102. sunt necessarii. 117. quas dotes habeant? 118. & seq. contra se invicem pugnant 135. in jurisprudentiam calamum suum stringunt. 156. causas protelare student. 233. *vid. verb. Advocati.*

Jurisprudentia utilis & necessaria est. 1. & 7. definitur. 2. omnibus scientiis præfertur. 2. quare divinarum rerum notitia dicatur? 4. indiget correctione. 7. & 17. plena est opinionibus & confusione. 17. corrigi deberet. 21. interioribus nævis scatet. 23. & exterioribus. 38. & seq. qua ratione adeò mutabilis sit? 50. est horrida discordiarum silva. 81. floret Romæ. 141. hodierna est mare vastissimum. 148. est amplissima regio. 149. plurimis oppleta opinionibus. 150. hodierna magis confusa est. 161. à Rege Sardiniaë corrigitur. 163. an ad sola Legum verba revocetur? 163. & seq. corrigi potest. 176. & seq. hodierna lites ferit. 178. novo composito Codice corrigi potest. 189

Jus Romanum est nobilissimum. 63
Jusjurandum quos contractus reddat validos. 358

Justi-

INDEX.

- Justinianus* Imperator Corpus Legum confici curat. 39. in illud commentari prohibet. 40. Romanas leges promulgat. 59. omnes casus prævidere non potuit. 148. certum tempus litibus constituit. 248.
- Justitia* terram reliquit. 85. matronæ specie depingitur. 143. indignis modis accipitur. 157

L.

- Latini* antiqui in causis civilibus & criminalibus utriusque partis rationes coram Judicibus exposuerunt. 328
- Legatum* quando caducum existimatur? 348. à patre relictum filio vel filiæ, legitimæ & Trebellianicæ imputatur. 352
- Leges* quare latæ sint. 5. Augentur 17. debent esse claræ 23. variis interpretationibus obnoxie sunt. 23. omnibus casibus non provident. 24. minùs æstimantur, quàm opiniones Doctorum. 48. Romanorum promulgantur. 59. Longobardorum in Italia dominantur. 60. Antiquantur. 61. Romanorum semper in Italia vigent. 61. Barbaræ abrogantur. 63. Municipales auctoritatem ac vim accipiunt. 64. Commentariis dilucidantur. 68. Romanæ ab Irnerio explanantur. 74. multæ proscribi debent. 80. Romanæ sub ætatem S. Bernardi in lucem retrahuntur. 101. sunt litium seminarium 101. circumscriptione indigent. 128. exceptiones admittunt. 130. contrariæ in Corpore Juris dantur.

INDEX.

- dantur. 143. plurimæ sunt obscuræ. 144. debent esse pauca 144. sunt captu difficillimæ. 146. in vernacula conscribendæ sunt 147. Principes, & quibus conceditur facultas, ferre possunt. 167. Longobardorum optimè lites componunt. 256
- Longobardorum* Reges Corpus Longobardicarum Legum componunt. 60. eorum legibus lites optimè fuerunt compositæ. 256. Longobardi non fecerunt Fideicommissa. 321.
- De Luca* Cardinalis Jurisprudentiam omnibus scientiis præfert. 2. in disputationibus plures adferebat rationes, quàm auctoritates. 168

M.

- Majoratus* commendantur. 310
- Medici* jurisdictionem in corpus humanum exercent. 10. non convenit inter ipsos. 14. profitentur, artem suam esse incertam. 15
- Medicina* plena est opinionibus. 14. & 18
- Methodus* nova etiam in Jurisprudentiam irrepfit. 161
- Ministri* Principum timeant Deum. 106. quas dotes habeant. 106 & seq.
- Mobilia* quænam esse censeantur. 347
- Modus* seu ratio causas ac judicia protelandi. 236
- Motus* animi iudices sæpè in alteram partem inclinant. 194
- Munc-*

INDEX.

Munera excœcant iudices. 99. & seq.

N.

Nœvi interiores Jurisprudentiæ deteguntur. 23. & seq. Externi recensentur. 38. & seq. Judicum recensentur. 105. & seq. Advocatorum, aliorumque Jurisprudentiæ Ministrorum proferuntur. 117. & seq.
Nobiles constituendi sunt Iudices. 109

Notiones universales æqui & iniqui in homine dantur. 86

O.

Obligations ab incarcerato factæ, an sint validæ. 363

Opiniones Doctorum pluris æstimantur, quam leges. 48. qua ratione Doctorum vim legis obtinere soleant? 50. contrariæ plurimæ dantur. 136. legales in fascem colligendæ sunt. 181. probabiliores præ probabilibus Iudici eligendæ sunt. 215

Orationes elaboratæ apud Græcos & Latinos olim præsertim in judiciis necessariæ erant. 331.

P.

Pacta in fundatione & venditione Censûs apposita an sint licita? 363. & seq.

Pandectæ in Italia per plura sæcula minus cognitæ fuerunt. 41

Papi-

INDEX.

- Papinianus* à se ipso discrepat. 136
- Pater* quemcunque inopem filium alere tenetur. 365
- Perremutus* nœvos Jurisprudentiæ divulgat. 153
- Pius IV.* commentarios in Concilium Tridentinum prohibet. 45. statuit, ut census præsentis ære emantur, ac retro vendantur. 300
- Pontifices* volunt, lites citò componantur. 248
- Præscriptio* quare introducta. 263. ejusque conditiones recensentur. 263. & seq. hodiè faciliè subvertitur. 266. an contra ignorantem currat? 267. an contra fidei commissæ ac census detur. 268. an contra sortem principalem locum habeat. 271. servitutes, hypothecas, & alia realia jura extinguit. 272. ad castigandos negligentes etiam introducta est. 272
- Principes* Jurisprudentiam corrigere deberent. 21. habent jus faciendi leges. 48. deberent declarare, quando masculus; ex masculis, & masculi ex feminis descendentes succedunt. 56. ætatis suæ Jurisprudentiam corrigere studuerunt. 158. curare debent, ut non tam frequentes lites moveantur. 176. & motæ citius finiantur. 249. & seq. in derogandis feriis faciles esse debent. 251
- Procurator* negligens ad omne damnum, & expensas tenetur. 360
- Punctum* amici quid sit. 185. & 226.
- Pupillus* pubertati vicinus: sine Tutoris Autoritate hereditatem lucrosam a Ære ostest. 352.

C c

R.

INDEX.

R.

- Rationes* in forensibus causis magis usurpanda sunt, quàm auctoritates. 167
Ratio ac modus protelandi causas adfertur. 236
Reges Longobardorum Corpus legum componunt. 60
Regula, quas sequantur Judices, adferuntur. 214. & seq.
Rei vindicationi maxima virtus inest. 276
Roma floret Jurisprudencia. 141
Rota Romana citò lites componit. 261

S.

- Scavola* à se ipso discrepat. 136
Scientiæ meritò laudantur. 1
Secula barbara an nostris fuerint feliciora. 257. an nostra vel barbara ob numerum advocatorum sint feliciora? 258
Seminarium quid sub hoc nomine veniat. 69
Sententia varia in eadem causa fertur. 28 etiam iniqua. 133. in variis judiciis varia fertur. 140. sæpè injusta esse putatur. 142
Simia in judicem eligitur. 240.
Sophista Græcorum à Latinis Oratoribus parùm differabant. 334
Statuta vim atque Auctoritatem accipiunt. 64. Italiæ sine interpretibus & commentariis habentur. 168. Italiæ citò lites decidas volunt. 249
Studium Legum Justinianearum Bononiæ introducitur. 60. Jurisprudenciæ est seminarium

INDEX.

rium contradictionum. 152. Advocatorum
solis legum verbis reservandum est. 163.

Substitutiones apud veteres Romanos usu vi-
gebant, 310. plurimum advocatis profunt,
324

T.

Tacitus lamentatur, nos legibus laborare. 144

Testamenta quænam valida. 343. quænam
inofficiosa. 354. *plura ibi vid.*

Textus legum quomodo explicandi. 27

Theologi Morales agunt de anima hominis. 10
de regulis generalibus inter eos convenit. 12

Theologia Moralis opinionibus plena est. 12

Theodosius II. leges ad suam usque ætatem
editas in unum librum colligi curat. 159

Titulus justus præter longi temporis posses-
sionem, & bonam fidem ad præscriptio-
nem non requiritur. 264

Trajanus Imperator in judiciis nunquam
fisco favit. 285

Tribonianus opera Jurisconsultorum pes-
sumivit. 146

U.

Vernuleius breve juris compendium utile
censet. 145

Victor Amadæus Sardiniaæ Rex Jurispruden-
tiam corrigit. 163. vult, ut lites citò com-
ponantur. 259. ignobilibus fideicommis-
sa facere prohibet. 317

Virtutes Advocatorum, aliorumque Juris-
prudentiæ Ministrorum recensentur. 117.
& seq. *Viva-*

INDEX

- Vivarium* quid sub hoc nomine veniat. 70
Voluntas humana difficillimè explicatur. 25
 Captatoria nulla est. 350
Usucapionis Lex quare introducta. 263. servitutes, hypothecas, & alia realia jura extinguit. 272
Usus fori sunt multi inutiles. 244. Fidei commissorum an sit utilis, an perniciosus magis. 313.

Z.

Zevallos Hieronymus Jurisprudentiam hodiernam suspectæ fidei reddit. 44

Menda Lector Emenda.

pag. 99.	evovite	-	-	evolvite.
113.	novercante naturæ	-	-	novercantis naturæ.
113.	cui omnes	-	-	cui omnis.
147.	atferant	-	-	adferant.
214.	feri potest:	-	-	feri potest)
225.	motu abduci	-	-	motu se abduci.
261.	juridicalem ordinem	-	-	judiciale ordinem.
333.	vincat	-	-	vinceret.
341.	maturitas est	-	-	maturum tempus est.

Reliqua vel benignè excuset,
vel corrigat.

